

380405

ANTIQUITATVM
ROMANARVM
EPI TOM E

A D V S V M

SEMINARI NEAPOLIT.

EDITIO ALTERA

AUCTIOR ET EXPOLITIOR.

A V C T O R E

SALVATORE AVLA.

PARS SECVNDA.

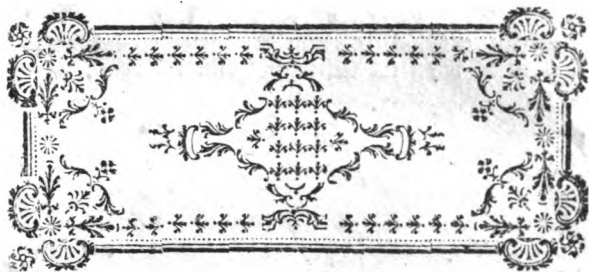
NEAPOLI MDCCLXXIX.

APVD VINCENTIVM VRSINVM.

PUBLICA AVCTORITATE
GVIDI

ANTIQUITATVM
ROMANARVM
EPITOME.

C A P V T I.

De Vestibus Romanorum.

Vae a Romanis adhibita vestimenta prodidere veteres scriptores, ea pro temporum, locorumque varietate multiplicata fuerunt; quandoquidem non una semper & ubivis ratio in re ejusmodi obtinuit. Itaque cum de ipsis modo dicendum nobis sit, id prae ceteris operam dabimus, ut ubinam, aut quando singula usurpata fuerint, recte & ordine dignoscatur:

A

quip-

quippe cum id sit prope maximum momentum, quod ad hujus rei utilitatem possit accedere.

§. I.

De Toga.

Celebratissimam ex universis aliis Romanis vestibus TOGAM primo loco producturi, ita rem totam digeremus, ut heic ejus tantummodo Usum, Formam, Materiam, & Colorem aperiamus; reliqua vero, ne plura simul confusionem gignant, sequenti §. excutienda remittamus.

I. Non alio magis vestitu, quam Toga, Romanam gentem jam inde fere ab initio fuisse delectatam, multo vulgatius est, quam ut monitore indigeat. Et certe in tam sollempni consuetudine apud eam illa fuit, ut nulli cujuslibet ordinis conditionisque essent (neque etiam ipsae olim feminae, uti testatur Nonius XIV. 25.) qui, modo per censum liceret, ea non uterentur. Atque hinc factum est, ut & *Togati* vulgo Quirites ipsi, & *Togatae* illae fabulae vocarentur, quae Romanos homines exhiberent; sicut contra *Palliatæ*, in quas Graeci, quorum proprium fuit Pallium, inducerentur.

Praeter Romanum autem nomen, quaecunque aliae gentes legibus Romanis viverent, ad principis populi exemplum togam induebant.

Hujus vestimenti usus non nisi extra domum erat, quod propterea inter *forensia* recensetur. Itaque in conviviis domesticis locum non habuit; immo neque per urbem totis Saturnalibus, per quos dies, quasi perpetuo epularentur, ita passim non toga, sed synthesi (coenatoria veste pallii instar) induti Romani homines incedebant. Quare apud Mar-

DE VESTIBVS ROMANORVM .

Martialem XIV. 139. sub lemmate *Synthese* dicitur :

*Dum toga per quinas gaudet requiescere
luces,*

Hos poteris cultus sumere jure tuo.

Verum etsi indubium de conviviis privatis sit, togam inde penitus exfulasse, secus tamen de publicis, atque imperatoriis est sentiendum, in quibus more plane diverso ea ipsa adhibebatur. Hinc Spartianus in Severo 1. refert : *Cum rogatus ad COENAM IMPERATORIAM palliatus venisset, qui TOGATUS venire debuerat, TOGAM praesidiariam ipsius imperatoris accepit.* Quo quidem tempore, quoniam ita, ne impedimento foret, aptabatur, ut e superiore parte utriusque brachio subesset, hac de causa *submissam* dixisse videtur Idem in Hadriano 22. cum scripsit : *Ad convivium venientes senatores stans exceptit : semperque aut pallio reclusus discubuit, aut TOGA SUBMISSA.*

Adhaec nulla togae cum armis ac praeliis florente republica cognatio fuit. Vnde profectum, ut voces ipsae *Toga*, & *Togatus* ad pacis tempora urbanamque sedem designandam vulgo fuerint accommodatae. Hac ratione Tullius III. Catil. 10. *Erepti estis, inquit, ex miserrimo ac crudelissimo interitu, & erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione. TOGATI me uno TOGATO duce & imperatore vicistis.* Quem ipsum eandem ob rem primum omnium *IN TOGA triumphum, linguaeque lauream* meritum dixit Plinius VII. 30.

Antiquissimis tamen temporibus, inter pugnantem milites togis fuisse instructos, non unus locus est, unde intelligatur. Ea de re sic Festus scripsit : *Endoprocinctu, in procinctu. Significat autem, cum*

ex castris in praelium exitum est: procinctos quasi praecinctos atque expeditos. Nam apud antiquos TOGIS INCINCTI PVGNASSE dicuntur. Nimirum, ne tam ampla & implicata vestis praeliantibus impedimento foret, omnino praecingeretur oportuit, & quidem cinctu Gabino, quem nos non multo post expediemus. Atque hinc *testamenta in procinctu dicta sunt, quae a militibus jam jam praelium inituris fiebant: cujus instituti, in primisque togae id temporis praecingi solitae diserte meminit Plutarchus in Coriolano.*

Cave autem putes, hunc togas inter arma gestandi morem diutius perennasse; nec te decipiat, quod aliquoties de inferioribus Romanae rei aetatibus agens Livius praebitas refert togas exercitibus, quasi vero etiam tum eae fuerint comites armorum. Id enim ita accipiendum est, ut in castrorum tantum otio, non autem in acie usurpatae credantur, nec vero promiscue a vulgo militum, sed a primoribus modo, ut ex ejusdem scriptoris verbis satis liquido elicitur. Is enim Lib. XXII. 54. cum & pedites, & equites nominasset, his tamen solis datas memorat togas: & XLIV. 16. missa narrat militibus triginta millia tunicarum, togarum autem non plura, quam sex millia; quippe cum illae communes omnibus, haec solummodo optimatum essent. Confirmat hoc totum locus Capitolini de Antonino Philosopho 27. ubi, tanquam res nova, ita traditur: *Per Brundisium veniens in Italiam, togam & ipse sumpsit, & milites togatos esse jussit: tum postea nec unquam sagati milites sub eo fuerunt.*

Peculiare igitur maximeque proprium incolentium urbem hominum gestamen toga erat. Verum ubi tandem respublica concidit, sensim ejici illa coepta est, & eousque negligi, ut vix apud honestis-

DE VESTIBVS ROMANORVM. 5

stiffimos quosque persisterit, cum iam reliqui ad lacernas potissimum declinassent. Idque fuit in causa, quamobrem Augustus, referente Suetonio in ejus vita 40. *visa quondam pro concione pullatorum turba indignabundus clamitans, Er, ait, Romanos rerum dominos, gentemque togatam.*

Et autem ipso aevo, quo is habitus in defuetudinem non minimum abierat, ad certa tamen obeunda munia nunquam non assumebatur. Igitur & Salutatores, qui summo mane salutatum potentiores ibant, & Deductores, qui eosdem ad forum descendentes, vel quolibet euntes affectabantur, his praestandis officiis togati erant. Quare Martialis XIV. 123. cecinit:

*Si matutinos facile est tibi rumpere somnos,
A trita veniet sportula (1) saepe toga.*

Et Juvenalis I.

*..... Nunc sportula primo
Limine parva sedet, turbae rapienda togatae.*

A 3

Ad

(1) Cum mos esset, iis, qui salutatum affectatumque optimates ibant, cibos identidem in ipso domus limine impertiri; eosdem, quippe in sportulis exhiberi solitos, Sportulae nomine appellari placuit. Nonnunquam autem ciborum loco nummi dabantur, centeni ferme quadrantes. Itaque Martialis I. 59. inquit:

Dus Bajana mihi quadrantes Sportula centum.

Et X. 74.

Anteambulones & togatulos

inter

Centum merebor plumbeos die toto.

Vbi plumbeos pro quadrantibus maluit dicere: de qua re Cap. V. de Roman. Nummis §. 1. sermo erit. Atque id quidem totum a sordidioribus factitatum.

At elegantiores pro sportula *Cornam rectam*, i. e. justam legitimamque dabant. Hinc Idem VIII. 49.

Promissa est nobis sportula, Recta data est.

Adhaec patronos , cum causas agerent , vulgo per eadem tempora fuisse toga indutos , non pauca sunt , quae indicare videantur . Pro ceteris factis sit argumentum e Quintiliano petatum , qui Lib. XI. 3. oratorem suum hac plane veste , tanquam illius muneris individua comite , exornat .

II. Explosa jamdiu illa sententia fuit , quae Togam apertis vestimentis adnumerarat , atque in eam frequenter itum est , quae rotundam ipsam clausamque constituit . Hac igitur forma cum esset , tum unico injectu imponebatur , tum totum simul hominem , existente tantum capite , obtegebatur . Ejus autem ad collum laxitatis antiquitas erat , ut illac dextera tantum manus exferi posset , ut clare colligitur ex eodem Quintiliano ibid. (2). At sequioribus aetatibus , Augusti praesertim aeo , adeo superior is togae ambitus ampliatus est , ut non manus modo , sed & totum brachium humerisque per eum exporrigeretur ; ipse vero ambitus brachio submissus a dextro latere ad sinistrum humerum oblique excurreret . De eo intelligi debent verba Fabii XI. 3. cum inquit : *Ille qui sub humero dextro ad sinistrum oblique ducitur vel-*

(2) Haec Fabius de praeis illis : *Gestu necesse est usos esse in principis eos alios , quorum brachium , sicut Graecorum , veste continebatur .*

Ex hoc autem communi olim omnibus more occasionem nos arripimus , alium , qui non incommodè huc conferri potest , subjiciendū : qui tamen ad adulescentes solummodo , nec nisi vetustiore aeo , pertinuit , cum togam virilem sumerent . Eum

sic declarat Tullius pro Coel. 5. *Nobis quidem olim annus erat unus ad COHIBENDVM BRACHIVM TOGA constitutus .* Id vero non eo fiebat , quod eorum toga , ut omnium quondam , angustior ad cervices esset , sed cujusdam modestiae gratia , exemplo a Graecis derivato , apud quos manus pallio continere , quod eis dictum *εἶσω τῆν χεῖρα ἔχειν* modestiae erat indicium .

velut balteus, nec fluat, nec strangulet.

Illæ autem togæ ex humero dejectæ redundantia ita, ne diffueret, componebatur. Primum ambitus ipse multa plicarum compage constringebatur; tum per eum, quasi per balteum, pars demissæ togæ trajiciebatur, eidemque imposita confidebat. Huc spectat illud ejusdem Quintiliani, quod locum modo allatum statim sequitur: *Pars togæ, quæ postea imponitur (scil. balteo) sit inferior: nam ita & sedet melius, & continetur.* Atque hanc ipsam togæ partem balteo injectam, ac propterea exstantem, & quodammodo exuberantem, eam fuisse credimus, quam *Vmbonis* nomine dixerint veteres (3).

Jam vero multiplices rugæ ex ejusmodi togæ compositione enascentes, quæ nimirum e balteo profectæ deorsum orbiculatim evolvebantur, *Sinus* nomine appellatæ fuerunt: quæ sane sinus, pro diversâ togæ amplitudine, effusior angustiorve erat. Is ab ipso Fabio ibid. ad hanc normam exigendus statuitur: *Sinus decentissimus, si aliquanto*

A 4 *su-*

(3) E reliquis doctorum hominum de togæ *Vmbone* sententiis (quæ vel sinum ipsam togæ, vel balteum, vel rugas in sinistro brachio collectas, vel etiam nodum, qui illam in lævo humero constringeret, hoc donatum fuisse nomine prodiderunt) hæc, quam attulimus, magis arridet. Certe togatam imaginem intuenti ita pars illa balteo imposita in oculos incurrit, ut, quam recte *umbo* dici potuerit, per se ipsa ostendere videatur. Hinc ætatem præteritum erit intelli-

gere, quid sit apud Macro- bium III. Saturnal. 13. *nodus lateris* in toga.

Is scilicet *umbo* ipse fuerit oportet: sic ab eo appellatus, tum quod quasi nodi speciem præ se ferebat, necnon vicem quodammodo fungebatur; tum quod ad sinistrum hominis latus, ut in apposita tabula pater, accedebat. Verba scriptoris hæc ipsa sunt: *Togam (Hortensius) corpori sic applicabat, ut . . . . sinus ex composito destitit. NODUM LATERRIS ambiret.*

supra imam togam fuerit, nunquam certe sit inferior. Quoniam vero veteribus, qui dextrum brachium adhuc veste continebant, togam inde deijcere mos non erat, hinc nullum ejusmodi finum apud eos fuisse enunciat Idem eodem loco his verbis: *Veteribus nulli sinus: perquam breves post illos fuerunt.*

Quod porro ad sinistram togae partem conformandam aptandamque pertinuit, haec inferne collecta alteri brachio in *normalem angulum* (uti loquitur Quintilianus l. c.) inflexo imponebatur; eaque ratione fiebat, ut foras laeva manus educeretur. Hinc autem cum non paucae quoque existerent rugae, quae sinuosus flexibus ad ima decurrerent, iis pariter *Sinus* appellationem inditam fuisse cum Ferrario opinamur. Id enim omnino postulare videtur locus Suetonii de Caesare 82. *Vt animadvertit undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvit: simul sinistra manu finum ad ima crura deduxit.* Neque enim heic, ut res ipsa testatur, vox *Sinus* de alia togae parte intelligi debet, quam de illa, quae sinistro cubito incumberebat, quamque ille jam jam moriturus demiserit; cum ceteroqui haud facile capta sit, quo pacto ille alter *Sinus*, de quo supra, ad ima crura demitti potuerit.

Notatu interim heic dignum est, ad hanc togae partem pertinuisse illud: *Sinum e toga facere*; quod aliud omnino a prioribus genus erat. Hoc enim in eo vertebatur, ut laciniam laevo brachio sublatam dextra manus expanderet, & in concavam quandam formam componeret. Ita ex Livio XXI. 18. *Romanus (legatus) SINVE TOGA FACTO: heic, inquit, vobis bellum, & pacem portamus; utrum placet, sumite. Sub hanc vocem haud minus ferociter, daret utrum vel-*

Tom. II.

ANTIQU

DE VESTIBVS ROMANORVM .

vellet, succlamatum est: & cum is iterum SINV
EFFVSO bellum dare dixisset, accipere se omnes
responderunt .

Jam vero ex eo, quod, ut modo indicavimus,
togati homines sinistrum brachium inferne educe-
bant, illud omnino sequitur, nullo cinctu togam
fuisse constrictam; quamvis eruditorum aliquis con-
tra senserit (4). Vnus modo *Cinctus Gabinus* fuit,
qui ad vestem hanc pertinuit; qui tamen nihil cum
cingulo commune habuit, sed in eo totus fuit,
ut togae lacinia sinistro brachio subducta rejicere-
tur in tergum, indeque ad pectus revocata in no-
dam colligaretur, eoque pacto medium hominem
circumcingeret. Ejusmodi sane Cinctus, ad toga-
tum ipsum expediendum unice natus, a Gabiis
profectus, apud Romanos certis quibusdam tem-
poribus locisque obtinuit.

Itaque usi eo fuere, tum (quod plane necesse
fuit) veteres illi, qui in togis pugnarunt: tum
consul, cum bellum indicebat, prout liquet ex
VII. Aeneid. 612. tum qui magistratus colonias
deduxissent, dum urbis moenia aratro circumscri-
bebant, uti adnotavit Servius ad V. Aeneid. 750.
tum qui se pro patria devovebant, ut legere licet
apud Livium VIII. 9. & X. 7. tum qui sacris
faciundis vacabant, ut noscitur ex eodem histori-
co V. 46. & ex Lucano I. tum denique bellorum
duces, quando cremandis spoliis operam dabant,
quod palam facit Appianus in Punic. & Mithrid.

Atque haec, quae togae formam spectarent,

A 5 di

(4) Opinioni, quod cingi
toga consueverit, praecipuam
causam dedit narratio Ma-
crobi Saturnal. III. in haec
verbis: Ita (Caesar) toga
praecingebatur, ut trahendo ta-

ciniam velut mollis incederet .

Verum de tunica illa,
non de toga debuisse loqui,
satis evincit locus Suetonii
in Jul. 45. quem posthac
adnotatione 8. dabimus .

dicere habuimus : queis postremo adjicere non abs re fuerit , id vestimenti genus ad talos usque olim fuisse demissum , quale appositae imagines exhibent ; at Quintiliani aevo ad medium modo crus descendisse , quod constat ex ejusdem verbis loco per nos heic pluries memorato .

III. Quod autem reliquis omnibus per ea tempora vestibus , id ipsum Togae praestitit materiam , scilicet lana . Hujus vero , quod ad rem praesentem attinet , duplex genus proderit animadvertere . Alterum genus valde villosum erat , ex quo confectas vestes non male *pexas* Latium vocitavit , quod ob villorum densitatem atque eminentiam quasi pecti posse viderentur : quae rursus ab usu obsoletae forent , apte admodum *tritae* vocabantur . Utraque sic e regione posuit Martialis II. 58.

PEXATVS pulchre rides mea , Zoile , TRITA .

Et Horatius I. Epist. 1.

----- *Si forte subucula PEXAE .*

TRITA subest tunicae , vel si toga diffidet impar ,

Rides .

Alterum lanae genus villis expers ita paucis designatur a Plinio VIII. 48. *Liburniae Istriacque (lana) pilo propior , quam lanae , pexis aliena vestibus .* Quae inde igitur conficiebantur vestimenta , ea non *pexas* quidem , sed *rasa* dici consueverunt : sed & ipsa porro nonnunquam *scutulata* , quandoquidem eo opere (etsi rarius , nec plane ex antiquo more) contexti solebant , ut passim scutulis sive laterculis ad ornatum distinguerentur . Quapropter idem scriptor ibid. statim subjicit , ejusmodi lanam , qua de agitur , *SCUTVLATO*
TE.

DE VESTIBVS ROMANORVM. II
TEXTV commendari . Ad haec refertur illud Ju-
venalis Sat. II.

*Coerulea indutus SCUTVLATA , & galbana
RASA.*

Huic vero reticulatae structurae nullus in pe-
vestitu locus dabatur ; etenim in eo ipsa villorum
spissitudo totum artificium contextisset .

IV. A colore tribus donatae sunt Togae nomi-
nibus, dictaeque *albae*, *candidae*, atque *pullae* .

1. Communi quidem consuetudine *albas* fuisse
usurpatas confessum est apud omnes . Adversus au-
tem testatissimam hanc opinionem unum modo
non leve occurrit , quod quaeri possit , quare , si
ita se res habuit , albatos tamen in celebra-
tibus festisque diebus homines fuisse tanquam ex
non vulgari more tradant scriptores , atque adeo
ipsam vestium albedinem singulare laetitiae argu-
mentum exstitisse significant . In quam sententiam
eccecit Flaccus II. Serm. 2.

.....
*Licebit
Ille repotia , natales , aliosque dierum
Festos ALBATVS celebret .*

Verum duo haec sibi in speciem obstantia fa-
cillimum erit conciliare , si advertatur , non alia
festo tempore vestimenta , quam recens lota , nec
adhuc usu fordida sumi consuevisse . Apparet id
rectissime ex illo Ovidii Fast. I.

*VESTIBVS INTACTIS Tarpejas itur in
arces ,*

Et populus festo concolor ipse suo est .

2. Togis igitur vulgo adhibitis inerat natus
ipse lanae albae color . At ubi adscitus a creta
alter inducebatur , quo albicarent magis , simulque
splenderent , tum vero ejusmodi togae *candidae*
vocabantur . Harum itaque id proprium fuit , ut
praeterquam quod fullonica arte cretaeque ope ,

sicut & aliae omnes, dealbabantur (quod liquet ex Plinio XXXV. 17.) ; tum vero etiam creta illitae praelo subjicerentur, quo splendorem captarent. Ipsae autem ad eos pertinebant, qui honores peterent, *Candidati* propterea appellati: qua eadem de causa *cretatam ambitionem* dixit Persius Sat. V. Exstat adhuc inter Ciceronis fragmenta titulus Orationis: *In toga candida*, quam ipse candidatus consularis in C. Antonium & L. Catilinam competitors habuit.

3. Toga porro *pulla* atro fuit colore: quam in luctu privato, alba posita, sumebant, indeque *pullati*, aut *atrati* dicebantur. Quaecumque igitur defuncto praestarent officia, ad ea lugubre hoc vestimentum adhibere neesse erat. In epulo tantum funebri albatu accumbebant, quippe cum is dies festus haberetur. Ex quo orta est objurgatio illa Tullii in Vatini. 13. *Quis unquam in luctu domestico, quis in funere familiari coenavit cum toga pulla? . . . . Cum tot hominum millia accumberent, cum ipse epuli dominus, Q. Arrius, albatu esset, tum in templum Castoris te cum C. Filulo atrato . . . funestum intulisti.*

Vide tamen, ne, ubicunque occurrant *pullati*, ab omnibus suos mortuos lugeri arbitreris: etenim hoc nomen tenuiorum quoque sequiore aetate fuit, qui vulgo sic coloratas vestes tunc temporis usurpabant. Luculenter hoc indicat lex Augusti apud Suetonium 44. qua sanxit: *No quis pullatorum media caena sederet*. Hinc etiam Quintilianus VI. 5. *pullatam turbam* dixit, & XI. 3. *pullatum circulum*: denique Calpurnius n. 79. *pullatam paupertatem*.

Rursus vero caveto, ne eandem, ac pullam, togam *sordidam* fuisse credideris. Haec enim alba quidem, sed sordibus infecta, et humilioris conditionis

DE VESTIBVS ROMANORVM. 13

ditionis homines pertinuit, quorum fortuna non multum munditiei patiebatur; necnon ad reos, qui eo squalore misericordiam in se hominum per-movere conabantur: iique univ^{er}si *sordidati* dicti.

Quoniam de toga luctus privati focia locuti sumus, bene erit adjicere, quatenam publici luctus fuerint insignia. Hujus enim ratio diversissima ex-stitit: quandoquidem in eo magistratus, qui ute-bantur praetextis, eas ponebant, cum latum inte-rea clavum (prout patet ex Dione LVI.) ad di-gnitatis indicium adhiberent: senatores (teste eo-dem ibid.)posito lato clavo angustam fucebant: equites suam clavum amovebant. Plebem autem nonnulli opinantur a togis albis ad pullas, alii ad faga transisse: at nulla videtur esse potior ratio, quae pro alterutra parte assensum extorqueat. Quid- quid autem id fuerit, non dubitatur certe, plebe-jos etiam iis temporibus mutasse vestem. Huc ma-xime confert, quod ait Cicero pro Sext. II. *Heis subito cum incrediblis in Capitolium multitudo ex tota urbe cunctaque Italia convenisset, VESTIEM MUTANDAM OMNES . . . putarunt.*

§. II.

De aliis Togae generibus.

Vulgarem ad id loci togam excussimus: sequi-tur nunc, ut eas videamus, quae non quidem forma (quae omnium una fuit), sed ornatu, no-mine, usuque a prima illa discreparunt. Hae ve-ro sunt PRAETEXTA, TRABEA, & PICTA.

I. TOGA PRAETEXTA appellationem ex eo mutuata fuit, quod limbum purpureum extremae orae praetextum seu circumtextum haberet. Hanc autem institam ita attexi mos erat, ut non cum
te-

togae lacinia ad talos descenderet, sed aliquantæ hac superior exstaret. Atque hinc datur intelligi, quare Cicero pro Cluent. 40. Quintium accuset his verbis: *Facite, ut non solum mores ejus, & arrogansiam, sed etiam vultum, atque amictum, atque illam USQUE AD TALOS DEMISSAM PVKPVRAM recordemini.*

Jam vero Praetextam gerebant primum & puellae, donec nubent; & pueri (superioribus aetatibus tantum ingenui, posterioribus etiam libertini) ad certum aetatis annum, quem alii decimum quintum, alii decimum sextum ineuntem fuisse arbitrantur; olim autem decimum septimum completum, non levis est conjectura. Quando autem illi (ut id etiam huc conferatur) ejus generis vestem dimittebant, simulque bullam auream (5) la-

(5) Bullam collo suspensam gestasse pueros, atque ex auro quidem ingenuos, e pelle autem libertinos, testatur praeter alios Aescenius in Cic. I. Verr. 58. Eandem rotunda fuisse figura, liquet ex Plutarcho Quaest. Romani. 99. ubi ea ad lenis, aut disci instar conformata dicitur. Sunt vero, qui cordis potius imaginem prae se tulisse bullam opinantur ex eo, quod Macrobius I. Saturnali 6. inquit: *Nonnulli credunt ingenis pueris attributum, ut CORDIS FIGURAM IN BVLLA ante pectus annecterent, quam insipientes, ita demum se homines cogitarent, si corde*

praesarent. Verum nil plane hinc ad rem confici animadvertit jam Schefferus de Torquib. §. quadoquidem ibi non bulla estigiem cordis habuisse perhibetur, sed in bulla ipsa cordis figuram exstitisse, quae in ejus medio exsculpta, aut quoquomodo expressa fuerit. Id ipsum confirmat marinores monumentis Sponius Miscel. Erud. Ant. IX.

Quod vero ejusmodi purpurae ornamentum laribus demum donaretur, declarat ita Persius V.

*Cum primum pavidò custos
mihî purpura cessit,
BVLLAQUE succinctis
LARIBVS DONATA*

per

DE VESTIBVS ROMANORVM. 15

laribus dicabant, tunc togam *virilem*, cui & *pu-
sae*, & *liberae* data nomina, sumebant: idque
ipso fere *tirociniæ* (6) die factitatum.

Adhaec gestamen Praetexta fuit magistratum
majorum: quam rem satis declaravimus in de
Magistrat.

Ornati eadem procul dubio fuerunt primarij
quidam sacerdotes, cum sacra facerent. Quo per-
tinent verba haec Plinii IX. 36. de purpura:
Diis advocatur placandis. Et certe a Pontifice
maximo, a Decemviris sacris faciundis, ab Au-
guribus adhibitam fuisse Praetextam palam faciunt
scriptorum testimonia. Ac de augurali praecipue
praetexta illud proditum memoriae est, ei exor-
nandae *dibapham*, idest purpuram *bis tinctam*,
usui

pendis.

Vnde id praeterea, corolla-
rii loco, accipias licet, *suc-
cinctos* dici *Lares*, quod ca-
ninam pellem, qua induti
erant, alte cinctam peregri-
nantium more haberent.

(6) *Tirociniæ* voce, quod
huc attinet, significatum vo-
luit latina aetas primum ado-
lescentium ingressum in fo-
rum: per quem illi inter
civiles res versari incipie-
bant, & quaedam forensis
vitae rationem auspicabantur.
Eo itaque die, qui ipse esse
solebat, quo toga virilis su-
mebatur, primum in forum,
tum inde in Capitolium ab
amicis, eximiaeque dignita-
tis viris deducebantur. Ea-
propter Plinius I. Epist. 9.
*Si quem, inquit, interroges,
hodie quid egisti? respondeat,*

*OFFICIO TOGAE VIRI-
LIS interfui*. Et Valerius
Maximus V. 44. *M. Cotta
eo ipso die, quo togam sum-
psit virilem, protinus ut E
CAPITOLIO DESCEN-
DIT, C. Carbonem, a quo
pater ejus damnatus fuerat,
postulavit*. Quae celebritas
ut insignior evaderet, in
more simul erat positum,
pecuniam inuneraque passim
elargiri.

Non minimum porro ad
hanc rem pertinet dicendi
ratio, quam habes e ceteris
locus Livii XLV. 37. *Ser-
vius quidem Galba, si in L.
Paulo accusando TIROCI-
NIVM PONERE, & do-
cumentum eloquentiae dare vo-
luit, &c.* Quae ipsa ad alia
quaevis transferri queat.

usui fuisse. Vnde factum, ut sic scriberet Tullius
 II. Fam. 16. *Curtius noster DIBAPHVM cogitat,*
sed eum infector moratur: siquidem is auguratum
 appetebat, sed non facile erat, ut vel per Caesa-
 rem, vel per populum assequeretur.

Senatores quoque in ludis Romanis praetextatos
 fuisse, non temere opinatus est Manutius ex illo
 loco Ciceronis II. Philipp. 43. *Nescis, heri quar-*
tum in Circo diem ludorum Romanorum fuisse?
se autem ipsum ad populum tulisse, ut quintus
praeterea dies Caesari tribueretur? CVR NON
SVMVS PRAETEXTATI? cur honorem Caesari
tua lege datum deserui patimur? Sermo sane ejus-
 modi, unde fatis prono alveo laudata opinio ema-
 nare videatur. Quae si vera sit, eodem revocan-
 dum erit, quod profertur a Propertio IV. 1.

Curia, PRAEEXTIO quae nunc nitet alta
SENATV,

Pellitos habuit, ruffica corda, patres.

II. TRABEA purpureis fasciis, trabium instar
 intertextis, transversimque decurrentibus, variata
 erat. Triplicis eam fuisse generis tradit ex Sue-
 tonio Servius ad Aen. VII. 612. atque unam
 quidem tantum ex purpura, eamque Diis sacra-
 tam. At qui factum fuerit, ut, cum uno haec es-
 set colore, Trabea tamen diceretur, non appa-
 ret. Alteram porro ait purpuream fuisse, immixto
 albo: tertiam denique e purpura, & cocco exsti-
 tisse. Ex his duabus priorem ad reges pertinuisse
 refert, posteriorem ad augures.

Ceterum equites Trabea in transvectione usos
 memoravimus jam Part. I. p. 73. Qui propterea *Trabea-*
ta agmina vocantur a Statio in Epulo Domitiani:

Haec tum Romuleos proceres, TRABEATA-
que Caesar

AGMINA mille simul jussit discumbere mensis.
 Euan-

DE VESTIBVS ROMANORVM. 17

Eundem amictum consulibus aliquando adhibitum declarant verba Maronis VII. Aeneid. 612.

*Ipse Quirinali Trabea, cinctuque Gabino
Insignis referat stridentia limina consul.*

III. TOGA PICTA, quae acu pingi solebat, purpurea fuit, auroque, phrygionis (nonnunquam etiam textoris) opere, distincta. Eandem a palmarum imaginibus, quas plerumque exhibebat, *Palmatam* appellari placuit: necnon *Capitolinam*, tum quod eo habitu Jupiter in Capitolio ornatus erat, tum quod in ipsius templo universum id vestium genus asservabatur, unde, cum opus foret, desumerentur: postremo *Triumphalem*, cum propria triumphantium esset. At vero sub Imperatoribus consules etiam, cum magistratum Kalendis Januariis inibant, & praetores, cum ludos edebant, ea usos accepimus. Referenda huc veniunt dicta Lampridii de Alexandro Severo 40. *Praetextam, & Pictam togam nunquam nisi consul accepit: & eam quidem, quam de Jovis templo sumptam aliis quoque accipiebant aut praetores, aut consules.*

§. III.

*De Tunica,
ejusque multiplici genere.*

Vsitatissimus alter Romanae gentis amictus erat **TUNICA**: ad quam quidquid spectarit jam expensuri, prius vulgarem ejus rationem, inde peculiaris genera persequemur.

I. Adeo id vestimentum commune viris omnibus habebatur, ut illi ipsi, quos inopia togam induere non sinebat, nunquam tamen tunica ca-
re-

rerent : quam ob rem *Tunicatum popellum* dixit Venusinus poeta I. Epist. 7. Verum quod in urbe pauperiorum solum erat, ut tunica sine toga uterentur, hoc idem in agris vel ditissimi quique factitarunt. Quo respicit exclamatio Martialis X. 52.

- - - - *O soles ! o Tunicata quies !*

Quando autem tunica simul cum toga gestabatur, huic illa suberat : quae & ipsa lanæ, atque alba (7), adhaec manicis expers, ad medium ferme crus defluebat. Atque haec duo postrema ejus erant instituti, ut aliter fieri summo sine dedecore non posset. A qua est causa, quamobrem Tullius II. in Catil. 10. haec de grege conjuratorum stomachosè efferaat : *Quos pexo capillo nitidos . . . MANICATIS, & TALARIBVS TVNICIS videtis.* Nec absimili ratione Numanus IX. Aeneid. 616. Trojanis exprobrat, quod

ET TVNICAE MANICAS, & habent redimicula mitrae.

Quod tamen ad manicas attinet, ne quis sic accipito, quasi nullis omnino praedita haec vestis fuerit : habuit namque suas, non certe quae ad manus usque descenderent (qualibus instructas tunicas, *Chirilotas*, & *Macrocheras* posterior aetas dixit); sed quae mediàm brachii curvaturam non excederent.

Tunicam, secus ac togam, cinctu confringere moris fuit. Quae res sicut recte servata sollertiae ar-

(7) Proprium albae lanæ colorem in tunica fuisse servatum, peraeque ac in toga factitatum supra memoravimus, nihil est, quo in dubium revocetur. Notandum tamen est, humilis sortis homines vertentibus annis

ad tunicas pullas declinasse. Atque hinc ansam arripuit Cicero Verrem IV. 24. objurgandi, quod in officina majorem partem diei cum *TVNICA PVLLA* (sellulariorum more) sedere solebat.

DE VESTIBVS ROMANORVM. 19

argumentum habebatur, ita neglecta nunquam non desidiae atque incuriae data est. Itaque discinctum, vel etiam male praecinctum prodire, semper probrosum fuit. Hinc *discinctus nepos* apud Horatium Epod. 1. Id vero totum de una modo laticlaviam (quam e vestigio producemus) acceptum ne esto; quippe cum eam discinctam geri consuetudo tulerit (8).

Ac de vulgari Tunica haec sunt. Ad singularia nunc genera veniamus.

II. TUNICA LATICLAVIA, & ANGVSTICLAVIA, quarum alteram senatorum, alteram equitum fuisse enuntiavimus Part. I. in de Ordinibus civ. Rom. id praecipuum habuere, quod illa lato, haec angusto clavo (vel, si ita malis cum Rubenio, duobus (9) angustis clavis) ornata erat. Fuit

(8) Luculenta admodum, unde hoc clareat institutum, verba sunt Fabii XI. 3. *Cui lati clavi jus non erit, ita cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paululum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant . . . . Latum habentium clavum, modus est, ut sit paulum cinctis submissior.* Itaque cum laticlavii cinctu non uterentur, ab ea causa fuit, cur de Julio Caesare a Suetonio 45. tanquam abnorme proderetur: *Etiam cultu notabilem ferunt. Visum enim lato clavo ad manus simbriato, nec ut unquam aliter, quam super eum cingeretur.*

(9) Quintiliani locus, quem

proxima adnotatione attulimus, ea insuper assert, e quibus non inepte conici posse videatur, angusticlaviorum tunicam non una tantum fuisse clavo instructam. Postquam enim dixit: *Cui lati clavi jus non erit, ita cingatur, &c.* tum statim subdit: *Ve purpurae recte descendant, levis cura est.* Ac mox simili ratione ita tunicam eidem hominum generi componendam monet, ut *purpurae recte cadant.* Is igitur auctor angusticlavii purpuras numero multitudinis attribuit; cum contra apud quemcunque de laticlaviis sermo est, nunquam non *purpura*, aut *clavus singulari* nu-

Fuit autem Clavus non plane aliud, quam (ut ibidem retulimus) quadrata oblonga linea, veluti quaedam fascia, purpurea, tunicae vel intexta, vel adfuta (10), atque a summa ad imam ejus oram per medium pectus protenta. Rem, quae diu doctissimorum virorum ingenia torserat (11), tam

numero proferatur.

Atque hinc maxime ansam sumpsit Rubenius I. de re Vestiar. 8. binos clavos angusticlaviorum tunicae as- signandi: quod tamen praeterea firmat, cum testetur, se in aliquot priscis monumentis tunicas tot plane clavis ornatas inspexisse.

(10) Vtrumque in consuetudine fuisse positum, ut clavi tunicis alias infuerentur, alias intexerentur, haec tunc ex Vlpiano de aur. & arg. leg. I. vestimentum; tum ex Festo v. *Clavata*.

(11) Variæ admodum, quæ huc pertineant, eruditorum sententiae existere.

Rati quidam fuerunt, Clavos fuisse in vestibus intextos flores. Verum hæc opinio facile per id revellitur, quod floridis vestimentis non alii, quam delicatiores, aut vero etiam servi, utebantur: cum tamen Clavi, de quibus hæc agitur, honestorum civium essent, & quoddam diversorum ordinum διακριτικόν. Quo etiam illud adde, vix uno,

aut ad summum altero clavo ornari tunicas consuevisse; at quæ indumenta flores habebant, ea ingentem horum copiam prae se tulisse.

Aliis Clavi sunt fibulae, aut globuli aurei, purpureive, quæ tunicae connecterentur. Huic vero sententiae non suffragantur vetera monumenta, nil tale in statuis togatis representantia.

Nonnulli porro Clavum ptagulam esse crediderunt, quæ imposita humeris in pectus demitteretur. At contra stant scriptorum vetustæ ætatis testimonia, per quæ scitum est, Clavos fuisse tunicis insertos.

Aliorum opinio tulit, fuisse Clavum non aliud, quam fasciam, seu limum extremae tunicae praetextum. Eam vero, praeter alia, quæ mox subiciuntur, illud evertit, quod & Latini vulgo clavas vestes a praetextis distinguunt, & Graeci illas μεσπορφόρις, has autem περιπορφόρις appellant.

Postremo plerumque eo con-

tam enucleate tandem explicavit, tamque validis firmavit argumentis Albertus Rubenius, nullum ut amplius dubitationi locum reliquerit. Horum autem argumentorum, contractam in pauca summam, si noscere aveas, infra positam reperies (12).

III.

cessere, ut dicerent, Clavos fuisse bullas e purpura ad capitum clavorum initar, tunicis intextas. Verum ejusmodi bullas plures esse oportuit, non unam, aut duas, quot Clavos exstitisse constat.

Atque his quidem, aliisque rationibus, quas huc conferre necesse non est, alienas proposita de re sententias refutat Rubenius I. de re Vestiar. I.

(12) Postquam laudatus auctor, quidquid ceteri de Clavo senserant, diruit, tum vero suam constituit opinionem, ut Clavus idem omnino fuerit, ac purpurea quaedam fascia, seu linea, quae tunicam veluti mediam percurreret. Atque ad id probandum hoc potissimum utitur argumento.

Vestes clavatae Graecis dictae *μεσπορφυρι* fuere, eodem scilicet pacto, quo tunica Regis Persarum appellata a Xenophonte est *μεσόμελας*. At haec certe non alia de causa hoc nomine appellata fuit, nisi quod mediam alba linea per-

mearet: de qua propterea haec profert Curtius III.

Cultus regius inter omnia luxuria notabatur: purpureae tunicae medium albo intextum erat. Hinc appellationem *μεσόμελας*

appellationem impertiti Graeci sunt cuiusdam tum foris, tum gemmae generi, per cuius utriusque medium alba itidem linea ab uno ad alterum caput decurrebat.

Ac de flore quidem ita Plinius XXVII. II. *Mesoleucos flos, cujus per melium folium candida linea transcurrit.*

Tum de gemma Idem XXXVII. 4. *Mesoleucos est, mediam gemmam candida distinguente linea.*

Vbi etiam, quod & ad rem facit, statim subditur *Mesomelas, nigra vena quemlibet colorem secante per medium.* Itaque si *μεσόμελας* ex ipsa rei natura merito audit vel tunica, vel *σός*, vel gemma, cujus medium albo veluti tramite discriminabatur; ac denique *μεσόμελας* gemma, quam mediam nigra virgula intersecabat: profecto quae tunica *μεσπορφυρι* dicta est, non alia esse debuit,

quam

III. TUNICA PALMATA, praeter unam formam, quae eadem ac consuetae tunicae fuit, reliqua omnia cum toga cognomine, de qua supra, habuit comunia: nimirum, aequae ac illa, purpurea fuit, intextis pictisve auro palmis insignita, & triumphatorum propria. Vide Livium XXX. 15.

IV. Occurrit praeterea TUNICA RECTA: cui non quidem peculiare aliquod insigne, sed ea, quam mox feremus, causa appellationem impertivit.

quam cui per medium purpurea linea interjecta esset. Non igitur Clavus fuit, nisi purpurea fascia, sive linea, a summo ad imum tunicae deducta.

Confirmatur totum id praecipue ex eo, quod Clavi, qui jam primitus nostrorum Diaconorum Dalmaticas ornabant, ab Alcuino & Remigio vocantur *virgulae*, ab Amalario & Honorio *lineae*, a Joanne Diacono *zonae*, a Rabano *tramites*. Cui postremae nomenclaturae mirum quantum consouat appellatio, qua Clavi aurei feminearum vestium dicuntur *viae* a Tibullo II. 6. cum inquit:

*Ille gerat vestes tenues,
quas femina Coa*

*Tenuit, auratas disposuitque
vias.*

Qua ipsa voce Servius ad VIII. Aeneid. 660. in virgatis Gallorum sagulis describendis est usus: quae, ait, *habebant in virgarum*

morem deductas vias.

Adhaec toralibus quoque, mantilibus, mappisque adhibita vox *Clavus*, & *Clavatus* fuit, una ea de causa, quod haec omnia virgata esse tolerent. Ita apud Martialem IV. 45.

Es lato variata mappa clavo.

Et Lampridius in Alexandro Sev. 37. *Convivium*, inquit, *neque opiparum, neque nimis parcum, sed nitoris summi fuit; ita tamen ut pura mantilia mitterentur, saepius cocco clavata, aurata vero nunquam.* Postremo Marcellinus XVI. 8. lintea toralia commemorat, duos clavos latissimos habentia: quae ita porro ministrantium arte componebantur, ut clavis secum invicem cohaerentibus, & quidquid albi esset, infra latente, tota ipsa purpurea esse viderentur.

Atque haec ferme sunt, non parvi ea certe momenti, quibus Rubenius suam de Clavo sententiam tuetur.

DE VESTIBVS ROMANORVM.

23

vit . Fuerunt sane , qui opinati sunt , ita dictam tunicam , quae discincta , nulloque intersecta vinculo , uno veluti ordine deflueret : qualem omnino Graeci χιτῶνα ὀρθοσάδιον (*tunicam erectam stantem*) nuncuparunt . At detur licet , id de aliis tunicis fieri potuisse , certe tamen quae vulgo *recta* dicebatur , quam scilicet tirones cum toga libera sumebant , longe aliunde nomen mutuata est . De qua re sic Festus : *RECTA* , inquit , *appellantur vestimenta virilia , quae patres liberis suis conficienda curant omnis causa , ita appellata , quod A STANTIBVS , & IN ALTI- TVDINEM TEXVNTVR* . Et porro mirifice consentit Plinius VIII. 48. ubi sic narrat : *Ea prima (Tanaquil , uxor Tarquinij Prisci) TEXVIT RECTAM TVNICAM , quales cum toga pura tirones induuntur , novaeque nuptae . Vnde per te colligas , eiusmodi tunicarum restitudinem non a gestationis , sed a texturae ratione existisse .*

HABES IAM , quidquid de Tunica sciendum erat . Sed & his omnibus unum id postremo addatur , praeter exteriorem tunicam , interiorem alteram geri consuevisse , eamque pro viris *Subuculam* , pro mulieribus *Indusium* appellatam : quae diutissime lanae , sero admodum lineae esse coepit .

§. IV.

De Penula .

Vestis ad imbrium frigorisque incommoda propulsanda , atque ad iter unice olim habendum comparata , *PENULA* fuit . Palam id facit inter reliquos Cicero , cum sic scribit ad Att. XIII.

33.

33. *Venit ad me, & quidem id temporis, ut retinendus esset, sed ego ita egi, ut non scinderem Penulam. Et innox: Horum ego vix attigi Penulam; tamen remanserunt.* Adhaec pro Mil. 20. ubi de eo iter faciente sermo est: *Quid minus promptum ad pugnam, quam Penula irrisitus?*

Verum aetate Principum etiam per urbem pluvio, aut hiberno tempore gestari incepit. Idque jam inde a Domitiani imperio passim obtinuisse constat. Quare non immerito notarunt critici falsum fuisse Spartianum, cum in Alexandro Severo 27. retulit: *Penulis intra urbem ut senes (seu potius, ut legunt alii, senatores) uterentur, permisit, cum id vestimenti genus semper itinerarium, aut pluviae fuisset.* Nimirum longe ante Alexandrum, ut modo dictum, per hiemem ac frigora in urbe adhibitae sunt Penulae: quod paullo post ex Martiale patebit.

Penulae formam ad togae structuram accessisse, & veteribus monumentis scitum est. Itaque & ipsa clausa fuit, & superne injiciebatur, & totum hominem, exceptis modo capite, jugulo, mediisque cruribus, operiebat. Peculiaris vero ei fuerunt, tum quod, cum ad pectus conclusa esset, reliqua porro parte ad imum usque patebat; tum quod prae toga erat strictior, nec amplios ullos, quales illa, habebat sinus, licet suis rugis plicisque expers non esset. In primis autem, qua collum ambibat, erat angustior: itaque manus, brachiaque vel per modo memoratam scissuram, vel inferne per extremas allevatas oras exserere oportebat. Cucullo (13) nonnunquam etiam praedita haec vestis fuit. Jam

(13) Quaecunque ad Cucullo spectant, ea Cap. se-

Jam is amictus saepe e pelle, maxime ad iter, confectus est. De hoc genere Martialis XIV. 128. ubi titulus: *Penula scortea*:

*Ingrediare viam caelo licet usque sereno,
Ad subitas nunquam scortea desit aquas.*

Neque rariores fuere e lana Penulae, eaque vel villosiore, frigorigue arcendo aptiore, a qua ipsa *gausapinae* appellatae; vel brevioris villi, atque ad rejiciendum imbrem accommodatioris. De lana id genus Plinius VIII. 48. haec affert: *Appulae (oves) breves villo, nec nisi Penulis celebres: circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent.* Itaque *Canusinae* magni semper nominis fuerunt. Hinc inter argumenta luxus id etiam tribuitur Neroni a Suetonio 30. quod *Canusinatis mulionibus* utebatur.

Quod ad Penularum colorem attinet, pro certo habetur, *scortea*s non alium, quam quem natura indiderat, prae se tulisse. In *gausapinis* quoque nativum servatum fuisse, ac propterea albas existisse declarat Martialis XIV. 143. cuius lemma: *Penula gausapina*:

Is mihi candor inest, villorum gratia tanta,

Vt me vel media sumere messe velis.

Canusinis vero modo fuscus, modo rufus color inducebatur; quorum posteriore pueri militesque, priore universi reliqui uti solebant. Hinc Idem ibid. 127. quod inscriptum: *Canusinas rufae*:

Roma magis fuscis vestitur, Gallia rufis:

Et placet hic pueris, militibusque color.

Ex hoc interim tum hujusce vestis usum jam Romana in urbe (quod supra indicavimus) ea tempestate vulgatum, tum illud etiam noscas licet (quod ceteroqui ex aliis scriptorum locis liquido elucet) omnium omnino ordinum aetatum-

que Penulam fuisse : a qua induenda ne ipsae quidem feminae excludebantur . Id demum de hoc indutu memorare ne pigeat , ita vulgo ab eruditis credi , eundem hunc fuisse , qui in Christiana olim republica ad sacrum faciendum adhiberetur (14) .

§. V.

(14) Attulit in medium hanc sententiam vir incomparabilis , omnique laudum genere dignus Carolus Baronius ad annum Christi 58. eamque pluribus ex antiquitate petitis testimoniis confirmavit : quam certatim deinde alii secuti sunt . Certe , vel si cetera deessent omnia , ipsa veterum Christianorum monumenta , ubi sacrae vestis vicem Penula fungitur , toti rei comprobandae satis forent . Atque ab ipsius quidem vestis forma emanasse credita sunt *Casulae* , & *Planetae* vocabula , quae posterior aetas ad eandem designandam conformavit . Itaque de illorum altero scripsit Isidorus XIX. 24. *Casula est . . . a casa, quod hominem totum tegat . Ad hoc Planeta ἀπὸ τοῦ πλανᾶσθαι (ab errando) dicta est, quia , ut Idem loquitur, oris errantibus vocabatur ; quippe cum illius lacinias, dum sacrum fiebat, modo brachiis subduci, modo deorsum rejici pro varia caeremoniarum ratione necesse*

foret . Idque plane causa fuit, quare postea, ut commodior ejus vestimenti usus ad rem sacram fieret, scindi paulatim imminuere a lateribus, qua liberius brachia extenderentur, occoepit ; donec ad hanc tandem, quam conspicimus, formam devenit . Quod autem antiquitus ad Missae sacrificium Penula potissimum fuerit adhibita, mirum non est ; quandoquidem ad hoc non alia tunc veste, quam forensi, uti solabant, quae id aetatis Penula plerumque erat .

Quoniam vero huc dicendo evasimus, abs re non erit, unum alterumve verbum adjicere de Penula, quam Paullus relictam Troade sibi a Timotheo deferri postulat II. Tim. 4. Ea quid rei fuerit, varie sensum est . Baronius ibid. post relatam nonnullorum veterum opinionem, qui eam librorum thecan fuisse rati sunt, eorum ipse inclinatur, ut ex antiquorum conjectura arbitretur, Legis volumen per eam vocem ab Apostolo designari .

§. V.

*De Sago, Cblamyde,
Paludamento,
Lacerna, & Laena.*

Quas huc plures simul congerimus vestes, SAGVM, CHLAMYDEM, PALVDAMENTVM, LACERNAM, & LAENAM; eas omnes ad Pallii, Graecanici habitus, instar confectas fuisse novimus: nisi quod hoc amplum admodum fufumque ad talos usque descendebat, totumque ambitu suo circumcingebat hominem; illae vero breviores arctioresque erant. Ceterum ipsae, perinde plane ac pallium, apertae fuerunt; ubi autem corpori injectae essent, fibula in dextro plerumque humero innectebantur. Idque generatim de universis esto: ad singulas nunc intuendas veniamus.

I. SAGVM, non fecus ac pleraeque ex his aliae, vestis militaris fuit. Vnde sollemnia sunt illa apud

B 2

scri-

ri. Verum contra stant alii, in primisque tum Donius, tum Bartholinus in de Penula, qui Chrysoftomum, & Theophylactum secuti contendunt, non aliud Paullum, quam vestem ipsam aduersus imbres frigusque gestari solitam, significasse. Et sane non obscure id indicare vi-

dentur ejusdem Doctoris verba, quae sub epistolae finem posita sic habent: *Festina ante hiemem venire*: unde illud colligatur, quo tempore ipse profectus erat, utpote aestivo, vestem nulli tum sibi futuram usui reliquisse; quam d'inde instante hieme flagitabat.

scriptores, cum de bellis agitur : *Ire ad saga ; Saga sumere ; Esse in sagis* . Ita in Liviana Epitome LXXII. *Italico bello populus SAGA SVMPSIT* . Quibus verbis tota urbs sagata , & ad pugnandum semper parata ostenditur . Quod ipsum narrans Paterculus II. 16. inquit : *Jam varia , atque atrox fortuna Italici belli fuit , ut per biennium continuum ad SAGA IRETUR , diuque in eo habitu maneretur* .

Talem autem is amictus formam habuit , qualem paullo ante designavimus . Itaque , ut hoc iterum inculcemus , apertus ille fuit , ac praeter ea ad genua fere demissus .

Materiam sagis eadem , quae ceteris tunc temporis vestimentis , suppeditavit lana ; selectior tamen ac nobilior pro centurionibus aliisque ordinum ducibus , vilior crassiorque pro gregario milite : quae res tanti erat , ut vel per id alteri ab alteris distingui possent , praesertim etiam cum illi pexis plerumque sagis , hi longo usu detritis uterentur . Hinc liquet , quid sibi velit Livius VII. 34. cum sic narrat : *Haec omnia tribunus sagulo gregali amictus , centurionibus item manipularium militum habitu ductis , ne duces circumire hostes notarent , perlustravit* .

Fuisse vero saga albo colore , peraeque ac Graecorum chlamydes , in dubium non revocatur ; cum imperatorium tantum , quod idem fuit ac paludamentum , purpureum esset .

II. CHLAMYS ipsissimum erat sagum , duplici appellatione idem vestimentum designante . Et quanquam ea voce Graeci maxime usi sunt , nonnunquam tamen Latini quoque id nomen tum ad sagum , tum etiam ad paludamentum indicandum adhibuerunt .

Animadvertendum vero haec illud datur , a
Grae-

Graecis chlamydem tunicae ac thoraci imponi consueviffe, atque ubi dimicandum erat, collectam laevo brachio advolvi. Quem ipsum morem servasse Romanos in sagis, credi queat.

III. PALUDAMENTVM, quod proprie imperatorum erat, eo uno, quod ad formam attinet, a sagulo distabat, quod longius latiusque esset, cetera porro ei simillimum. Ex quo ortum fuit, ut non raro alterum pro altero poneretur. Huc facit, quod Livius I. 26. sagum manipularis militis Curiatii *paludamentum* appellat; & quod consulum praetorumve in provincias proficiscentium lictores, qui non nisi sagati erant, *paludatos* vocat XLI. 10. & XLV. 39. Rursus vero XXX. 17. haec habet: *Munera, quae legati ferrent regi (Massaniiffae), decreverunt: sagula purpurea duo cum fibulis aureis singulis*: ubi procul dubio de paludamentis sermo est.

Quod superest, colore a militari sago imperatorum paludamentum alienissimum fuit, cum illud album esset, hoc purpureum, vel coccineum; id quod millenis veterum testimoniis certum est. Hinc Hirtius VIII. Bell. Gall. 88. narrat: *Ejus (Caesaris.) adventu ex COLORE VESTITVS cognito - - - hostes committunt praebium.*

IV. LACERNAM ad milites quoque pertinuisse aperte indicat Propertius IV. 3. cum canit: ~

Textitur haec castris quarta Lacerna tuis.
Et cum hujus quidem esset generis, nihil prorsus a chlamyde discrepasse creditur.

Verum cum postea per bellorum civilium motus in urbem invecta, atque ad communem consuetudinem paulatim traducta, contra frigus imbresque usurpari passim coepisset; tunc demum aliquid ad pristinam sui rationem adjectum habuit.

Itaque licet pro militibus etiam tum, aequae ac chlamys, nec infra genua decurreret, nec homini circumvolvendo par esset; pro reliquis tamen fusior atque amplior facta est, quo opportunam opem adversus temporum injurias afferre posset.

Qua eadem de causa non uni modo tunicae (quod & fiebat), sed etiam togae inducebatur. Hinc apud Martialem epigramma XIV. 135. cui titulus: *Lacernae albae*:

*Amphitheatrales nos commendamur ad
usum,*

Cum tegit argentes nostra Lacerna togas.

E lana crassiore confectus est is habitus. Quod tamen perpetuum non fuit: etenim leviolem omnino esse oportuit, qui diebus aestivis ornatus gratia gestabatur: quem morem etiam invaluisse testatur Juvenalis l. per haec dicta:

*Crispinus, Tyrias humero revocante La-
cernas,*

Ventilem aestivum digitis sudantibus aurum.

Non uno eadem vetitis usurpata colore fuit; quod vel ex allatis exemplis patet. Fuit igitur illa (praeter pauperiorum pullam) tum alba (qua semper usus miles), tum purpurea, tum rufa. A quo postremo coloris genere dicta quoque illa aliquando fuit *Birrus*, sumpta a Graeco *βύρρος* (*rufus*), nomenclatura.

V. LAENA (quae ferme instar lacernae erat), regum olim Romae teste Plutarcho in Numa gestamen fuit, quemadmodum heroum apud Graecos Chlaena, quae nihil ab illa discrepavit. Ea propter amictum Laena inducit Aeneam Maro. IV. Aeneid. 262.

*----- Tyrioque ardebat murice Laena
Demissa ex humeris.*

Deinde Flaminium, cum sacris operarentur, facta

DE VESTIBVS ROMANORVM. 31

Stola est propria; id quod docuit Tullius in Brut. 14. Tandem ad uniuersorum usum translata, & vulgo ceteris vestibus ad arcendum frigus injecta. Hinc Martialis epigramma XIV. 134. inscriptum,

Laeni:

*Tempore brumali non multum leuia prae-
sunt:*

Calfaciunt villi pallia vestra mei.

Quare & in coenis hiemali tempore usurpari solebat. Morem hunc ostendit e reliquis illud Persii I.

- - - *Ecce inter pocula quaeerunt
Romulidae saturi, quid dia poemata nar-
rent.*

*Haec aliquis, cui circum humeros hyacinthi-
na Laena, &c.*

§. VI.

De Stola, & Palla.

Reliquum est, ut de mulierum vestibus STOLA, & PALLA extremo hoc loco pauca attexamus.

I. STOLA, Romanae matronae maxime utebantur: ex quo factum, ut nonnunquam ipsam hujus vestimenti nomen pro matronis ipsis poneretur. Hanc loquendi formam secutus est praereliquis Valerius Max. V. 2. 1. ubi de subsidio per Coriolani matrem Veturiam uxoremque Volumniam periclitanti patriae praestitogens, refert postremo confessos patres esse, plus

B 4

sa-

salutis reipublicae in Stola, quam in armis, fuisse.

Fuit autem haec vestis, tunica talaris, ac mangleata; quae postquam imposita erat, zona cingebatur. Eam totam purpuream tum infita imae orae adfuta, tum segmina aurea (scilicet fasciae seu virgae, uti nonnulli explicant) passim disposita exornabant. Liquet id potissimum e narratione ejusdem Valerii Max. l. l. qua senatus Romanus jam antiquitus matronarum ordini permississe dicitur *purpurea veste, & aureis uti segmentis*. Ex quo illud etiam sequitur, matronas ante hanc sibi factam copiam Stolis plane vulgaribus usas esse.

Hae vero alterius gradus Stolae, *plebejae* a Propertio II. 19. appellatae, quales omnino fuerint, compertum non est. Opinatur tamen Rubenius I. de re Vestiar. 17. albas eas fuisse, aureo tantum limbo insignitas.

Vnum modo de Stolis hoc addatur, eas apud exteras gentes non solum feminarum vestimentum, sed etiam virorum, ac maxime principum, existisse.

II. **PALLA** quoque muliebris amictus erat, quae ipsissimam pallii formam referens stolae injiciebatur. Itaque apud Livium XXXVII. 4. Senatus Romanus dono mittit Ptolemaeo regi *togam & tunicam purpuream: reginae (Cleopatrae) Pallam pictam*.

Ex quo loco patet simul, ejusmodi nonnquam vesti illitum phrygionum opere aurum fuisse. Talem etiam exhibet Maro I. 652.

- - - - *Pallam signis, auroque rigentem*.
Et talem ferme usurpabant citharoedi, tragoedi, & saltatores; quorum omnium item fuit Pallam induere.

At

At quonam colore , quibusve ornamentis praeditam gestarint Romanae mulieres , exploratum non est .

HAEC AVTEM , quae hactenus , de Romanorum Vestibus sunt .

C A P V T II.

*De capitis
tegmentis .*

NEminī jam notum non illud est , Romanos , more a Graecis desumpto , aperto fere semper fuisse capite . Verum quoniam certa erant tempora , certaeque causae , quae & ipsi (ut loco patebit) caput cooperirent , idcirco existere apud eos , & quidem varia , ejusdem integumenta .

§. I.

*De toga
caput operiente .*

Priusquam ad ea capitis tegumenta veniamus , quae ad id unum excogitata sunt , illam paucis consuetudinem persequamur , per quam caput in-

posita toga, videlicet superiore ejus parte, quae infidebat humero, sursum allevata obtegi affolabat. Hunc morem indicant plura scriptorum loca. At prae reliquis mirum quantum valet una Plutarchi auctoritas, qui (in quæst. Roman. 10.) in hanc sententiam loquitur: *Romani, si cui obviam facti sunt, cui honos habendus, & si forte caput veste injecta testum habeant, id revelant.*

Id autem diversis de causis fiebat. Primum, ut se ab æris inclementia tuerentur. Deinde, ut animi aegritudinem in aerumnosis rebus patefacerent, & se quasi lucem perosos significarent. Quare Caesar, referente Suetonio 82. *ut animadvertit undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvit.* (15).

Postremo hac eadem ratio servabatur in facien-
diis.

(15) Eodem referendum est illud Horatii II. Sat. 3. *Nam male re gesta cum vellem mittere operto Me capite in flumen, dexter stetit.* probrosum aliquod obvenisset. Hæc ratione Jeremias 14. 4. inquit: *Confusi sunt agricolae, operuerunt capita sua.*

Hujus autem consuetudinis ab Oriente originem repetas licet. In veteri quidem Fœdere II. Reg. 15. 30. hæc leguntur: *Porro David ascendebat clivum olivarum, j:andens, & fluens, nudis pedibus incedens, & operto capite: sed & omnis populus, qui erat cum eo, operto capite incedebat plorans.* Neque vero in luctu tantum apud illos populos obnubi caput solebat, sed & ubi

Romæ vero obtinuit etiam, ut qui gravissimi aliquis criminis damnati essent iis ad supplicium jam ducentis caput obtegeretur, tanquam quos luce indignos judicarent. Testantur id verba Tullii V. Verr. 60. *Capitibus involutis cives Romanos ad necem producere instituit.* Quare celebre fuit horrendum illud carmen: *I licitor, colliga manus, caput obnubito, arbori infelici suspendito.*

DE CAPITIS TEGUMENTIS.

35

dis sacris; quippe cum haec (nisi quando Saturnum, Honorem, aut Herculem spectarent) non aliter, quam operto capite peragerentur. Itaque apud Livium X. 7. ubi de pontificatus auguratusque juribus sermo est, haec habentur: *Conspiciatur cum capide ac lituo, capite velato victimam caedat.* Atque hinc Spartianus in Hadriano 26. unum e mortis ejus praenuntiis signis fuisse scribit; quod *natali suo ultimo, cum Antoninum commendaret* (scilicet Diis, rem divinam faciendo), *praetexta sponte delapsa caput ei aperuit* (16).

Hujus autem religiosi ritus hancumprimis causam prodidit Plutarchus (Quaest. Rom. 10.), ne quid sacrificanti occurreret, per quod mens a praesenti muneris functione alio averteretur. Id ipsum declaravit Servius ad illud Maronis III. Aeneid. 405. ubi per eadem senta sic ab Helena monetur Aeneas:

*Quin, ubi transmissae steterint trans aequora classes,
Et postis aris jam vota in litore solves,
Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
Hostilis facies occurrat, & omnia surbet.*

B. 6

§. II.

(16) Sinistrum admodum caducum. De eo sic Festus, habebatur, si quid inter sacra, aut in templo cecidisset; quod dictum Auspicium caducum dicebant: cum aliquid in templo exiisset, veruti virga e manu.

§. II.

De Pileo.

I. Inter universa, quae capiti obrubendo adhibere veteres, praecipuum locum PILEUS obtinuit. Ei nomenclaturam Graeca vox $\pi\lambda\epsilon\upsilon\varsigma$ fecit, cum & haec (ducta a $\pi\lambda\epsilon\upsilon\varsigma$ densare origine) *coactilia* denotaret, & ille e coacta lana conficeretur.

Eam ipse formam prae se tulit, ut nec ulla ora ambiretur, & plane rotundus galaeae instar esset.

II. Hoc capitis tegmen gestare moris erat Saturnalibus: quod sic indicat Martialis XI. 7.

Permittis, puto, pileata Roma.

Cujus instituti ea causa fuit, quod per eos dies liberrime viveretur (17), Pileus vero libertatis esset insigne (18).

III.

(17) Celebre fuit libertatis nomen, quae olim Saturno regnante, nulla adhuc inventa servitute, floruisse dicebatur. Ejus imaginem ut Saturnalibus Romana gens referret, prolatis rebus vitam omni curarum genere exsolutam ducebat.

Servis vero in primis non minimum licentiae, & impunitatis erat, quibus etiam cum ipsis dominis discumbere inconviviis dabatur. Hinc Horatius II. Sat. 7. ita servum alloquitur:

..... *Age, libertate Decembri*

(*Quando ita majores voluerunt*) *utere; narra.*

(18) Posset non inconvivis modo, ut opinamur, is pileorum usus, qui Saturnalibus viguit, eo referri, quod per eos dies plerumque convivii daretur opera; unde & factum, ut synthesi, coenatoria veste, assidue tunc uterentur. Pileum autem ad coenas quoque pertinuisse, paullo post dicetur.

DE CAPITIS TEGUMENTIS. 37

III. Propterea servi post obtentam libertatem detonso capite (19) Pileum sumebant. Vnde est istud Plauti Amph. I. 1.

Vt ego hodie raso capite calvus capiam pileum.

Ex qua sollemni consuetudine ortum habuit illa dicendi formula: *Ad pileum vocare*; quod idem erat, ac libertate donare. Ita apud Livium XXIV. 32. *Postero die servi AD PILEVM VOCATI*. Eadem de causa *Pileus* pro libertate positus nonnunquam est, ut in Martialis XI. 48.

Totis Pilea sarcinis redemi.

Quo etiam spectavit imago Pilei in nummo, Cassii Brutique opera post caedem Caesaris cuso, inter duos pugiones posita cum hoc epigrammate, **IDIVS MARTIUS**; quo scilicet die per illius necem respublica in libertatem vindicata esset.

IV. Ex his habes, Pileos tum vulgò ab omnibus per Saturnalia, tum a servis libertatem affectis fuisse usurpatos. Sed praeterea eorundem usus in conviviis, etsi non perpetuus, non tamen insolitus fuisse videtur. Indicat certe Elaccus I. **Epist.** 13. cum canit:

..... *Ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus
agnum,*

Vt cum Pileolo soleas conviva tribulis.

V. Senes quoque, atque aegri, ad imbecillae vel aetatis, vel valetudinis praesidium Pileos, si non

(19) Quare servis in libertatem assertis caput radere mos esset, aperit Nonius XII. 36. cum ait: *Qui liberti fiebant, ea causa calvi erant, quod tempestatem servitutis videbantur effugere, ut naufragio liberati solent.* Et certe qui e naufragio emerferant, detonsam comam Diis marinis consecrabant, quasi quibus vitam referrent acceptam.

si non semper, at aliquando. adhibuisse creduntur.

VI. In militia denique Pileos e villosis ovium pellibus, qui *Pannanici* dicti, usurpatos esse testatur Vegetius. I. 20. eamque hujus instituti affert rationem, ut assueto militi caput semper habere opertum gravis inde in praelio galea non fieret.

§. III.

De Petaso, & Pileo Thessalico.

I. Hac una re a pileo diversum existisse **PETASVM** accepimus, quod is ad solem imbremque prohibendum latos circa margines haberet: unde & nomen ei arcessitum, quod est a *πετάσσειν* extendo. Erat hic quidem peregrinantium proprius: id quod summopere declarat Tullii locus XV. Fam. 17. ubi de tabellariorum festinatione conquerens: *Sed petasati*, inquit, *veniunt: comites ad portam expectare dicunt*. Eodem porro refer Mercurii petasum.

II. Huic capitis tegmini per omnia, excepto nomine, par fuit **PILEVS THESSALICVS**. Atque hinc factum, ut folium fabae Aegyptiae, quod a Dioseoride (II. 128.) petaso comparatur, idem a Theophrasto (Hist. plant. IV. 10.) Thessalico pileo aequiparetur.

Ad eundem quoque usum, ad quem petasus erat, comparatum hunc fuisse pileum patefacit Dio p. 645. sic narrans: *Tunc primum... usus pi-*

pileorum Theſſallicorum conſeſſus in theatris, ne ſolis ardore laborarent.

§. IV.

De Galero.

I. Non aliunde ſuam GALERO appellationem, quam a galeae forma, quaefitam teſtatur Feſtus. Id autem commune ei cum paucis capitis tegumentis fuit, quod e pelle fieret. Hoc pacto apud Maronem VII. Aeneid. 688.

..... *Spicula geſtant*
Bina manu, fulvosque lupi de pelle Galeros
Tegmen habent capiti.

Uſum is igitur, ut hinc elucet, levis armaturae militibus praebuit, cum reapse a velitari galea. (de qua dictum Part. I. p. 212.) nil admodum discreparit. Quod ſi eum alicubi Mercurio tributum compereris, ne dubites credere *galerum* ibi pro petaso poſitum, cum nomen ipſum, quin ita fieret, non obſtiterit, quippe quod accipi latius aliquanto potuerit.

II. Adhaec appellata *Galerus*, vel *Galericulus* fuit fictitia coma, quam pellis humanis crinibus inſtructa formabat. Hinc apud Avienum Fab. X.

Nam mox deſecto nituit frons nuda galero,
Diſcolor appoſita quae ſuit arte coma.

Ejuſmodi fictitias comas adhibere poſſimum ſolebant vel ad calvitiam celandam, vel ad perſonam diſſimulandam. Quare Suetonius de Othone 12. *Galericulo*, inquit, *capiti propter raritatem capillorum adaptato & adnexo, ut nemo di-*
 gno-

gnosceret. Et de Nerone 26. *Post crepusculum statim arrepto pileo, vel galero, popinas inibat.* Quod ipsum referens Dio, illum ait, ut se se occultaret, *κόμισ περιδέτους* (*comis circumpositis*) usum fuisse.

§. V.

De Apice, Tutulo, & Albogalero.

Fuere Flaminiibus peculiare pilei attributi, **APEX, TUTULVS, & ALBOGALERVVS.**

I. Ad **APEXEM** quod attinet, erat id quidem ejus praecipuum, ut in summo fixam haberet virgulam aliquantulo lanae circumligatam, quae proprie *apex* dicta, & ex qua toti ipsi pileo nomen inditum. Juerit de eo audire Servium sic ad X. Aeneid. 270. verba facientem: *Dicitur apex virga, quae in summo pileo Flaminum lana circumducta, & filo colligata erat: unde etiam Flamines vocabantur. Hoc autem nomen a veteribus tractum est: apere enim veteres ritu Flaminum alligare dicebant; unde apucem dictum volunt.*

Hujuscemodi pileum Flaminiibus, cum sacris operarentur, deponere fas non erat. Vnde lux affunditur narrationi illi Valerii Maximi I. 1. 4. *At Sulpitio inter sacrificandum apex prolapsus eidem sacerdotium abstulit.* In primis vero Flamen Dialis non modo cum sacrum faceret, sed quovis tempore sub dio esse sine Apice non poterat

DE CAPITIS TEGUMENTIS.

41

erat, licet sub tecto illum ponere non vetaretur, uti refert Gellius X. 15.

II. Idem porro Flaminum pileus, qui Apex dictus, **TUTULVS** etiam nuncupatus fuit. Satis id constare videtur ex Festo, qui haec de eo eloquitur: *Tutulum quidam vocari ajunt pileum lanatum, forma metali figuratum.* En quibus ille verbis Tutulum describit, quibus non aptiora ad Apicem deformandum adhibere potuisset; ut inde appareat, bina ea fuisse nomina idem plane significantia. Eodem quoque recidit, quod effert Varro VI. L. L. 3. *Tutulati dicti sunt hi, qui in sacris capitibus (sive ut legit Scaliger, apicibus) habere solent ut metam. Id Tutulus appellatur.* Nimirum cum vox *Tutulus*, non secus atque *Apex*, proprie fastigium illud e Flaminico (sed vero etiam Pontificio) pileo eminentens denotaret, toti postea pileo significando aptata est. Univerfam autem nominis hujus-rationem, unde & res magis confirmatur, enucleatam tradidit his dictis idem Varro ibid. *Tutulus appellatur ab eo, quod matres familias crines convolutos ad verticem capitis. . . . dicunt tutulos, sive ab eo, quod tuendi causa capilli fiebant, sive ab eo, quod altissimum in urbe quod est, ea res tutissima tutulus vocatur.*

III. Notari vero dignum in hoc genere illud est, pileum Flaminis Dialis peculiari appellatione **ALBOGALERVM** audiisse, ea scilicet de causa, quam Festus (v. *Albogalerus*) prodidit: *Fiebat enim ex hostia alba Jovi caesa.*

S. VI.

§. VI.

De Cucullo.

Ultimam hanc inter capitis operimenta sedem Cucullo damus; qui a Graeca voce *κόκκυς*, *galeam*, vel *galerum* denotante appellationem videtur mutuatus. Fuit is quidem forma olim, quali etiam hodie, oblonga, & acuminata. Peculiare quoque habuit, ut non caput modo, sed scapulas etiam velaret. Itaque ad imbrium frigorisque vim maxime valuit.

Non semper autem ille a veste fuit sejunctus, sed & non raro ipsi adnexus, in primisque penulae; quod jam in de Vestibus §. 4. significavimus. Quare cucullata quoque saga existere; quorum mentionem facit e reliquis Columella XI. 1. ubi *cuculli sagati* (fortasse mendose pro *cucullatis sagis*) leguntur. Fuere haec autem nihil prorsus absimilia iis vestibus cucullo instructis, quas haec etiam aetate a nostris sive nautis, sive pastoribus, sive praeterea aliis gestari conspicimus. Ejusmodi porro saga *Bardocuculli* simul, necnon *Cuculli Bardaici*, sive (ut alii sentiunt) *Bardiaci* vocata sunt, ea (quam potiore credimus) de causa, quod Bardis Galliae populis originem praecipue suam deberent. Et sane e Gallicanis oris eum amictum advehi sueviffe, sat luculenter arguit Martialis XIV. 128. in haec verba locutus:

Gallia Santonico vestit te bardocucullo.

Ad servos potissimum, infimaeque notae homi-

mines Cuculli pertinuerunt . Vnde etiam arceſſitur una reliquarum ratio , quare veteres Monachi eos ſibi adſciverint , non modo ſcilicet ut vel ſe a frigore tuerentur , vel parvulorum ſimplicitatem habitu prae ſe ferrent , quippe cum puerulorum quoque id tegmen aliquando fuerit ; ſed etiam ut veſtium viliffima ad caducarum rerum contemptum utenda ſumerent .

Verum jam apud Romanos non omnino unum fervile atque abjectum genus , ſed nonnunquam ingenuos ſimul , praefertim ad ſe occultandos , cucullis fuiſſe uſos explorata res eſt .

C A P V T III.

De Conviviis .

Duplicem fuiſſe rationem Conviviorum , dici jure poſſe propterea videtur , quod alia publica , alia privata exſtiterunt . Ac publica quidem illa erant , quo aut multa pars populi , aut univerſa multitudo vocabatur . Hujus fuere generis , quae a conſulibus designatis ſenatorio , atque equettri ordini parari ſolebant ; uti patet ex Plinio XIV. 15. & Vopifco in Aureliano . 12. Praeterea quae a belli duce triumphum acturo cunctis vulgo praebebantur ; quae ſingulari nomenclatura *Coenae triumphales* nuncupata , teſte eodem Plinio IX. 55. Denique illa , quae vel ludorum , vel dedicationum , vel aliarum celebratum causa agebantur . (Vid. Liv. XXXIII. 42.)

Quae

Quae sane universa convivia, ad quae habenda amplo admodum loco opus erat, in Capitolii plerumque porticibus celebrari sollemne fuit.

Privata porro erant, quae domestico more inibantur inter amicos. De his modo sermo a nobis instituetur; cum de prioribus illis nihil ultra peculiare adeo emineat, ut in eo immorari diutius necesse sit.

§. I.

De loco, & tempore Conviviorum.

I. Privatarum aedium locus, ubi coenabant Romani, appellatus a re ipsa *Coenaculum*, *Coenatio*, ac *Triclinium* est. Atque haec certe communia fuerunt nomina. Sed & singulare porro aliud, ab aliquo petatum numine, eidem indere non rarum fuit. Itaque celebre est Luculli triclinium nuncupatum *Apollo* apud Plutarchum in ejus vit.

Constitutum autem coenaculum fuit primitus in ima domo; tum ad superam translatum. Idque in causa fuit, quamobrem tota tandem summa illa aedium pars, ampliata appellatione, *Coenaculum* vocaretur. De qua re sic Varro IV. L. L. 33. *Vbi coenabant, inquit, Coenaculum vocabant. Posteaquam in superiore parte coenitare coeperunt, superioris domus universa, Coenacula dicta* (20). Non

(20) Ex hac altera *Coenaculi* notione pronum est cognoscere, quid sibi velint universa illa scriptorum loca.

Non una vero tantum coenatione Romani vulgo homines contenti erant, cum quisque ferme, quo ea foret anni temporibus opportunior, tum aestivam, tum hibernam habere vellet. Ejusmodi morem prodidit Varro I. R. R. 13. his dictis: *Ve spectent sua aestiva tricliniaria ad frigus orientis, hiberna ad solem occidentem.*

Id porro ad pompam praecipuum in Coenationem invexit luxus, qui malo publico natus quolibet irrepere consuevit, ut illius lacunar quorundam machinamentorum ope pluries inter coenam immutaretur. Huc pertinet illud Senecae Epist. 90. *Qui versatilia coenationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atque alia succedat, & toties secta, quoties fercula, mutantur.*

II. Jam hora, qua convivia inibantur, occidentis fere solis erat, nimirum aestivo tempore nona, hiberno decima. Hinc Tullius IX. Fam. 26. scribit: *Accubueram hora nona, cum id literarum*

ea, ubi Coenacula a pauperibus habitata produntur. Nimirum in consuetudinem demum venerat, ut superae aedium partes inquilinis hujus generis locarentur. Itaque Juvenalis X. ut indicaret egenorum domos a Neonis ditiorum opibus inhiantis impetu fuisse tutas, inquit:

*. . . Egregias Lateranorum obsidet aedes
Tota cohors: rarus venit
in Coenacula miles.*

Quoniam autem ad hujusmodi domicilia scalis ascendere necess. erat, hinc,

ubi plura essent in una domo aliis alia superstructa coenacula, plures etiam scaelae forent oportebat: unde & factum, ut nonnunquam ipso scalarum numero coenaculorum numerus designaretur. Hac ratione Martialis I. 118.

*Et scalis habito tribus,
sed aliis.*

Ob hunc eundem coenaculorum usum coenaculariam facere dicti fuerunt, qui conducta coenacula tota aliis per partes elocando quaeestum faciebant.

rum exempla in codicillis exaravi. Rursus vero Auctor ad Herenn. IV. 51. *Visit triclinium stratum . . . vos huc decima venitote*.

Cum igitur id esset vulgari consuetudine constitutum coenandi tempus, hinc quae convivia maturius instituerentur, *tempeſtiva* discriminis ergo dicebantur. Cicero IX. ad Att. 1. *Multa, inquit, a me tempeſtivis conviviis disputantur*. Et III. in Verr. 25. *Statuitur Lollius in illo tempeſtivo gladiatorum convivio*. In quam ipsam rem illa quoque dicendi ratio: *De die convivari*, fuit adhibita. Hac ratione Catullus Carm. 47.

Vos convivia lauta sumptuose

DE DIE facitis.

E quibus universis locis illud praeterea patet, convivia hujus generis non semper male audiisse: etenim ubi non inde erant, ut gulae largius indulgeretur, probro non vertebantur. Contra autem quae *intempeſtiva* dicta aliquoties occurrunt, ea quidem nunquam non in deteriore partem accepta sunt, eo scilicet sensu, ut semper effusio-rem edendi bibendique licentiam secum ferrent; licet, quod ad vim nominis attinet, utraque *tempeſtiva*, atque *intempeſtiva* unum idemque fuerint, quae nimirum sive ante, sive extra tempus inirentur. Illorum igitur eruditorum auctoritati non acquiescimus, qui eo tempeſtiva convivia ab intempeſtivis discrepasse asserunt, quod altera instituerentur temperius, altera longius protraherentur; etenim hujus quidem generis sententiae non nimio opere antiquitas suffragatur. De his interim postremis sic facta habetur mentio apud Curtium V. 2. *Cum intempeſtivis conviviis dies pariter noctesque consumeret*.

Ex eo autem, quod relatum est, statim coenandi horam veteribus sub vesperam fuisse, ne tan-

tandem id concludas, ante hoc tempus eos omnino cibo abstinuisse. Vulgatissima enim consuetudo fuit, ut circa meridiem aliquid ejusmodi sumerent, quo ruens stomachus fulciretur, id quod vocitatum *Prandium* est: quale prorsus significatur verbis illis Horatii I. Sat. 6.

*Pransus non avide, quantum interpelles
inani*

Ventre diem durare.

Ad hoc alia duo diei tempora exstiterunt, quibus etiam per nonnullos esui dabatur opera, videlicet matutinum, & nocturnum. Mane, praeter pueros, helluones *Jentaculo* delectabantur: qui ipsi *Comissationi* praeterea vacare solebant, quae fuit post legitimam altera coena ad multam noctem producta. Quare Suetonius de Vitellio 13. narrat: *Epiulus trifariam semper, interdum quadrifariam dispartiebat, in Jentacula, & Prandia, & Coenas, Comissationesque.*

§. II.

De discumbendi ratione, lectisque tricliniaribus.

I. Is olim apud Romanos mos viguit, ut coenantes mensis affiderent. Quapropter ad illud I. Aeneid. 176.

Perpetuis soliti patres considere mensis:
sic Servius adnotat: *Majores nostri sedentes epulabantur.*

Dein vero mutata ratio est, invaluitque, ut in lectis (*tricliniaribus* ob usum dictis) accumberent.

rent. Id autem ita fiebat, ut supra pars corporis in cubitum sinistrum prope mensam reclinaretur, infera retrorsum porrecta jaceret, dorsumque apposito pulvillo fulciretur, & (cum plures in uno lecto convivae essent) ut qui summum lecti locum occupabat, pedes ad dorsum ferme alterius protenderet, is vero occiput ad umbilicum prioris, pulvillo interposito, obverteret; ac sic deinceps reliqui disponerentur.

Ex qua discumbendi ratione duo praecipue in praefens datur noscere. Primum, quam apte Horatius I. Sat. 4. de convivâ jam nauseante ac dejecto, qui mox exquisitoribus propositis scitamentis ad edendum iterum assurgat, dixerit:

*Languidus IN CVBITVM jam se convivâ
RĒPONET:*

siquidem non illi aliter, quam cubito innixi cibum capiebant.

Alterum porro longe gravioris momenti illud est, quoniam pacto Joannes Apostolus supra pectus Domini in coena recubuerit, quod refert Idem in Evang. 21. Nimirum cum Salvator noster hunc ipsum recumbendi morem per Judaeam jam vulgo receptum ex communi consuetudine servaret; id quod vel solae illae τῆ ἀνακλίνεσθαι, & τῆ ἀνακίπτειν (*recumbendi*) voces saepius in Evangeliiis de coenis usurpatae satis ostendunt: percommodum fuit dilecto Discipulo, qui infra Christum discubuerat, caput obrepente somno in sacrum ejus pectus reclinare.

Sed & illud insuper observandum heic se praebet, cum altera lectorum pars mensae esset applicita, alteram porro ita parietem versus abiisse, ut inter hunc illamque tale spatium intercederet, quale ministrantibus circa servis necesse foret. Atque hinc (ne quae sciri digniora sunt, per nos omit-

Faint, illegible text or markings, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

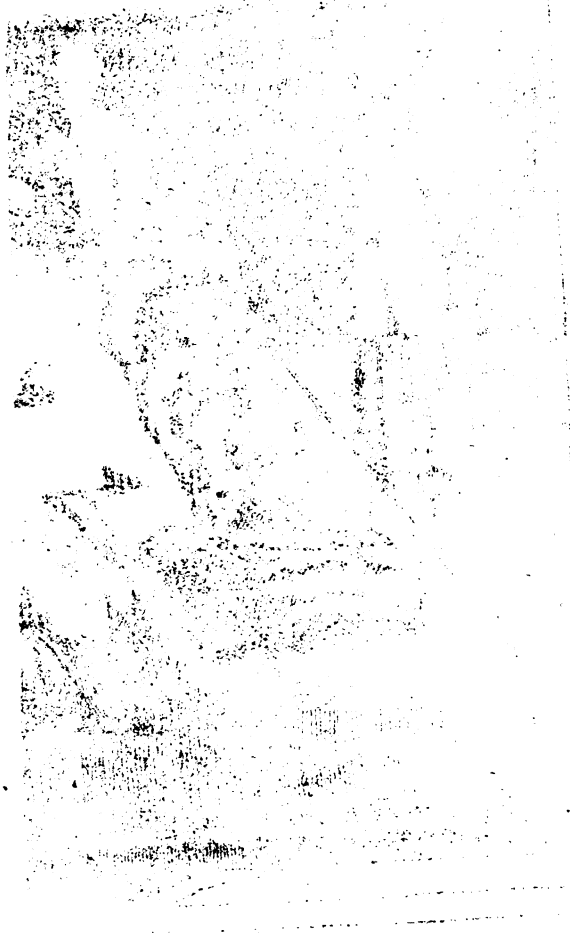

om. II. pag. 56.

Tom. II. pag. 56.

omittantur) intelligas licet , quam facile potuerit Maria Magdalene in convivio Pharisei accedere ad Dominum , & *stans RETRO SECUS PEDES ejus , lacrymis . . . rigare pedes ejus* .

Jam lecti ipsi ternos plerumque convivas excipiebant ; inter quos honoratior ille habebatur , qui locum medium occuparet , post hunc qui summum . Nec raro tamen quatuor in quoque lecto convivantes erant : id quod diserte tradidit hoc versu Flaccus I. Sat. 4.

Saepe tribus lectis videas coenare quaternos .

II. Ad singulas mensas terni lecti plurimum aptari solebant ; quo ex numero locus ipse coenae *Triclinii* appellationem desumpsit : nonnunquam vero tantummodo bini , unde & *Biclinii* nomen , minus usu tritum , duxit originem .

Cum autem haec fuerit unica quondam ratio , ut plures circa mensam collocarentur lecti , posterior tamen aetas id etiam excogitavit , ut unus tantum lectus ei aptaretur , major ille quidem , minorve , prout varia esset mensae magnitudo . Is , praeterquam quod vulgo *Stibadium* (de cujus etymo postea) vocatum est , nomen quoque *Sigma* desumpsit a Graeca litera Σ , quae tunc temporis hoc pacto C deformari solebat . De eo locus Martialis X. 48.

Septem Sigma capit : sex sumus , adde Lupum .

Idem lecti genus , ubi sex modo admittendis idoneum esset , praeter communes alii nomenclaturas , *Hexaclinon* quoque Latine audiit .

Quod porro ad reliqua tricliniarium horum lectorum attinet , e stramento , sive junco funium instar torto constructos eos primitus fuisse creditur . Indicare id quodammodo videtur vox ipsa *Stibadii* , quae non perperam a Graecanico *στῖβα* deduci possit ,

fit, quod *stramentum* sunt Glossae veteres interpretatae.

Postea vero e ligno communiter illi facti. Ac denique ambitionis vis non modo e lectissimarum quarumque arborum materia saepissime confinxit, sed etiam eburneos, argenteos, aureos aliquando paravit.

Cuicuiusmodi tamen iidem essent, stragula vulgo veste, sive toralibus sternebantur. Itaque a Tullio V. Tuscul. 21. de convivio, quo excepit Dionysius Damoclem, ita narratur: *Collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo sextili stragulo, magnificis operibus picto.* Et Horatius I. Epist. 5. amicum ad coenam invitans ait:

*Haec ego procurare & idoneus imperor, &
non*

*Invitus: ne turpe Toral, ne sordida mappa
Corruget naves.*

§. III.

De Mensa.

I. Cum plures lecti mensam ambiebant, quadrata haec esse debuit, quo recta illorum latera lateribus hujus commode aptarentur. At in stibadio, cujus arcuata erat figura, rotundam omnino eam adhiberi necesse fuit: unde enatum, ut saepe *Orbis* a Latinis appellata sit. Sive autem quadrata, sive rotunda foret, semper id in ejus positione servabatur, ut, reliquis ipsius partes obeuntibus lectis, una ministraturis famulis libera vacaret.

Rotundae mensae vel tribus sustentabantur pedibus, vel uno; cujus postremi generis dictae *Me-*
no-

DE CONVIVIIS. 51

nopodia fuere, ac longe prae prioribus illis maiore in pretio habitae. Huc respicit Horatii sermo I. Sat. 3.

. . . . *Modo reges, atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo, sit mihi mensa
tripes, &
Concha salis puri.*

Quoniam vero eiusmodi mensarum fulcra non facile ditiores, nisi & ex ebore, & in alicujus animantis conformata imaginem patiebantur, idcirco Juvenalis XI. inquit:

*Nil rhombus, nil dama sapit: putete videntur
Unguenta, atque rosae, latos nisi sustinet
orbes*

Grande Ebur, & magno sublimis Pardus hiatu.

II. Materia quoque praestantes mensas sibi quaerebant copiosi homines. Quapropter cum pauperiores fagineis contenti essent, acernas illi, necnon eburneas parabant. Sed nec labentibus annis illud defuit, ut argenteae quoque, aureaeque in medium prodirent.

III. Jam mensam pro coenae usu *Manteli*, seu *Mantelo* (cum utroque modo efferatur) quodam nimirum gauisape ad id comparato, sternere mos fuit. Hoc a *Mappa* plurimum distasse, optimum e re nata fuerit animadvertere. Scilicet haec non villosa, ut illud, quod laneum fuerit oportet; sed levis, utpote e lino, fuit, nec aliud quam tergendis manibus orique munus praestitit. Hanc praeterea quisque secum conviva ad privata publicaue convivia plerumque gerebat; illud a convivatore ipso apponebatur. Patet hoc ex illo Martialis XII. 29.

*Attulerat mappam nemo, dum furta timentur:
Mantile e mensa surripit Hermogenes.*

Verum mappas etiam a domino epuli fuisse interdum praebitas declarant satis verba Flacci I. Epist. 5. quae in fine §. superioris attulimus.

IV. Denique religiosa & sacra apud veteres mensa habebatur. Itaque adesse ei solebant quorundam Deorum imagines, qui propterea *θεοῖ ἐπιτραπέζιοι* appellati. Ex horum numero fuit Hercules, de quo sermo est Statio IV. Silv. 2.

*Haec inter castae genius, tutelaque mensae
Amphitryoniades.*

§. IV.

De tribus coenae partibus.

Vbi omnia ad coenam in promptu erant, convivae *synthesi* (21) amicti, floribus, frondibusve non raro redimiti, unguento caput (22) delibuti, positis soleis discumbebant.

Atque heic, antequam ad rem propositam accedamus, duplex convivarum genus notare proderit. Eorum alii ab epuli domino vocabantur; alios in-

VOCa-

(21) Coenatoria vestis, quae *Synthesis* vocata, ipsam plane pallii formam retulit. Vide dicta p. 2.

(22) Seta, atque unguenta convivis adhibita saepissime a scriptoribus memorantur. E reliquis ita per Flaccum II. Od. 3.

Huc vina, & unguenta,

*& nimium breves
Flores amoenae ferre ju-
be rosae.*

Et Od. 7.

*Cum quo morantem saepe
diem mero
Fregi coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.*

vocatos ducebant secum illi ipsi, qui invitati fuerant. Hos *Vmbras* appellari placuit, quippe qui, tanquam umbra corpus, alios confectarentur. De hoc genere locutus Horatius I. Epist. 5.

..... *Locus est & pluribus Vmbris.*

Eis autem noli arbitrari similes ulla re fuisse Parasitos. Hi enim quaerendis cibis unice mancipati, ipsi suis jocularibus, & adulatoriis artibus coenas captabant, inque aliena convivia irrepabant.

Verum jam coenae Missus inspiciamus. Tres prorsus hi erant (per quos coena ipsa tripartito dividebatur) *Antecoenium*, *Coena* (voce stricte accepta), & *Secundae Mensae*.

I. *Antecoenium*, sive *Antecoena*, quae & *Gustus*, & *Promulsis* vocata, praeter lactucas, olivas, lucanicas, iam primis complectebatur ova. Qua de causa Venusinus poeta I. Sat. 3. ut coenae simul initium finemque indicaret, hac ratione est usus:

..... *Si collibuisse, ab Ovo*

Vsque ad mala citaret, Io Bacche.

Et Cicero IX. Fam. 20. *At quem, inquit, virum? non eum, quem es solitus promulsis conficere. Integram famem ad Ovum affero.*

Cur autem is totus missus *Promulsidis* sibi quoque nomen adsciverit, intelligetur illico, ubi sciatur fuisse in more positum, ut eum mulsi potio subsequeretur. Id vero, quo primam sedare sitim solebant, vinum fuit melle temperatum: de quo haec enuntiat Placcus II. Sat. 4.

Aufidius forti miscebat mella Falerno,

Mendose: quoniam vacuis committere venis

Nil nisi lene decet: leni praecordia mulso

Prolueris melius.

II. Alter missus lautissima quaeque fercula inferbat: inter quae etiam quod esset praecipuum, *Caput coenae* Latinis dictum, quemadmodum Graecis

cis κεφαλή δαίτνυ. Idque est in illis Tullii verbis V. Tuscul. 34. *Cum tyrannus coenavisset Dionysus, negavit se jure illo nigro, quod COENAE CAPVT erat, delectatum.* Et apud Martialem X. 31.

. . . . . *Mullus tibi quattuor emptus*

Librarum, COENAE pompa, CAPVTque fuit.

In hac vero praecipue coenae parte *Structorum* ars ac dexteritas emicabat. Erant illi quidem servi ad id positi, ut ex certarum legum praescripto cibos scinderent, ac viritim distribuerent. Ipsi *Scissores, Carptores, & Diribitores* dicti: necnon *Chironomontes* a χεῖρ (*manus*) & νόμος (*lex*), quippe qui *certis eruditae manus ductibus*, uti loquitur Seneca, munus obirent. Quod ipsum variis simul gestibus fungi solebant. De tota hac ratione sermo est Juvenalis V.

Structorem interea, ne qua indignatio desit,

Saltantem spectes, & Chironomonta volanti

Cultello, donec peragat dictata magistri

Omnia: nec minimo sane discrimine refert.

Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.

Illud modo per occasionem scito, potuisse convivae, quae pars sibi obtigisset, eam confanguineis, amicisve mittere; eique designandae rei aptatum hoc fuisse locutionis genus, *de mensa mittere.*

III. *Secundis mensis* poma, omnisque generis bel-laria proponebantur; idque fuit *instaurare epulas.* Hoc pacto apud Maronem VIII. Aeneid. 283.

INSTAURANT EPVLAS, & mensae grata
secundae

Dona ferunt.

§. V.

De Potu.

Bina hoc loco dabitur observare, primum varia poculorum generum, deinde quae ad ipsius potus rationem pertinuerunt.

I. Pocula a scriptoribus plura recensentur, videlicet CALATHI, CALICES, CARCHESIA, CYMBIA, PATERAE, PHIALAE, SCYPHI, TRULLAE.

1. CALATHOS commemorat cum primis Maro V. Ecl. 71. ubi canit:

Vina novum fundam Calathis Arvisia nectar.

Eos ita fuisse conformatos, ut infra angusti, mox in latitudinem sensim se se laxarent, non temere colligitur e Plinio XXI. 5. qui liliam, quod ad formam attinet, calatho comparat.

2. CALICES celebratissimi fuerunt. At ex ipsis celebriores, qui *allafrontes* (a Graeco ἀλλιάσσω *muto*) cognominati sunt, cum proprium eorum esset a picturae ratione colores pro vario posito immutare. Mentio de his fit apud Vopiscum in Saturnino 8.

3. CARCHESIUM, referente Macrobio V. Saturnal. 21. *procerum erat, & circa medianam partem compressum, ansatum mediocriter, ansis a summo ad infimum pertinentibus.*

4. CYMBIUM, ut nomen ipsum indicat, cymbae figuram prae se tulit. (Fest. v. *Cymbium*, & Macrobius ibid.).

5. PATERAS ex eo dictas, quod planae patentefque essent, testatur idem Macrobius ibid.

Occurrunt quoque *Paterae flicatae*, quarum caelatu-

latura filicis speciem referebat. Meminit earum Cicero I. Parad. 3.

PHIALAE patulo erant ore, forma lebeti non absimiles, utrinque ansatae, pede autem expertes, ita ut cum ponendae essent, in os verterentur. Patet id omne ex Athenaeo XI.

7. **SCYPHOS** ingentis fuisse capacitatis, non uno ex loco proditur. Quare congruenter Flaccus Epod. 9.

Capaciores affer huc, puer, Scyphos.

8. **TRULLA**, quam ultimam proferimus, non ultimum inter reliqua pocula nomen habuit. Tullius IV. in Verr. 27. *Erant, inquit, vas vinarium gemma praegrandi, Trulla excavata, cum manubrio aureo.*

ATQUE HAEC de variis poculorum nominibus formisque. Materia porro, ex qua confici consueverunt, multiplex item fuit. Primum itaque non raro confata e ligno sunt. Quare *pocula fagina* occurrunt; ut apud Maronem III. Ecl. 37.

..... *Pocula ponam*

Fagina, caelatum divini opus Alcimedontis.

Tum *oleagina*; qualia memorantur I. 30. D. de Leg. 3. Denique *hederacea*; quorum meminit Macrobius V. Saturnal. 21. eaque peculiari nomine dicta *Cissibia*.

Saepe etiam materiam poculis creta suppeditavit. E quorum fictilium genere fuere *Samia*, & *Saguntina*, altera e Samo, altera e Sagunto proficiscentia.

Frequentia quoque *vitrea*, & *crystallina* fuisse, plurimis palam fit veterum testimoniis.

Neque vero e metallo rara exstiterunt. Etenim, praeter *aerea*, quam crebro *argentea*, atque *aurea* se se dant obviam! atque haec majoris fastus ergo vel

vel caelata, vel emblematis, crustisve (23) ornata, sed vero etiam gemmis distincta. Insignis adversus rem hanc est acclamatio Plinii Praef. 33. *Turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices.*

Interdum quoque tota pocula ex una gemma. Exemplum habes supra allatum ex Tullio IV. in Verr. 27. Cui addatur hoc Maronis II. Georg. 506.

Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.

Ex his autem gemmeis perillustria erant *murri-na*, e murra magni pretii lapide confecta. Ea tum ab oriente mitti solita, tum a Pompejo primum triumpho de piratis acto Romam advecta, testatur Plinius XXXVII. 2.

II. De potatione ipsa id modo singulare dicendum suppetit, adfuisse veteres pro diversis anni temporibus vinum vel calidum, vel frigidum epotare.

C 5

Ad

(23) Distinguenda omnino sunt vasa caelata, ab iis, quae essent vel emblematis, vel crustis exornata. Scilicet caelatura in eo fuit posita, ut ex ipso vase figurae exculperentur. Ea vasorum genera *Toreumata* *παρὰ τὸ τοπεύειν* (a scalpendo) sunt nuncupata.

At *Emblemata* *ἀπὸ τῶ ἀμβάλλεσθαι* (ab immittendo) dicta, ornamenta fuerunt, quae ita vasis adnestebantur, ut tamen inde adimi, ac vel iisdem iterum, vel aliis pro lubitu adjungi possent. De his Cicero IV. in Verr. 21. *Qui pro testimonio dixit, te, cum inspiciendum* (thuribu-

lum) *proposisses, avulso Emblemate remisisse.*

Aequè vero ac emblemata, *Crustae* vasis affigi solebant, in eo ab illis dissimiles, quod ipsae lamellae quaedam essent; at illa inagunculas vel deorum, vel hominum, vel animalium referrent. Hinc eadem Tulliana oratione 23. discrete dicitur: *Quae* (vasa) *praeberant, iis Crustae, aut Emblemata detrahuntur.* Hanc incrustandi artem qui exercebant, *Crustarii* dicebantur; quemadmodum *Crustariae tabernae*, ubi id genus opera vendebantur.

Ad horum prius quod attinet, moris fuit, ut per hiemem merum calida temperarent. Hinc Martialis I. 12. scripsit:

*Jam defecisset portantes calda ministros,
Si non potares, Sextiliane, merum.*

Quod quidem calidæ potionis genus quantopere in deliciis esset, vel ex eo argui possit, quod vulgo in Thermopoliis venditaretur. Quare apud Plautum Curcul. II. 3. de hominibus vino deditis dicitur:

Quos semper videas bibentes esse in Thermopolio.

Rursus vero aestate vinum nivis ope refrigerabant. Ad id usui fuit *Colum nivarium*, vasculum argenteum cribri instar perforatum: in quod postquam nivem iniecissent, paulatim vinum infundebant, quod per illam frigescentem in vas infra positum defluebat. Verum pro colo pauperiores lineum solebant sacculum usurpare. Vnde ortum Martialis epigramma XIV. 103. cum lemmate, *Colum nivarium*:

*Setinos jubeo nostra nive frange trientes;
Pauperiore mero tingere lina potes.*

Tum statim posthac aliud inscriptum, *Saccus nivarius*:

*Attenuare nives norunt & lintea nostra,
Frigidior colo non salit unda tuo.*

Addere postremo huc illud abs re non erit, nonnunquam unguenta potui ab iis, qui plus ceteris delicias sectarentur, fuisse immista. (Plin. XIII. 3.)

Cetera, quae de potu commemoranda sunt, sequenti §. subjicientur.

§. VI.

De Legibus convivialibus.

Inter alia rem convivalem spectantia nonnullas quoque leges, quae a convivis fervari deberent, ad nos transmisit temporum vetustas. Harum summum arbitrium ac regimen penes eum erat, qui per sortem convivio praepositus, *Dilatator*, *Strategus*, *Magister*, *Arbiter*, *Modimperator* appellabatur. De hoc magisterii imperiique genere sententia est illa Flacci I. Od. 4.

..... *Quo simul mearis,*

Non REGNA VINI SORTIERE TALIS.

Necnon quod canit II. Od. 7.

..... *Quem VENUS ARBITRUM
DICET BIBENDI?*

I. Praecipua quaedam illa lex esse solebat, qua convivae a summo ad imum bibere jubebantur, quod Graecis dictum *ἐν κύκλῳ πίνειν*: cujus ea vis erat, ut puero circumferente poculum nemo posset a potu abstinere. Eo de more accipienda sunt Catonis dicta apud Ciceronem de Seneca 14. *Me vero & magisteria* (scil. convivialia) *destant a majoribus instituta, & is sermo, qui more majorum a SUMMO adhibetur in poculis.*

Inde autem emanasse effatum illud videtur: *Aut bibe, aut abi*: quod Graecis totius rei auctoribus fuit, *ἢ πίει, ἢ ἀπίει*. Quo proverbio id montum volebant, aut tempori serviendum esse, aut ab humanarum rerum communione secedendum.

H. Constitui praeterea consuevit, quot ab unoquoque cyathi potarentur. Ita apud Plautum Stich.

C. 6

V. 4.

V. 4. ubi ad convivii magistrum sermo est:

Vide, quot cyathos bibimus. ST. tot, quot digiti sunt tibi in manu.

Atque heic ἐν παρόδῳ advertere juverit, cyathum duodecimam fuisse sextarii partem, exiguam sane potionis mensuram. Itaque nunquam fere unicus ille ebibitus; sed potius poculum, qui duplicem eum, triplicem, quadruplicem, vel etiam multiplicatum amplius contineret. Ex quo vario cyathorum numero factum, ut pro sua capacitate pocula mutuatis ab aere nominibus, *Sextantes, Quadrantes, Trientes*, &c. vocarentur. Cum igitur ita res esset, puer ministrando potui destinatus cyathum habebat, quo praeslitutum vel modimperatoris lege, vel (ubi haec lata non esset) convivarum arbitrio cyathorum numerum admetiretur. Ipse *Servus a cyatho* nuncupatus.

III. Lex item non rara fuit, ut in alicujus honorem potaretur. Ita apud Tibullum II. 1.

SED BENE MESSALAM sua quisque ad pocula dicat.

Ad hanc autem revocari percommode & illa potest consuetudo, qua fiebat, ut alicujus nomen biberetur, tot videlicet haurirentur cyathi, quot ejus nomen literas continebat. Significatur aperte id moris per illud Martialis I. 72.

*Naevia sex cyathis, septem Justina bibatur,
Quinque Lycas, Lyde quatuor, Ida tribus.*

IV. Gravissima vero omnium habita lex ea fuit, qua Diis libabatur, ita nimirum, ut pauxillo vini e poculo in mensam effuso (ex quo *libatio* ipsa ἀπὸ τῆς λείβεω a *fundendo* dicta) poculum inde in honorem alicujus Numinis siccaretur. Huc respicit illud Virgilii VII. Aeneid. 133.

*Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate
Anchisen genitorem, & viva reponite mensis.*

Et

Et VIII. 279.

In mensam laeti libant, Divosque precantur.

Secundis id maxime in mensis factitatum. Quare Idem II. Georg. 101. cecinit:

*Non ego te mensis, & Diis accepta secundis,
Transferim Rhodia.*

Non autem Diis solum, sed & principibus saepe viris is honos habitus. Itaque Horatius IV. Od. 5. sic Augustum alloquitur.

*Hinc ad vina redit laetus, & alteris
Te mensis adhibet Deum.*

*Te multa prece, te prosequitur mero
Lisso pateris, & Lavibus tuum
Miscet Numen.*

C A P V T IV.

De re funebri.

Mirum est, quantum adversus mortuos pietatis studium apud universas gentes semper existerit: quippe cum illos omni officiorum genere prosequi, non tam cognationis amicitiaeque, quam humanitatis praecipuum quoddam munus habitum nullo tempore non fuerit. Qua certe in re non cessit unquam aliis Romanus populus, utpote quovis eorum temporum cultu solitus universos anteire.

§. I.

De primis
funebrium officiorum
partibus.

I. Toti funebri rei duo veluti initium fecerunt ,
annuli detractio, animaeque acceptio.

Scilicet mos primus fuit , properanti jam ad
interitum auferre annulum, fortasse ne inter turbam
in alienas manus incideret. Hinc dicitur Tiberius
apud Suetonium 73. *Extractum sibi deficiente an-
nulum mox resciscens requisisse.* Ob quod ipsum
institutum de Hadriano tradidit Spartianus 26. *Si-
gna mortis haec habuit : Annulus , in quo imago
ipsum sculpta , sponte de digito delapsus est.*

Haec dein cura erat , ut sanguine conjunctiores
morientis animam , tanquam id fieri posset , ore
exciperent. Quod e reliquis ita expressum reliquit
Tullius V. in Verr. 45. *Matres miserae pernocta-
bant ad ostium carceris . . . quae nihil aliud ora-
bant , nisi ut filiorum EXTREMUM SPIRITUM
ORE EXCIPIERE sibi liceret.*

II. Mortuo statim oculi claudebantur , propter
eam , quam veriore credimus , causam , ut recte
iidem , quasi ad somnum , compositi conformatique
forent. Hujus officii praestationem sibi in morte fi-
lii denegatam indoluit Euryali mater per illa ver-
ba IX. Aeneid. 486.

. . . . . *Nec te tua funera mater*

Produxi , PRESSIVE OCVLOS .

III. Tum proprio defunctus nomine pluries im-
cla-

clamabatur, ut num reapse obisset, dignosceretur. Quo spectat Ovidii dictum III. Trist. 3.

. . . . . *Nec cum CLAMORE SUPREMO*

Languentes oculos claudet amica manus.

Vnde fluxit tritissimum illud: *Conclamatum est*, in rebus jam desperatis solitum adhiberi. Quod ad rem aptissime sic usurpavit Livius IV. 40. *Equites procul visi . . . tantam laetitiam fecere . . . ut ex maestis paullo ante domibus, quae CONCLAMAVERANT suos, procurreretur in vias.*

§. II.

*De exornatione,
& colloca-tione
cadaveris.*

¶ Peractis, quae memorata modo sunt, lotum inde unctumque cadaver pretiosioribus pro conditione vestibus ornabatur. Ad quod apposite testatur Polybius VI. 51. eos, qui functi magistratibus fuissent, in funere togis praetextis convestitos esse; triumphales vero viros togis auro intextis; totis autem purpureis peculiaei jure censores. Reliqui porro cives in togis albis elati: modo pauperiores excipias, quibus neque in vita ullus erat togarum usus.

Haec vero animadvertendum se se dat illud, consuevisse in vita parari vestem, quam non ante usum dicatam mortui demum induerentur. Ex quo non infrequenti more sic Euryali mater quæsta dicitur apud Virgilium IX. Aeneid. 487.

. . . . . *Aus vulnera lavis
Veste*

*Veste tegens: tibi quam noctes festina, diesque
Urgebam, & tela curas solabar aniles.*

Atque illinc primam duxisse originem opinamur dicendi hoc genus: *Dedicare togam in funus*; quo novae togae primus in funere usus indicabatur. Quod tamen non negamus crebrius per ea tempora usuvenisse, cum non fere toga, nisi tantum post mortem, usurpabatur; quam propterea novam omnino esse oportuit. De qua re locutus Juvenalis est III.

*Pars magna Italiae est, si verum admittimus,
in qua*

Nemo togam sumit, nisi mortuus.

Jam porro ad vestimenti elegantiam additum nunquam coronae floribus intextae ornamentum est. Quod ex lege XII. Tabb. eorum fuit, qui viventes coronam sibi in ludis comparavissent. (Cic. II. de Legg. 24. & Plin. XXI. 3.)

II. Ita ornatum cadaver, atque e cubiculo a propinquis eductum, in domus vestibulo prope limen in lecto pedibus foras versis collocabatur. Quam rem Persius III. significavit his dictis:

*..... Tandemque bectulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.*

Cadaveri ipsi asservando apponi aliquis e familia solebat. Quod imitatus Maro XI. Aeneid. 29. cecinit:

*..... Recipitque ad limina gressum,
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes
Servabat senior.*

Acerram ibidem ad incendendos odores statui ante mortuum adsuavisse palam facit Festus v. *Acerra*.

Quare autem ad fores cupressus figeretur, causam hanc prodit Servius ad III. Aeneid. 64. ut scilicet pro signo foret, ne quis pontifex funestam do-

domum inscienter ingressus contaminaretur. Cur vero haec potius, quam alia arbor, ad id delecta fuerit, declarat ita Festus (v. *Cupressi*) : *Quia hujus generis arbor excisa non renascitur; sicut ex mortuo nihil jam est sperandum.* Hinc factum, ut passim ea arbor *atra, feralis, funebris, invisa* diceretur. Quam tamen ipsam (raritate insignem) non omnium, sed illustriorum tantum funerum sociam fuisse patet satis ex hoc Lucani III.

Et non plebejos luctus testata Cupressus.
Ceteris attributa est picca. (Plin. XVI. 10)

§. III.

De elatione.

I. Cadaver septem ipsos dies domi mansisse auctor est Servius ad V. *Aeneid.* 64. Quod tamen de indictivis modo funeribus accipi debet, cum in tacitis tantum temporis necesse non fuerit, ubi praepropere omnia fieri mos fuit. Omnino autem non totum semper id spatii inter mortem funusque videtur intercessisse.

II. Verum quodcumque tandem illud foret, eo transacto, mortuus efferebatur. Id autem noctu factum tradidit Servius ad XI. *Aeneid.* 143. Qui ejusdem moris hanc affert causam, ne si funus diurno tempore duceretur, aut magistratum, aut sacerdotum oculi occursum illius violarentur. Sed mutata postea ratione obtinuit, ut tacita, atque acerba solum funera per noctem, uti olim omnia, efferrerentur, at indictiva interdium.

Quoniam autem ducendis nocte funeribus faeces adhiberi necesse erat (a quibus ipsis, scilicet a
funa-

funalibus, nomen *funeri* factum veteres grammatici tradiderunt); hinc manavit , ut illae in exsequiis omnibus , etiam diurnis , gestarentur . Quare XI. Aeneid. 142.

*Arcades ad portas ruere , & de more vetusto
Funereas rapuere Faces ; lucet via longo*

Ordine flammaram ; & late discriminat agros.

III. Jam vero cum duplex esset elationis ratio , duo inde exstiterent funerum genera , *tacitum* , & *indictivum* .

Tacitum , quod & *plebejum* , *vulgare* , *commune* , *translatitium* vocatum , tenuiorum hominum funus fuit : ad quod nihil eorum , quibus insignita maxime indictiva sunt , adhibebatur , non indictio , non designator , non pompa , non ludi .

In hujusmodi funera relatum etiam est , quod ad formam attinuit , funus *acerbum* ; cujus eorum proprii , qui immaturam mortem oppetissent , haud dissimilis fuit celebratio . Consuetudinem plane aperit Tacitus Annal. XIII. *Vestinationem* , inquit , *exsequiarum edicto Caesar (Nero) defendit , id a majoribus institutum referens , subtrahere oculis acerba funera , neque laudationibus , aut pompa detinere.*

IV. *Indictivum* porro appellatum funus est , ad quod populus per praekonem convocabatur . Convocationis formula haec ferme fuit : **EXSEQUIAS L. AVRELIO L. FILIO QUIRVS EST COMMODOVRE , IAM TEMPVS EST , OLLVS EX AEDIBVS EFFERTVR .**

Ex indictivis maxime emicuit funus *publicum* , quod viris optime de republica meritis fieri ex auctoritate senatus impensa publica solebat . Ita apud Tacitum Annal. V. *Piso viginti per annos pariter probatus , publico funere ex decreto senatus celebratus est .* Idque curare praetoris fuit . (Val. Max. V. 2. 10.)

Insi-

Insigne quoque admodum inter indictiva existit funus *cenforium*, utpote cenforum, non paullo ceteris magistratibus dignitate antecellentium, peculiare. Quod tamen aliis etiam meritis civibus aliquando concessum. Hoc pacto ex ejusdem Taciti relatu Hist. IV. *Funus cenforium Flavio Sabino ductum*. In eo praecipuum erat, quod stragula vestesque totae e purpura adhiberentur. (Polyb. VI.)

Ne vero opineris principes tantum viros, atque honestissimos quosque funeribus indictivis fuisse usos. Etiam a medioeris, humilisque fortunae civibus usurpata illa demonstrat Varro IV. L. L. 33. cum inquit: *Ex aedibus efferrī indictivo funere praeco etiam eos dicit, qui e tabernis effervantur*.

V. Toti funebri pompae ordinandae praecerat *Designator*; qui & suos ad id ministros habebat. Vnde est illud Flacci I. Epist. 7.

. . . . . *Cum ficus prima, calorque
Designatorem decorat listoribus atris.*

VI. Pompa ipsa e vario tum rerum, tum personarum genere conflabatur.

E rebus praecipuae fuere majorum imagines, illae nimirum ipsae, de quibus dictum Part. I. p.74. Haeque singulis quaeque lectis funebribus praelatae. Hinc apud Silium X.

. . . . . *Celsis de mors feretris
Praecedens prisca exsequias decorabat Imago.*

Ex quo planum fit, quid usus habuerint plures illi lecti, quos uni interdum adhibitos fuisse funeri accepimus. Certe in funere Marcelli sexcentos Augustus praeferrī jussisse dicitur a Servio ad VI. Aeneid. 861. quin etiam, quod profus incredibile videatur, Sulla sex millia habuisse.

Haec vero fac advertas, non solum imaginibus gestandis hujusmodi lectos deservisse, sed aliis quoque insignibus, ornamentisque, quae interdum plurima

rima

rima fuerunt. Ita memorati modo Sullae exsequias amplius bis mille coronis aureis, quas civitates, legiones, amici contulerant, aliisque donis innumeris fuisse decoratas tradidit Appianus Bell. Civ. I.

In hoc ornamentorum genus praemitti solitum refer etiam victoriarum, triumphorumque insignia, scilicet devictorum hostium spolia, subactarum urbium gentiumque simulacra, & nomina. Hunc morem ob oculos positum habuit Maro, cum cecinit XI. Aeneid. 78.

*Multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
Aggerat, & longo praedam jubet ordine duci.*

Tum aliis interjectis:

Indutosque jubet truncos hostilibus armis

Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.

VII. Personae porro, quae non exigua funebris pompae pars erant, *Sicinnistae* fuctunt, *Praeficae*, *Tibicines*, *Tubicines*, *Liberti orcini*, & *Littores*.

1. *Sicinnistae*, *scinnium*, priscum saltationis genus, saltantes ibant. (Gell. XX. 3.)

2. *Praeficae* mulieres erant ad lamentandum mortuum conductae, quae dabant ceteris modum plangendi, quasi in hoc praefectae, uti scriptum reliquit Festus. Carmen, ineptum illud quidem plerumque inconditumque, quod per eas id temporis ad tibiam canebatur, *Nenia* (forsitan ab Hebraico נחמה *nohi lamentum*) appellatum est. Haec autem e re nata monere solet, Praeficas plane diversas a *Funeris* fuisse. Hae namque (ita vocatae, quasi *Funerariae*, prout adnotavit Servius ad XI. Aeneid. 487.) mulieres fuerunt proxima mortuo cognatione conjunctae; ad quas propterea maxime funas pertinuit.

3. *Tibicines* ideo exsequiis intererant, quod *neniae*, ut modo dictum, ad tibias concinerentur. Quare de frequenti harum usu loquens Ovidius inquit Fast. VI.

Can-

*Cantabat fanis, cantabat Tibia ludis,
Cantabat moestis Tibia funeribus.*

Cum autem magnum olim tibicinum numerum adhiberi ad funebrem pompam moris fuisset, lege postea decemvirali sancitum est, ut ne plures de- nis adesse possent. (Cic. II. de Legg. 23.) De quibus postremo & illud scito, in quolibet eos si- ve illustrium, siue ignobilium exsequiarum genere habuisse locum. Aperta res est e scriptorum testi- moniis, quae afferre non vacat.

4. *Tubicines* porro publicorum, atque indictivo- rum solummodo funerum comites exstiterunt. Huc spectant verba Maronis XI. Aeneid. 192.

*It caelo clamorque virum, clangorque Tuba-
rum.*

Atque illud Propertii XI. 10.

*Nec mea tunc longa spatietur imagine pompa;
Nec Tuba sit fati vana querela mei.*

Quarum funebrium tubarum peculiare id fuisse creditur, ut longiores latioresque essent (quales aliquando in sepulcris visae), eoque ad gravio- rem emittendum sonum aptiores. Certe a reliquis has fuisse diversas testatur Gellius XX. 2. ubi & addit, hujuscemodi tubicines etiam *Siticinum* nomine dictos, quippe qui apud *stos*, videlicet vita functos sepultosque, *canere* consueissent.

5. Cum reliquis procedebant *Liberti orcini*, qui scilicet libertatem fuerant ex testamento assecuti; iique novorum libertorum more pileati. (Dionys. p. 228.)

6. Denique *Litlores* eo numero, quem cujusque dignitas postularet, versos fasces gerebant. (Polyb. VI.) Rem imitatus sic Maro est XI. Aeneid. 92.

*. . . . Tum moesta phalanx, Teucrique se-
quuntur,*

Tyr-

Tyrrhenique duces, & versis Arcades armis.

VIII. Atque ecce tibi Feretrum. Quod in illustri funere, quo de agitur, Lectica ipsa esse consuevit; cuius rationem descriptam habes Part. I. p. 341. Illud comportabant plerumque proximi heredes, nonnunquam servi manumissi, nec raro, ubi defuncti merita sic poscere viderentur, primores civitatis, patricii, senatores, magistratus.

Verum in funeribus tenuiorum & Sandapila erat pro feretro, & a Vespilonibus (24), hominibus funerando mancipatis, gestabatur.

IX. Jam funus prosequerentur atrati non cognati modo, & amici, sed alii quoque ea frequentia, quam major minorve mortui amplitudo conciliafset: quae tanta aliquando fuit, ut totam fere civitatem ad cohonestandas exsequias convenisse legatur.

X. Univerfa haec pompa ad forum procedebat.

Vbi

(24) De Vespilonibus ita Festus: *Vespaë & Vespilones dicuntur, qui corporibus funerandis officium gerunt, non a minutis illis volucris, sed quia vespertino tempore eos efferunt: qui funebri pompa duci propter inopiam nequeunt.*

Perinde autem ac Vespilonum, etiam Pollinctorum, atque Vstorum mania circa mortuorum curationem verfabantur. Etenim sicut priores illi exportandis, ita alteri ungendis, postremi comburendis dabant operam.

Univerfi vero hi in familia erant Libitinariorum: quo nomine appellati sunt, qui Libitinæ praeerant, qui sci-

licet res ad funus spectantes administrabant locabantque. Quae quoniam in Libitinæ templo servabantur, natum inde est, ut & earum locatores Libitinarii dicerentur, & Libitina tum eorundem artem, tum ipsum apparatus funeris designaret. Hæc ratione apud Livium XLI. 21. *Ne liberorum quidem funeribus Libitina sufficiebat.* Huc item maxime respicit illud Valerii Max. V. 2. 10. *Qui tunc Libitinam exercebant, tum rerum suarum usum, tum ministerium gratuitum polliciti sunt, quia ii (Hirtius, & Panfa) pro republica dimicantes occiderant.*

Vbi posito cadavere, defuncti laudes ab aliquo propinquo, aut, quando is deesset, ab eloquenti viro ad id delecto, aliquando etiam per senatum dato, oratione pro rostris habita celebrabantur. Qua demum absoluta, funus ad combustionis, vel sepulturae locum ducebatur.

§. IV.

De combustione.

I. Cremandorum cadaverum consuetudo a Graecis profecta Romae a primis temporibus obtinuit. Cui rei satis certo videtur esse argumento vel illud, quod Numam comburi suum corpus vetuisse referat Plutarchus.

Id tamen non sic habendum generatim est, quasi omnia universim cadavera exuri mos fuerit. Et enim, praeterquam quod infantes, ac fulguritos dare flammis nefas erat (prout testatur Plinius VII. 6. & II. 54.), multas quoque familias a cremandis mortuis abstinuisse affirmat idem scriptor VII. 54. ubi praecipue de familia Cornelia subjicit, neminem ex ea ante Sullam fuisse combustum.

II. Locus autem, ubi concremaretur cadaver, qui extra urbem esse debuit, modo *Bustum*, modo *Vstrina* dictus occurrit. De quarum vocum discrimine Festus: *Bustum*, inquit, *proprie dicitur locus, in quo mortuus est combustus & sepultus, diciturque Bustum, quasi bene ustum. Vbi vero combustus quis tantummodo, alibi vero est sepultus, is ab urendo Vstrina vocatur.*

III. Quod ad ipsius combustionis ritus attinuit, ante omnia *Rogus*, seu *Pyra* e lignis ad concipien

piendum alendumque ignem maxime idoneis extruebatur; iisque olim elegantiae ergo dedolatis exarsciatisque. Quod vetitum postea fuit lege XII. Tabb. quae tradente Tullio II. de Legg. 23. sic habuit: *ROGVM ASCIA NE POLITO*. Contra quam tamen reductum veterem fuisse morem non latenter indicat Plinius XXXV. 7. cum inuestam pingendi rogos consuetudinem memorat: quod, nisi in perpolito ligno, factitatum vix est credibile.

Altior vero, humiliorque ea lignorum strues pro defuncti conditione fieri solebat. Forma autem erat huiusmodi, ut veluti aram repraesentaret: quo ipso propterea nomine vocata interdum est, uti ab Ovidio III. Trist. 13.

Funeris Ara mihi ferali cincta cupressu

Conuenit, & sruclis flamma parata rogis.

Quod etiam observavit Servius ad locum Virgilio VI. Aeneid. 176.

*..... Tum iussa Sibyllae,
Haud mora, festinant flentes; Aramque sepulcri*

Congerere arboribus, cacloque educere certant.

Illud praeterea habuit peculiare nonnunquam rogas, ut assurgendo paullatim in pyramidis modum extenderetur. (Herod. IV. 2.)

IV. Rogo imponebatur cum ipso lecto cadaver, & quidem (quod docuit Plinius II. 37.) oculis referatis; quasi quos terris jam ante clausos, caelo tunc demum recludi par foret.

Multa autem erant, quae simul cum cadavere in pyram ingeri mos fuit. Ex hoc numero fuere primum mortui vestimenta. Vnde traxit suam illud Maro VI. Aeneid. 221.

*Purpureasque super vestes, velamina nota,
Conjiciunt.*

Eandem vicem subibant, quaecunque defuncto, dum

dum viveret, cordi fuissent, arma, canes, equi, aliave animalia. Declarat id diserte Donatus ad poëtae dicta paullo ante ibid. 217.

. . . . . *Decorantque super fulgentibus armis.*
 Quod & inculcat iterum scriptor idem XI. Aeneid. 80. cum inquit :

Addit equos, & tela, quibus spoliaverat hostem.

Huc porro confer bonam odorum copiam, dapes, oleum; quibus item ornatum rogam fuisse palam fit per eundem VI. Aeneid. 224.

. . . . . *Congesta cremantur*

Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Denique inter haec omnia & suus amicorum donis datus est locus. De hoc genere verba Tibulli sunt II. Eleg. 4.

Seu tibi mors veniat, neque sit qui lugeat ullus,

Nec qui det moestas Munus in exsequias.

V. His comparatis, rogam inde, qui mortuum necessitudine magis attingerent, incendebant, & quidem ad aegritudinis significationem averso vultu. Quod ita Maro VI. Aeneid. 224. expressit :

Aversi tenuere facem.

Tum ventos rogabant, ut flammam vehementius excitarent. Quo pertinet hoc Propertii IV. Eleg. 7.

Cur ventos non ipse rogis, ingrata, petisti?

VI. Interim gladiatores, quando id etiam munus ad reliqua parentaliorum officia accedebat, ad rogam praeliabantur. Apte ad hunc morem Florus III. 20. *Ille*, inquit, *de stipendiario Thrace miles . . . captivos circa rogam jussit armis deponunt etiam illa . . . & ad rogam munera, & ambitiosas exsequias.*

VII. Quando funeri intererant milites, ter ro-
gum, dum cadaver cremabatur, quadam militaris
exercitationis specie rogam circumibant; quod pro-
prie *decurrere* dictum est. Ita XI. Aeneid. 88.

*Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter moestum funeris ignem
Lustravere in equis, ululatusque ore dedere.*

Quod decursionis genus quoniam sinistrorsum fie-
bat, cecinit Statius Theb. VI.

..... *Lustrantque ex more SINISTRO
ORBE rogam.*

VIII. Postquam flamma resederat, ad colligen-
da ossa cineresque studium & cura vertebatur. Ac
primum ad extinguendas prunas vinum aspergeba-
tur. Id significavit Maro VI. Aeneid. 226. per
haec verba:

*Postquam collapsi cineres, & flamma resedit,
Reliquias vino, & bibulam lavere favillam.*

IX. Ossium inde ac cinerum per consanguineos
atque amicos collectio fiebat.

Verum quo tandem pacto fieri potuerit, ut illa
a ceterarum rerum animantiumque cineribus & os-
sibus discernentur, disputatur inter eruditos. At-
que est ea quidem de hoc nonnullorum opinio,
fuisse defuncti corpus tunica e lino flammis non
obnoxio involutum: quae cum ipsa non-combure-
retur, cadaveris reliquias ab aliis sejunctas integre
servaret. Id certe lini genus (quod Latini mutua-
to a Graecis vocabulo *asbestinum* cognominarunt)
memoratur Plinio XIX. 1. qui ipsum & *vivum*
dici, & in desertis Indiae locis nasci scribit; tum
vero subdit: *Regum inde funebres tunicae corporis
favillam ab reliquo separant cinere.* At licet sane
de illarum regionum regibus, de quibus sermo
scriptoris est, verum id fuerit; de Romanis tamen
affirmari nullo pacto potest, quibus materiae adeo
rarae esse copia nequivit. Ita-

Itaque fas magis est credere , ita fuisse cadaver super alia omnia collocatum , ut ex ipso situ ossa cineresque dignosci difficile admodum non fuerit .

X. Collectae reliquiae in urnis condebantur : quae urnae a re ipsa *ossuariae* , & *cinerariae* vocatae . Hae pro cuiusque facultatibus ex auro , argento , aere , marmore , vel creta factae . Exemplum dat Maro VI. Aeneid. 228.

Ossaque lecta cado texit Chorinaeus ahero .

Urnae porro ipsae in monumentum inferebantur .

Quod si corpus comburendum non fuisset , tunc integrum sepulcro mandabatur , & quidem cum omnibus ornamentis , cum quibus fuerat elatum .

XI. His absolutis , quicumque ad id temporis adfuissent , ter per sacerdotem circumeuntem aqua lustrali expiabantur ; quippe qui a funere maculam contraxisse crederentur . Ita apud poetam ibid. 229.

Idem ter socios pura circumtulit unda ,

Spargens rore levi , & ramo felicitis olivae :

Lustravitque viros .

XII. Tunc demum extrema verba pronuntiabantur . Quare ab eodem scriptore statim illic subditur :

..... *Dixitque NOVISSIMA VERBA .*

Horum unum fuit *Ilicet* : quod a praefica prolatum indicabat jam ire licere , cum nihil agendum amplius superesset .

Alia porro erant , quae jam jam discessuri pacem , quietem , in primisque terram levem sepulto apprecabantur . Hujusmodi illud est apud Tibullum II. Eleg. 4.

ET BENE , discedens dicit , PLACIDEQUE

QUIESCAS ,

TERRAQUE securae sit super ossa LEVIS .

Quibus appreciationibus *Vale* etiam , & *Salve* atque *Salve* . Hoc pacto XI. Aeneid. 97.

. . . . *SALVE* aeternum mihi, maxime *Palla*,
Aeternumque VALE .

Quo ter repetito, subjicere postremo solebant hanc
 formulam : *NOS TE ORDINE, QVO NATVRA*
PERMISERIT, CVNCTI SEQVEMVR. (*Serv. ad*
III. Aeneid. 68.)

§. V.

De funebribus humationem consecutis.

Expletis iis omnibus, quae ad humationem spe-
 ctabant, multa adhuc supererant perficienda .

I. Primum igitur funestam domum purgari oportebat. Huic rei praestandae usui erat expiatorium quoddam sacrum, *Exverriae* nuncupatum. De quo audi sis, quae docet *Festus* (v. *Everriator*): *Exverrae* (quae altera hujus fuit vocabuli forma) *sunt purgatio quaedam domus, ex qua mortuus ad sepulturam ferendus est* (sive, uti legit *Kirchmanus IV. de Funer. 1. efferebatur*), *quae fit per everriatorem certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictae* .

II. Ad eandem domus expiationem pertinere *Feriae denicales* ; de quibus sic idem *Festus* : *Denicales feriae colebantur, cum hominis mortui causa familia purgabatur. Graeci enim νέκυρ mortuum dicunt. A nece hanc ipsam vocem repetit Tullius II. de Legg. 22. quod re diversum non est.*

III. Praeter has fuere *Feriae novendiales*, quae defuncto parentalia persolvebantur. Has vero ne ita dictas putes, quasi novem dies perdurarint ;
 quales

quales Tullo Hostilio auctore ad expianda prodigia institutas tradit Livius I. 31. De quibus enim heic agitur , eis hoc ideo nomen adhaesit , quod nono a sepultura die celebrarentur . Imitatus morem in illo est Virgilius V. Aeneid. 64.

*Praeterea si Nona diem mortalibus alnum
Aurora extulerit , radiisque retexerit orbem ,
Prima citae Teucris ponam certamina classis .*

Sacra vero ipsa , quae adhiberi ad parentandum solebant , *Inferiae* appellatae sunt ; & ex aqua , vino , lacte , & sanguine confecta . Ac de aqua quidem dignum notatu est , fuisse eam testante Festo *arferiam* vocatam . Reliqua habentur omnia in uno Maronis V. Aeneid. 77.

*Heic duo rite mero libans carchesta Baccho
Fundit humi ; duo Lacte novo , duo Sanguine
sacro .*

Id etiam moris in ea celebritate servabatur , ut floribus , coronis , taeniisque sepulcrum adornaretur . Hac de causa ibid. 79.

Purpureosque jacent flores , ac talia fatur .

Et Plinius XXI. 3. *Jam tunc , inquit , Coronae Deorum honos erant , & Larium publicorum privatorumque , ac Sepulcrorum & Manium .* Denique ex Caecilio apud Festum : *Sepulcrum plenum taeniarum , ita ut soles .*

IV. Aliud parentaliorum genus fuerunt *Epulae* , peculiari dictae nomine *Silicernium* . De cujus vocabuli veriloquio prae omnibus magis vere Servius ad V. Aeneid. 92. *Silicernium , inquit , vocantur (epulae) quasi Silicoenium , super silicem positum .* Hujusce funebris epuli proprium fuit , ut nemo inde quidquam auferre posset , quippe quod mortuo totum deberet cedere .

Praeter has vero mortuorum epulas nulli viventium degustandas , erant & aliae , quibus cognati

amicique ad sepulcrum ipsum vescerentur : id quod etiam iustum quoddam parentationis officium esse credebatur. De hoc genere dixit Cicero pro Flacco 38. *Sepulcrum L. Catilinae floribus ornatum, hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conventu epulisque celebratum est.*

V. Porro autem *Ludi gladiatorii* insignior funebrium iustorum pars extiterunt. Qui non solum edi aliquando ad rogum, ut ante diximus, solebant, sed multo saepius post humationem, quo tempore collibuisset, in foro, alibive celebrabantur. Hac ratione ex relatu Livii XXXI. 50. *Ludi funebres eo anno per quadriuum in foro, mortis M. Valerii Laevini causa, a P. & M. filiis eius facti, & munus gladiatorium datum ab iis. Paria quinque & viginti pugnarunt.*

Hos certe ludos indictivorum tantum funerum comites ab initio fuisse declarant verba Tullii II. de Legg. 24. *Reliqua sunt in more, funus ut indicatur, si quid ludorum.* Verum deinde ad alia quoque funera hoc spectaculi genus prolatum esse, ipis saepe testatoribus heredes ad hoc sibi praestandum munus compellentibus, renunciavimus jam Part. I. p. 275. unde & alia huc spectantia colligas licet.

VI. Quae commemorata hactenus sunt, ea ferme fuerunt, quae, persolutis jam ante exsequiarum iustis, mox a funesta familia peragebantur. Haec autem ipsa ad certum tempus in luctu erat. Cujus terminos definiivit Numa, prout testatur Plutarchus. Quare ex illius praescripto, cum puer tribus annis minor non lugeretur, majorem porro tot menses luctu prosequi oportebat, quot ille annos vixisset. At pro iis, qui longiorem decennio vitam egissent, ultra decem menses luctum proferre fas non fuit. Ita summum lugendi tempus, de-
ni-

ni menses erant. Luctus vero ipse in eo vertebatur, ut barbam promitterent, pullas vestes usurparent, annulis non uterentur, a conviviis abessent, domi se continerent.

EXPOSITVM jam ad id loci est, quidquid officiorum defunctis ab ipso mortis articulo ad plures dies; atque adeo ad totum luctus tempus reddebatur. Optimum nunc factu remur, si ad universam rem funebrem pro nostro modulo absolvendam nonnulla de sepulcris adjecerimus.

§. V.

De Sepulcris.

I. Loca condendis cadaveribus destinata, quae variis nominibus *Sepulcra*, *Monumenta*, *Memoriae*, *Tumuli*, *Conditoria*, *Conditiva*, *Quiesoria*, *Requiesoria*, *Sarcophagi* dicta sunt, extra urbem omnia haberi necesse fuit. Id jam primitus in mores inductum, lege dein etiam XII. Tabb. cautum sic fuit: *HOMINEM MORIVVM IN VRBE NE SEPULTO*. (Cic. II. de Legg. 23.) Quod eo factum, tum ne aër putrefieret, tum maxime ne sacra a mortuorum propinquitate, quae eorum opinio erat, contaminarentur.

Verum non ex hoc demum emanasse credendum est, ut nulla unquam conclusa moenium ambitu sepulcra fuerint. Re namque vera id contigit his de causis, vel quod proferendis moenibus, quae monumenta foris ante jacuerant, admissa intro sunt; vel quod claris nonnunquam viris peculiari jure datum est, ut in urbe tumularentur, uti patet ex Tullio II. de Legg. 23. quod & Vestalibus perpetuo

tuo concessum testatur Servius ad XI. Aeneid. 206.

II. Duplicis autem fuere generis sepulcra , publica , & privata . Ac publica quidem vel illustrium virorum , vel pauperum servorumque .

Vbi honestioribus viris sepulcrum publice tribui solebat , locus is fuit campus Martius . (Strab. p. 163.) In quam rem sic narrat Epitome Liviana CXIX. *A. Hirtius , qui post victoriam ipse in inimicorum castris ceciderat , & L. Pansa e vulnere , quod in adverso praelio exceperat , & defunctus , in campo Martio sepulti sunt . Praeter Martium campum , in Exquilino etiam aliquando locum sepulturae fuisse assignatum , recte eruitur e Tullii verbis IX. Philipp. in fine : Locum sepulcro in campo Exquilino C. Pansa consul , seu quo in loco videbitur , pedes triginta quoquo versus assignet , quo Serv. Sulpicius inferatur .*

Sepeliendis porro humillimae conditionis hominibus mancipatus locus est extra portam Exquilinam , *Puticulae* , vel *Puticuli* nuncupatus . De nominis vi reque ipsa Varro IV. L. L. 5. *Extra oppida* , inquit , *a puteis Puticulae* , quod ibi in puteis obruebantur homines . Nisi potius , ut Aelius scribit , *Puticulae* , quod *putiscebant* ibi cadavera projecta , qui locus publicus extra Exquilias . Similia leguntur apud Festum v. *Puticulos* .

III. Jam privata sepulcra , perinde ac publica , extra urbem fieri oportuit . Quare parabantur ad sepulturam loca in agris hortisve , maxime , si fieri posset , prope viam , ut qui illac iter facerent , de mortalitate monerentur . Ex quo frequentes sepulcrales illae existerunt formulae : **ASPICE VIATOR . . . . CAVE VIATOR . . . .** Ab ipsa autem monumentorum multitudine celebres non paucae fuerunt viae , ut Appia , Aurelia , Flaminia , Latina , aliaeque ,

IV.

D E R E F V N E B R I . 84

IV. In more etiam fuit positum, ut sibi quisque sepulcrum vivens adhuc extruendum curaret. Hinc in inscriptiones inducta illa sunt: V. F. scilicet *vivus fecit* . . . . V. F. C. *vivus faciendum curavit* . . . V. H. S. F. M. *vivus hoc sibi fecit monumentum*. Atque id genus alia.

Non tamen inficiandum est, fuisse non raro hanc curam heredibus demandatam. Unde ortum habuit ea loquendi forma: H. E. T. F. *heredes ex testamento fecerunt*. Et quae aliae in idem recidunt.

V. De privatis praeterea sepulcris animadvertere par est, eorum quaedam fuisse communia, quaedam vero secus.

Communium duplex etiam fuit ratio, cum alia essent *hereditaria*, alia *familiaria*. In quorum altera heredes quoque extraneos licebat inferre, Altera iis modo, qui e familia essent, non autem heredibus extraneis, patebant: id quod significatum saepe in monumentis est hisce siglis: H. M. H. N. S. *id est, hoc monumentum heredes non sequitur*. Ut autem apertius videas, quibusnam excipiendis sepulcra familiaria parata fuerint, antiquam hanc habeto inscriptionem:

DIS MANIB.
SACR. Q. CORNELIVS. HERMA. ET CAS-
SIA. LAIS. FECERVNT.
SIBI. ET. SVIS. LIB. LIBERTA-
BVS. POSTERISQVE. EORVM.
HOC. MONVMENTVM.
EXTERNVM. HEREDEM. NON SEQVITVR.

Non communia vero sepulcra erant, quae vel sibi tantum, vel simul conjugi constructa vellent, vel & paucis aliis, quos nominatim in id jus vocassent.

VI. Ad sepulcrorum formam quod attinet, fuerunt ea plerumque aedificia subterranea, quadratam, aut rotundam figuram referentia, opere concamerato. In ipsorum parietibus dispositi circa erant loculi, in iisque singulae, aut binae urnae constitutae. Totus autem ambitus superne circumsepiri solebat a pauperibus quidem maceria, a ditioribus vero silice, vel marmore.

VII. Ornamenta apponi sepulcris solita, plura numerantur. Ac primum Signa tum eorum, qui tumulati ibi forent, tum amicorum. Loquitur de his Livius XXXVIII. 56. *Romae, inquit, extra portam Capenam in Scipionum monumento tres Statuae sunt: quarum duae P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia poëtae Q. Ennii.*

Adhaec Columnae. De quarum ad sepulera erigendarum origine sic refert Servius ad XI. Aeneid. 850. *Apud majores, nobiles aut sub montibus ab- sis, aut in ipsis montibus sepeliebantur. Vrde natum est, ut super cadavera aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur Columnae.*

Ejusmodi quoque Emblemata insculpta saepe sunt, quae ad sepulti vitam & facta referrentur. Quam ob rem apud Virgilium VI. Aeneid. 232.

*At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaque arma viro, Remumque, Tu-
banque.*

Id ipsum prodit Tulliana narratio de Archimedis tumulo V. Tuscul. 23. *Ego autem cum omnia col- dustrarem oculis . . . animadverti columellam non multum e dumis eminentem: in qua incrat Sphae- rae figura, & Cylindri.*

Aras praeterea adjici, atque aedificia superponi sepulcris suevisse testantur adjectae iis inscriptiones.

Inscriptiones autem ipsae vel soluta, vel ligata oratione continuatae non ultimum fuisse sarcopha-
go-

gorum decus. Per quas, praeter defuncti nomen, actosque vitae annos, menses etiam non raro, dies, horas, in primis res ab eo praeclare gestas, dignitates cum laude obtentas, muniaque rite obita memoriae mandare sollemne fuit.

Arbores denique, in primis lauros, cupressos, buxos juxta conferere (ad religionem, uti videtur, conciliandam) mos erat. Hinc illud Propertii II. Eleg. 10.

*Et sit in exiguo laurus superaddita busto;
Quae tegat exstincti funeris umbra locum.*

VIII. Jam sepulcra per cadaveris illationem religiosa evasisse constat. Quare ut sciri posset, quatenus eorum religio proferretur, adnotari solebat, quot illa pedes in fronte (i. e. in latum) quotque in agro (scil. in longum) haberent. Hujus rationis est, quod cecinit Flaccus I. Serm. 8.

*Pantolabo scurrae, Nomentanoque nepoti
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in
agrum*

Hic dabat.

IX. Visis hucusque sat multis ad sepulcra generatim spectantibus, restat modo, ut unum alterumve verbum de Cenotaphiis addamus. Erant haec, quod voce ipsa indicatur, vacua monumenta, excitata vel honoris gratia illis, qui alibi sepulti essent, ob quam rem & *Tumuli honorarii* vocata sunt; vel religionis ergo illis, qui nullo conditi sepulcro fuissent, cum crederent animas irrequietas fore, donec ad tumulum quasi ad certam sedem vocarentur. Congruunt ad hoc dicta Maronis VI. Aeneid. 505.

Tunc egomet tumulum Rhoeteo in litore in-
venit

Constitui, & magna manes ter voce vocavi.
Hujusmodi vero cenotaphia, quando, quo reli-

qua sepulcra , cultu habebantur , religiosa & ipsa fuisse compertum est.

C A P V T V.

De Nummis Romanorum.

E Triplicî receptiore materia , uti apud alias fere gentes , apud Romanos etiam existere Nummi , aerei , argentei , aureique . At non omnes tamen uno tempore in rempublicam investiti . Etenim aerea quidem pecunia diu unica Romae fuit ad annum CCCCLXXXV. Inde primum cudi argentea coepta est . Tum post annos LXX. signatum aurum . (Plin. XXXIII. 3.)

Ex eo autem , quod aerei nummi tandiu soli in urbe fuerunt , natum illud est , ut plura ab aere ipso nomina toti rei nummariae fuerint adscita ; uti ex illis loquendi generibus : *homo aere alieno obrutus* : *milites aere diruti* : *aere suo fecit* : atque ex aliis non paucis paret .

Verum contra tantam hanc unius aerae pecuniae diuturnitatem , quantam Plinius testatus est , stare videtur Varro , cujus haec verba profert Charisius Annal. I. *Nummum argenteum conflatum primum a Servio Tullio dicunt* . At , praeterquam quod ita his dictis res declaratur , ut satis de ea incertam fuisse famam significetur ; dici etiam possit , signatum quidem a Servio fuisse argentum , exinde

inde vero ob reipublicae inopiam iterum ejus usum obsolevisse .

Jam quod ad ipsius *nummi* etymon attinet , ne tu id cum quibusdam a Numa repetas , sive quod is primus Romanae civitati pecuniam dederit , sive quod eam imagine notarit : sed cum aliis magis vel a Graeco *νύμμος* , quo Siculis pecunia dicta , vel *ἀπὸ τοῦ νόμου* a lege , cum *ἢ φύσει* , ἀλλὰ νόμῳ , prout loquitur Aristoteles , non natura , sed lege valeat nummus .

Porro autem *pecuniae* nomen , quod alterum inditum nummis fuit , a *pecu* ortum putatur , vel quia , ex Varrone II. R. R. 1. omnis pecuniae fundamentum pecus erat ; vel quia illa pecudis imaginem prae se ferebat ; vel denique quia e pecudum corio confici olim consuevit . Qua de re Donatus ad illud Virgilii I. Aeneid. 372.

*Taurino quantum possent circumdare tergo :
Dicunt , inquit , pecuniam tunc ex corio bubulo fuisse , & pecuniam dictam , quod ex pecore originem duceret ; tantumque fuisse in pretio loci , quantum unius corium conficere potuisset .*

His ita delibatis , ad ipsa nunc Nummorum genera aggrediamur .

§. I.

De aereis Romanorum Nummis .

I. Insignior e nummis aereis As fait ; ab aere uti creditur , appellatus . Is ex integra aeris libra quondam constitit ad primi belli Punicis aetatem usque

usque. Inde ut aere alieno levaretur respublica, constitutum est, quod tradit Plinius XXXIII. 3. *ut asses ex libralibus sextantario (i. e. duarum unciarum) pondere ferirentur.* Tum alterius Punici belli tempore imminuti iterum fuerunt, atque unciales facti. Postremo per legem Papyriam ad semunciam devenerunt. Quod totum declarat idem scriptor ibid.

Cum igitur pro diversis temporibus diversum fuerit aërium pondus, idcirco apud veteres, ubi as libralis significandus est, *aes grave* dicitur. Ita Livius IV. 60. *Quia argentum, inquit, novam signatum erat, AES GRAVE plaustris quidam ad aerarium contrahentes speciosam etiam collationem faciebant.*

Ab urbis exordio ad Servii regnum aes signatum non fuit. Quare per eas aetates pecunia, ut justus ejusdem valor dignosceretur, ponderari solebat. Atque hinc plura illa pecuniariae rei nata sunt vocabula, *impendium, compendium, stipendium, pendere, expendere, dispensator, & ejusdem generis alia (25).*

Far-

(25) Inter ea praecipue locum habuit *libripens*: quo nomine vocatus est, qui militibus olim aes libra pendebat. (Plin. XXXIII. 3.)

De quo more servatum id postea ad quandam vetustatis imaginem fuit, ut in aliis juris actibus, contractibusque libripens adhiberetur. Fastidatum hoc quidem in emancipatione accepimus; cuius haec ratio erat. Pater, qui filium emancipare vellet, praesentibus quinque testibus

Romanis civibus, ac libripens, illum imaginario emptori manu tradens agebat: *Mancupo tibi hunc filium, qui meus est.* Tum emptor respondebat: *Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo, isque mihi emptus esto hoc aere, aeneaque libra:* atque hanc postquam aere, quod manu tenebat, percussit, ipsam aes, tanquam pretium, patri dabat. Ipse porro emptum hominem illico manumittebat. Atque hujus

Tandem a sexto illo rege notam pecudis aes accepit, tradente rem Plinio XXXIII. 3. Qui praeterea subdit, ubi asses facti sextantarii sunt, eos tunc ex altera parte Janum bicipitem, ex altera rostrum navis habuisse. Hoc idem retulit Macrobius I. Saturnal. 7. a quo & de suo aevo additum id est: *Aes ita fuisse signatum hodieque intelligitur in aleae lusu: cum pueri, denarios in sublime jactantes, Capita, aut Navim, lusu teste vetustatis, exclamant.* Harum autem imaginum ea vulgo prodita causa fuit, quod expressum per id voluerint tum Saturni ad Italicas oras adventum, tum hospitium, quo ipsum Italiae rex Janus exceperit. Itaque Ovidius Fast. I. cecinit:

Causa ratis superest: Thuscum rate venit in annem

Ante pererrato falcifer orbe Deus.

Dein autem:

*At bona posteritas Puppim formavit in aere,
Hospitiis adventum testificata Dei.*

Jam duodecim partes, sive uncias As continebat. Quod facit, ut hoc pecuniae genus non inepte cum noitate illa conferatur, quam *granum* vocamus; quippe cum & haec e duodenis partibus, quae *caballi* nobis dicuntur, constet.

Atque

hujus generis venditio emptioque ter ad emancipationem peragendam fieri debebat, eo tamen pacto, ut tertio manumissio ab emptore nulla esset, sed is, recepto nummo, patri filium iterum manciparet. Quo facto ipse dein parens si nun manumitterebat; itaque is demum e patria exibat potestate.

Jam quod de quinque testibus, ac libripende, necnon de adhibito aere dictum est, obtinuit quoque in omnibus iis emptioibus, quae fiebant jure Quiritium. Quo spectat illud Horatii II. Epist. 2.

*Si proprium est, quod quis Libra mercatur,
& Aere.*

Atque haec de Assē sint fatiſ. Quae vero de aliis ejus vocis notionibus adjicienda videntur, ea, cum minus hujus loci ſint, ad imam oram rejicimus (26).

II. **SEXTANS**, aereus item nummulus fuit, duabus unciis par, quippe sexta pars aſſis.

III. **QUADRANS**, quarta pars aſſis, tres uncias valebat: ideo *Triuncis* etiam appellatus. Ejus, rata habita portione, expreſſam apud nos rationem vides in eo nummo, qui quarta *grani* pars tres continet *caballos*.

Ra-

(26) Plura fuerunt apud Latinos, quae in duodecim partes diſtributa *Aſſis* nomine vocari placuit; ipſas vero partes appellationibus partium eiſdem aſſis nuncupari.

Ita factum de Hereditate primum eſt. Quare *Heres* ex aſſe dictus, cui tota hereditas obveniret: *Heres* vero ex uncia, *ſextante*, *quadrante*, &c. qui unam, duas, tres illius partes aſſequeretur. Hanc forinam ſecutus Cicero pro Caecin. 6. *Testamento*, inquit, *facto mulier moritur. Facit heredem ex deunce, & ſemuncia Caecianam: ex duabus ſextulis M. Fulcinium, libertum ſuperioris viri: Aebutio ſextulam adſergit*. Vbi ſi ſummam conſeceris, cum ſextula ſit ſexta unciae pars, totum hereditarium aſſem ea partitione expletum deprehendes.

Eadem porro nominum ratio ab aſſe ad Sextarium,

duodecim cyathorum menſuram, ita translata eſt, ut *ſextans*, *quadrans*, *triens*, &c. dicerentur pocula duos, tres, quatuor, &c. cyathos comprehendentia. Quo ſpeſtat illud Martialis XII.28.

Poto ego Sextantes, tu potas, Cinna, Deunces.

Et I. 107.

Crebros ergo bibas licet Trientes.

Aliis quoque rebus haſ ipſas appellationes a commo-
datas eſſe e variis conſtat exemplis: quorum ecce tibi nonnulla. Cicero I. ad Att. 14. ita ſcribit: *Quintus frater, qui Argiletani aedificii reliquum Dodrantem emit H. S. DCCXXV. Tuſulanum venditat. Simili modo a Columella II. 4. Dodrans operae dicitur. Et a Plinio II. 14. Dodrans horae. Quibus in omnibus ea rei pars indicatur, cui ad totius integritatem quarta deſit.*

Ratis quoque appellatio quadranti accessit. Quam Varro IV. L. L. 7. ex eo deductam credit, quod pro rate ad transvectionem solveretur. Sed Plinius XXXIII. 3. a ratis imagine tum quadranti, tum trienti apposita tributam utrique ait nomenclaturam.

Esse consuevit quadrans balneatoris merces. Ea de causa Seneca Epist. 86. pro balneo *rem quadrantariam* dixit.

Quaeri vero de quadrante solet, cum pro certo habeatur aereum ipsum fuisse, cur demum Martialis X. 84. *plumbeum* nuncupaverit. De hoc enim pecuniae genere locutus vulgo creditur, cum inquit:

Anteambulones, & togatulos inter

Centum merebor PLUMBEOS die toto (27).
Fieri id quidem una ex his causis potuit, vel quod conflati aliquando e plumbo quadrantes fuerint; vel quod eis plumbum consueverit immisceri; vel demique ad contemptus significationem.

IV. TRIENS tertia assis pars erat, quatuor unciae. Qui quisquam e nostris nummis respondeat, per te noveris.

Hanc monetam in defunctorum os immissam fuisse fertur, quae Charonti pro fluminis trajectu solveretur. Hinc apud Juvenalem III. 265.

*Jam sedet in ripa, tetrumque novitius horret
Porthmea; nec sperat coenosi gurgitis alnum
Infelix, nec habet quem porrigat ore Trientem.*

V. SEMISSIS, medius as, vocatus propterea alio nomine *Selibra*. Hanc, quo pacto quadrantem, *plumbeam* cognominat Martialis I. Epigr. 100.

VI.

(27) Hae de re adnotatum id summae dari pro sportu-
aliquid supra est p. 5. ubi & la solitum fuisse diximus.

VI. DUPONDIVS duos aequabat asses. Isque, uti & as, alique non magnae existimationis nummi, pro re non raro nullius momenti positus a Latinis est. Ita a Cicerone pro Quint. 16. *Si dupondius tuus* (uti potius legi par est, quam *de praediis tuis*) *ageretur, S. Naevi.*

§. II.

*De Romanorum
Nummis argenteis.*

I. Quo valore quadrantem fuisse diximus, eodem argenteos inter nummos fuit TERUNCIVS, sola ab eo materia diversus. Hac de re, simulque de nominis origine Varro IV. L. L. 36. *Teruncius*, inquit, *a tribus unciis dictus, quod sit libellae* (de qua nos postea) *quarta pars, quomodo & quadrans assis.* Vide autem, quam apte ad rem suam minimo ejus pretio utatur Tullius III. de Fin. 14. *Interis magnitudine maris Aegaei stilla murrinae; & in divitiis Croesi Teruncii accessio.*

II. LIBELLA, ex argento & ipsa, tantundem valuit, quod as, sive aerea libra, a qua nomenclaturam etiam accepit. Cicero H. in Verr. 10. *Et quis, inquit, Volcatio, si sua sponte venisset, unam Libellam dedisset?*

III. SESTERTIVS, quo vix quidquam in ratione nummaria celebratius, argenteus nummus erat, valore duorum assium & semissis. Talem quoque monetam inter nostrates memoria patrum existisse scimus, vulgari dictam vocabulo *Decinchella.*

Cum igitur id esset Sestertii pretium, merito
per

per has eum notas designatum voluerunt, L. L. S. vel etiam ita H. S. quae dein paululum immutatae in has abierunt H. S. quo indicaretur duas libras & semis eo contineri. Ad id ipsum accommodata nomenclatura fuit: est enim *sestertius* non aliud, quam *semis tertius*; quae ratio declarandi fuit, ternario numero semis deesse (28). Verum de nummo id genus fac advertas, ipsum, postquam denarius (quod subinde declarabitur) ad sedecim assium aestimationem elatus est, quaternis demum assibus stetit; quippe qui quarta semper denarii pars fuerit. (Plin. XXXIII. 3.)

Quoniam autem pecuniarum summae plerumque per sestertios exprimi a Latinis consueverunt, idcirco operae haec pretium erit, quibus id modis praestiterint, apponere, ut res, quae implicare aliquando posset, fiat statim tironibus expeditior. Ab uno igitur ad mille hoc usurpatum genus fuit: *Decem, viginti, centum, mille sestertii*. A mille dein-

(28) Factum hoc est ex Attica Ionicaque loquendi forma, qua dici solebat ἡμισίου τρίτον dimidium tertium, pro δύο καὶ ἡμισίου duo cum dimidio.

Atque ad Latinorum ea in re consuetudinem spectat etiam, quod habet Festus v. *Trientem*, videlicet vocatas fuisse *Trientem tertium pondi*, quae duae librae cum triente essent, ob eam nempe causam, quod de tertia libra nihil aliud eis inerat, quam triens.

Interim ex hoc toto datur intelligi, *sestertii* voca-

bulum suoapte ingenio ἐπισημασθέν (adjectivum) fuisse. Quocirca ad integram loquendi formam *nummus sestertius solutus* dici est, quemadmodum in illo: *Nummo sestertio additi*: quanquam de in usus tenuit, ut, utriusque vocis partes agente alterutra, modo *nummus*, modo *sestertius* pro *nummo sestertio* poneretur. Veram hanc nominis rationem confirmat alia illa ejusdem usurpatio, per quam longitudo duorum pedum & semis appellata in lege XII. Tabb. *pes sestertius* fuit.

deinde, donec ad decies centena millia ventura foret, triplici usi sunt ratione. In iis enim numeris, qui centum millia non attingerent, ita locuti sunt: *Mille sestertii, bis mille, aut duo millia sestertium*, vel *nummum*, &c. Vbi vero de centenis millibus ageretur, nonnunquam notas adhibuerunt hoc pacto *C.H.S.* scilicet *Centum millia sestertium*; ita ut primo loco numerus, deinde sestertii nota adjiceretur, superjecta autem linea millia indicaret. Interdum porro in hoc ipso genere scribebant: *Centena H. S.* videlicet *sestertium*, intellecta voce *millia*. Denique cum summa ascenderet ad decies centena millia sestertium, tunc ad verba *decies, viciss, ducenties*, &c. in sermonem inducere mos fuit, ut diceretur, e. g. *decies centena sestertium*, vel *decies sestertium*, vel tantum *decies*.

Non solum vero Sestertius, de quo hactenus, sed Sestertium etiam neutrius generis existisse videtur Budaeo aliisque, eo inter utrumque discrimine, ut ille quidem aeris, hoc vero argenti binas libras cum semisse comprehenderet: ideoque, cum unaquaeque argenti libra centum staret denariis, valeret hoc ipsum denarios ducentos & quinquaginta. Ita unum Sestertium tantum fuerit, quantum sestertii mille. Elucet id certe totum e loco Juvenalis IV. 15.

..... *Mullum sex millibus emit,
Aequantem sane paribus Sestertia libris.*

Neque enim potuit esse nullus sex millium librarum: fuit igitur librarum sex, iisque *sestertia aequavit*; ita ut idem fuerint sestertia sex, ac sex millia (quae priore versu posuit) sestertium. A qua ipsa ratione nihil absona sunt verba Horatii l. Epist. 7.

Dum septem donat Sestertia, mutua septem
Pro-

Promittit , persuadet uti mercetur agellum .

Certe namque agellus , qui ibi dicitur , per septem , vel etiam (si promissos reliquos ante dedisset) per quatuordecim sestertios haberi non potuit ; at commode satis per sestertia septem , multoque magis per quatuordecim sestertia illum emere fas fuit .

Quare arridet haec quidem nobis opinio , praeter sestertios , etiam Sestertia fuisse Latins . Illorum igitur , qui contra sentiunt , partes non sequimur : qui sane cum fateantur , ubi Sestertia occurrant , accipienda ita esse , ut singula mille sestertios valere credantur ; contendunt tamen nunquam id vocabulum in prorsa oratione locum habuisse , & si quando ibi se prodat , ut in Tullii VI. Parad. 3. vel alibi , factum id fuisse librariorum inscitia , qui cum notas , quos scriptores ad declarandam summam usi fuerant , explicare vellent ; pro *sestertium* , perscripserint *sestertia* : a poetis autem usurpatum illud esse ajunt per metaplasmum , metri necessitate coactis . Verum in his omnibus nulla apparet ratio ejusmodi , quae ad eliminanda e Latio Sestertia nos moveat , quasi vero si teneantur , aliquid sit inde incommodi in latialem linguam emanaturum .

IV. Alius argenteus nummus **QUINARIUS** fuit . Quinque is , nomine ipso indice , valebat assibus : quod pecuniae genus & haec Neapoli superiore aetate viguisse audivimus , & nos ipsi iterum cunsum vidimus , argenteum nempe nummum , quinque *granorum* pretio . Jam vetus ille ab impresso victoriae signo *Victoriatas* etiam dictus est . (Plin. XXXIII. 3.) Idem porro ex aucto , quod ante indicavimus , & mox subjiciemus , denarii pretio id affectus est , ut octonis jam assibus aestimaretur . (Plin. ib.)

V. Po-

V. Postremo DENARIUS, quod per te statim cognoscas, decem assium valorem obtinebat: quam ob rem appellatus etiam *Decussis* fuit. Ita repraesentatum eo cernis *carolenum* nostrum. Eidem ab affectis aliquando bigarum quadrigarumque imaginibus *Bigati*, & *Quadrigati* nomina adhaeserunt.

Secundo bello Punico crevit Denarii valor, ut senisdenis inde assibus aestimatus fuerit. De quo incremento Plinius XXXIII. 3. scripsit: *Annibale urgente, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti: placuitque denarium XVI. assibus permutari.* Vnde percipitur, quare Augusto imperii praeside milites apud Tacitum Annal. I. conquesti *militiam gravem, infructuosam; DENIS in diem ASSIBVS animam & corpus aestimari: id inde postulaverint, ut SINGVLOS DENARIOS mererent.* Nimirum pro decem assibus ut senisdeni darentur, contendebant.

§. III.

De Romanorum aureis Nummis.

I. Nihil est, quod in aureis Romanorum nummis inspiciendis nos diu detineat: neque enim ex his alium respublica prodidit, quam *AVREVM*. De ejus valore in hanc sententiam loquitur Dio p. 556. *Aureum voco id numisma, quod viginti quinque denarios valet.* Idem sequiore Imperatorum aevo *solidus* aliquando discriminis ergo cognominatus est, cum scilicet alii nummi aurei, qui illius dimidium, aut tertia pars erant, cusi sunt: de quibus jam paucula.

II.

II. Hi fuere SEMISSES, & TREMISSSES : de quorum origine, & ratione intelliges omnia, ubi verba Lampridii in Alex. Sev. 39. acceperis hunc in modum prolata : *Vestigalia publica in id contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo praestiterant, tertiam partem aurei praestarent, hoc est tricesimam partem : tumque primum Semisses aureorum formati sunt; atque etiam, cum ad tertiam partem aurei vestigal decidisset, Tremisses, dicente Alexandro, etiam Quartarios futuros, quando minus non posset: quos quidem jam formatos in Moneta detinuit, exspectans, ut si vestigal contrahere potuisset, & eosdem ederet. Sed cum non potuisset per publicas necessitates, constari eos iussit, & Tremisses tantum, Solidosque formari.*

Auctarium.

De Graecorum Nummis.

Mirabitur fortasse quispiam, quid rei sit, quod Romanarum antiquitatum tractationem initio professi, nunc veluti a proposito discedentes ad hanc Graecanicae eruditionis partem divertamus. Verum quicumque is fuerit, mirari profecto desinet, si id adverterit, non minimam Graecis nummis esse cum re Romana affinitatem, quippe cum eorum nonnullus etiam in urbe usus exstiterit, & non rara apud Latinos scriptores occurrat mentio. Nos igitur, qui toto hoc opere illud animo intendimus, ut

ut planior ad latinitatem via adolescentibus sterneretur, circumscriptos nobis terminos non ire transgressum credimus, si de Graeca pecunia, unde major Latialibus literis splendor accedat, heic paucis egerimus.

Quaquam autem aliquot ex his nummis praetermitti per nos impune possent, quippe qui nunquam Latinis memorentur, ac ne Latino quidem nomine donati fuerint; ne quid tamen suscepto semel operi deesse videatur, & illos cum aliis recenserebimus. Univerfos vero, quo expeditior res sit, una perpetua serie proferemus.

I. **DICHALCVM** nummulus aereus duobus valuit chalcis, pro Neapolitanae autem pecuniae ratione quinque, quos dicimus, *caballis*. Ipsum *Τετραπυμύριον* quoque Graeci appellarunt, quia *quarta pars* oboli erat.

II. **HMIΩΒΟΛΙΟΝ** *dimidium oboli* quatuor continuit chalcos, nostros *caballos* decem.

III. **ΤΡΙΘΜΟΡΙΟΝ** sex chalcos habebat, quindenos *caballos*. Itaque hanc appellationem gessit, non quod *oboli tertia pars* (prout fert nomen) esset, sed quod tres ejus partes complecteretur.

IV. **OBOLVS** ex octo constitit chalcis, uti testatur Pollux IX. 6. licet denos ei Plinius XXI. 34. attribuerit. Itaque cum nostrate pecunia collatus viginti valebat *caballos*. Dicitur *ἀπὸ τοῦ ὀβελῆ* (unde & *obeliscus*) existimatur ea de causa, quod & *ὀβελός* vocaretur veru, & hic nummus pyramidata quodammodo (non tamen acuminata) esset figura. Eandem porro nummum mortuorum ori imponere solita Graeca gens fuit, tanquam Charonti pro vectura pendendum. (Lucian. de Lucret.)

V. **ΔΙΩΒΟΛΟΝ** nuncupatus nummus, cui, ut vox ipsa indicat, duorum obolorum valor inerat.

Ar-

Argenteum fuisse significat Plutarchus in Lyfandro. Noctuam vero ei pro nota obtigiffe teftatur Pollux l. l. Ex qua impreffa effigie ortum nonnulli putarunt effatum illud: ΓΑΕΥΧ' εἰς Ἀθήνας, i. e. Noctuas Athenas, in eos ufurpatum, qui mercium genera eo comportent, ubi ingens eorundem copia praesto fit; cum fcilicet ejusmodi nummorum, qui noctuae prae se imaginem ferrent, maxima quidem vis Athenis effet. Diffimulandum tamen non est, vulgo id proverbium ad noctuas aves referri, quibus Minervae facris reapse Athenienfis urbs abundabat.

VI. ΤΡΙΟΒΟΛΥΣ tres ipfi oboli erat, ex noftra pecunia quinque *grana*. Insignitum ex utraque parte fuisse Jovis facie narrat Pollux ibid. Verum, uti fcite ad eum locum adnotavit Seberus, non tam Jovis, quam Minervae effigie perinde hunc, atque alios Athenienfium nummos, confignari fuffiffie deget credere. Etenim equis ignorat & hanc Deam maxime Athenis cultam, & ei uni noctuam dedicatam? Itaque in vulgatis Graecanicae antiquitatis nummis paffim haec avis non Jovi, fed Minervae data comes cernitur. Quin & ipfa haec volucris, utpote cum effet Deae, quae fapientiae praefes ducebatur, mancipata, fola nonnunquam ad fapientiae providentiaeque indicium in monumentis exftat; prout animadvertit Spanhemius de Praeft. & Vfu Numism. Diff. III. E quibus omnibus conjectare fas est, Minervam potius, quam Jovem, in nummo, quo de agitur, fuffiffe inculptam.

Ex argento autem tum hunc, tum qui ftatim fequitur, conflatum fuffiffe non immerito putatum est.

VII. ΤΕΤΡΩΒΟΛΟΝ e quatuor obolis conflabat, qui apud nos *sex granis*, & octo *caballis* refpondet. Ex altera parte Jovem, fi Polluci credideris, vel fi modo propositae animadverfioni ad-

E

hae-

haerere malis , Minervam , ex altera vero duas noctuas ostentabat .

VIII. DRACHMA , argentea magni nominis moneta , sex obolorum pretio , ideoque denario Romano , nostroque *caroleno* par . Sic appellatam vulgo opinantur a Graeco *δραχμα* *apprehendere* , quod scilicet tot aeris minutias contineret , quot quis contracta in pugnum manu posset complecti . At Vossio persuasum est ortam hanc vocem ab Hebraica *דַרְחֵמֶן* *darchemon* idem denotante . Bene quidem : modo tamen ita habeatur , Graecos potius ab Hebraeis , quam hos ab illis (quod similis veri videtur) fuisse hoc vocabulum mutuatos .

IX. DIDRACHMUM duarum drachmarum valore fuit .

Hunc nummum jus est credere fuisse , quem ab impressa bovis imagine (non insueto (29) ad id rei instituto) *Βοῦν* (*Bovem*) vocitaverunt . Et enim Pollux *ibid.* narrat fuisse in more positum apud Delios , ut quando alicui praemia de publico fo-

(29) Satia receptus ejusmodi mos fuit , ut nummi ab impresso animantis cujuspiam simulacro nomina assuerent ; dicerenturque *Agni* , *Oves* , *Noctuae* , *Testudines* , *Pulli* .

Hinc est , ut non temere arbitrati plures sint de monetis lecturas sacras Literas esse , quando Genes. 33. 19. dictum hoc modo de Jacob est : *Emitque partem agrorum centum AGNIS* . Neque dispar opinio fuit de illo Job. 42. 11. *Dederunt ei unusquisque OVEM unam* .

Nummos certe spectavit

dictum Lyfandro a servo , qui ut domino patefaceret datam sibi ab Atheniensibus ad eum perdendum fuisse pecuniam , *Noctuas* , inquit , *se domi habere* .

A nummorum quoque genere , *Testudine* , appellato manavit effatum hoc , quod affert Pollux IX. 6.

Τὰν ἀρετῶν , καὶ τῶν σοφίᾶν νικᾶντι κελῶναι .
Vincuntur Testudinibus sapientia , virtus .

Denique , eodem Polluce teste , *Pullus* zadiit quidam Corinthiacus nummus , *Pegasi* etigie consignatus .

forent impertienda, praeco clamaret: ὅτι δοθήσονται αὐτῷ τοσοῦτοι βόες. καὶ δίδισθαι καθ' ἕκαστον βούν δὺς δραχμαὶς Ἀττικαῖς. quod dabuntur ei tot boves: & dari pro singulis bobus duas drachmas Atticas. Ex quo cognoscis idem fuisse Βούν, ac duas drachmas, sive didrachmum. Quod ubi ita esse ducatur, jam per se patefiet, quid fuerit in lege Solonis, quod idem scriptor affert, ἀπαιτεῖν δεκάβοιον (solvere decaboeum) nempe dena didrachmata pendere. Ac fuere etiam, teste eodem saepius per nos laudato auctore, qui arma ab Homero II. ζ. ἐννιάβοια, & ἑκατόμβοια dicta sic acceperunt, ut illa novem, haec centum nummos boves valuisse censuerint.

X. ΤΡΙΔΡΑΧΜΟΝ (Tridrachmum), & ΤΕΤΡΑΔΡΑΧΜΟΝ duo alii nummi fuerunt, quorum alter tribus, alter quatuor drachmis aestimabatur.

XI. ΣΤΑΤΗΡ (Stater) ab ἰσάσαι ponderare nuncupatus est, cum ponderis etiam, non modo nummi rationem hoc nomen haberet. Quo pacto apud Hebraeos Siclus (30), quicum Graecus Stater valde congruit, a שַׁכָּל Schakal pendere dictus, tum pondus, tum nummus fuit.

Duplex Stater existit, argenteus, aureusque.

E 2

At-

(30) Siclus, perinde ac stater, quatuor drachmas Atticis permutabatur. Id, si minus aliunde, e duobus maxime locis Ex. 30. 13. & Matth. 17. 23. simul collatis palam fit. Etenim, quod tributum illic in capita imperatur, diciturque dividendum, idem porro heic appellatur didrachma.

duae drachmae medium siclum, integrum drachmae quatuor confecerunt.

Is nummus a materia non semel Argenteus audit in sacris Literis. Hoc sensu Matth. 26. 15. narratur triginta Argenteis fuisse REDEMPTOREM a Juda venditum. Quae summa (ipsum plane mancipiorum pretium, uti

Atque ex argento quidem formatus quatuor valebat drachmas. Quapropter in sacris Literis apud Matthaeum 17. cum ante narretur: *Accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma?* mox subjiciuntur CHRISTI verba ad Petrum: *Vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore ejus, inuenies staterem: illum sumens da eis pro me, & te.* Ergo tantum *Stater*, quantum duo didrachmata, seu quatuor drachmae; quippe cum binae per singulos persolvi deberent.

Auream vero *Staterem* viginti drachmis valuiffe patet ex Polluce ibid. qui eum asseverat duarum auri drachmarum pondus obtinuisse. Et enim cum inter argentum aurumque ex ejusdem scriptoris testimonio decupla proportio intercesserit, profecto duae auri drachmae, quot aureum *Staterem* efficiebant, viginti argenteas drachmas valuerunt. Is etiam quandoque *Χρυσῶς* (*Aureus*) appellatus. De qua re ita Pollux l. c. *Εἰ μὲν χρυσοῦς εἴποις, προσπακύνεται ὁ στατήρ. εἰ δὲ στατήρ εἴποις, οὐ πάντος ὁ χρυσοῦς. Si Aureus dicas, subauditur Stater: at si Stater dixeris, non omnino aureus intelligitur. Et jure; cum praeter aureum, argenteus quoque existaret, ut modo diximus.*

XII.

uti declaratur Ex. 21. 32.) duodecim *scutati* pro nostra moneta fuit.

Jam Siclus e viginti *obolis* constitit. Patet ab Ezechiele 45. 12. Vnde licet concludere, ejusmodi *obolum* (Hebraeis vocatum *gerah*) duobus *granis* nostratibus respondisse.

Porro autem sexaginta Si-

cli *Minam* Hebraicam constabant: quod memoriae tradidit idem Ezechiel 45. 12. Haec igitur ad nostratam pecuniam quatuor & viginti *scutatos* valuit.

Denique e ter mille Siclis, *Talentum* apud Hebraeos existit. Proinde mille ducentos *scutatos* nostros continuit.

DE GRAECORVM NUMMIS. 101

XII. MINA, Graecis MNA (ab Hebraico מנה *Mane* idem denotante) centenas drachmas pretio aequavit, auctore Polluce ibid. Quod tamen de novo hujus monetae genere per Solonem statuto accipiendum est. Ante enim tres & septuaginta drachmas is nummus non excedebat. Declarat hoc Plutarchus in illius legislatoris vita : ubi tamen est qui *septuaginta quinque* malit legere ; quod & passim acceptumprehenditur .

XIII. TALENTVM (ἀπὸ τῆς τάλαντος a *sustinando* vocatum, cum non prius nummum, quam trutinam significarit) ex duplici item materia se se prodit, ex argento videlicet, auroque .

Argenteum quidem, ubi de Attico sermo sit, sexaginta minis aequale fuit, sexcentis *scutatis* nostris. Quod tamen non ita factum putes, quasi e tanta argenti vi unus nummus existerit : nam certe non aliud illud fuit, quam pecuniae summa eo definita numero, eoque nomine designata ; quandoquidem cum ipsa vox Τάλαντον (*Talentum*) Graecis *pondus* generatim esset, praecipue pro hoc, quod audis, sumpta est.

Talentum vero aureum tres aureos Atticos, seu sex nostros *scutatos* continebat. De utroque Pollux eodem loco.

Quod autem excogitatum per grammaticos fuit de *Talenti magno*, & *parvo*, deque inter ea discrimine, ut hoc sexaginta minas, illud octoginta valeret, totum hoc ejusmodi non est, ut facile cuiquam se se probarit. Neque enim a Graecis unquam eo modo discreta res est, ut Τάλαντον μέγα, atque μικρόν diceretur. Apud Latinos modo *Talentum magnum* aliquando extat ; at id non sic vocatum ex parvi alterius, quod obtenditur, ratione. Etenim si vere ex hac inter utrumque collatione ortum illud

loquendi genus fuit, cur, queso, nunquam *Talentum parvum* memoratum est? Quin immo qui factum, ut ab historicis semper, quod sciamus, Talenta, cum recensentur, sine ullo addito ponantur, cum tamen, ut de summa constaret, necesse omnino fuisset adjicere, de magnis, an. de parvis sermo esset? At enim poëtae Talentum magnum nonnunquam nominaverunt. Ita plane: quam vero de causa, videamus.

Cronovius III. de Pecun. vet. 7. eam ad expediendum nodum ingreditur viam, ut sentiat, ideo Talentum Atticum nominatum interdum a Romanis scriptoribus fuisse *magnum*, ut a tenuissimis aliis, quae quibusdam vel in Italia, vel prope eam populis usui erant, distingueretur. Atque in suae sententiae patrocinium advocat ille Festi testimonium: *Talentorum non unum genus. Atticum est sex millium denarium. . . . Neapolitanum sex denarium. Syracusanum trium denarium. Rheginum victoriati*. Perplaceret omnino conjectura, modo prolatus locus, qualis certe apud Pompejum legitur, non suspectae, vel potius nullius fidei aliquando haberi incepisset.

Aliorum sententias de re proposita enunciatas afferre in medium omittimus; neque enim non suis illae urgentur difficultatibus, quas persequi instituti nostri non est.

Nobis, si quid etiam conjectare liceat, illud subiit animum opinari, hanc magnitudinis notam Talento Attico non ex aliorum comparatione, sed sui ipsius gratia adhaesisse. Nimirum cum inter nummaria nomina mirifice ipsam praee ingenti pecuniae copia excelleret, facile fuit, ut familiari quodam loquendi genere vulgo *magnum* appellaretur; praesertim cum unos ea voce poëtas usos inveniamus, quorum proprium est vel vulgari, vel

ἐμπερ.

ἔμφρατικῶτέρῳ sermone gaudere . Praebent aliquam huic conjecturae ansam Pollucis dicta IX. 6. Τὸ τάλαντον μέγιστον ἔστι χρυσοῦ, καὶ ἀργυρίου μέγιστος . *Talentum maxima est auri , atque argenti pars .* E quibus vides de Talenti magnitudine singularem hominum fuisse opinionem . Huc item referri non immerito potest , quod etiam *magni* nomine donatum Talentum aureum deprehendatur , quo tamen aliud minus fuisse nemo unquam dixit , scilicet quia inter nummos ex auro excusos principem omnino locum obtinebat . Ita apud Maronem IX. Aeneid. 265.

. . . . AVRI duo MAGNA TALENTA .

Quemadmodum igitur aureo Talento hoc epitheton ea , quam diximus , de causa adjectum probabiliter dici queat , ita & de argenteo factum credere par fuerit . Nam ceteroqui hoc ~~magnum~~ *magnum* vocaretur , se non aliud ab Attico , nec sexaginta minis majus fuisse constat a Plauto : apud quem (Mostell. III. 1.) cum dicatur emptam domum fuisse duobus Talentis magnis , & datas jam venditori quadraginta minas , deinde (sc. 3.) subditur octoginta ad integram summam reliquas esse solvendas . Ergo e centum & viginti ipsis minis exstitero duo Talenta magna , non secus atque Attica , ut proinde nihil diversi inter utrumque genus intercesserit .

CAPVT VI.

De Sacris.

Quoniam tanta est sacrarum rerum varietas, ut uno eas ordine digerendi facultas non sit, quinquepartito totam hanc tractationem exsequemur. Atque ex universis, quae ad Sacra spectaverunt, primum Loca, deinde Personas, postmodum Vasa atque Hostias, tum sacrificiorum Ritus, postremo certas quasdam Celebritates percurremus.

Sectio I.

*De Locis
Deorum cultui
mancipatis.*

Quaedam esse debere in terris Loca, quae a profano usu secreta uni religioni dicarentur, ethnica ipsa sibi persuasit antiquitas. Quare plures obsequii cultusque sedes suis illa Diis ponere connixa est: quae jam primum dicendi nobis argumentum suppeditabunt.

S. I.

§. I.

*De multiplici
Locorum Diis consecratorum
nomenclatura.*

Vbi sacrorum officiorum perfunctionibus colē Numina solebant, diversis ea quidem Loca appellationibus dicta sunt **TEMPLA**, **AEDES SACRAE**, **DELVBRA**, **FANA**, **SACELLA**, **LARARIA**, **LVCI**.

I. Atque ut a **TEMPLIS** ordiamur, hoc vocabulum a *tuendo* factum eam vel caeli, vel terrae partem primitus denotavit, quam ad auguria captanda augur lituo designasset definissetque; vocatam ita caelestem illam quidem regionem, quia tota aperte prospiceretur, terrestrem vero, quod inde quoquo versus liber pateret aspectus. (Serv. ad I. Aeneid. 96. & Varr. VI. L. E. 2.)

Quoniam autem hujuscemodi regiones, *templa* dictae, per auguriorum religionem quodammodo sacrae ducebantur, hinc ortum est, ut quaecunque per urbem loca consecrata augurato fuissent, *templorum* item nomine appellarentur. Hac profus de causa tum rostris in foro positis, tum curiae habendo senatui destinatae, eam vocem adjunctam fuisse significavimus Part. I. p. 18. & 51. & seq.

Postremo ad inaugurata sacrorum religionisque domicilia ita id nomenclaturae genus translatum est, ut eis maxime omnium proprium factum fuerit.

II. **AEDES SACRAE**, ubi constitutae praeviis auguriis fuissent, nil plane a templis absumit.

erant: at inauguratae si minus forent, in templorum numerum ordinemque adscribi non poterant. Idque est; quod ex Varrone declaravit Gellius XIV. 7. *Non omnes Aedes sacras templa esse, ac ne Aedem quidem Vestae templum esse.*

III. DELVBRA a *deluendo* dicta fac maxime credas, eaque proprie hoc insignita nomine fuisse templa, ante quae fons sive lacus ad deluendas sordes extaret. Afferit hanc opinionem Servius ad IV. Aeneid. 56. cum inquit: *Delubrum dictum propter lacum, in quo manus abluuntur.* Eodem redit, quod e nonnullorum sententia tradit Asconius in Divinat. 1. nimirum ea templa fuisse *Delubra*, in quibus *labra* essent ad abluendum. Quare apposite admodum ad Christianam rem Isidorus XV. 4. *Delubra, inquit, veteres dicebant templa fontes habentia, quibus ante ingressum diluebantur. . . Ipsa nunc sunt aedes cum sacris fontibus, in quibus fideles regenerati purificantur.* Belle omnia habent.

Eas igitur opiniones, quibus existimatum antiquitus quoque fuit, *Delubra* vocata, vel quod ibi simulacra e *delibrato* ligno colerentur; vel ex eo, quod illic Deus esset positus, ut a *Deo* fuerit *Delubrum*, perinde atque a candelae candelabrum: has, inquam, opiniones non tanti facimus.

IV. FANVM ex principe notione dictus locus ad statuendum templum *effatus*, i. e. augurio consecratus. Indicat id luculenter per haec verba Livius X. 37. *FANVM tantum, id est LOCUSTEM- PLO EFFATUS, jam sacratus fuerat.* Hinc *fistere fara*, testante Festo, fuit, futurorum in condenda urbe templorum loca constituisse (31).

Ce-

(31) Alia de propositivo fuit, qua Fanum a Fauno cabali veriloquio sententia nuncupatum crederetur, cui nimirum

Ceterum pro indicandis templis saepissime usurpari hanc vocem, multo notius vulgatiusque est, quam ut monitore indigeat. Ex qua communi significatione intelligitur, quare *Fanatici* dicti sint quorumvis templorum sacerdotes: quo pacto invenire lapide extra Romam, unde Dacerius adnotatione in Festum v. *Fanatica* haec avertit verba: **Q. COELIO APOLLINARI FANATICO DE AEDE BELLONAE.** Qui ipsi sacrorum antistites quoniam divino afflari numine credebantur, eam ob rem *Fanatica arbor* apud Festum est fulmine afflata. Ex eo autem, quod illi oracula edentes se se totos mire jactabant, *fanaticus* pro infano & furioso dictus.

V. **SACELLA** fuere loca diis sacrata sine tecto, prout tradidit idem auctor: vocata propterea Graecis *Περίβολα*. Sed & pro quolibet aedificulae genere id adhibitum esse nomen compertum est.

VI. **LUCI** silvae erant vel diis, vel mortuis dicatae; eoque saepe vel templa, vel sepulcra circumstantes. Qui quoniam ob sacra ibi peragi solita frequenti lumine collucebant, eam ob rem hoc fuere nomine donati. Hujus generis, praeter non paucos alibi, Romae fuit, qui memoratur Livio I. 21. a Numae Camoenarum cultui attributus, & peculiari tam sacrificiorum religione, tum augu-

E. 6. rum:

mirum Numini primum posita templa fuerint. Quare ubi apud Festum vulgo legitur: *Fanum a Fano dictum*, quod sane stare haud posse apparet, emendant nostri e veteri libro *Fanum a Fauno*.

Ceterum Vossii inventum contemni non debere videtur, qui *fanum a Graecanico* *ναός*.

deducendum putavit, ita scilicet, ut factum illinc sit per metathesim *αυός*, inde autem spiritu (quod non insolens) abeunte in *f*, *fanum*. Conjecturam confirmat haud leviter hoc aliud ejusdem Festi: *Hanua parva delubra, quasi Fanula*.

rum ministerio consecratus (32).

VII. LARARIUM, quod & *Sacrarium* appellatum, domestica fuit aedicula, ubi custodes familiae Lares asservati singularibus observantiae officiis colebantur. De hoc genere Tullius IV. in Verr. 2. *Erat, inquit, apud Hejum Sacrarium magna cum dignitate in aedibus, a majoribus traditum, perantiquum; in quo signa pulcherrima quatuor.*

Memorable in hanc rem est, quod de Alexandro Severo refert Lampridius 29. *Matutinis horis in Larario suo (in quo & divos principes, sed optimos electos, & animas sanctiores . . . . CHRISTVM, Abraham, & Orpheum . . . . habebat, ac majorum effigies) rem divinam faciebat. De quo eodem paullo post cap. 31. dicitur, Virgilii, ac Ciceronis imagines in secundo larario habuisse. Vnde & illud discas, duplex Sacrarium, majus minusque, habitum apud Principes.*

Monendum haec vero est, infimae fortis hominibus pro larario fuisse Focum; ubi Deos suos servabant venerabanturque.

§. II.

(32) Pervetustus, ac longe lateque diffusus Lucorum cultus fuit, ab Orientis regionibus in primis ortus. Frequens admodum eorum in sacris Literis fit mentio. Ita Judic. 6. 25. praecipit his verbis Dominus Gedeoni: *Destrues aram Baal . . . & Nemus, quod circa aram est, succides.* Quam ipsam impietatem amplexata ali-

quando Israëlitica gens, lucos subinde Numinibus consecravit. Hinc illud III. Reg. 14. 23. *Aedificaverunt & ipsi sibi aras, & statuas, & Lucos.* Similia alibi legas.

Nulla vero fuit orbis pars, quo egressa ex illis potissimum oris superstitio non pervaserit, & ubi non altas egerit radices.

§. II.

*De Templorum
situ, & structura.*

I. Eo collocari posita templa apud plures gentes olim solebant, ut eorum aditus esset ad orientem; itaque adorantes in templo respicerent ad occidentem. Certum id est ab Herodoti, Diodori, aliorumque testimoniis.

Verum immutata tandem alicubi ratione eo ventum est, ut vicissim templorum fores occidentalem plagam respicerent. Ex quo novo situs genere edixit Vitruvius IV. 5. *Signum, quod erit in cella collocatum, spectet ad vespertinam caeli regionem, ut qui adierint ad aram immolantes, aut sacrificia facientes, spectent ad partem caeli orientis. . . . ipsaque simulacra videantur exorientia contueri supplicantes, & sacrificantes.* Ex quo conicere possis, quae fortasse Romae fuerit, saltem sequiore aevo; templorum positio.

Verum hoc ipsum aliquando ob certas causas non servandum monuit idem architectonicus magister: nam statim subdidit: *Sin autem loci natura interpellaverit, tunc convertendae sunt earum aedium constitutiones, uti quam plurima pars moenium et templis Deorum conspiciatur. Item si secundum flumina aedes sacrae fient, ita uti Aegypto circa Nilum, ad fluminis ripas videntur spectare debere. Similiter si circum vias publicas erunt aedificia Deorum, ita constituentur, ut praetereuntes possint respicere, & in conspectu salutationes facere.*

II.

II. Ad structuram quod attinet, curatum primum est, ut templa ad majestatem dignitatemque ab urbis solo altius attollerentur. Ita gradus ad ascendendum a fronte habebant. Hos impari semper numero fieri iussit Vitruvius III. 3. *Namque, inquit, cum dextro pede primus gradus ascendatur, item in summo templo primus erit ponendus.*

Templa ipsa quadrangula per saepe fuerunt. Docent hoc nummi.

Nec vero rara existere rotunda. Ejusmodi fuit templum Vestae, de quo nos Part. I. p. 22. nonnulla tradidimus. Ejusmodi templum Marti Victori ab Augusto dedicatum. Ejusmodi templum Bacchi extra portam Viminalem, existans adhuc, at Christiano ritu S. Constantiae sacrum. Taleque in primis Pantheon, quod ab Agrippa universis Diis exstructum, tandem a Bonifacio IV. Pont. Max. B. Virgini, ac SS. Martyribus consecratum vetustatem ad id temporis felicissime fert. Sed & ejusdem formae alia plura fuisse, in dubium revocandum non est.

Jam in templis quadrangulis ita columnas intus disponere mos fuit, ut vel in prima tantum aedis parte, vel in extrema etiam, vel a lateribus quoque locarentur; eo tamen semper modo, ut inter ipsas columnas, & parietem ambulatio intercederet. Hinc autem diversa exorta sunt vocabula; & primi generis aedes *prostylos*, alterius *amphiprostylos*, tertii *peripteros* appellata. Quod si non unus modo, sed duplex circumeuntium columnarum ordo foret, tunc aedes ipsa *dipteros* dicta est. In columnarum porro, totiusque ferme aedis medio Cella (de qua nos postea) sita erat. De his omnibus Vitruvius III. 1.

At in rotundis templis ea servata ratio fuit, ut locus columnarum ordo, aut a muro interposita ambu-

ambulatione se junctus aream aedis mediam, simulque cellam ambiret; aut parieti ipsi adnexus esset, Quarum aedium priores illae item *peripterae*, posteriores *monopterae* vocantur ab eodem Vitruvio IV. 7. His vero postremis tradit Idem cellam non fuisse, sed tribunal.

§. III.

*De praecipuis
Templorum partibus,
& ornamentis.*

I. Praecipuae quaedam templorum partes (praeter Aras, de quib: §. sequenti) fuere *Cella*, *Sacrarium*, *Favissae*, *Tholus*, *Fastigium*.

1. *Cella*, aedicula erat muro (nisi qua fores essent) circumseptata, inque medio prope templo collocata. Ibi stabat Numinis simulacrum. Vnde est, ut Maro III. Georg. 16. ubi de aede a se Caesari ponenda agit, hoc utatur dicendi genere:

*In MEDIO mihi Caesar erit, templumque
tenebit.*

Indidem oracula emittebantur. Quo respiciunt Senecae verba Thyest. V. 1.

..... *Hinc orantibus
Responsa dantur certa, cum ingenti sono
Laxantur Aethyso fata.*

Sciendum in primis illud de *Cella* est, eam duobus dicari Diis non potuisse. Rem causamque prodit Livius XXVII. 25. *Negabant* (pontifices) *unam Cellam amplius quam uni Deo rite dedicari: quia si de caelo tacta, aut prodigii aliquid in ea factum*

factum esset, difficilis procuratio foret; quod, utri Deo divina res fieret, sciri non posset, neque enim duobus, nisi certis Deis, rite una hostia fieri. Quapropter si quando in uno templo plures Dii (qui dicti *θύναοι*) colerentur, iis non una, sed plures pro ipsorum numero Cellae statuebantur. Hac ratione in capitolino templo, narrante Dionysio p. 259. tres erant Cellae ex ordine, a lateribus communiione parietum clusae: media Jovis, utrinque altera Junonis, altera Minervae, sub eodem laqueari, eodemque tecto.

In Cellam non fere, nisi sacerdotibus, licebat ingredi. Propterea tanquam insueta res dicitur apud Gellium VII. 1. *Scipionem in Capitolium ventitare solitum, ac jubere aperiri Cellam Jovis, atque ibi solum diu morari, quasi consultantem de re publica cum Jove.*

Quoniam igitur primaria illa Numinis sedes inunda vulgo non erat, ea de causa *Adytum* quoque (a privativo *α*, & *δύω* ingredior) nuncupata est. In quod, jam tute videris, quantopere conveniant illa Maronis II. *Aeneid.* 296.

*Sic ait, & manibus vittas, Vestamque potentem
Aeternumque Adytis effert penetratibus ignem,*

Ac deinde 351.

*Excessere omnes Adytis, arisque relictis
Dii.*

Quae ultima poëtae dicta in mentem etiam morem illum revocant, quo arae ante ipsam Cellam exstruebantur. Itaque verissime scripsit Arnobius contr. gent. VII. *Thura injiciuntur altaribus ante ipsa Numinum signa.*

2. *Sacrarium* locus fuit, sacris rebus affervandis destinatus. Quare non inficetè urbs Caere, ubi olim bello Gallico sacra Romanorum custodita fuerant, dicitur apud Livium VII. 20. *Sacrarium*
po-

populi Romani . . . . . *Receptaculum Romanorum sacrorum*.

3. *Favissae* (ab antiquo *favio* , pro *foveo* , vel *sodio* , nomen adeptae) cisternae ad continendas aquas primitus fuerunt ; quod paret a Festo. Postea cellarum functae sunt vices ad sacras templi res vetustate corruptas accipiendas. Itaque Varro apud Gellium **U** 10. *Favissas* , inquit , *esse cellas quasdam , & cisternas , quae in area sub terra essent , ubi reponi solerent signa vetera , quae ex eo templo collapsa essent , & alia quaedam religiosa donariis consecratis* .

4. *Tholus* breve veluti scutum in medio tecto erat , prout explicat Servius ad IX. Aeneid. 407. Celeber is maxime eo fuit , quod ad ipsum suspendi donaria consueverant. Testatur laudatus modo Maronis locus :

Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris

Dona tulit , si qua ipse meis venatibus auxi , Suspendive Tholo , aut sacra ad fastigia fixi .

Est tamen de Tholo alia opinio , fuisse eum id testudinati operis genus , quod pro praesenti more testudini ipsi fastigii instar insidet , dictum Gallice *Lanterne* . Indicasse videtur Ovidius Fast. VI. cum de templo Vestae inquit :

Par facies templi : nullus procurrit in illo

Angulus : a pluvio vindicat imbre Tholus .

Fortasse utraque res pro diversa structurae ratione fuit adhibita , atque utrique vox eadem accommodata .

5. *Fastigium* , insigne illud templorum fuit , quod Graeci dixerunt *ἀκρωτήριον* , videlicet signa tecto imposita . Itaque cum Caesaris aedibus fastigium senatus consulto concessum fuit , divinus ei honor tribui creditus est . De qua re sic Florus IV. 2.

Omnes

*Omnes unum in Principem congesti honores . . . .
suggestus in curia , fastigium in domo , mensis in
caelo . De hoc eodem locutus est Suetonius in
Caes. 81. cum inquit : Calpurnia uxor imaginata
est , collabi Fastigium domus . Quem ipsum casum
referens Plutarchus in Caes. illud appellavit ἀναπα-
τήριον .*

II. Quo majus sacris aedibus decus compararetur , supra structurae splendorem adjecta quaedam etiam ornamenta sunt . Hujus generis fuerunt *Picturae , Clypei , Spolia .*

1. De *Picturis* satis sint duo exempla . Cicero IV. in Verr. 55. *Pugna* , inquit , *erat equestris Agathoclis regis in tabulis picta praeclare . His autem tabulis interiores templi partes vestiebantur . Et referente Plinio XXXV. 4. Victoriae suae Asiae tabulam in Capitolio posuit L. Scipio .*

2. *Clypeos* , quos heic audis , noli ad belli usum factos existimare . Fuerunt hi ingentes disci ex metallo , illustrium saepe virorum imagines , praeclaraeque gesta insculpta repraesentantes . Talem primo Appius Claudius majorum suorum effigies , & titulos honorum exhibentem posuit in aede Bellonae A. V. CCLIX. ut posteris tradidit Plinius XXXV. 3. Simile dein per alios factitatum .

Huc etiam conjici potest *Clypeus Martius* : de quo Livius XXV. 39. postquam narravit victoriam a Romanis duce Martio de Poenis habitam , atque in reliqua praeda fuisse *Clypeum argenteum pondis centum triginta octo , cum imagine Barchinensi Asdrubalis* ; paullo inde post subjicit , *monumentum victoriae ejus de Poenis usque ad incensum Capitolium fuisse in templo Clypeum Martium appellatum , cum imagine Asdrubalis* . Referrī tamen id exemplum possit etiam ad *Spolia* , de quibus mox .

Sed

Sed jam frequentiorem ad templa ornanda Clypeorum usum discite ab eodem XXXV. 41. sic dicente: *De multa damnatorum quadrigae inauratae in Capitolio postae in cella Jovis supra fastigium aediculae, & XII. CLYPEA inaurata.*

3. Hostilibus quoque *Spoliis* adornare delubra solitum fuit. Ita apud Rndem X. 46. *Aedem Quirini exornavit hostium Spoliis; quorum tanta multitudo fuit, ut non templum tantum, forumque his ornaretur, sed sociis etiam, colonisque finitimis ad templorum, locorumque publicorum ornamentum dividerentur.* Ex eoque more canitur VII. Aeneid. 183.

*Multaque praeterea sacris in postibus arma.
Captivi pendent currus, curvaeque secures,
Et cristae capitum, & portarum ingentia claustra,
Spiculaque, clypsique, ereptaque rostra sarinis.*

§. IV.

De Aris.

Diu antequam a mortalibus ~~excitarentur~~ *excitarentur* templa, fuisse ~~Arae ad sacra~~ *facienda* structas accepimus. Itaque quo tempore consuetudo haec viguit, erectae illae ubivis sub dio fuerunt, in viis, in montibus, in silvis, maximeque sub alicujus arboris protegibus simul, atque opacantibus ramis. Quod postremum sectatus Maro II. Aeneid. 512. de Priami domo haec protulit:

*Aedibus in mediis, nudoque sub aetheris axe
Ingens Ara fuit, juxtaque veterrima laurus*
In-

Incumbens Arae, atque umbra complexa Penates.

Aedificatis vero templis, statim locum ibi suum quasi jure proprio obtinuerunt Arae, & quidem media in aede ante cellam.

Verum & post exstructa templa persfrequentes tamen fuisse subdiales aras certo certius est. Plures profecto hujusmodi ad unam Romam spectantes a P. Victore numerantur; quae solae aperto sub caelo fuerint. Saepe quoque in Inscriptionibus unius Arae, utique extra aedem positae, aliquando etiam sacerdotis ei mancipati fit mentio.

II. Altiores, humilioreſve fieri solebant Arae, prout magis, minusve eminentes habebantur Dii, quibus dicarentur. Itaque Jovi aliisque Superis excellentissimas, valde autem depressas Vestae, Telluri, Mari, utpote terrestribus Diis, confieri siveſſe testatur Vitruvius VI. 8. Atque illae quidem ab altitudine proprie *Altaria* nuncupatae: quanquam vix unquam id discrimen scriptores servant.

III. Confici Arae solitae ferme sunt e lapide: quas tamen interdum vel ex latere, vel alia ex materia structas constat. Ita apud Ovidium V. Trist. 5.

Araque gramineo viridis de Caespite fiat.

Quod plane ipsum habemus ab illo Flacci III. Od. 8.

Quid voluit flores, & acerra thuris

Plena, miraris, postausque carbo in

Caespite vivo.

IV. Praeter consuetam formam, qua Arae quadrangulae erant, rotundas etiam existisse nummi significant.

V. Quod Aris suorum Deorum nomina inscribi solerent, manifestum, si aliunde minus, e celebri sit illa inscriptione, quam arae affictam Athenis se
le-

legisse Apostolus Act. 17. 23. affirmat : ΑΓΝΩΣΘΩ
ΘΕΩ (IGNOTO DEO) .

Hoc vero ipsum factitatum scias in Mensis suo
templorum usui attributis , ut eis epigramma ali-
quod apponeretur : quale hoc memoratum a Tullio
III. de Natur. Deor. 34. **BONORVM DEORVM** .

VI. Sollemnis etiam consuetudo fuit , ut orna-
rentur Arae taeniis laneis , frondibus , floribusque .
De singulis suppeditant scriptores exempla . Pro-
pertius IV. 6.

Terque focum circa LANEVS ORBIS eat .
Virgilius IV. Georg. 276.

Saepe Deum nexis ornatae TORQVIBVS arae .
Ovidius III. Trist. 13.

*Fumida cingatur FLORENTIBVS ara CORO-
NIS .*

VII. Quantus autem de Aris esset religionis sen-
sus , vel ex hoc intelligi potest , quod , ut fides
omnis juramento constaret , jurantes tangerent
Aram . Ex quo more apud Virgilium XII. Aeneid.
201.

*TANGO ARAS , mediosque ignes , & Numina
testor .*

Sectio II.

De Sacerdotibus , eorumque Ministris .

Ad varias sacrarum rerum curationes diversa ac-
commodata sunt Sacerdotum Ministrorumque ge-
nera

nera munitaque . Eadem , per quae ingens Romanae antiquitati addita supellex est , jam non minima nos ex parte huc conferemus .

§. I.

De Collegio Pontificum.

I. Quam maxime , inter reliqua Romae vigentia , **PONTIFICVM** sacerdotium eminuit : quod a Numa institutum tradiderunt Livius I. 20. & Dionysius p. 132.

Quatuor eos , omnesque patricos , primitus fuisse liquet . Deinde anno CDLII. adnitentibus tribunis plebis , quatuor alii de plebe adjecti . Rem fuse narrat idem Latinus historiographus X. 6. Post haec Sullam dictatorem eorum collegium ad quindecim ampliasse refert Epitome Liviana LXXXIX.

Ex quo tempore communicatus cum plebe Pontificatus fuit , usus ille obtinuit , ut qui patricii essent sanguinis *majores* , plebeji autem *minores* vocarentur .

Mortuo Pontifici alius per idem collegium ex universa civitate delectus subrogari olim solebat . (Dionys. p. 133.) At postea eorum (quemadmodum aliorum etiam sacerdotum) renunciandum potestas per Cn. Domitium ad populum delata . (Cic. II. in Rull. 7.) Actum hac de re nobis est Par. I. p. 95. Qua tempestate ita fiebat , ut renunciati a populo Pontifices , a suo deinde collegio cooptarentur : quod & ceteris usuveniebat sacerdotibus . Quare si verbis nostri Juris loqui velis ,

lis, populus Pontifices *nominabat*, collegium *instituebat*; uti recte observavit Gutherius I. de vet. jur. Pontif. 8.

Summa Pontificum in rem sacram potestas fuit. Ipsi de causis omnibus eam spectantibus judicabant: leges de religione condebant: admissorum in ipsam criminum reos pro merito multabant: sacerdotes, eorumque ministros in officio continebant: nec de publicis tantum, sed de privatis quoque religionibus, tanquam Deorum interpretes, consulebantur. Quod autem per tres Pontifices statutum foret, omnino ratum sanctumque habebatur. (Cic. de Harusp. respons. 6.)

Singulare Pontificum insigne fuit **TUTVLVS**, de quo dictum p. 42.

II. In Pontificum collegio insigniter eminebat **PONTIFEX MAXIMVS**, quippe *maximus rerum, quae ad sacra & religiones pertinerent, iudex*; uti loquitur Festus v. *Maximus Pontifex*.

Certe quidem ejus fuit praecipuo quodam jure cavere, ne quid unquam detrimenti religioni inferretur; ad hoc sacra Vestae tueri, Vestalibusque praeesse; annales pertexere, populoque cognoscendos domi proponere.

Creatus a Numa primum fuisse creditur; ita ut quem scribit Livius I. 20. ab eo rege Pontificem factum, is ipse Maximus fuerit. Profecto Aurelius Victor de vir. illustr. 3. *Numa, inquit, Pontificem Maximum creavit*. Alios deinceps satis longo intervallo quinam delegerint, reges, populus, an collegium, per annales scire non licet. De sequiore aetate certum est, concreditam populi suffragiis eam renuntiationem fuisse: de quo instituto vide dicta Par. I. p. 95. & 98.

Pro peculiari ornamento data huic Pontifici **TOGA PRAETEXTA**.

Pro.

Proprium etiam ejus fuit, ut domum publicam habitare deberet; rem testante Dione p. 541.

Hic vero Pontificatus maximi honor post reipublicae casum in Imperatores stabili quadam successione collatus est.

§. II.

De Collegio: Augurum.

I. Fuisse a Romulo AVGVRES in urbe constitutos indicant verba Dionysii p. 93. eosque ex unaquaque tribu singulos, patefacit locus Livii X. 6. Crevisse deinde eorum collegium, ita ut vel quatuor, vel sex potius contineret, comperta res est: at cujus opera factum id fuerit, latet. Constat id etiam anno urbis CDLII, auctum rursus illud fuisse ad novem, quinque ad patricios, quales hactenus fuerant, additis plebejis. (Liv. X. 9.)

Eorum creatio, quae ad collegium ante pertinerat, commissa populo fuit per legem Domitiam, cujus per nos saepius injecta est mentio, praesertim Part. I. p. 95.

II. Augurale officium erat, auguria, vel auspicia capere. Vbi primum omnium fac advertas, quantum duo haec vocabula solita sunt promiscue usurpari, aliquo tamen fuisse interdum a se invicem discrimine distincta. Ita apud Varronem VI. L. L. 2. *In terris dictum templum locus, Augurii, aut Auspicii causa, quibusdam verbis finitus*: Etsi enim ex vi sua utrumque nomen ab avibus derivetur, cum alterum sit ab *avium garritu*, alterum

rum sit ab *avium garritu*, alterum ab *avium spectatione*; vulgatioꝛ tamen usus tenuit, ut *Augurii* magis, quam *Auspicii* notio ad quorumvis aliorum, quam quae ab unis avibus petebantur, signorum observationes protenderetur. Itaque Augurum ars in avium, fulgurum, tonitruum attendenda ratione vertebatur.

III. Ad aves quod attinuit, quando captanda inde auguria forent, apertum aliquem locum adibat augur; atque in urbe quidem plerumque arcem, quae idcirco ex Festi testimonio vocata olim fuit *Auguraculum*. Ibi conversus ad (33) Orientem (quod liquet a Dionysio p. 80.) postquam certam aliquam caeli partem lituo definisset, ex avium descriptam regionem ineuntium volatu, aut cantu augurabatur. Etenim pro eo ac illae fursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum irent, vel prout cantitarent, varia portendere credebantur. Qua in re dignum efferri occurrit, quae aves volatu darent signum, eas *alites* dictas, quae vero voce, *oscines* nuncupatas. Univerſae autem, si ratum fecisse augurium putarentur, *addixisse*, aut *admississe*, contra vero *abdixisse* dicebantur. Ita apud Livium XXVII. 16. *Fabio auspicienti . . . . . AVES semel, atque iterum non ADDIXERVNT*. Et apud Ciceronem I. de Divinat. 17. *Cum (Attius Navius) in quatuor partes vineam divisisset, tresque partes AVES ABDIXISSENT, &c.*

A pullis quoque cum primis auguria capi mos fuit; in quibus attendebatur, num avide, necne

F

ad

(33) Aperte Halicarnasseus significat Ortum ipsum regionem eam fuisse, quam respiciebat, qui captaret auguria. Alicubi tamen pro Oriente Meridiem invenies.

Ita apud Tullium I. de Divinat. 17. auspiciaturus Attius Navius *AD MERIDIEM SPECTANS* in vinea media dicitur constitisse.

ad obiectam offam accederent, cum illud faustum, hoc secus haberetur. Quo in genere laetissimum omnium illud fuit, cum quidpiam comedentibus ex ore excideret: idque auspiciam dictum *Tripudium solistimum*. De eo loquentem audi Tullium II. de Divinat. 34. *Quia, cum (pulli) pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, & TERRAM PAVIRE, TERRIPAVIVM primo, post TERRIPVDIVM dictum est: hoc quidem iam TRIPVDIVM dicitur. Cum igitur offa cecidit ex ore pulli, tum auspiciam TRIPVDIVM SOLISTIMVM nuntiant. Vbi praeter rem ipsam habes etiam enucleatum Tripudii veriloquium. Alteram vero vocem Solistimum, cuius haec etymon tacuit Cicero, a solido, seu solo, in quod illa pars cibi caderet, ortam indicat Idem I. de Divinat. 15. Sunt tamen, qui eam a sollo, quod Ovis erat ~~num~~ derivent, ut fuerit Sollistimum totum ipsam frustum, quod decidebat.*

IV. In fulgure tonitruque id unice spectari consuevit, a laeva ne, an a dextra se se proderent; quippe cum sinistra boni ominis, dextera vero infaulta ducerentur. In hanc plane rem est illud Maronis II. Aeneid. 693.

INTONVIT LAEVVM, & de caelo lapsa per umbras

Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.

Et Ennius apud Ciceronem II. de Divinat. 39.

Cum TONVIT LAEVVM BENE tempestate serena (34). Ideo

(34) Oppositam hac in re secuti Graeci suere rationem, quibus nimirum dextera pro faultis erant. Hinc illud ab Ulysse dicitur Iliad. I. 236. quod ita prof. et Cicero II. de Divinat. 39.

PROSPERA Jupiter his DEXTRIS FVLGORIBVS edit.

Quare subdit idem Romanus scriptor: *Ita nobis SINISTRA videntur, Graecis & barbaris DEXTRA, meliora.*

Ideo autem sinistra id genus auguria habita pro felicibus fuisse affirmat Dionysius p. 81. quod qui auguraretur, quippe solis ortum spectans, septentrionem haberet ad laevam, ad dexteram vero meridiem; e quibus regionibus illa, quae in nostro hemisphaerio alte attollitur, putaretur illustrior, altera vero nobis depressa ac delitescens, inferior atque despectior. Haque de causa, quae ipsa auspicanti laeva essent, eadem, veluti a potiore caeli parte prodeuntia, in ordinem fortunatiorum relata sunt.

Cave tamen existimes ad eandem normam quaevis auguriorum genera fuisse perpenſa. De avibus procul dubio res variavit. Quare apud Tullium I. de Divinat. 39. *A dextra corvus, a sinistra cornix ratum facit.*

V. Ornati fuerunt augures **TOGA TRABEA**, de qua habitus sermo est p. 16. & **LITVO**, cujus habes imaginem nummo propositam Part. I. p. 114.

§. III.

De Haruspibus.

I. Suum etiam locum, licet auguribus inhonoriorem, Romana in republica obtinuerunt **HARUSPICES**, tres primum pro numero tribuum a Romulo instituti. (Dionysii p. 93.) Eorum porro incrementa quatenam, aut quando extiterint, tacuerunt historiae. Cognitum tamen est, fuisse aliquando in more positum, ut, quo hominibus haruspicina praestantibus urbs abundaret, plures principum filii Etruriae populi (unde tota ejus ori-

24 C A P U T VI.
 80) in disciplinam traderentur. (Cic. I. de Divi-
 nat. 41.)

II. Summam Haruspices operam in victimarum inspicendis extis, inque iis, quae inde portendi crederentur, explicandis locatam habebant; ut propterea non immerito ab *Haruga* (35), quo nomine antiquitus dicta victima, appellationem hausisse videantur. Itaque si illa integra, nitida, plena apparerent, bene extispices de rerum exitu augurabantur; male autem, si eadem morbida, livida, exilia se se proderent. Quare apud Luca- num I.

*Atque iram superum raptis quaesivit in extis.
 Terruit ipse color vatem: nam pallida tetris
 Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore
 Plurimus asperso variabat sanguine livor.*

III. Erant autem exta, quae observari solebant, *Cor*, *Pulmo*, *Fel*, omnium vero maxime ac diligentissime, *Jecur*: ex quo fuit, ut totum ipsum extispicium κατ' ἕξοχήν a Graecis *ἡπατοσκοπία* (*jecoris inspectio*) vocari adsueverit. Id igitur pervidebant, vividum ne esset & amplum, an marcidum ac tenue, adhaec capite praeditum, an expers, in primisque num replicatum; id quod inter reliqua omnia faultissimi omnis habebatur. Quare Plinius XI. 37. sic narrat: *Divo Augusto Spoletī sacrificanti primo potestatis suae die, sex victimarum JECINORA REPLICATA intrinsecus*
 ab

(35) Bene quidem docuit Donatus ad Terent. Phorm. VI. 4. *Harugam*, unde sit Haruspex, dictam hostiam fuisse. In eo tamen non se facile omnibus probavit, quod eam vocem ab *hara*, ubi includantur pecora, arcessive-

rit. Derivandum enim potius id vocabulum, quo pato & alia Etrusca plurima, a fonte Hebraico fuit, ubi *הרגל* *Haruga* est *Carfa*, nimirum hostia; prout jam observarunt docti viri.

ab ima s̄mbria reperta sunt: responsumque, d̄u-
caturum intra annum imperium.

IV. In eo extispicii genere attendebantur *fibrae*,
fissum, *caput*.

1. Sunt sane jecoris *fibrae* (ex Servio in I.
Georg. 120.) ejus extremitates: quas ad prospere
ominandum laetas esse oportebat. De ipsis Maro
I. Georg. 483.

..... Nec tempore eodem
Tristibus aut extis FIBRAE apparere MINA-
CES,

Aut puteis manare cruor cessavit?

Et Tibullus II. 1.

..... Viden' ut felicibus extis

Significet placidos nuntia FIBRA deos?

2. Porro *fissi* nomine dictae binae jecoris partes,
in quas, ut mox explicabitur, distingui diffindi-
que assolebat. Fit de eo mentio apud Tullium
III. de Nat. Deor. 6. Vnde porro ista divinatio?
quis invenit *Fissum jecoris*? Et alibi saepe. Id
igitur ex eo ortum, quod duas in jecore partes
distinguerent haruspices, easque ubi opus esset di-
viderent, e quarum altera perfertiscere se posse
rebantur, quid civi, ex altera quid hosti futurum
esset; ut illam propterea *familiarē*, hanc *hosti-
lem* nuncuparent. Huc spectat illud ejusdem H.
de Divinat. 12. Quae PARS INIMICI; quae
PARS FAMILIARIS esset. Atque hinc intelligas
verba Livii VIII. 9. Decio caput jecinoris a FA-
MILIARI PARTE caesum haruspex dicitur esse
disse.

3. Maximi quoque *caput* momenti fuit, pars
jecoris superior, quam & perattente intuebantur.
Ipsam *ἀπορομασίων*, tanquam omnium praeci-
puum, dictitatum *caput extorum* docuit Plinius
XI. 37. Quod certe si inventum non esset, nihil

videbatur posse dirius contingere, prout scripsit Cicero II. de Divinat. 15.

V. Vides hinc interim, quae prodigiorum genera solerent per extispices evulgari. Nec vero tantummodo jecinoris caput, sed & totum aliquod extorum defuisse aliquando dicebatur; quod ipsum habitum procul dubio tristissimum. Vtrumque portentum extat in hac de Caesare narratione apud Tullium I. de Divinat. 52. *Qui cum immolaret illo die, quo primum in sella aurea sedit, & cum purpurea veste processit, in extis bovis opimi COR NON FUIT . . . . Qua ille rei novitate percussus, cum Spurinna diceret, timendum esse, ne & consilium, & vita deficeret: earum enim rerum utrumque a corde proficisci: postero die CAPVT IN JECORE NON FUIT.* Similia per saepe occurrunt. Quae res ne cui forte mira videatur, haud difficulter id totum vel daemonis, vel victimariorum opera fieri potuit.

VI. Non unius vero extispicii finibus se se haruspicina continuit, sed ad universa interpretanda ostenta jus suum latissime protulit. Quando igitur vel lapidibus pluisset, vel faces caelo apparuissent, vel aliud extra ordinem accidisset ferebatur, de his consuli solebant haruspices, atque ex eorum responsis prodigia procurari.

§. IV.

*De Duumviris, Decemviris,
& Quindecemviris sacrorum.*

Sacerdotium, de quo heic sermo instituitur, Duumvirale primitus fuit; exinde Decemvirale, postremo Quindecemvirale effectum. Ejus originem hanc profert Dionysiana narratio p. 259.

Cum novem libri Sibyllina oracula continentes ab externa quadam muliere oblatis venales Tarquinio Superbo fuissent, neque tamen pretium convenisset, abiens illa tres igne absumpsit. Quae rurius alio die ceteris regi exhibitis, eandem, ac antea, pro his pecuniam petiit: conditione autem prope cum risu excepta, tres alios illa pariter concremavit. Reliquos postremo nihilo minoris, quam quod initio postularat, se fore vendituram professata est. Tunc vero commotus Tarquinius concilio cum auguribus habito eos tanquam ad salutem regni fatales coemit: binisque ad id delectis viris custodiendos consulendosque tradidit. Hoc pacto ex Halicarnasseo DVUMVIRI creati.

Eorum deinde numerus, ejectis regibus, a civitate auctus ad DECEMVIROS evasit; prout rem tradidit idem historiographus p. 260.

Posthac, & quidem (ex Servio ad VI. Aeneid. 73.) ante Sullana tempora, per novam accessionem QUINDECENVIRI sunt facti.

Cum adhuc denique essent, universos e patriciis deligi moris erat. Tum anno CCCLXXXVII. perlata per tribunos lex fuit, ut pars eorum de plebe crearetur. (Liv. VI. 42.)

II. Potissimum, quod e jam dictis patet, eorum fuit, cum gravis aliqua calamitas reipublicam vexaret, aut nuntiata dira prodigia essent, libros Sibyllinos jubente senatu adire, ut quid foret consilii capiendum, ab eorundem oraculis expiscarentur. Ita auctore Livio VII. 27. *Pestilentia civitatem adorta cœgit senatum imperare Decemviris, ut libros Sibyllinos inspicerent; eorumque monitu leſisterium fuit. Et XXI. 62. Ob cetera prodigia libros adire Decemviri jussi.*

Hujusmodi porro libri, qui in capitolino templo lapidea arca inclusi asservabantur, incenso temporibus Sullanis templo arserunt. Itaque ex senatus consulto conquisita unde unde Sibyllina alia oracula fuerunt, quae in deperditorum locum succederent, teste Dionysio p. 260. Atque horum exinde custodiae praefuerunt sacerdotes, de quibus agitur. Eadem postmodum Augustus duobus forulis auratis sub Apollinis Palatini basi condidit. (Suet. in vit. Aug. 31.)

III. Jam quoniam Sibyllinorum carminum curam Quindecemviri gerebant, Apollinis simul sacerdotes erant; etenim Sibyllae ejusdem Numinis vates esse putabantur. Quare & habebant illi domi pro ejus sacerdotii insigni tripodem Apollineam; & pridie quam sacra facerent, delphinum item Apollini dicatum, qui eorum tripodi erat religionis ergo appositus, per urbem circumferebant. Refert id omne Servius ad III. Aeneid. 332. Hinc autem fac revoces quoque causam, quare & fatales libros inspecturi, & spectaculis adsidentes uti ad ornatum lauro solerent. (Vopisc. in Aurel. 20. & Arnob. IV.)

IV. Ad eosdem porro pertinuit procuratio ludorum saecularium, quos centesimo quoque anno

no (36) circa tempus messis celebrare mos erat. De hoc eorum munere satis sint verba Flacci Carm. saecul. Epod. 14. ita canentis:

*Quaeque Aventinum tenet, Algidumque,
Quindecim Diana preces virorum
Curet.*

F 5

Cum

(36) Singulis quibusque saeculis fieri ludos saeculares consuevisse, ipsa eorum nomenclatura patefacit. At quoddam temporis spatium saeculi vocabulo definiatur, id vero quaeritur ab eruditiss.

Et sane non desistere, qui ipsum aetate hominis quodammodo terminaverint; quippe qui ideo saeculares dictos esse crediderint, quod semel per hominis vitam celebrarentur; quo pacto, ajunt, quae perraro fiunt, post saeculum fieri dicere moris est. In suae autem sententiae praesidium advocant verba Ovidii II. Trist. 2.

*Jusserat G. Phaebo dici,
quo tempore ludos*

*Fecit, quos aetas aspicit
una semel.*

Verum non tanti hoc totum esse videtur, ut ad sui comprobationem facile pertrahat.

Alii porro saeculare tempus ad centum ac decem annos extenderunt. Nituntur hi testimonio Censorini de Die nat. 17. qui e decemviro- rum commentariis tradit proditum per eos, saeculares ludos centesimo decimo quo-

que anno fuisse peractos. Favere certe non parum huic opinioni videtur Horatius Carm. saecul. Epod. 14. dum canit:

*Certus VNDE NOS DE-
CIES per ANNOS
Ovis ut cantus, refe-
ratque ludos.*

At vero id opinatum ex ipsorum Quidecemvirum fraude manasse creditur: qui, sum neglecta per aliquod tempus illa celebritas fuisset, ne sua incuria pateretur, persuaserint Augusto non ante decimum ac centesimum annum eam repeti debuisse, idque ipsum suis commentariis eadem aetate conscriptis mandaverint. Hanc igitur fuisse vulgati erroris causam.

Profecto frequentes admodum sunt scriptorum auctoritates, quibus & saeculum non ultra centum annos excurrisse, & saeculares ludos saeculo statim elapso iterari consuevisse comprobatur. Apperta de hoc sunt verba Eibovii ex Lib. CXXXVI. apud Censorinum: *Eodem anno ludos saeculares Caesar ingenti apparatu fecit; quos C. N.*

Cum igitur huiuscemodi celebritatis tempus appeteret, sedentes illi pro suggestu ante Jovis Capitolini, atque Apollinis Palatini templa populo piamenta (taedas, sulphur, & bitumen) distribuabant, eaque ratione eum & expiabant, & ad proximos ludos comparabant. (Zosim. II. 5.) Tum vero per tres ipsos ludorum dies sacris faciendis operam navabant.

§. V.

De Epulonibus.

I. Quando primum in rempublicam inventum fuerit hoc aliud sacerdotum genus, EPVLONVM nomine, aperuit Livius XXXIII. 42. Romae, inquit, eo primum anno (scilicet DLV.) Triumviri Epulones facti sunt.

Vnde intelligis, quot principio exstiterint. Sed postea septeni (fortasse a Sulla plurium collegiorum amplificatore) effecti. Memorantur hoc numero a Gellio I. 12. Idem patet ex hoc Lucani I.

Septemvirque epulis festus, Titique sodales.
Quam

TENIMO QUOQUE ANNO,
is enim terminus saeculi, fieri mos est. Hinc Claudianus de consul. Honor. cecinit:

*... Jam flavescencia
CENTVM
Messibus aestivae depon-
dent Gargara falces:
Spectatosque iterum mul-*

*li celebrantia ludos
Circumflexa rapit CEN-
TENVUS saecula com-
sul.*

Haud ab simili ratione Festus: *Saeculares ludi apud Romanos post centum annos fiebant, quia saeculum in centum annos tendi existimabant.* Alios plures omittimus.

Quam autem ob rem ad eos creandos ventum sit, palam fit per Tullium III. de Orat. 19. his verbis: *Pontifices veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros Epulones esse voluerunt.* Nimirum, ut ibidem statim indicatur, ludorum epulare sacrificium, quod ad pontifices adhuc pertinuerat, Epulonum exinde ad id institutorum curae mandatum fuit.

§. VI.

De Fetialibus.

I. A Numa factos primum fuisse FETIALES auctor est Dionysius p. 131. Quorum collegium e viginti aliquando constituisse fertur.

I. Fetialia jura fuerunt, indicendorum bellorum, & foederum icendorum.

Quibus in rebus monere primum subit, eum Fetialem, qui bellum indicebat, *Patrem Patratum* fuisse nuncupatum (quod constat a Livio I. 32. atque a Servio ad IX. Aeneid. 53.); ipsum porro Patrem Patratum, cum foedus percutiebatur, praefuisse, illudque jurejurando confirmasse, teste eodem Livio I. 24. qui totam eo in genere teneri solitam rationem ita declarat: *Fetialis erat M. Valerius. Is PAIEM PAIRATVM Sp. Fufium fecit, verbena caput capillosque tangens: (PAIER PATRATVS ad iusjurandum PATRANDVM, id est sancendum, fit) foedus, multisque id verbis . . . peragit.* Itaque ab alio Fetiali, & quidem, uti videtur, de collegii sententia, Pater Patratus ad rem praestandam creabatur: qui tamen, dum ejusmodi titulo esset

natus, Princeps Fetialium habebatur; quo eum vocat nomine Servius l. l.

Quaquam autem Pater Patratus, ut unum praeterea verbum de eo addamus, dictus ob id videri ex Livio potest, quod ad iusjurandum patrandum fieret, satius tamen ex eo appellatus creditur, quod *patraretur*, videlicet crearetur.

II. Jam indicendi belli haec ratio fuit. E Fetialibus unus pluresve ad populum, unde illata injuria fuerat, res repetitum ibant; eaque ibi gerebant, quae refert Livius l. 32. quem locum huc totum, utpote maxime idoneum, conferendum esse putavimus. Sic igitur is habet: *Legatus ubi ad fines eorum venit, unde res repetuntur, capite velato (filum (37) lanae velamen est) AVDI JUPIER, inquit, AVDITE FINES (cujuscunque gentis sunt, nominat), AVDIAT FAS. EGO SUM PUBLICVS NVNTIVS POPVLI ROMANI JUSTE PIEQVE LEGATVS VENIO, VERBISQVE MEIS FIDES SIT. Peragit deinde postulata: inde Jovem testem facit: SI EGO INJUSTE, IMPIEQVE ILLOS HOMINES, ILLASQVE RES DEDIER NVNTIO POPVLI ROMANI MIHI EXPOSCO, TVM PATRIAE COMPOTEM ME NVNQVAM SINAS ESSE. Haec, cum fines supra scandis, haec quicumque ei primus vir obvius fuerit, haec portam ingrediens, haec forum ingressus, paucis verbis carminis,*

(37) Vides haec filo lanae caput Fetialium devinctum. Unde noscere licet, quam verum sit, quod docuit Mazochius Addit. ad Voss. Etymol. scilicet Fetialium nomen ab Hebraico פִּתְּפִתְּ, *phat-pat*, quod est *filum contor-*

tum, seu vitta, fuisse derivatum. Ex quo & illud colligi recte datur, non aliam, pro origine, Fetialis esse, quam *Flaminis* appellationem, quippe quae ipsa a *filo*, quod postea videbitur, desumpta fuerit.

nis, concipiendique jurisjurandi mutatis, peragit. Si non deduntur, quos exposcit, diebus tribus & triginta (tot enim sollemnes sunt) peractis, bellum ita indicit: *AVDI JVPITER, ET TV JVNO, QVIRINE, DIIQVE OMNES CAELESTES, VOQVE TERRESTRES, VOQVE INFERNI AVDITE. EGO VOS TESTOR, POPVLVM ILLVM (quicumque est, nominat) INJVSTVM ESSE, NEQVE JVS PERSOLVERE. SED DE ISIS REBVS IN PATRIA MAJORES NATV CONSVLEMVS, QVO PACTO JVS NOSTRVM ADIPISCAMVR.*

His actis, reversoque Romam Fetiali, consulebantur patres, primusque legatus ipse, quid faciendum foret. Et si de suscipiendo bello major pars consensisset, hastam ille ferratam, aut sanguineam praeustam ad populi, de quo res erat, fines ferebat, ac post indictum certo carmine bellum, eandem illuc emittebat. Atque haec denuntiatio belli fuit: quae ipsa vocata *clarigatio*, quoniam clara voce res agebatur. (Plin. XII. 2. & Serv. ad IX. Aeneid. 53.)

III. Feriendi porro foederis formam accipe traditam a Livio I. 24. Fetialis, postquam leges fuerant recitatae: *AVDI, inquit, JVPITER, AVDI PATER PATRATE POPVLI ALBANI, AVDI TV POPVLVS ALBANVS: VT ILLA PALAM PRIMA POSTREMA EX ILLIS TABVLIS CERAVE RECITATA SVNT SINE DOLO MALO, VTIQVE EA HEIC HODIE RECTISSIME INTELLECTA SVNT: ILLIS LEGIBVS POPVLVS ROMANVS PRIOR NON DEFICIET. SI PRIOR DEFEXIT PVBLICO CONSILIO, DOLO MALO, TVM ME DIESPITER POPVLVM ROMANVM SIC FERITO, VT EGO HVNC PORRVH HODIE FERIAM:*

**RIAM : TANTOQUE MAGIS FERITO ,
 QVANTO MAGIS POTES , POLLESQVE .** *Id
 ubi dixit , porcum s. xo silice percussit .*

IV. Ad ambo hæc sua fungenda munia Fetiales verbena quoque fuisse coronatos legimus . Hoc pacto XII. Aeneid. 120.

*Velati lana (38) , & VERBENA TEM-
 PORA VINCTI .*

Ad quem locum Servius : *Verbena , inquit , est proprie herba sacra , ros marinus , ut multi volunt , id est λιβανωτίς , sumpta de loco sacro Capitolii , qua coronabantur Fetiales , & Pater Patratus foedera facturi , vel bella indicturi . Abusively tamen verbenas vocamus omnes frondes sacratas , ut est laurus , olīva , vel myrtus . Congruit ad hæc mirifice , quod affert Festus : Sagmina dicebant herbas verbenas ; quia ex loco sancto arcebantur , legatis proficiscentibus ad foedus faciendum , bellumque indicendum . Vide quoque Livium XXX. 43 .*

V. A memoratis Fetialium officiis illud manavit , ut eorum esset causas ad bellum pacemque pertinentes cognoscere ; ac omnino providere , tum ne bellum injuste inferretur , tum ut pacis leges absolutissime servarentur . (Dionys. p. 131 .)

§. VII.

(38) Ita multo potius le- seu vestis Fetialium fuit ; ac
 andum esse videtur , quam , certe lanæ taenia , uti ex
 l vulgo habetur , *lino* : Livii loco prius allato appa-
 re enim linea seu vitta , ret .

§. VII.

*De Sodalibus Titiis,
Fratribus Arvalibus,
& Rege sacrorum.*

Tria non maximæ molis simul heic proponimus sacerdotia, SODALIVM TITIORVM, FRATRVM ARVALIVM, & REGIS SACRORVM: quæ facile fuerit omnia paucis expedire.

I. SODALES TITIOS *retinendis Sabinorum sacris quondam institutos a T. Tatius* scripsit Tacitus Annal. I. Eisdem eo mortuo per Romulum confirmatos, ipsiusque memoriæ sacros non obscure indicat Idem Hist. II.

Et si vero illos ab ipso Sabino rege nomen habuisse videri queat, tamen Varro a *titiis* avibus, quæ fuere palumbes, censuit appellatos, cum ita literis tradidit IV. L. L. 15. *Sodales Titii disti ab Titiis avibus, quas in auguriis certis observare solent.*

II. FRATRES ARVALES ex hac profecti causa feruntur. Cum Accæ Larentiæ Romuli nutricis unus e duodecim liberis obisset, Romulus pro eo filium se se ei dedit, omnesque una secum *Fratres aruales* nuncupari, certoque sacerdotio fungi iussit. Ita duodenarium hoc collegium institutum. (Gell. VI. 7.)

Eorum erat sacra pro agrorum fertilitate facere. Cui muneri consentiebat apprime insigne, quo sunt exornati, CORONA SPICEA, quam alba vitta colligabat: quam ipsam ex universis coronis primam fuisse

fuisse apud Romanos usurpatam asserit Plinius XVIII. 2.

III. REGIS SACRORVM, sive SACRIFICVLI hanc Livius II. 2. prodit originem: *Quia quaedam sacra per ipsos reges (jam Roma ejectos) factitata erant, necubi regum desiderium esset, Regem Sacrificulum creant.*

Eum pontifici max. subjectum esse voluerunt, ne (quod statim ibi subdit historicus) *aklitus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima erat cura, officeres.* Quod ipsum in causa fuisse credimus, quare nullum posset ille gerere magistratum; & si quem, antequam inauguraretur, obtineret, se se prius illo abdicare necesse ei foret. (Vide Livium XL. 42.) Huc denique referenda consuetudo est, qua (teste Plutarcho Quaest. Rom. 63.) traditum a majoribus fuerat, ut ipse post sacra ante comitium peracta, statim se se illic fuga proriperet.

Singulare autem in eo hoc fuit, quod iudiciis apud pontifices actis interfuerit & ipse. (Cic. pro Dom. 49.)

Ejusdem uxor dicta *Regina sacrorum.* Quam & quibusdam sacris faciendis vacasse apparet e verbis Macrobbi I. Saturnal. 15. *Etiam Regina sacrorum porcam, vel agnam in regia Junoni immolat.*

§. VIII.

*De Sacerdotibus
certorum Numinum cultui
dicatis.*

In ingenti sacerdotum numero fuere nonnulli, qui certos quique Deos peculiaribus officiis prosequerentur. Hoc munere functi FLAMINES, SALII, POTITII, PINARII, VESTALES.

I. FLAMINES vocati quasi *Filamines* fuere a *fillo*, quo cinctum gerebant caput. De hac origine Varro IV. L. L. 15. *Flamines*, inquit, *quod . . . caput cinctum FILO habebant, FLAMINES dicti.* In idem consentiunt alii. Et certe apud Gruterum p. 237. 6. integra sic vox legitur: FILAMEN. DIVAE. AVGVSTAE.

Tres primo instituti a Numa sunt, DIALIS, MARTIALIS, QVIRINALIS. (Liv. I. 20.) Tractu temporis ad quindenos crevere. Atque en tibi reliquorum nomina: VOLCANALIS, VOLTURNALIS, PALATVALIS, FVRINALIS, FLORALIS, FALACER, POMONALIS, CARMENTALIS, VIRBIALIS, LAVRENTIALIS, LAVINALIS, & LVCVLARIS (39): quos enumerat Onuphrius Panvinius de Civit. Rom. 25.

Vbi

(39) Deorum Dearumque, quibus memorati Flamines ad decem sacri fuerint, nomina haec traduntur: *Vulcanus, Vulturnus flumen, Palatua, Furina, Flora, Fala-*

cer, Pomona, Carmenta, Virbius, Acca Larentia. Duo vero postremi Flamines, quorum mentio fit in marmoribus, unde appellationes desumpserint, ignotum plane est
Ve-

Vbi ad tres primos additi alii fuerunt ; inventum discrimen est, ut illi, utpote semper patricii, *majores*, reliqui *minores* vocarentur. (Fest. v. *M.iores Flamines.*)

Sacerdotes id genus comitiis curiatis (uti indicatum per nos est Part. I. p. 82.) renunciabantur ; id quod proprie *prodi* dictum. Ita apud Tullium pro Mil. 10. *Cum scires . . . . iter . . . . Miloni esse Lanuvium ad FLAMINEM PRODENDUM.* A populo autem delecti, inaugurabantur illi quidem non a suo collegio (quod nullum erat, cum sacrorum nulla inter eos societas esset), sed a Pontifice Maximo .

In causis apud pontifices habitis adfuisse & Flamines indubium est per Tullium pro Dom. 49.

De *APICE*, proprio Flaminum insigni, habitus jam sermo est p. 40. Qui cum omnibus communis esset, Flamini tamen Diali peculiaria addita sunt ornamenta *TOGA PRAETEXTA*, & *SELLA CURVLIS.* (Liv. I. 20. & XXVIII. 8.)

Hoc denique unum omittendum non videtur, Flamines, si quando ob noxam sacerdotio privarentur, *abisse flaminio* dictos esse. Ita Livius XXVI. 23. *Claudius*, inquit, *Flamen Dialis, quod exta perperam dederat, FLAMINIO ABIIT.*

II. *SALII* sacerdotes fuerunt duodecim a rege Numa Marti mancipati. (Livius I. 20.) Numerum dein geminavit Tullus Hostilius. (Dionys. p. 173.) In quorum collegium (cui qui praererat, *Magister* vocatus) cooptari non potuisse, nisi patricos, col.

Verum praeter haftenus tui adscriptis dicati. Primum Caesari hoc datum. (Dio p. 243.)
Imperatoribus Deorum cos-

eosdemque patrimonios, matrimoniosque, testatur idem historicus. p. 130.

Praecipua eis cura erat *Ancilium*, scilicet duodecim scutulorum, quae (ita nuncupata, quasi *ancisa*, quod undelibet rotundata nullo angulo exuberarent) in Martis templo summa religione servabantur. Jam tota res hoc pacto exorta. Regnante Numa fama fuit Ancile unum de caelo decidisse: cumque de eo consulti haruspices respondissent, illic fore orbis imperium, ubi illud constitisset, undena alia facta sunt, ne unquam illud internosci posset, ac surripi. (Dionys. 130. & Plutarch. in Num.)

Illam mense Martio a Saliis per urbem saltantibus non minus triginta dies circumferebantur: per quod tempus proprio vocabulo *moveri* dicta. Toto autem eo dierum spatio quidquam publice geri, scilicet parari arma, moveri castra, aut simile quid agi ominosum habebatur. Hinc est illud Livii XXXVII. 33. *Statim deinde ad Hettisportum aliquandiu habuerunt: quia dies forte, quibus ANCILIA MOVENTUR, religiosi ad iter inciderant.* Eodem recidit illud Taciti Histor. I. *Fuere, qui proficiscenti Othoni moras religionemque NONDUM CONDITORVM ANCILIVM afferrent.*

Per ejusdem celebritatis dies *Saltare carmen* a Saliis canebatur; cui & *Axamentorum* nomen inhaesit, quippe quod esset in axibus, sive tabulis exaratum. Ejus, quod ab auctoris Numae regno ducebat aetatem, mira visa est consecutis temporibus obscuritas. Itaque Horatius II. Epist. 1. ait:

Jano Saltare Numae carmen qui laudat, & illud,

Quod mecum ignorat, solus vult scire videri, &c.

Continebat autem illud plurium Deorum laudes. Qui-

Quibus tamen additus etiam est Mamurius anciliorum artifex, praemii loco. De qua re ita Ovidius Fast. III.

*Tum sic Mamurius : merces mihi gloria detur,
Nominaque extremo carmine nostra sequent.*

*Inde sacerdotes operi promissa vetusto
Praemia persolvunt, Mamuriumque canunt.*

Idem concessum postea Augusto fuit, ut ejus nomen Saliori carmini inferretur, teste Dione p. 457. Quod & nonnullis dein aliis datum Imperatoribus.

Insignia Saliorum erant **TUNICA PICTA**, **BALTEVS AEREVS** (quem *aeneum pectori tegumen* vocat Livius I. 20.) **GLADIVS**, **HASTA** (vel quid simile), & **APEX**: queis omnibus ornati erant, cum ancilia gestarent.

III. **POTITII**, & **PINARII**, sacerdotes Herculis fuerunt: quos ipse, cum apud Evandrum ageret, sibi instituisse ferebatur. Non autem utrorumque una eademque extitit conditio. Hinc cum eos Hercules ritus sacris adhibendos edocuisset, cumque jam ad sacrificium peragendum praesto Potitii fuissent, Pinarium diutius morati, adfatis extis ad reliquam dapem venerunt. Quam ob noxam multati ea poena sunt, ut in communi ministerio Potitiis inferiores essent, neque extorum unquam fierent participes. (Liv. I. 20. & Dionys. p. 129.)

Potitios vero ipsos, cum multas post aetates sacerdotii sui munia servis publicis tradidissent, omnes ad unum quasi ira Superum interiisse tradit ibidem Livius, ac iterum IX. 29.

IV. **VESTALES** a Numa primum quatuor fuerunt Vestae cultui dicatae. Duas exinde alias ad-
jecit,

jecit, sive (ex Dionysii relatu p. 199.) Tarquinius Priscus, sive (prout habet Plutarchus in Num.) Servius Tullius.

Post reges, munus *capiendi*, i. e. legendi Vestales ad Pontificem Maximum pertinuit. Id autem ita fiebat lege Papia, ut Pontifex ipse viginti ex universo populo virgines patrimas ac matrimas, non minores senis annis, nec denis majores deligeret; e quibus deinde in concione per sortem una sacro ministerio addicebatur. (Gell. I. 12.)

In Atrio Vestae vivebant: de quo facta mentio per nos est Part. I. p. 23. Atque earum erat, tum sempiternum ignem, tum fatale imperii pignus (quod vocat Livius XXVI. 27.) servare, quae ambo nos ibid p. 22. & seq. memoravimus; tum denique sacra facere.

Plura Vestalium fuere privilegia. Etenim poterant vivente adhuc patre condere testamentum: reum morti addictum, cui inopinato occurrerent, morte liberabant: pilento, & carpento (de quibus actum Par. I. p. 330. & seqq.) plerumque utebantur: lictorem praeceuntem habebant: de publico alebantur: ludos loco honestissimo spectabant, ut dictum ibid. p. 268.

Ornamenta earum erant VITTAE, quae caput redimitum, & LIMBUS PURPUREUS, quo alba vestis instructa.

§. VIII.

De sacerdotum Ministris.

Qui operam sacerdotibus in sacram rem praestabant, variis nuncupati nominibus fuerunt, videlicet

licet KALATORES, PRAECIAE, CAMILLI, FLAMINII, VICTIMARI, POPAE, TIBICINES, TVBICINES, FICTORES, AEDITVI.

I. Quale fuerit KALATORVM manus, aperit Servius in I. Georg. 268. his verbis : *Pontifices sacrificaturi praemittere Kalatores suos solent, ut sicubi viderint opifices assidentes, opus fieri prohibeant, ne pro negotio suo & ipsorum oculos, & Deorum caeremonias contaminent.*

II. Idem plane genus, eademque causa officii erat, quoungebantur PRAECIAE : *Qui (prout inquit Festus) a flaminibus praemittuntur, ut denunciarent opificibus, manus abstinere ab opere; ne, si vidisset sacerdos facientem opus, sacra polluerentur.*

III. CAMILLOS dixere pueros patrimos ac matrimos in sacris ministrantes. Vocatos hoc eos nomine non alia de causa fuisse ait Festus (v. *Flaminus Camillus*), nisi quod generatim pueri antiquitus appellati *Camilli* fuerint : ad quam rem comprobandum testimonium ex antiquo affert carmine, ubi pater filium haec addocet :

*Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra,
Camille, metes.*

At Servius in XI. Aeneid. 542. *Camilli* appellatione ministrum fuisse denotatum scribit, eaque de causa Mercurium, utpote Deorum ministrum, *Camillum* apud Hetruscos audivisse. In idem congruunt, quae habet Macrobius III. Saturnal. 8. & Dionysius p. 93.

IV. FLAMINII item pueri patrimos matrimosque erant; qui singuli tantum Flaminii Diali ministrabant. Eodem pacto quae puella Flaminicae Diali sacra peragenti aderat, FLAMINIA & ipsa vocata fuit.

V. Inter VICTIMARIOS, & POPAS id discriminis

minis fuisse creditur, quod illi victimas adducerent, ac molam, cultrum, & quidquid aliud ad sacrum necesse foret, pararent; hi vero victimas mactarent. Verum ut haec diversitas extiterit, non tamen eam perpetuam adeo fuisse remur, ut non aliquando promiscue nomina sumerentur. Ceterum qui hostias immolabant, *Cultrarii* etiam dicti.

Illustris est de Victimariis locus Livii XL. 29. sic habens: *Libri in Comitio, igne a Victimariis facto, in conspectu populi cremati sunt.*

VI. Inter reliquos sacerdotum ministros recensiti eo sunt TIBICINES, quod tiliarum sonus sacris maxime adhiberetur: unde est, ut a Plinio XVI. 36. *sibiae sacrificae* dicantur. Quae quoniam vel ex ebore, vel e buxo, quemadmodum & ex alia fieri materia solebant, ea de causa cecinit Maro II. Georg. 193.

Instituit cum pinguis Ebur Tyrrhenus ad aras.
Et IX. Aeneid. 619.

*Tympana vos, Buxusque vocat Berecynthia
matris*

Idaeae.

VII. Cum vero tubas etiam in rem sacram immitti placuisset, propterea in ejusdem ministerium fuerunt quoque TUBICINES vocati.

VIII. FICTORVM porro fuit, hostias e cera, vel e farina fingere, quae pro veris ad sacra adhiberentur. Id autem hebat, cum aut egestas, aut alia causa victimas, quae immolandae forent, haberi non sineret. Atque ea de re legitur apud Festum: *Tauri, Verbenaeque in Commentario sacrorum significat FICTA FARINACEA*: quorum verborum haec, uti videtur, est sententia, per *tauros*, & *verbenas*, quae in commentario sacrorum nominarentur, fuisse *ficta farinacea* significata, quippe pro illis solita nonnunquam usurpari.

IX.

IX. AEDITVVS dicebatur sacrae aedis custos. Cujus vocabuli prima forma fuit *Aeditimus*: inde effectus *Aeditumus*, postea *Aedituus*. Harum autem formarum primigeniam illam, unde dein reliquae derivatae, non ex alio, quam ex *aede* desumptam crede; non vero quod fuerit ille *aedis intimus*, uti scripsit Festus. Recte igitur habetur apud Tullium in Topic. 8. *In Aeditimo non plus inesse tinum, quam in meditullio tullium*; quippe cum sit ea mera nominis productio.

Sectio III.

De Vasis, Instrumentisque sacris, ac de Hostiis.

Ad sacrificia inspicienda mox accessuri, optimum factu erit, si prius tum *Vasa*, & *Instrumenta*, quorum erat in illis usus, tum quaecunque ad *Hostias* ipsas spectant, fuerimus perscrutati.

§. I.

*De sacris Vasis,
& Instrumentis.*

Attributa sacrificiis Vasa, & Instrumenta erant ACERRA, TVRIBVLVM, PRAEFERICVLVM, CANDELABRA, SIMPVLVM, GVTTVS, PATERA, CAPIS, CAPEDO, PATELLAE, LANCES, OLLA, MALLEVS, SECVRIS, CVLTRI, SECESPITA, ASPERGILLVM, ANCLABRIS.

I. ACERRAM vocavere arculam turariam. Ejus ad sacra usum declarat Ovidius IV. de Pont. 8. dum canit:

*Nec quae de parva pauper Diis libat Acerra
Tura minus, grandi quam data lance,
valent.*

II. TVRIBVLVM vas erat, ubi tus incendebatur. Hinc Livius XXIX. 14. ubi de Matris Idaeae inventu in urbem agit: *Turibulis*, inquit, *ante januas positis, qua praeserebatur, etque accenso ture.*

III. PRAEFERICVLVM, prout deformatur a Festo, vas aeneum pelvis instar fuit, ansarum expers. Eo res sacrae praeserebantur; unde factum nomen. Verum ad unius modo Opis Consivae sacrificia fuisse id adhibitum testatur idem scriptor.

IV. CANDELABRA, e quibus rei divinae paratum decus, forma ab iis, queis nostra templa ornantur, haud absimili fuerunt. In illis item figebantur candelae, quae factae e funiculis cera convestitis; vel, ut posterior tulit aetas, ex papyro, quam cera pariter amiciebat.

G

V. Va-

V. Vasculum, quo vinum in sacrificiis libabatur, scilicet a sacrificantibus degustabatur, SIMPVLVM dictum fuit. Itaque Varro IV. L. L. 26. *Quo,* inquit, *sumebant minutatim, a sumendo Simnulum nominavere.* Verum magis ab Hebraeo שֶׁפֶל *Sephel,* quodvis vinarium vas significante, appellationem illi factam esse, jam pro comperto habetur. Ceterum simpulo *Simpuvii* etiam nomenclatura accessit. Fictile id vasis genus esse fuevit.

VI. Vas vero, quo guttatim vinum fundi mos fuit, GVTIVM appellaverunt. Faginum nobis ipsum objicit Plinius XVI. 38. cum inquit: *Manius Curius juravit se ex praeda nihil attigisse, praeter Guttum faginum, quo sacrificaret.*

VII. At quo vase vinum large effundebatur, fuit id PATERA. Indicat morem, Virgilius V. Aeneid. 98. cum ait:

Vinaque fundebat Pateris, animamque vocabat Anchisae magni.

VIII. E sacra quoque supellectile fuit CAPIS, vas ansatum. De eo sic Varro IV. L. L. 26. *Capis,* inquit, *& minores Capulae a capiendo, quod ansatae, ut prehendi possent, idest capi. Harum figuras in vasis sacris ligneas, & fictiles antiquas etiam nunc videmus.* Eiusdem mentio fit a Livio X. 7. in haec verba: *Si conspiciatur cum Capule, ac lituo, capite velato victimam caedat, auguriumve ex arce capiat.*

IX. A capide quamquam re dissimilis CAPEDO fuerit, non facile dixeris, nisi fortasse magnitudine; quippe quae ipsa & ansata, & a *capiendo* dicta. Antiquissimam certe eam fuisse in sacris significat hoc pacto Tullius I. Parad. 3. *Quid? a Numa Pompilio minus ne gratas Diis immortalibus Capedines, ac fictiles urnulas fuisse, quam filicatas aliorum pateras arbitramur?*

X. Ca-

6-
bi
a
e-
l-
s,
i-
i-
L
i-
n
o
o
s
a
u
A

Di.
125

Tom. II.

RITUA

X. Capularum autem prope eandem formam prae se tulere PATELLAE, quas & in sacris ciis obtinuisse locum tradidit Festus. Sed & Varro (apud Nonium XV. 6.) testatur, in ipsis solitas fuisse dapes Laribus apponi: qui ea de causa *Dii Patellarum* dicti.

XI. LANCES praeterea, quibus vel tus, vel exta ad aras afferrentur, fuisse in sacris usurpatae, aliunde postmodum innotescet.

XII. OLLA sacris eum usum praebuit, ut ibi victimarum exta coquerentur: id quod constat a Livio XLI. 19.

XIII. MALLEO, aut SECVRI victima percutiebatur. Vtriusque figuram in apposita tabula intuebere.

XIV. CVLTRI praeterea, quos vagina inclusos, laterique aptatos gerebant popae, ad victimam jugulandam, & ad sacra alia, suo loco videnda, ministeria usui erant.

XV. SECESPITA dicitur apud Festum fuisse culter ferreus oblongus, manubrio eburneo, quo flamines, virgines flaminicae, ac pontifices ad sacrificia uterentur.

XVI. ASPERGILLI vocabulo, novo eo quidem (nullo, quod sciat, a germana latinitate in hanc rem tradito) id instrumenti genus indicatur, quo spargi aqua lustralis solebat. Ipsi ea erat forma, ut e manubrio pili equini, quibus fieret aspersio, existerent: qualem & in proxima tabula dabitur conspicari.

Verum extra dubium est fuisse tempus, quo, pro hoc instrumento, ramo vel oleae, vel lauri usi fuerint. Itaque apud Maronem Aeneid. VI. 229.

Idem ter socius pura circumtulit unda

Spargens rore levi, & ramo felicitis olivae.

XVII. ANCLABRIS ex Festo fuit Mensa *ministeriis*

feriis divinis apta. Dictam ab *anciare*, quod idem fuerit, atque *anculare*, scilicet ministrare, observatum per eruditos est. Eodem de fonte suam est credibile hausisse appellationem *anclabria*, quae ibid. Pompejus memorat, vasa aenea, quibus Sacerdotes utebantur.

§. II.

De Hostiis.

I. Quod vulgo inter *Hostias*, & *Victimas* afferri discrimen solet, ut illae fuerint animalia minora, uti oves, haec majora, uti tauri, non id perpetuum fuisse, quin immo saepe haec nomina promiscue fuisse adhibita compertum est.

Vtriusque porro vocis passim & ipsa objecta veriloquia, quae ambo quidem profus eodem re-
cidunt (cum & *Hostiae* dictae ferantur ab *hostibus* victis, & *Victimae* a *victis* hostibus), ea jampridem mandavit literis Ovidius Fast. I. per haec dicta :

Victima, quod cecidit dextra victrice, vocatur :

Hostibus a victis Hostia nomen habet.

Quam tamen postremam magis ab antiquo *hostire* (i. e. ferire) derivatam credidit Festus.

II. Jam *Hostiae*, ut sacris idoneae haberentur, *probari* antea diligenter debebant : quae probatio in eo erat, ut exploraretur, num integrae perfectaeque omnino forent. Atque huc pertinent vocabula, quibus earum praestantiam declarantibus frequenter illae *lectae*, *eximiae*, *egregiae* nuncupatae ; quippe quae probantium iudicio e reliquo grege

ge legerentur eximerenturque. Ita apud Maronem VI. Aeneid. 38.

..... Septem mactare juvenes
Praestiterit, totidem LECTAS de more bi-
dentes.

Et IV. Georg. 550. itidem in rem sacram:

Quattuor EXIMIOS praestanti corpore tauros
Ducit.

III. Ad majus praeterea decus solebant hostia-
rum & inaurari cornua, & capita taeniis exorna-
ri. Qua de causa cecinit Tibullus IV. 1.

Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.

Et Virgilius IX. Aeneid. 627.

Et statuam ante aras aurata fronte juvenum
Candentem.

Tum apud eundem II. Aeneid. 156.

..... Vittaeque Deum, quas hostia gessit.

IV. Id vero cum primis, quo hostia grata foret, advertebatur, num, cum eam ad aram ducerent, reluctaretur: renitentem enim amoveri oportebat, quippe quae invito Numini offerri crederetur, prout declaravit Servius II. Georg. 395.

Ex eo autem, quod reluctata victima esset, di-
rum aliquod portendi existimabant. Nec vero mi-
nus tristia timebantur, si quando stans jam ad
aram hostia profugisset: id quod *auspicium piacu-
lare* vocaverunt. (Fest. v. *Piacularia auspicia*)
Tale omnino illud a Lucano VII. allatum:

Admotus Superis discussa fugit ab ara
Taurus.

V. In more etiam fuit positum, ut aptae cui-
que Deorum generi victimae, mactarentur, albae
nimirum superis, nigrae inferis. Alterum horum
habet in paullo ante producto Maronis loco IX.
Aeneid. 627. ubi de sacro in honorem Jovis sa-
crum agitur. Alterum testatur praeter alios idem

poëta pluries; ut VI. Aeneid. 249.

..... *Ipse atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnaëque sorori
Ense ferit.*

Neque vero coloris tantum, sed numeri etiam pro utrisque Diis servandum discrimen fuit: quandoquidem impares hostias caelestibus, pares tartareis immolari statutum erat. Hac ratione V. Aeneid. 96. Aeneas patri, tanquam caelesti Numini,

..... *Cuedit quinas de more bidentes.*

At VI. Aeneid. 243. ubi inferis Diis mactanduma fuit:

Quattuor hic primum nigrantes terga juvenecos

Constituit.

VI. Variis ob certas causas donatae fuerunt victimae cognominibus, vocataeque *Ambarvales*, *Animales*, *Harvigae*, *Injuges*, *Laflentes*, *Majores*, *Mediales*, *Piaculares*, *Praecidaneae*, *Prodiguae*, *Succidancae*.

1. *Ambarvalem* cognominarunt hostiam, quae pro novis frugibus immolanda, prius circum arva a fratribus arvalibus (de quibus p. 135.) ducebatur. Objicit rem Macro I. Georg. 345. sic canens:

Terque novas circum felix eat hostia fruges,

2. *Animalis* dicta fuit, quae non ad id caedebatur, ut per ejus exta voluntas Deorum agnosceretur, sed tantum ut ejus anima (i. e. vita) Numini offerretur. Atque huc revocanda sunt verba Entelli jam jam taurum mactaturi apud Virgilium V. Aeneid. 483. cum inquit:

*Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte
Daretis*

Perfolvo.

3. *Harvige*, prout explicat Festus, vocata hostia, cujus exta inspiciebantur. Vox derivata videtur

detur a Graeco Ἀριξ *aries*; ut primitus non aliam hostiam, quam arietem denotarit, at postea pro quavis alia, e cujus extis auspicia itidem captarentur, fuerit adhibita.

4. *Injuges* fuere, quae jugum nondum subiverant. Hujus generis profert illas Virgilius VI. *Aeneid.* 38.

. . . . *Intacta totidem cervice juvencos.*

5. *Lactentes* hostias tunc immolari solitum fuisse asserit Servius XII. *Aeneid.* 170. cum de rebus, quas augeri confirmarique vellent, ageretur. Eas memorat hoc pacto Livius XII. 1. *Decretum, ut ea prodigia partim majoribus, partim lactentibus hostiis procurarentur.*

6. *Majores*, quae lactentibus opponantur, grandes natu fuisse per se patet. Hae vero, tanquam senes decrescensque iis maxime in rebus immolabantur, quarum celer finis exoptaretur, ut ibidem Servius testatur.

7. *Medialem* nuncupatam declarat Festus hostiam atram, quae meridie mactaretur.

8. *Piacularis* vocatae, quas ad piacula luenda caedi mos erat. Meminit de his Plinius Paneg. 34.

9. *Praecidaneae* appellabantur hostiae, quae solebant ante sacrificia sollemnia pridie mactari. (Gellius IV. 6.) Ac fortitae quidem illae nomen a *praecedendo* fuerunt: ex quo ipso *Praecidaneae feriae* nuncupatae, quae diebus festis praecirent.

Exstitit autem in primis *Praecidanea* porca; quam (ex ejusdem scriptoris relatu) *piaculi gratia* ante fruges novas fieri coeptas immolari Cereris mos fuit, si qui familiam funestam aut non purgaverant, aut aliter eam rem, quam oportuerat, procuraverant.

10. *Prodiguas* porro nuncupari placuit, quae prodigerentur, totae scilicet absumerentur.

11. *Succidaneorum* denique ea ratio fuit, ut primis litatum non foret, ipsae succederent.

Sectio IV.

De sacrificiorum Ritibus.

Quaecunque ad sacrificia peragenda necesse forent, perspectis satis, commodum nunc est Ritus eisdem adhiberi solitos perlustrare.

§. I.

De rebus ante sacrificium accuratis.

Vt sua faciundo sacro religio constaret, plura fuerunt, quae antequam illud inchoaretur, curari oportuit.

Inter haec unum erat, ut pura cuncta essent, vestes, vasa, vinum, omni videlicet vel macula, vel vitio expertia. Exstant in res singulas scriptorum testimonia. Ita Tibullus II. 1. inquit:

*Casta placent superis, PVRA cum VESTE
venite.*

Plautus in Amphitr. V. 1.

VASA PVRA jube actutum adornari mihi,
Vs

Vt Jovis supremi hostiis pacem expetam.

Et Ovidius III. de Pont. l.

Sed prius imposito sacris altaribus igne,

*Tura fer ad magnos, PVRAQUE VINAE
Deos.*

II. In primis vero mundas sacrificantium manus: factorum ratio postulabat: quas propterea studiose ablueri curae erat, & non alia eas quidem, quam aqua viva, videlicet perenni & naturali, prout observavit Servius II. Aeneid. 718. Quare Ovidius Fast. IV. cecinit:

*His Dea placanda est: haec tu conversus ad
aras*

Dic quater, & VIVO PERLVE RORE MANUS.

Atque hinc mos praefandi fuit, ut qui manibus immundis essent, procul a sacris haberentur. Declarant rem dicta apud Livium XLV. 5. *Cum omnis praefatio sacrorum eos, quibus non sint purae manus, sacris arceat.*

Nec manus modo, sed pedes quoque elui consuevisse creditur. Ex quo ductum videtur proverbium: *ittotus manibus & pedibus*, in eum, qui imparatus opus aggrediatur.

III. Non minus porro grave instituti genus illud fuit, quo flagitiosi homines a sacris, atque a templo abesse jubebantur. Huc spectant Ovidii verba Fast. II.

*Innocui veniant, PROCVL HINC, PROCVL
IMPIVS ESTO.*

Nec alio fere sensu apud Virgilium VI. Aeneid. 258.

... PROCVL, O, PROCVL ESTE PROFANI,

*Conclamat vates, TOTOQUE ABSISTITE
LYCO.*

Vbi tota interdictio in Aeneae socios, non ante, ut ducem ipsum, expiatis intenditur.

Extra dubium tamen est, saepius *profanos*, qui sacrae rei interesse prohibiti, dictos eos fuisse, qui sacris, ad quae initiatis tantummodo dabatur aditus, initiati ipsi non essent. Hujus generis profanos Graeci vocavere *ἀμύητος*, atque *βεβήλους*; quos & ipsi a sacrorum communione amovebant. Ejusmodi autem sacra, quorum ii solum, qui eorumdem fuissent rationem edocti, participes esse poterant, fuerunt Cereris, Bacchi, Cybeles: quae quoniam aliis evulgare nefas erat, hinc & *mysteria*, & *sacra seclusa* appellari mos fuit. (Fest. v. *Seclusa*.)

IV. Indignis abire jussis, inde illis qui aderant silentium imperabatur ea formula: **FAVETE LINGVIS**. Quam sic ab Aenea sollemnia indicente prolata refert Maro V. Aeneid. 71.

ORE FAVETE omnes, & cingite tempora ramis.

Eandem porro ad rem poeticam transtulit hoc pacto Horatius III. Od. 1.

Odi profanum vulgus, & arceo,
FAVETE LINGVIS: carmina non prius
Audita, Musarum sacerdos
Virginibus, puerisque canto.

Hujusce autem carminis non ea vis fuit, ut silentium omnino fieret, sed ut profanis verbis sepositis, bona modo atque ad sacrificium congruentia dicerentur. Patefacit id praeter alios Tibullus II. Eleg. 2.

Dicamus BONA VERBA, venit natalis, ad aras;

Quisquis ades, LINGVA vir mulierque
FAVE.

§. II.

*De ritibus
caedem victimae
proxime praecedentibus.*

I. Ad sacrificium peragendum ignis maxime omnium necesse fuit. Itaque in ara eum accendere satagebant, in primisque, prout traditur, e lignis arboris Numini, cui sacrum fieret, dedicatae; cum sit illud notissimum fuisse suas certis Diis arbores consecratas, scilicet quercum Jovi, laurum Apollini, oleam Minervae, pinum Cybele, aliasque aliis.

II. In ignem tus mox conjici mos erat; idque certe ad majorem vel pietatis, vel munificentiae significationem non exigua ferme copia. Hinc Aeneas apud Virgilium V. Aeneid. 744.

..... *Canae penetralia Vestae*
Farte pio, & PLENA supplex veneratur A-
CERRA.

Quare si quando parcus hac in re actum, & vix pauca turis grana data deprehenderit, hoc & ad privata sacra, & ad pauperiorum conditionem referes. Tale est, quod profert Ovidius Fast. IV.

Detis & in veteres TVREA GRANA focus.
Praeter tus vero, verbenae etiam (de quarum natura dictum p. 134.) comburi solebant. Quare cecinit Maro VIII. Eccl. 64.

Effer aquam, & molli cinge haec atroxia
vitta,

VERBENASQUE ADOLE pingues.

III. Victima jam ante ducta, ad aram adu-
vebatur. Quae duo fuerunt e sacrorum usu voca-
bula, Accipe in utrumque singula e plurimis
exempla, ab uno Marone transmissa. Ita II. Georg.

395.

*Et DVCTVS cornu stabis sacer hircus ad
aram;*

Tum XII. Aeneid. 171.

. . . ADMOVITque pecus flagrantibus aris.

Exinde ad aram hostia, dum praeviae caere-
moniae obirentur, *stabat*. Hinc apud Eundem III.
Georg. 486.

*Saepe in honore Deum medio STANS hostia
AD ARAM.*

IV. Victimae sic stantis capiti mola (quae ex
farre tosto molitoque, atque e sale confecta) im-
ponebatur. De qua Virgilius VIII. Ecl. 82.

*Sparge Molam, & fragiles incende bitumine
lauros.*

Idque proprie fuit *immolare*, & *maclare*. Etenim
& ex Festo, *Immolare est, mola . . . . hostiam
perspersam sacrare*; & ex Servio in IV. Aeneid.
57. *Maclare est magis augere*; quod in primis fie-
bat per injectam molam.

Non solum autem molam, sed tus etiam, vi-
numque in victimam inspergere moris erat. E quo-
rum altero ortum illud Ovidii Fast. I.

*Rode, caper, vitem; tamen hinc, cum stabis
ad aras,*

In tua quod fundi cornua possit, erit.

In utramque autem hanc rem insignia valde sunt
eiusdem Servii verba ad IX. Aeneid. 641. sic ha-
bentia: *Quoties aut tus, aut vinum super victi-
mam fundebatur, dicebant: MACTVS EST TAV-
RVS VINO, vel TVRE, hoc est cumulata est ho-
stia,*

sta, & magis austa. De quo tamen locutionis genere infra redibit sermo.

Nec vero vinum tantummodo, sed non raro lac etiam, ac mel superfundi solebat. Pro reliquis auctoritatibus satis fuerit haec Silii XIII.

Fundunt mella super, Bacchique, & lactis honorem.

Vinum porro ipsum, vel quid aliud, si quidem Diis superis sacrum fieret, *fundi*, si vero inferis, *vergi* dicebatur. Quod ita explicat Servius VI. Aeneid. 244. *FVNDERE est supina manu libare; quod fit in sacris supernis. VERGERE autem est conversa in sinistram partem manu ita fundere, ut patera convertatur; quod in infernis sacris fit.*

Vniversae huiusmodi effusiones proprio dictae nomine fuere *libationes*. Quas hoc formulae genere in Deum, cui sacrificarent, solebant prosequi: **MACTE HOC VINO ESTO.** (Arnob. advers. gent. VII.) Atque hae quidem libationes non in victimam solum, verum in aram etiam fiebant. Hoc plane sensu apud Virgilium XII. Aeneid. 174.

..... *PATERISQVE ALTARIA LIBANT.*

De voce demum ipsa fac advertas, ea tum liquoris in Numinis honorem effusionem fuisse designatam, tum ejusdem degustationem simpuvio a sacrificantibus fieri ante solitam.

V. Ad haec culter eadem illa mola conspersus duci obliquus a victimae fronte ad caudam solebat. Quod dicitur a Lucano I.

..... *Obliquo molas inducere cultra.*

Rem ipsam docuit Servius ad illud Virgilii XII. Aeneid. 173.

Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro

Summa notant pecudum.

VI. Postremo decerpti aliquot e fronte victimæ pili in ignem, quasi quaedam sacrificii primitiæ, conjiciebantur. Expressum habes morem in hoc Maronis VI. Aeneid. 245.

*Et summis carpens media inter cornua setas
Ignibus imponit sacris libamina prima.*

§. III.

De caede victimæ, reliquisque ritibus.

I. Ad caedem jam tandem hostiæ ventum est. Quæ peragenda cum esset, popæ interroganti, AGON? respondebatur a sacrificante, HOC AGE. De quo instituto Ovidius Fast. I.

*Qui calido strictos tincturus sanguine cultros
Semper, Agatne? rogat; nec nisi IVSSVS
AGIT.*

II. Accepto ministro imperio hostiam mallei, aut securis ictu sternebat, tum cultro jugulabar. Quod sollempnibus *feriendi*, aut *percutiendi* vocabulis designatum: ut propterea nihil iis sit in sacra re frequentius apud scriptores. Ipsa autem victima *cadere* dicta per sæpe est: quo pacto a Virgilio I Aeneid. 338.

*Multa tibi ante aras nostra CADET hostiæ
dextra.*

III. Cæsiæ hostiæ sanguinem pateris excipiendum curabant, qui mox circum aram effunderetur. Quare ex ejusdem pœtæ testimonio VI. Aeneid. 248.

*Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Su-*

Suscipiunt pateris.

IV. Dissecta dein victima, consulebantur exta. Quae si laeta se se darent, *litatum esse* dicebant; secus vero, si tristia. Fuit autem *litare* ex Macrobio III. Saturnal. 5. *Sacrificia facto placare Numen*. Ad quod mire congruunt veterum hac de re loquendi genera. Ita apud Livium IX. 14. consul Papius sacris peractis inquit: *LITATVM EST egregie: AVCTORIBVS DIIS, ut videtis, ad rem agendam proficiscimur.*

Ex hujusmodi litationis expectatione manavit mos, ut si per priores hostias non bene successisse videretur, aliae inde (*succiduae* dictae, de quibus p. 152.); si forte litari posset, immolarentur. Huc in primis spectat locus Livii XLI. 19. *Territis ea prodigio patribus & alter consul curam adjecit, qui se, quod caput jecinori desuisset, tribus bubus perlitasse negavit. Senatus MAJORIBVS HOSTIIS VSQVE AD LITATIONEM SACRIFICARI iussit. Ceteris Diis perlitatum ferunt, Saluti Petillium perlitasse negant.*

V. Extā porro ipsa lancibus in aras cremanda inferebantur. In hanc rem est illud Maronis II. Georg. 194.

Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Ad eandem extorum dationem designandam *porriciendi* vocabulum apprime sollemnē fuit. De quo audi dicta a Varrone I. R. R. 29. *Quae est inter duos sulcos elata terra, dicitur PORCA, quod ea seges frumentum PORRICE.* Sic quoque exta Diis cum dabant, *PORRICE* dicebant. Ex quo etiam ductum proverbium illud est: *Inter caesi, & porrecta*; quo designatum fuit medium aliquod tempus, per quod adversus quis casus turbare omnia valeret: qua ratione inter caesam victimam, & porrecta exta fieri assolebat, ubi haec inspecta male

male portendissent. Eo proverbio Tullius jam jam de sua provincia discessurus sic usus est V. ad Att. 18. *Ne quid inter CAESA, ET PORRECTA, ut ajunt, oneris mihi addatur, aut temporis.*

VI. Nonnunquam totam concrematam fuisse victimam compertum est: quod genus Graeci *ἀλόκυσσον* appellaverunt. Ad id refer verba Maronis VI. Aeneid. 253.

*Et SOLIDA imponit taurorum VISCERA
flammis.*

Sunt enim *viscera* non exta modo, sed quidquid pelle obtegitur; ex quo & *visceratio* dicta, carniū distributio in sacris fieri solita. (Serv. in I. Aeneid. 215.)

De hujusmodi autem sive hostiae, sive extorum (quemadmodum etiam turis verbenarumque) exustione animadvertendum suppetit, eam non alio fuisse quam *adolendi* vocabulo significatam. Ita apud Virgilium III. Aeneid. 547.

*Junoni Argivae jussos ADOLEMVS honores,
Quod quidem factum, ut a male ominatis verbis
abstinerent. Quare Servius in I. Aeneid. 708. A-
DOLERE, inquit, proprie est augere. In sacris
autem ADOLERE PER BONVM OMEN dicitur;
nam in aris non adolentur aliqua, sed cremantur.*

VII. Jam ubi non tota victima exureretur, carniū pars sacrificantibus cedebat; quam, absoluto sacrificio ad epulas cum amicis habitas adhiberi mos fuit. Hujus omnino generis illud est, quod refert Mares VIII. Aeneid. 179.

*Turc lesti juvenes certatim, arneque sacerdos
Viscera tosta serunt taurorum, onerantque
canistris*

*Dona laboratae Cereris, Bacchumque mini-
strant.*

Ke.

*Vescitur Aeneas, simul & Trojana juventus
Perpetui tergo bovis, & lustralibus extis.*

Ex his vero carnis distributionibus, quae sacrificii causa factae, & quae, ut paullo ante dictum, *viscerationes* vocatae sunt, celeberrima omnium fuit, quae feriis Latinis fiebat, cum in monte Albano, re divina peracta, omnium Latini nominis populorum legatis caro caesae victimae impertiebatur. Memorandum de hoc est, quod affert Livius XXVII. 2. *Feriae Latinae pontificum decreto instauratae sunt, quod legati ab Ardea questi in senatu erant, sibi in monte Albano Latinis carnem, ut assoles, datam non esse.*

Sectio V.

De praecipuis quibusdam sacrarum Celebritatum generibus.

Praeter sacrificia, quae Celebritatum non ultima habebantur, fuere & aliae: quarum si non illis major, certe non minor inesse animis videbatur religionis opinio. Harum de numero quatuor nos huc conferemus, Dedicaciones templorum, Supplicationes, Lectisternia, & Ludos sacros.

§. I.

*De templorum
Dedicationibus.*

Provisum per ethnicos illos homines sedulo fuerat, ut suae templorum Dedicationes (videlicet (40) Consecrationes) religiose simul & magnifice peragerentur.

I. Primum igitur ita veteris instituti ratio tulit, ut non fere nisi a consule, aut imperatore, viris nempe primariis, templa dedicarentur. Meminit de hoc Livius IX. 46 Vbi refertur etiam tanquam res a more plane aliena, quod C. Flavius aedilis curulis aedem Concordiae dedicavisset. Per quam occasionem, ne quid simile in posterum fieret, *letum ad populum est, ne quis templum avarumve injussu senatus, aut tribunorum plebis partis majoris dedicaret.* Ceterum alios quoque e magistratibus, censorem, praetorem, nec raro alterum e duumviris aedis locandae faciendae, dedicavisse patet. (Liv. XXXIV. 53. & alibi.)

II.

(40) Quid inter *dedicationem* proprie sumptam, & *consecrationem* intersit, ample perdocteque explanavit Mazochius in suo in Amphith. Camp. Tit. Commentario p. 79. & seqq. Scilicet *dedicare* suoapte ingenio est rem uti dicare, quod Grae-

ci *ἱεραίνεω* dixere, ac posterior latinitatis aetas *consecrare*. Sed enimvero quoniam in iis rebus, quae consecrabantur, ipsam statim consecrationem *dedicatio* tequebatur, ex eo manavit, ut haec illius etiam significationem sibi adjunxerit.

II. In ipsa dedicatione pontifex praeibat (41) verba, ab eo, qui dedicationi praeerat, singula deinceps pronuntianda. In quo toto ea maxima cura erat, ut expedite omnia, clare, recteque proferrentur. Cujus rei exemplo sit, quod tradit Plinius XI. 37. *Metellum pontificem, inquit, adeo inexplanatae (linguae) fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda aede Opis vere didere.*

Dum verba praeibat pontifex, interim templi postes tenebat. Vnde est apud Tullium pro Dom. 52. sermocinatio illa Clodii ad dedicationem pontifices vocantis: *Ades, ades, Luculle, Servili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi praeceatis, postemque teneatis.* Quo caeremoniae genere id adsignificatum ratus est Servius ad III. Georg. 16. quod jam aedes illa ab humano usu secreta, a Numine, cui dicabatur, teneri inciperet.

Quemadmodum vero ad iustam verborum pronuntiationem opus id erat, ut ne lingua balbutiret haereretque; ita ad rectam postium prehensionem requirebatur, ne manus contremisceret. Quo utroque vitio laborasse domus suae dedicationem arguit Cicero pro Dom. 52. cum inquit: *Qui* (pon-

(41) Hic mos praeiundi verba non in dedicationibus tantum, sed in sollempnibus etiam obsecrationibus, atque in devotionibus obtinuit. De alteris ita Plinius XXVIII. 2. *Vidimusque certis precationibus obsecrasse magistratus; & ne quid verborum praetercatur, aut praeposterum dicatur, DE SCRIPTO PRAEIRE aliquem.* De alteris parro ex-

stat testimonium Livii VIII. 9. apud quem Decius consul iam se in re trepida pro legionibus devoturus, cum Valerium pontificem inclamasset: *Deorum, inquit, ope, Valeri, opus est. Agedum pontifex publicus populi Romani PRAEI VERRA, quibus me pro legionibus devoveam.* Quod deinde factum narrat historicus.

(pontifex) aut nihil dixit . . . . aut , si dixit aliquid , VERBIS HAESITANTIBVS , postemque TREMEBUNDA MANV tetigit . Certe nihil easse , nihil more institutoque perfecit .

Sed praeterea necesse universae muneris perfuntioni fuit , ut mens penitus in hoc intenta nec turbaretur unquam , nec alio evagaretur . Quocirca nihil valere ait Tullius ibid. 54. quod quis MENTE , ac lingua TITVBANTE fecisse dicatur .

III. Dedicationis sollemnia ludorum editio se qui solebat . Ita apud Livium XXXVI. 36. *Per idem fere tempus aedes Matris magnae Idaeae dedicata est . . . . Ludique ob dedicationem ejus facti : quos primos scenicos fuisse Valerius Antias est auctor , Megalesia appellatos . Et , narrante Plinio VIII. 7. Pompeji altero consulatu dedicatione templi Veneris Victricis pugnare in Circo (elephantum) viginti .* Alia exempla non desunt . Quod secutus Maro III. Georg. 13. cecinit :

Et viridi in campo templum de marmore ponam .

. . . . .
In medio mihi Caesar erit , templumque tenebit .

*Illi victor ego , & Tyrio conspectus in ostro
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus .*

§. II.

De Supplicationibus .

Duplici de causa habitae Supplicationes fuerunt , vel ut grates Numinibus agerentur , vel ut ab eis auxilium expeteretur : ideoque e supplicantium mente

mente modo gratiarum actiones erant , modo divinae opis implorationes .

I. Ad primum genus spectaverunt , quae plerumque ob relatas victorias , nonnunquam propter aliarum rerum felicem exitum decerni a senatu solebant . Harum rerum posterior (nam de priore dictum satis est Part. I. p. 240.) emicat quam maxime e loco Livii XXX. 21. ubi , Annibale ex Italia profecto : *Decretum , ut V. dies circa omnia pulvinaria SVPPLICARETUR , victimaeque majores immolarentur CXX.* Eodem confer hoc Tullii III. Catil. 6. *SVPPLICATIO Diis immortalibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est.* Quod factum ob detectas disjectasque conjuratorum insidias .

II. Alterius generis Supplicationes fuere , quas non raro in temporum maximis difficultatibus habitas tradunt historici . Hac ratione Livius X. 23. *Eo anno , inquit , prodigia multa fuerunt : quorum averruncandorum causa Supplicationem senatus in biduum decrevit .*

III. Quaecunque autem foret Supplicatio , referatis templis omnibus , adoratum Deos populus consuebat . Quod totum ob oculos ponit vel una haec ejusdem scriptoris narratio XXX. 17. *Praetor (ex senatus auctoritate) edixit , ut aeditui aedes sacras omnes tota urbe aperirent ; circumeundi , salutandique Deos , agendique gratias per totum diem populo potestas fieret .*

IV. In plures dies , quod & ex allato ante exemplo liquet , decerni Supplicatio solebat . Qui dierum numerus , nequaquam antea tantus , ad quindecim sibi primum concessus dicitur a Caesare II. de Bell. Gall. 35. Sed & postmodum plus multo auctus ; nam praeter viginti , de quibus sibi item datis meminit ipse Caesar IV. de Bell. Gall.

38. etiam quadraginta, & sexaginta diversas ob res eisdem decretos refert Dio p. 220. & 144.

§. III.

De Lectisterniis.

I. Nihilò, quam supplicatio, levius religionis opus existimatum Lectisternium fuit. Positum in eo id erat, ut Diis in templis sternerentur lecti, & convivium appareretur.

Hujusmodi lecti etiam *pulvinaria* vocati. Paret in illo Livii XXI. 62. ubi traditur: *Corvum in aedem Junonis devolasse, & in ipso Pulvinario confedisse*. Atque hinc manavit, ut templum ipsum *Pulvinar* appellaretur: quod & scripsit Servius ad III. Georg. 533. Hac notione Livius XXII. 1. *Ad omnia*, inquit, *Pulvinaria sacrificatum esse*. Eandem ostendunt verba Ciceronis III. in Catil. 23. *Ad omnia Pulvinaria supplicatio decreta est*. Eandem quoque habes in ipsius Livii loco XXX. 21. quem proximo §. produximus.

Sciendum tamen est, Deabus, alia a Diis ratione, sellas parari solitum fuisse. Declaratur hoc per Valerium Max. II. 1. 2. de Jovis epulo his dictis: *Jovis epulo ipse in lectulum, Juno & Minerva in Sellas invitabantur*. E. quibus ipsis sellis ortum habuit vox *Sellisternium*, de qua sic Festus: *Solla appellantur sedilia . . . ideoque solla sternere dicuntur, qui Sollisternium habent*. Itaque *Sollisternium*, tive *Sellisternium* eodem modo factum, quo *Lectisternium*.

II. Epulum, quod praecepta Lectisternii pars erat, curabant epulones, de quibus verba fecimus

p. 130.

p. 136. iidemque pridie, quam celebraretur, populo indicebant. (*Fest. v. Epuiones.*)

III. Jam Lectisternium, aequae supplicatio, vel ad gratias Diis persolvendas, vel ad finem malorum expostulandum erat. Horum alterum exprimitur illis Horatii I. Od. 37. victoriam Actiacam spectante:

..... *Nunc Saliaribus*

Ornare Pulvinas Deorum

Tempus erat dapibus, sodales.

Alterum vero proponit locus Livii VII. 2. *Pacis Deum exposcendae causa tertio tum post conditam urbem Lectisternium fuit. Tum alius ibid. 27. Pestilentia civitatem adorta coëgit senatum imperare decemviris, ut libros Sibyllinos inspicerent; eorumque monitu Lectisternium fuit.*

§. IV.

De Ludis sacris.

Ad alias Celebritates, quibus caecae superstitionis homines gratiam sibi Numinum conciliare nitentur, Ludos etiam addiderunt. Qui propterea sacri a nobis haec dicuntur, quoniam ab illis ad unam intendi religionem videbantur.

I. Itaque non raro eos, tanquam rem Diis gratam, vovebant. Hoc pacto apud Livium VII. 11. tumultu Gallico exorto, Q. Servilius Ahala dictator ad id creatus, *ex auctoritate patrum, si prospere id bellum evenisset, LUDOS MAGNOS (eosdem ac Romanos) VOVIT.* Quod cum haud insolens esset, *Ludorum votivorum* appellatio facta est.

II.

II. Ex eodem religionis fonte fluxit, quod si quando sacri hoc genus ludi perperam facti viderentur, eos instaurandi cura esset. Quae certe instauratio saepissime in annalibus se se dat obviam; siquidem vel ob minima quaeque, ubi peccatum foret, ad ipsam confugiendum esse rebantur. Conferunt ad hoc plurimum dicta a Tullio de Harusp. Resp. 11. *Si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus, & matrimus si terram non tenuit, aut thensam, aut lorum omisit, aut si aedilis verbo, aut simpulo aberravit, ludi sunt non rite facti, eaque errata expiantur, & MENTES DEORVM IMMORTALIVM LVDORVM INSTAVRATIONE PLACANTVR.*

Atque hi quidem Ludi, qui instaurationis causa fiebant, *instaurativi* nuncupati sunt. Quod nomen illis etiam datum, qui pro omissis celebrabantur. Habemus hoc a Tullii verbis I. de Divinat. 26. *Cum bello Latino ludi votivi maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata. Itaque, ludis intermissis, Instaurativi constituti sunt.*

III. Praeter eos autem, qui ex voto fierent, annuae quaedam erant Ludorum editiones. Ex hoc numero fuerunt *Apollinares, Capitolini, Cereales, Compitales, Magni, Martiales, Megalenses, Plebeji, Romani.*

1. Ludos *Apollinares* ex carmine cujusdam Martii vatis, tanquam maxime salutare urbis incolumitati futuros, institutos A. V. DXXXVIII. narrat Livius XXV. 12. Eisdem a praetore urbano in circo maximo primum factos indidem paret: quod ipsum servatum quotannis est. Cum autem incerta prius edendorum dies fuisset, cautum postea fuit, ut stata die, scilicet III. Nonas Quintiles in perpetuum celebrarentur. (Liv. XXVII. 23.)

2. Ca-

2. *Capitolini* post urbem a Gallis ereptam fieri Jovi oceperunt : quo tempore ex relatu Livii V. 50. patres decreverunt : *Ludi Capitolini fierent*, quod Jupiter optimus maximus suam sedem, atque arcem populi Romani in re trepida tutatus esset : collegiumque ad eam rem M. Furius dictator constitueret ex iis, qui in Capitolio atque arce habitarent.

3. *Cereales*, qui ad Cererem pertinuerunt, memorantur ab eodem historico XXX. 39. Exhiberi eos in circo solitos testatur Ovidius Fast. V. Ad haec pridie Idus April. initium habuisse, & per octo continentes dies perdurasse patet ex Kalendario Romano.

4. *Compitales* dicti, qui in compitis peragebantur. Hos Tarquinius Priscus ad colendos Genios ita constituisse fertur, ut primum unaquaeque compiti vicinia aediculas ligneas his Diis dedicaret; tum per singulos annos, conferentibus singulis familiis liba, fervorum ministerio sacra fierent. Refert omnia Dionysius p. 219.

His ludis certa dies non fuit. Vnde est, ut Cicero in Pis. 4. dicat : *Cum in III. Kal. Januar. Compitaliorum dies incidisset* : tum vero VII. ad Att. 7. ita scribat : *Ego, quoniam IV. Non. Januar. Compitalitius dies est, nolo eo die in Albanum venire molestus familiae.*

5. *Magni* vocati ipsi circenses sunt, de quibus egimus Part. I. p. 293. & seqq. Qui cur cognominati sic fuerint, declarat Asconius in Cicer. p. 57. cum inquit : *Romani ludi* (iidem ac circenses, ut non multo post demonstrabitur) *sub regibus instituti sunt, MAGNIque appellati, quod magnis impenses dati sunt : tunc enim primum ludis impensa sunt ducenta millia nummum. Alii ideo MAGNOS ludos dictos putant, quod Conso, con-*
H
silio

*filiorum secretorum Deo, idest Neptuno . . . . .
& Diis magnis, idest Laribus urbis Romae, dati
sunt.* Ceterum hos ludos Jovi, Junoni, Minervae-
que fieri consuevisse patet ex Tullio V. in Verr. 14.

Annuos eos fuisse docet Livius I. 35. A cujus
etiam narratione XXII. 9. discimus eosdem, ubi
res ita postulare crederetur, votos esse.

6. *Martiales*, certamina equestris erant, in cir-
co committi solita Kalendis Sextil. qua die aedes
Martis fuerat consecrata. (Dio p. 667.)

7. *Megalenses* (sive *Megalesia*) ludi scenici
fuerunt, in Matris magnae honorem constituti;
quod scripsit Livius XXXVI. 36. cujus verba an-
te recitavimus §. 1. Actos eos in Palatio ante ipsius
Deae templum asseverat Tullius de Harusp. Resp.
12. Huic autem celebritati diem, quae anteiret
Nonas Apriles, fuisse destinatum certum fit per
Ovidium Fast. IV.

8. *Plebeji* ex eo orti sunt, quod plebs fuisset
vel libertatem exactis regibus assecuta, vel post
secessionem in Aventinum cum patribus reconci-
liata; prout literis mandavit Aconius in Cicer.
p. 57. In circo erat horum celebratio exante XVII.
Kal. Decembr. ad totum triduum.

9. *Romani*, in duo divisi genera, tum circen-
ses, tum scenici fuerunt. Claret utrumque a Li-
vio. Is I. 35. *Ludos, inquit, opulentius instru-
tiusque, quam priores reges (L. Tarquinius) fe-
cit. Tum primum circo, qui nunc maximus dicitur,
designatus locus est. . . . Equi, pugilesque ex
Etruria maxime acciti. Sollemnes deinde annui
mansere ludi, Romani, Magnique varie appellati.*
Inde XXXI. 4. sic narrat: *Ludi Romani Scenici eo
anno magnifice apparatusque facti.* E. quibus locis
concludi necesse est Romanos Ludos modo ad cir-
cum, modo ad scenam pertinuisse.

CA-

CAPVT VII.

De Diis.

ITa, quam modo auspicamur explicationem, rei nostrae commodiorem accidere posse visum, si pauculis prius de multiplici commentitiorum Numinum ordine declaratis, tota deinde ea ad ipsorum perscrutandam originem converteretur. Quare haec unice per nos ratio tenebitur.

§. I.

*De variis
Deorum ordinibus.*

I. Quod in hominum societatibus affolet, idem in ingenti illa Deorum multitudine fieri curatum est, ut in plures diversosque ordines dispescerentur. Itaque alii fuere Dii caelestes, qui caelos incolebant, ut IVPITER, MARS, APOLLO: alii inferi, qui in inferis habitarent, ut PLVTO, PROSERPINA, SATVRNVS: alii marini, quibus in maris antris data sedes, ut NEREVS, GLAVCVS, TRITON: alii rustici, quorum curae mandata res agrestis, ut PALES, POMONA, TVTELINA. Verum e caeteris omnibus illa quidem summa praecipuaque fuit

distributio , qua divisi illi in Deos *majorum* , & *minorum gentium* fuerunt .

II. *Majorum gentium* appellatione donati Dii , qui potiore prae reliquis pollere imperio putarentur . Qua ipsa de causa eos aliquando *magno* dictos invenias ; ut in hoc Maronis III. Aeneid. 12.

Cum sociis , natoque , Penatibus , & MAGNIS DIIS .

Quamquam vero qui in hunc relati ordinem essent , principes universi inter alios habebantur ; fuere tamen in duas & ipsi classes distributi , atque alteri *Consentes* , *Selecti* alteri nuncupati .

1. E *Consentibus* supremum veluti Jovis consilium constitit ; ut propterea justa non sine causa ab antiquo *conso* , quod fuit consulere , hoc illi adepti nomen videantur . Omnino duodecim fuerunt , ita ab Ennio producti :

JVNO , VESTA , MINERVA , CERES , DIANA , VENVS , MARS ,
MERCVRIVS , JOVI , NEPTVNVS , VVL-
CANVS , APOLLO .

2. *Selecti* , qui quaedam veluti appendix consentibus adjecti , octo exstiterunt , IANVS , SATVRNVS , RHEA , GENIVS , PLVTO , BACCHVS , SOL , ET LVNA .

III. Vbi vero viginti hos exceperis , reliquos Deos omnes in *minorum gentium* coetum conjectos habe . Qui in duos pariter dispertiti ordines , *Indigetes* , & *Semones* audiverunt .

1. *Indigetes* vocati , qui ex hominibus relati in Deos forent . Rem satis ipsa ostendit nomenclatura , utpote (quod verius videtur) ab *in* , & *dicare* derivata , ita ut antea *Indicetes* illi potius dicerentur , nimirum quod *inter Deos dicati* consecratique essent . Quod si ab *indigetando* (prout aliis placitum) vox ea deducatur , non minus tamen

men sibi res constabit , scilicet quod eiusmodi ex humano genere ortos Deos jam aequae atque alios *indigetare* (idest invocare) fas esset .

Hujus generis fuerunt HERCVLES , AESCVLAPIVS , CASTOR , POLLVX , QVIRINVS , aliique : in primis vero AENEAS , quem fluminis Numiciis aquis (ut fama fuit) absumptum , Indigetis mox loco superstitionis ambitio habitum voluit . Qua de re scripsit Tibullus II. 5.

*Illic sanctus eris , cum te veneranda Numici
Vnda Deum caelo miserit Indigetem :*

Eadem honosis specie ornatus postea Julius Caesar fuit , aliique passim Imperatores , atque adeo nonnunquam etiam eorum uxores , sorores , filiaeque : id quod vel ipsa *Divorum* , ac *Divarum* adjecta eis in priscis monumentis praenomina manifestant . Cujusmodi *Consecrationem* , sive *Ἀποδείξιον* (quae futuri mox Dei cremato sollempni ritu in campo Martio cadavere peragebatur) sequi illud solebat , ut novo Deo & poneretur templum , & sacerdotes instituerentur .

2. *Semones* , quasi *semihomines* dicti ii fuerunt , quos (uti ait Fulgentius Planciad. Expof. serm. antiqu.) *nec caelo adscribebant ob meriti paupertatem . . . . nec terrenos eos deputare volebant pro gratiae veneratione* . In hunc ordinem relati PANAGONIVS , CATIVS , VOLVMNVS , aliique .

§. II.

*De vera
commentitiorum Numinum
origine.*

I. Ex modo dictis patet, quatenus complurium Deorum origo fuerit. Nimirum quos mortalium, tanquam longe ceteris insigniores, singulari decoratos honore caecum ethnicorum genus vellet, statim eos post actam vitam divinitate donare non dubitabat. Vnde est, ut Cicero II. de Legg. 8. scripserit: *Divos, & eos, qui caelestes semper habiti, colunto, & illos, QVOS IN CAELVM MERITA VOCAVERINT.* Tales igitur non alii fuerunt, quam homines ob res ex aetatum illarum opinione praeclare utiliterque gestas facti Dii. Vnde jam multorum hujus generis Deorum competentem perspectamque habes originem.

II. Nec vero minus illud exploratum est, non pauca alia Numina ex ipsis humani animi dotibus virtutibusque prodiisse; quas videlicet, tanquam viam hominibus ad divinum locum sternentes, in Deorum etiam gregem adscisci placuit. Quare subdit statim ibidem Tullius: *At OLLA (colunto), PROPTER QVAE DATVR HOMINI ASCENSVS IN CAELVM, Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem; earumque laudum delubra sunt.*

Ita reapse in urbe praestiti honores divini, & consecrata templa MENTI, VIRTVTI, PIETATI, FIDEI, PVDICITIAE, SPEI.

III. Porro autem quae bona vitae esse crederentur,

rentur , ea quoque in divinitatis jura immittere
aequum visum . Ea de causa cultae cum reliquis
Diis fuere , suasque singulae obtinuerunt aedes
CONCORDIA, PAX, QUIES, SALVS, FELICITAS,
LIBERTAS.

IV. Sed & noxias aliquot res ad eundem digni-
tatis gradum extollendas curaverunt , ea nimirum
mente , ut , quando juvare non poterant , ne no-
cerent . Ita actum cum **FEBRIBVS, PALLORE,**
PAVORE, TEMPESTATE.

V. Aliis non paucis Diis humanae vitae ratio-
nes ortum dedisse dici possunt , quippe qui ad has
veluti accurandas sint comparati . E quibus ecce
tibi nonnulli .

Ad infantum custodiam inventae Deae Diique
sunt : **CUNINA** , quae eos in cunis tueretur : **PA-**
VENTINA , quae pavorem arceret : **OSSLAGO** , quae
ossa solidaret : **EDVSA** , & **POTINA** , quae a lacte
amotis cibum potumque ministrarent : **FABVLINVS,**
& **STATELINVS** , quorum alter , cum illi fari , al-
ter , cum stare inciperent , curam ipsorum gereret .

Ceteris aetatibus alia fuere Numina attributa .
Ex hoc erant numero : **AGENORIA** , quae ad agen-
dum exciret : **STRENTA** , quae ad res strenue ge-
rendas impelleret : **CATVS** , per quem cati homi-
nes fierent : **ABEONA** , & **ADEONA** , abeuntium
una , altera adeuntium praefes : **AVERKUNCVS** ,
malis averruncandis praepositus .

VI. Atque tenes hactenus , unde plurima Deo-
rum turba exorta fuerit . Verum inter ceteras
omnes nae illa celeberrima origo est , qua illorum
multi e viris , quos divinae Literae commemorant ,
efficti sunt . Scilicet quae minime vulgaria de iis
sacra Historia narrat , aut fama vulgaverat , mirum
in modum ethnicorum animos permovebant . Ita-
que illi id maxime operam dederunt , ut eosdem

in primarios suos Deos verterent conformarentque. Id autem ipsum est, quod jam enucleare est animus. Neque tamen de omnibus hoc praestabimus, sed de iis tantummodo, in quibus proposita veritas magis eluceat.

§. III.

De Saturno.

Deorum unum omnium vetustissimum SATURNUM ita finxit antiquitas, nihil ut omiserit, quin apertissima in eo Noachi imago luce ipsa meridiana clarius emicaret. Quod quam vere dicatur, collatione inter utrumque facta statim perspicies.

I. Ut a nomine ducatur exordium, est illud quidem a שַׁטַר *Sathar latere*, non quod, pro eo ac fabulati sunt poëtae, iram ut ille Jovis effugeret, ad Italiae litora advectus in Latio se occuluerit (42); sed quod reapse Noe in arca delituisset.

II. Porro Saturnus, ejusque uxor Rheâ ex Oceano nati ferebantur. Ab ea procul dubio id fuit causa, quod Noe, & conjux (una cum filiis numerisque) e diluvii aquis universam jam terram contactam habentibus emerferunt. Quod si vero, ex alio Hesiodi commento, e Caelo & Terra orti illi

(42) Hoc ita expressit Maro VIII. Aeneid. 319.

*Primus ab aethereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exsul adeptis.
Is genus indocile, ac*

dispersum montibus altis

*Composuit; legesque dedit; Latiumque vocari
Maluit, his quoniam LATVISSET tutus in oris.*

illi fingantur, nihilo tamen minus veritas stabit, cum *caeli & terrae filios* poëtae dicerent, quos omnium putarent antiquissimos.

III. Ad haec, Jove, Neptuno, atque Plutone exceptis, cunctos Saturnus filios devorasse dictus. Noe namque universos consumpsit, videlicet consumendos praedixit: quo plane sensu ab Apostolo ad Hebr. XI. 7. *Noe . . . damnasse mundum* scribitur; cum non insolitum in sacris Literis sit, ut aliquem quid fecisse tradatur, quod vel fieri non vetuit, vel faciendum praenunciavit. Ipsos autem tres Saturni filios a morte servatos non alios fuisse, quam Noe liberos, ubi de singulis sermo erit, luculenter patebit.

IV. Jam navis, qua ad Italicas oras incolumem pervenisse Saturnum fama erat, & quam Janus tunc temporis Italiae rex ad perpetuam recordationem nummis exinde cufis expressisse dicebatur, quid, quaeso, aliud indicavit, nisi dignissimam sempiterna memoria arcam illam, per quam salvus a communi interitu factus est Noe?

V. Quoniam vero Noachum agricolam egisse, vineamque plantasse e Scripturae testimonio notum erat; eam ob rem Saturno & agrorum culturam, & vitium sationem mancipaverunt. Itaque apud Virgilium VII. Aeneid. 179. dicitur idem:

*VITISATOR curvam servans sub imagine
falce.*

VI. Aurea certe aetas, quae regnante in Italia Saturno floruisse ferebatur, celebratissima ubivis gentium fuit. De ea plenis buccis locuti poëtae: ecquid non felicitatis inde orbi illatum praedicaverunt? cum nimirum, fide ac veritate nusquam non regnante, omnia apprime composita fuisset; nulloque adhuc aut publici privatique juris, aut dominatus servitutisque discrimine investo, univer-

sum orbem quasi unam familiam existisse creditum fuit. Cujus rei aliqua in eo per posteritatem servata imago est, quod Saturnalibus aequato jure servi cum dominis promiscue ad mensam accumberent.

Id autem omne Saturni regno attributum, quantopere Noacho jam uni in terris cum sua familia superstiti congruat, pluribus declarari necesse non est.

VII. Denique cum Noe totius diluvium consecutae aetatis princeps parensque habitus merito sit; ea de causa Saturnum temporis dominatorem, Deorumque universorum patrem fecerunt.

§. IV.

De Jove.

Quaerquam non unum Jovem veteres rerum antiquales prae se ferunt, quin immo Varrone (apud Tertull. Apolog. 14.) testante, trecenti ferme eo nomine insigniti recensentur; de uno tamen illo, qui Saturni & Rheae filius perhibebatur, & cui demum universa aliorum gesta attributa fuere, sermo haec nobis erit.

Hunc ut e patris manibus eriperet Rhea, lapide pro filio ei oblato, Curetibus in Cretae insula enutriendum tradidit. Per hos igitur in montis Idae antro educatus, jamque aetate & viribus confirmatus, ubi cognovit fuisse Saturnum a fratre suo Titane ejusque filiis in vincula conjectum, bellum cum iis gessit, eductumque e custodia parentem in regnum restituit. Exinde vero insidias sibi ab hoc ipso parari intelligens, imperio eum ejecit.

ejecit. Ac demum universitate rerum cum reliquis duobus fratribus divisa, caelum sortitus est, atque inter universos Deos obtinuit principatum. Quod cum postea aegre Gigantes ferrent, dominatione cum sua privare armis conati, devicti penitus profligatique sunt.

Jam quid veri, atque unde haustum fabella haec contineat, videamus.

I. IUPITER sane ipse Cham fuit Noachi filius. Quare deducta indidem appellatione dictus & *Ammon* ille fuit, eoque nomine tum tota in Lybia, tum vero potissimum in Aegypto cultus, ubi nimirum Cham; cui obtigerat Africa, sedem collocaverat. Vnde natum, ut regionibus illis nominatum a Chamo, tum ab Ammone fuerint arcessita. Ita non raro Aegyptus *Terra Cham* (ut Psal. CIV. 27. & alibi pluries) appellatur, & a Plutarcho (de Isid. & Osirid.) *Χημία Chemia*: ac vicissim Diospolis Aegypti urbs nuncupata a Prophetis est (uti e reliquis a Jeremia XLVI. 25.) *ימון נון No-Ammon*; ad hoc apud profanos *Ammonia*, *Marmaricae* urbs audiit; & *Ammoriaca* regio, ubi templum Ammonis; tota denique ipsa Africa, *Ammonia*.

Nec vero in *Ammonis* tantum vocabulo emicat Chamus, sed in illo etiam, quo per Graecos postea designatus Jupiter est; quorum hoc studium fuit, ut in nominibus commutandis priorum notionem retinerent. Illud namque, uti constat, *Zeus* fuit; quod a ζῆρ (*calere*) deductum, nihil, quod ad vim attinet, a voce *Cham* distare videtur, cui nimirum (ex Bocharti I. Phaleg. 1. notatione) Hebraicum *חם Hham calidus* originem praestitit.

II. Verum quid est, quod Jovi caelum tanquam singulari quodam jure debitum tribuerunt? Scilli-

cet quia Cham Africam obtinuerat, quae caelo proxima ducebatur. In quam sententiam dixit Lucanus l. 9.

Terrarum primam Libyen (nam PROXIMA CAELO est,

Ut probat ipse calor) tetigit.

Et Silius III.

AD FINEM CAELI medio tenduntur ab orbe Squalentes campi.

III. Quod vero Jovi primae inter reliquos Deos datae sint, mirum non esse debet, cum praecipui Numinum artifices & architecti posteri Cham existierint, qui propterea in divinitatis honore impartiendo principem locum auctori generis sui detulerunt. Atque hinc praeterea liquet, Jovis appellationem non aliunde posse rectius deduci, quam ex Hebraea voce יהוה *Jehovah*: etenim ut divinum ei principatum assererent, ipsum unius summi verique Dei augustissimum nomen indiderunt. Eadem de re factum videtur, ut saepe ille Ζεὺς πατήρ, & Ζεὺς βασιλεὺς diceretur; quin & per antonomasiam Πατήρ. Ita apud Homerum Iliad. π. 250.

Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε Πατήρ, ἕτερον δ' ἐνέκλυσεν.

Illi alterum dedit Pater, abnuis alterum.

Et apud Virgilium I. Georg. 121.

..... Pater ipse colendi

Haud facilem esse viam voluit.

Ad idem posteritatis in Jovem studium referri potest cognomen, quo eum Αἰγίοχην vocaverunt. Quanquam enim id ἀπὸ τῆς Αἰγὸς (a Capra) derivari solet, quod Cham, ut reliqui Africae incolae, vestimento e caprina pelle confecto uteretur; non alienum tamen a justo sit opinari, accessit illud ab eximia nomenclatura, qua dicitur

retur

retur Deus יהוה צבאות *Jehovah Tsebaoth Deus exercituum*. Cum enim altera harum vocum tum *exercitus*, tum *capreas* denotet, facile fuit, ut gentes perperam id. vertentes *Αιγιοχρον* Jovem. cognominaverint.

IV. Nec magnificis modo appellationibus e sacro Codice petitis, sed stupendo etiam facinore indidem expresso exornare Deorum principem stauerunt. Nam quod de Babelicae turris molitione, *cujus culmen ad caelum pertingeret*, deque omni eo consilio per Deum everso narratur Gen. 11. totum hoc ita in Jovem transcripserunt sui, ut dicerent, cum gigantes de caelesti eum sede exturbare induxissent animum, atque ad id Olympo Ossam, tum huic Pelion imposuissent, commissa inde pugna a Jove mox profligatos disiectosque fuisse. Cujus quidem generis bellatores proceritate ac viribus summoere insignes ideo in hanc scenam inductos maxime credi queat, quod Nemrod Babeliei operis machinator, dicitur Gen. X. 9. *Robustus venator coram Domino*, scilicet robore praeter modum omnem instructus; sed vero etiam ex Syriaco, & Arabe *Gigas*. Cetera porro eam de Jove narrationem spectantia quam clare sacram ipsam memoratam historiam adumbrent, quavis primo intuitu perviderit.

V. Patefactum hactenus satis est, quam multa de Jove per Numinum commentores dicta, ex uno sacrae Scripturae fonte sint derivata. Reliqua vero, quibus eandem fabulam placuit convestire, quaedam crede fuisse veluti ad ornatum additamenta; qualibus ejusmodi inventa ad majorem vel admirabilitatem, vel verisimilitudinem captandam instrui consueverunt.

Tale fuit, quod de lapide, quem Saturno pro Jove Rhea exhibuerit, effutiverunt. De quo tamen
ipso

ipſo negligenda non ſunt verba Prifciani V. *Abadir Deus eſt : dicitur & hoc nomine lapis ille , quem Saturnus dicitur devoraſſe pro Jove , quem Graeci Βαιτυλον vocant .* De qua Graeca appellatione notatu maxime dignum illud occurrit , per eam non modo lapidem , de quo heic fermo eſt , fuiſſe designatum , ſed quosdam alios ; in quos non vulgaris erat cultus atque religio . Hi nimirum , quorum alii Saturno , alii Soli , alii aliis ſacri erant , & animati eſſe , & moveri , & oracula reddere dicebantur . Cujus certe tum rei , tum in primis vocis Βαιτυλον originem fatiſ paret ex eo deſumptam , quod de Jacob narrant divinae Litterae Gen. XXVIII. 18. & ſeq. *Tulit lapidem . . . & crexit in titulum . . . vocavitque nomen urbis BEIHEL .* Vnde videas rurfus licet , quam late ſacerrima quaeque in ſua transferre ethnici conantur .

§. V.

De Neptuno .

I. NEPTUNVM , qui alius fuit Saturni & Rheae filius , a Japheth Noachi libero alium non fuiſſe multis opus non eſt , ut demonſtretur . Illi namque , facta orbis partitione , maris , inſularum , ac maritimarum regionum imperium obveniſſe traditum memoriae eſt : quare apud Lactantium I. de falſ. relig. II. *Jupiter , imperium Neptuno dat maris , ut inſulis omnibus , & quae ſecundum mare loca ſunt , omnibus regnaret .* Certe autem Japhetho loca maritima , & inſulas in ſortem ceſſiſſe teſtatur Moſes .

Porro

Porro *Neptuni* vocabulum per se ipsum clamat ab Hebraeo *נִפְתָּח* *Niphthah* *aperiri, extendi* profectum se se fuisse. Quod procul dubio mirum quantum convenit tum cum *Japhethi* appellatione, cujus vis a *dilatando* est; tum cum precatione illa, qua Noe quasi a nomine ipso petita sic bene ei dixit Gen. IX. 27. *DILATET Deus Japheth.* Quo plane referenda etiam est alia eidem Neptuno data a Graecis nomenclatura, per quam vocatus *Ποσειδών*; quippe cum haec non aliunde verius orta sit, quam a Punico *פִּסְטָן* *Pestian* i. e. *lato & expanso*, prout docuit Bochartus I. Phaleg. 2.

Vides igitur in Neptuno coloribus minime obscuris expressum *Japheth*.

II. His ita compositis, ex ipso deinde maritimo imperio in Neptunum collato ortum duxere alia, quae de eodem praedicata passim fuerunt.

1. Ex hoc genere existit potestas concutiendi terras, qua pollere ille dictus, & cujus causa non raro *Εὐνοσίγαιος* audit; videlicet quia tempestatum vi concuti interdum terrae veluti videbantur. Quocirca ad illud Maronis II. *Aeneid.* 610.

*Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit:*

ita adnotat Servius: *Ipsi (Neptuno) fundamenta sunt consecrata, cujus & moventur arbitrio. Unde Εὐνοσίγαιος dicitur, hoc est, Terram movens aquae concussione.*

Quoniam vero qui terram commovere ac labefactare valeret, eum & firmate posse rati sunt, idcirco etiam *Ἀσφάλιον* *Firmatorem* nuncupaverunt.

2. Ad hoc fuisse per Neptunum tridentis ictu eductum primam e terra equum dicitur. Quod sic literis mandavit Maro I. *Georg.* 13.

... T8-

..... Tuque o, cui prima frementem
 Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
 Neptune ..

Vnde fuit, ut *Hippii* quoque cognomen ἀπό τοῦ ἵππου (*ab equo*) eidem affingeretur. Sed & inde manavit, ut, tanquam dominator equorum, curru vectus exhiberetur. Hoc pacto V. *Aeneid.* 8.18.

Jungit equos curru genitor, spumantiaque addit

Erena feris, manibusque omnes effundit habenas:

Caerates per summa levis volat aequora curru.

Quod omne commentum etiam a Neptunio illo maris dominatu repetit Servius. Etenim ad prolatum modo Georg. locum inquit: *Ideo dicitur (Neptunus) invenisse equum, quia velox est ejus numen, & mobile, sicut mare. Vnde etiam Castor & Pollux, quia eorum velocissimae stellae sunt, equos in tutela habere dicuntur.*

3. Ad eandem denique potestatem referendus videtur *Tridens*, in manus Neptuno traditus. Sive enim designata eo velis tria aquarum genera, maris, fluminum, lacuumque, quae una est de ipso opinio; sive, quae fortasse aptior, tres orbis partes (quot olim notae) mari plurima ex parte circumseptas: proposita semper res se adumbratam prodet.

§. VI.

De Plutone.

I. Qui superest Noachi filius Sem, versus is quidem a superstitionis auctoribus in **PLVTONEM** fuit. Nam quae duo praedicata de hoc sunt, fuisse

se

se eum scilicet tum divitiarum , tum inferorum Deum , palam est ambo ea a Semo desumpta .

Certe , quod ad alterum horum attinet , factum id ex eo , quod locupletissima omnium regio contigit Semo , Asia videlicet , quae , praeter reliquarum rerum copiam , maxime metallorum fodinis abundavit . Itaque cum primis Ophir , Hevila , Saba , urbes in illis oris positae , fuerunt ob auri vim celebratissimae . Ea igitur de causa ΠΛΟΥΤΩΝ , nomine cum divitiis communi , Graeci illum appellaverunt .

II. De altero autem , quod nimirum praefectus inferis idem fuerit , ea est non unius opinio , ortum hoc ex invidia fuisse ; quod , cum in Semi familia , ac posteritate veri Dei cultus constitisset , fabularum architecti eum per despectum in inferna loca detruferint . Verum non perperam credi queat , ansam huic toti rei a fodinis ipsis in Semi ditione frequentibus datam esse ; quippe quae vix , ac ne vix quidem ab inferis diversae censeantur . Hinc Statius IV. Silv. 7. inquit :

Dalmatae montes , ubi DITE VISO

Pallidus fossor redit , cruceoque

Concolor auro .

Et Plinius XXXIII. 1. *Imus in viscera terrae , & in SEDE MANIVM opes quaerimus .*

III. Semum etiam alia nomenclatura Plutoni adjuncta non latenter ostendat . Est enim illa A'dns , vel A'dns , ab Hebraico יָדָד Ed , quod mortem & exitium denotat , derivata . At Semi appellationi originem vox יָדָד Sammah visitas praebuisse creditur . Vide quantum & haec nomina in idem conspirent .

§. VII.

De Mercurio.

I. Chamo in Iovem mutato, ex ejus dein filio Chanaan effectus est MERCURIVS: qui propterea Jovis progenies vulgo habitus. Nomina inter se ipsa mire conveniunt: nam cum צַחַד *Chanahān* Hebraice sit *mercator*, simili modo a *mercibus* deducta *Mercurii* fuit appellatio.

II. Neque vero solum nomine, sed re quoque Mercurius suis fuit auctoribus negotiator, atque hujus generis hominum patronus. Quapropter peculiari eum cultu profecutos fuisse mercatores testatur Ovidius *Fast.* V. sic ipsum alloquens:

Te, quicumque suas profitetur vendere merces,

Ture dato, tribuas ut sibi lucra, rogat.'

Hoc autem ab ea manavit causa, quod e Chanaan orti Phoenices mercaturam primi, unique maxime omnium mortalium exercuerunt.

III. Idem porro inter fures obtinuit principatum. Itaque vocatus a Graecis *Ἐρμῆς* fuit ab Hebraeo vocabulo חַיָּי *Harum* callidum denotante; quippe cum sit calliditas maxime furum propria. Hinc Flaccus *L. Od.* 9. hoc eum insignit praeconio:

Callidum, quidquid placuit, jocosè

Condere furto.

Atque eam ob rem illius statuae ante aedium fores poni solebant, ut per eum inde fures abigerentur.

Ejusmodi fane inventum ex eo ortum fac censas, quod iidem Phoenices, Chanaani soboles,
vafri-

vafritie , subdolaque fide famofos fe fe admodum praefiterant ; ut propterea apud Graecos *Phoenicum pacta* , & *Phoenicum mendacium* in proverbium venerint .

IV. Ad haec itinerum praefes factus Mercurius est ; aptoque ad rem nomine a Graecis ea de causa *Εὐόδιος* (*Vialis*) dictus . Vnde natum , ut ejus imagines in compitis quasi commonstraturae femitas locarentur .

Id vero ex illa , uti paret , causa traxit originem , quod Phoenices crebris longisque itineribus , ad deducendas potiffimum huc illuc colonias susceptis , fingulare sibi nomen comparaverant .

V. Inventas a Mercurio fuisse literas fama fuit . In quam sententiam Tullius III. de Nat. Deor. 22. scripsit : *Mercurius dicitur . . . . literas tradidisse* .

Certe ab arte per Phoenices primo inventa desumptum hoc ipsum videtur : de quibus cecinit Lucanus III.

*Phoenices primi , famae si creditur , ausi
Marsuram rudibus vocem signare figuris .*

VI. Dicta ea haecenus de Mercurio sunt , per quae incertum non sit , ipsum e Chanaano existisse . Verum & alia non pauca sunt , quae in eum a Moyse devenerunt . Quod mirum esse non debet : etenim in commentitiis hisce narrationibus , quemadmodum nonnunquam una sacrae historiae persona in duas distracta est , ita & contra duae fuerunt aliquando in unam conflatae .

1. E Mosis igitur gestis prodiit cum primis Caduceus Mercurio attributus , virga duobus anguis circumplicata . Quo quidem ita ille usus fertur , ut per eum non levia multa perpetraret , prout retulit Maro IV. Aeneid. 242.

Tum

*Tam virgam capit ; hac animas ille evocat
Orco,*

*Pallentes alias sub tristia tartara mittit ;
Dat somnos, adimitque, & lumina morte re-
signat :*

*Ille fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila.*

Ecquis heic, quaeso, Mosis virgam admirando-
rum operum effectricem, & ubivis veluti domi-
nantem, depictam lucide non agnoverit? In illo
autem praesertim, quod advoluti caduceo serpen-
tes essent, num ejusdem Moysis virgae modo in
serpentem versaë, modo magorum virgas factas &
ipsas angues devorantis, servata per gentes memo-
ria non se patefacit?

2. Quod vero Mercurius insolito prorsus exem-
plo facie partim atra, partimque aurea pingi apud
Aegyptios soleret, id non aliunde profecto melius
deduxeris, quam ex eo, quod Moses post congres-
sum cum Deo in monte habitum, immutata jam
specie, splendente ac radiante vultu descenderit.

3. Leges a Mercurio fuisse Aegyptiis traditas
edixit Cicero III. de Natur. Deor. 22. Ipsius quo-
que monitis ad rectum conformatam vitam homi-
num afferaverit Flaccus I. Od. 10. his eum com-
pellans dictis:

*Qui feros cultus hominum recensum
Voce formasti catus.*

Quae quam apte Mosis divinarum legum latori,
sanctissimaeque disciplinae auctori quadrent, nemo
unus erit, quin pervideat.

4. Jovis praeterea, aliorumque Deorum nuntium
uno omnes ore Mercurium praedicarunt. Re nam-
que quid illustrius in Mose fuit, quam ut divinis
legationibus ad homines fungeretur?

Atque huc conferre simul causam decet, quam-
obrem

obrem eloquentiae parens creditus Mercurius fuerit, quandoquidem haec videtur a legatorum munere sejungenda.

5. Multae philosophicae doctrinae inventio tributa est Mercurio. Nec mirum; cum in exaratis a se libris Moses maxima illius jecerit fundamenta.

Haec autem de Mercurio satis dixisse sit: unde eum e Chanaano & Mose confectum colligas.

§. VIII.

De Vulcano.

I. Nihil plane VULCANVM a Tubalcaino fuisse diversum testatur tum nomenclatura, quae statim apparet, convenientia; tum vero maxime unius ejusdemque artis exercitatio. Etenim cum Tubalcain Gen. IV. 22. dicatur *faber in cuncta opera aeris, & ferri*, item Vulcano a suis fabri ferrarii impostum munus est.

II. Ex hac ipsa porro origine intelligi non incommodè illud fortasse queat, quod eruditorum mentes valde vexavit, ecquid fuerit, quare claudicare Vulcanus diceretur. Etenim Hebraice *תלע* *Tselah* est *claudicatio*: quae vox ubi aliquanto lenius proferatur, fiat *Sela*, vix quidquam a *Sella* abludens, quo nomine vocata Tubalcaini mater. Itaque ex hac vocabulorum affinitate fieri potuit, ut apud fabularum instructores Tubalcain Selaë (non Sellae) filius haberetur; inde vero spectata vi nominis, quae in his figmentis plurimum locum habuit, *filius claudicationis* per eisdem diceretur: quod certe ex Hebraico dicendi genere
idem

idem valere debuit , ac *claudus* ; quo nempe pacto *filius iniquitatis* pro iniquo , atque id genus alia . Quapropter non plane temere quis crediderit , e matris Tubalcaini appellatione non recte accepta claudum Vulcanum evasisse .

III. Jam ferrariae arti Vulcano tributae consentanea inde reliqua attexere conati sunt .

1. Peculiarem igitur ei in ignem , maxime illius artis proprium , potestatem dederunt . Quo pertinet cum primis nomen idem Graece factum Ἡφαίστος ; quippe cum omnino Ἄφρων πατήρ Ab *eschtho* Pater ignis putaretur .

2. Tum apposite ad hoc constitutae Vulcano sedes iis potissimum in locis fuerunt , ubi maxime ignis fervere videretur , in Sicilia , insulisque Vulcaniis . De quarum una praecipue Vulcano sacra , dicta Hiera (hodie *Vulcano*) haec fert Maro VIII. Aeneid. 416 .

*Insula Sicanium juxta latus , Aeoliamque
Erigitur Liparen , fumantibus ardua saxis .
Quam subter specus , & Cyclopum exesa caminis*

*Antra Aetnaea tonant , validique incedibus
ictus*

*Auditi referunt gemitum , striduntque cavernis
Stricturae Chalybum , & fornacibus ignis
anhelat :*

Vulcani domus , & Vulcania nomine tellus .

Cyclopes , quos haec poeta ex communi opinione ministros Vulcano adscribit , e Siciliae populis fuisse creduntur , primique fabricam aëriam invenisse . Eos non alienum a re fuerit putare cum Bocharto incolas fuisse לִבְיָוִטִים *Chek-loub Sinus Litybaetani* ; unde facta sit Graecanica appellatio Κύκλωπες . Quae vox quoniam id forte tulit , ut bina eam nomina κύκλος (*circulus*) & ὠψ (*oculus*)

Ius) conlasse viderentur, hinc, prout in iis rebus fieri consuevit, alii datus est fabellae locus, evulgatumque illos orbiculato uno media in fronte oculo fuisse instructos. Quod ita expressit Hesiodus in Theog.

Κύκλωπες δ' ὄνομα ἴσαι ἐπώνυμον, ἕνεκ' ἄρα σφίων

Κυκλοτερῆς ὀφθαλμὸς ἴαι ἐνέκειτο μετώπῳ.
*Sed Cyclopes erant proprio cognomine dicti,
 Vnus eis oculus quod fronte rotundus inesset.*

Cum vero illi ipsi memorati Siculi inhumaniores forsitan in peregrinos essent, tum etiam magnitudine corporum praestarent, eas ob res tam multa poëtae de Cycloperum immanitate, & gigantea statura venditarunt.

§. IX.

De Jano.

I. Plurima sane sunt, quae IANVM non alium quam Noachum fuisse palam faciunt; ut propterea egregium hunc virum jam iterum in fabulosam scenam induci videas.

Ac primum ad nomen quod attinet, nihil est profecto apertius, quam factum illud ab Hebraico יין *Jain vinum*, cujus auctorem fuisse Noachum latissime innotuerat. Quod ipsum elucet nonnihil e vetere Italiae nomenclatura, quae olim dicta *Oenotria*, non potius ab *Enotro*, ut ajunt, vel Sabinorum rege, vel Lycaonis Arcadiae regis filio, quam a Graeco οἶνος (*vinum*); nec tam vero quod, uti vulgo opinantur, vini regio ferax esset, quam ab antiquo suo regnatore Jano, cui appellatione

latio a vino sumpta adhaeserat: quandēquidem per-
 frequens illa fuit, quam alibi memoravimus, Grae-
 corum cura, ut traducta aliunde per eos nomina
 vim tamen primigeniam retinerent. Itaque dictam
Oenotriam crediderimus, quasi *Terram Jani*, five,
 quod idem fuerit, *Jano regnatam*.

II. Novi porro, prorsusque insoliti inventi, quo
 Janus factus est bifrons, hanc ipsemet causam pro-
 fert apud Ovidium *Fast.* I. 135.

*Omnis habet geminas hinc, atque hinc janua
 frontes,*

*E quibus haec populum spectat, at illa tarem.
 Utque sedens vester primi prope limina veti
 Janitor egressus, introitusque videt;
 Sic ego prospicio caelestis janitor aulae
 Eoas partes, Hesperiasque simul.*

At vera tanti prodigii origo fuit, quod Noe
 (ipse ethnicorum Janus) utrumque & ante, &
 post diluvium Orbem viderit, eumque veluti oc-
 cidentem, orientemque iterum fuerit conspicatus.

III. Huc autem non valde dispari ratione refe-
 rendum est, quod omnia Janus claudere, ac refe-
 rare credebatur; ex qua gemina potestate *Clusius*,
 & *Patulcius* appellatus. De qua tota re sic idem
 per Ovidium *ibid.* loquitur:

*Quidquid ubique vides, caelum, mare, nubila,
 terras,*

Et modo sacrificio Clusius ore vocor.

.....
 .....
Nomina videbis, modo namque Patulcius idem,

Omnia sunt nostra clausa, patentque manu.

Ex qua vulgata de eo opinione factum, ut tum januis
 universis, tum vero & ipsi anni initio praeficeretur.

Scilicet id omne profectum a Noe fuit, qui
 dici quodammodo potuit, veteri concluso terra-
 rum

rum orbe, novum exinde alterum aperuisse.

IV. Jam auream aetatem, quam ab aliis Saturno attributam supra retulimus, alii porro regnante Jano floruisse tradiderunt; quippe quod unum Noachum, ad quem vere illa pertinuit, ambo haec Numina repraesentarint. Janum igitur idem poëta haec de se dicentem inducit:

Tunc ego regnabam, patiens cum terra Deorum

Esset, & humanis Numina mixta locis.

Nondum justitiam facinus mortale fugerat;

Ultima de Superis illa reliquit humum.

Intueris profecto heic primi a diluvio saeculi, innocentia, pietate, justitia sub Noacho vigentis effigiem satis expresse repraesentatam.

V. Navem denique, quae Jani nummos insignibat, singulare fuisse arcae Noe monumentum jam alibi observavimus.

§. X.

De Baccho.

Tres simul divinae historiae personas, Noachum, Nemrod, & Moysen a Baccho actas fuisse res ipsae testantur. Quod tamen ita contigisse credibile est, ut cum pro diversa veterum opinione vel tres, vel quinque Bacchi extiterint, petita e sacris libris non omnia statim uni, sed alia alii dispertita sint, donec postremo universa in uno eodemque coaluerunt. Verum quid tandem a singulis, quas indicavimus, sacrosancti Codicis personis multiplex hic Bacchus acceperit, intueamur.

I. Vnicum quidem est, quod a Noacho in Bacchum

chum traduci placuit ; id autem sane quam conspicuum , quodque ultro quemvis de sua origine inoneat . Dicitur is enim fuit primus vineam plantasse , perque id vini usum mortalibus intulisse . Quid , quaeso , planius , manifestiusque ?

II. Plura porro fuere , quae in illum a Nemrodo translata apparent .

Ab ipso primum habuit Bacchus nomenclaturam : quae communi consensione censetur eadem esse ac **בַּר כּוּשׁ** *Bar-Chus* , scil. *filius Chus* , qui plane ipse est Nemrod Chuso progenitus . Sed praeterea *Νηβρωδης* vocatum Graecis fuisse Bacchum constat : in quo equis non expressum *Nemrod* persentiscat ? quanquam Graeci longius abeuntes , a *nebride* , qua indutum id Numen esset , ejusmodi vocis etymon arcessiverunt .

2. Quoniam vero vocabulum *Nemrod* , quod ad formam attinet , non nimium a **נִמְרוֹד** *Nimrod* abudit , per quod Chaldaei designatam *tigrim* voluerunt , inde manasse videtur Bocharto (I. in Phaleg. 2.) , ut & ad Bacchi curram adjungerentur tigres , & ipse pelle tigridis convestiretur .

3. Adhaec *Ζαγπεύς* (*validus venator*) audiit Bacchus : at quam magis de causa , quam quod Nemrod Gen. X. 9. *robustus venator* dictus a Moyse fuerit ?

4. Bella quoque , quae Bacchus Indos subegisse perhibebatur , revocari haud difficulter ad ea possunt , per quae Nemrod suam in potestatem plures circa populos rededit .

III. Cum autem relata hactenus ejus sint rationis , ut satis adumbratam in Baccho tum Noachi , tum Nemrodi effigiem exhibeant ; tot tamen , ac tam spectabilia occurrunt e vita factisque Moyse illi adscita , ut ex hoc uno vel totum prope juraveris conformatum . Quae ipsa , unde dicti

dicti veritas elucescat, fac jam heic proposita contempleris.

1. Natum in Aegypto Moysen certo certius est. Eandem terram commentores falsitatum Bacchi natalibus assignaverunt.

2. Tribus vix ab ortu elapsis mensibus expositum a matre in fiscella scirpea Mosen ad flumen Nilum fuisse declarat sacer Codex Ex. II. 3. Non dissimili modo infantem Bacchum arcula inclusum, projectumque in profluentem tradidit fabula: unde & ea opinio tenuit, exstitisse quendam Bacchum Nilo enatum. (Cic. III. de Nat. Deor. 23.)

3. Inventum Moysen filia Pharaonis *adoptavit in locum filii*, uti narratur Ex. II. 10. cui propterea duae veluti fuere matres, altera quae genuerit, altera quae adoptaverit. Ex quo datur intelligi, quare Bacchum tam Graeci *διμήτρος*, quam Latini *bimatrem* cognominarint.

4. Quoniam vero Moses ubi de Sinai descendit, e medio ignis, fulgurum, tonitruumque, quae mons ardebat perstrepebatque, egredi visus fuerat; dictus exinde est Bacchus in lucem inter ignes ac fulmina prodiisse, *πυρισπόπος* idcirco, atque *ignigena* nuncupatus.

5. Afficta Baccho cornua fuerunt; cum scriptum de Mose sit Ex. XXXIV. 29. *quod cornuta* (i. e. splendida) *esset facies sua*. Natum id quidem totum a duplici notione vocis קָרָן *Karan* splendorem simul, & *cornu* denotantis. Haec ipsa igitur, quae ad lumen vultus Moysis significandum adhibita ibi est, non recte a fabularium narrationum auctoribus intellecta fecit, ut Baccho cornua adderentur.

6. A subactis Indis victor rediisse Bacchus dicebatur; quia scilicet rumor sparserat (quod & refert Josephus II. Antiq. 3.) illato Moysen in Aethiopes bello rem egregie gessisse; qui & reapse

ex Aegypto contermina Aethiopiae victor excessit: inter Aethiopiam autem, atque Indiam vix ullum apud veteres discrimen fuit. Hinc Nilus, quem ab Aethiopicis finibus delabi compertum est, dicitur a Marone IV. Georg. 293.

Vsq̄ue coloratis annis devexus ab Indis.

7. Jam porro quae de Bacchi expeditionibus, de ejus exercitu non minus mulieribus, quam viris instructo, deque Jove sub aquilae specie illius copias ducente jactata sunt, quid aliud oculis subjiciunt, quam formata nativis lineamentis exemplaria tum instituti a Mose univervoque ejus populo celebratissimi itineris, tum caelestis praesidii, quo Deus O. M. Israëli ducem se praestitit? cum praesertim de ipso Domino legatur Deut. XXXII. 10. *Circumduxit eum, & docuit ... Sicut Aquila ... assumpsit eum.*

8. In comitata Bacchi, qui musices teneri studio creditus, cantores, saltatores, musasque ipsas fuisse prodiderunt. Hoc autem hausisse ex eo videntur, quod Exod. XV. 1. & 20. narratur, demersis mari rubro Aegyptiis hostibus, tum Moysem cum virorum coetu magnifice carmen Domino concinnuisse, tum Mariam Aaronis sororem inter mulierum tympana pulsantium choros idem laudationis officium persolvisse.

9. Quid vero? Edita prae ceteris duo illa per Mosaicam virgam prodigia, cum ejus vi vel Erythraeum mare patuit bipartitum, vel e percusso filice aquae prosiluerunt; ea in Bacchum item a falsis veri imitatoribus transcripta sunt. Etenim cum ei Thyrsum, hastam hedera redimitam, tradidissent, tum porro evulgarunt (quod habetur apud Nonnum in Dionys. XXIV. & XXV.) exsiccata hujus ope flumina Orontem, atque Hydaspem libero illum pede trajecisse; ad haec ejusdem

dem ictu fontem illico e terra elicuisse, prout refert Pausanias IV. in fine. Feruntur quoque Bacchae ipso adhibito thyrsu aquas e lapide eduxisse. Quo autem evidentius appareat, hanc Bacchicam hantam a Mosaica virga alienam nihil fuisse, mandatum praeterea posteritati est, eam aliquando huiusmodi stratum serpentis modo reptasse.

10. Adjectum etiam structae de Baccho fabellae fuit, per eum & patriam in libertatem fuisse vindicatam, & leges, easque διπλασιας (*duplices*) perlatas, & caeremonias ad Deorum cultum institutas. Quae sane omnia per se a suo se Moyse desumpta significant; qui tum Israëliticam gentem servitute Aegyptiaca exemit, tum divinas leges duabus conscriptas tabulis promulgavit, tum denique sacrorum rituum ex Dei ipsius praescripto auctor fuit.

11. Canem denique Baccho comitem mancipaverunt, adducti, prout videtur, ad id rei a notione Hebraicae vocis כלכל (*cheleb canem* indicantis; quippe quae, ubi forma spectetur, nil ferme ablit a nomine Caleb, qui e sociis Mosis unus maxime inter eos emicuit, queis Israëliticus dux ad explorandam terram Chanaan usus est.

§. XI.

De Apolline.

Mosen, cujus gesta mirum quantum animos hominum occupant, in APOLLINEM quoque convertere fabularis historiae scriptoribus placitum est.

I. Itaque primum, ut infantis Moyse ad Nilum projecti speciem in Apolline proponerent, natum hunc inter duo flumina tradiderunt.

II. Deinde καραυρ cognominatum voluere,

cul dubio a קָרָן *Karan*, de quo supra, aequae splendorem, & cornu indicante. A qua postrema notione *Δίκοπος* (*bicornis*) vocatus ille etiam fuit. Quod sane qua ratione ad Moysen pertineat, declaratum jam ante in Baccho est.

III. Praeterea Arabiae campos incoluisse perhibitus est Apollo, necnon pastoritiam artem exercuisse: Quocirca apud Statium I. Silv. 4. ita loquens inducitur:

. . . *Jungam ipse manus, atque omne benigne*

Virus, odoriferis Arabum quod dactus in arvis,

Aut Amphrysiaco pastor de carmine carpsit.

Certe quidem Mosen fuisse in Arabia eductum, & soceri sui Jethro greges pavisse notum a divino testimonio est Ex. II. & III.

IV. Rex, cui Apollo pastorem agens deservivit, Admetos fuit. Scilicet vere *ἀδυντος* (*indomitus*) dici potuit, qui Moysen cum omni populo servitute constrictum habuit, rex Pharaon.

V. Pythonem porro, immanem serpentem, occidisse Apollo dictus: a quo & *Pythii* sibi nomen comparavit. Moses quidem & serpentes a magis exhibitos virgae suae virtute absumpsit, & ignitorum serpentium impetum aeneo serpente perfregit.

VI. Incurrit etiam maxime in fabulatorum oculos, quod Deut. III. narratur de Og rege Basan per Moysen interfecto, fuisse eum scilicet & de stirpe gigantum, & ejus magnitudinis, ut ipsius lectus novem esset cubitos protentus. Itaque hujus rei exemplo Tityum commenti sunt ab Apolline occisum esse, stratumque novem terrae jugera occupavisse. Quare a Tibullo I. Eleg. 3. dicitur:

Porrectusque novem Tityus per jugera terrae.

VII.

VII. Jam cun laudationis officio a Mose post habitam de Pharaone victoriam praestito, vide sis quantopere id congruat, quod idem poeta II. 5. de Apolline enuntiat, quem ait

. . . . . Saturno rege fugato .
Victoris. laudes concinuisse Iovi.

VIII. Ipsum vero divinum carmen a Moyse compositum, atque ab eodem prius virorum chororum ducente musicis modis recitatum, inde a muliebri multitudine concentibus item, tympanorumque sonitu iteratum, effecisse videtur, ut poësis ac musicae princeps, Musarumque dux Apollo haberetur. Quod idem fere de Baccho creditum superiore §. retulimus.

SED IAM fatis de Apolline; atque adeo de universa Deorum ratione, & origine. Neque enim plura addere animus suadet, contentus admodum; ea modo de hoc commentitiarum rerum genere proposuisse, unde quid aptius utiliusque in adolescentium doctrinam redundaret.

C A P V T VIII.

De Nuptiis.

QVaecunq; de Nuptiis edisserenda sunt, tripartito, prout res ipsa dat, exsequemur. Ac primum omnium de Sponsalibus; tum de varia contrahendorum Matrimoniorum ratione; postremo de Nuptiali apparatu rituque agemus.

§. I.

De Sponsalibus.

I. Futurarum Nuptiarum pactiones, *Sponsaliorum* nomine dictae sunt. Cum enim per stipulationem fierent, *Spondendi* verbum, stipulationibus omnibus familiare, ad illas etiam adhiberi mos fuit. De qua re scripsit Gellius IV. 4. *Qui uxorem ducturus erat, ab eo, unde ducenda erat (scilicet a patre, vel a tutore (43) illius) stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, eidem spondebat daturum.* Ejus stipulationis formula profertur a Plauto Curcul. V. 2.

Ph. *SPONDESNE, miles, mihi hanc uxorem?*
M. *SPONDEO.*

Hujus vero generis stipulatio non ipsas modo nuptias, sed dotem etiam spectare consuevit. Vnde

(43) Nempe mulier aut in patris, aut in tutoris potestate erat. Ita enim de mulieribus statutum fuerat, ut, si non patria potestate, tutela perpetua continerentur. Quare Cicero pro Mur. 12. inquit: *Mulieres omnes propter infirmitatem consilii majores in tutorum potestate esse voluerunt.* Ex quo factum, ut nihil, quod ratum foret, agere mulier posset, nisi tutoris auctoritas accessisset. Vnde est illud apud

Livium XXXIV. 2. *Majores nostri nullam, ne privatam quidem rem, agere feminas sine auctore voluerunt.* Atque hoc genus juris fecit, ut mulier (nisi in patris adhuc potestate esset) nuptias, praeterquam ex auctoritate tutoris, contrahere non posset. Hac igitur de causa qui uxorem ducturus erat, cum ejus vel patris, vel tutore agere de futuris nuptiis debebat.

de est illud apud eundem Trin. V. 2.

Lys. SPONDEN' ergo tuam gnatae uxorem mihi?

Ch. SPONDEO , & mille auri Philippum dotis .

Lys. Istac lege filiam tuam SPONDEN' mihi uxorem duci?

Ch. SPONDEO . Lys. Et ego SPONDEO idem hoc .

Qua sponsione facta , jam illa *Sponsa* , ille autem *Sponsus* appellabatur .

II. Porro autem quae pacta fuerant , & quidem non paucis praesentibus , ea in tabulas , licet id necesse non foret , ex investo tamen more referri solebant . Hae plane sunt , quas *tabellas sponsaliorum* appellavit Tertulianus de veland. virginib. 12. Eisdem ab illis , qui interessent , obsignari fuisse constat . Huc pertinet illud Juvenalis VI.

. . . . Veniat cum SIGNATORIBVS auspex .

III. Certe qui Sponsaliorum celebrationi aderant , quemadmodum nomine omnibus contractuum interpretibus communi nuncupati *Proxenetae* sunt , ita appellatione rei nuptiali propria *Pranubi* , & *Auspices* audiverunt . De qua postrema voce a nativa sua ad hanc significationem traducta haec habet Tullius I. de Divin. 16. *Nihil fere quondam majoris rei , nisi AVSPICATO , ne privatim quidem , gerebatur : quod etiam nunc NUPTIARVM AVSPICES declarant , qui , re omissa , nomen tantum tenent .*

IV. Peractis Sponsalibus , dari sponsae solebant a sponso *Arrhae* , quasi quaedam de futuris nuptiis pignora . Erant autem illae e muliebrum ornamentorum genere ; quod patet ex Capitolino in Maximin. jun. 1. Praecipuum inter ea locum obtinuit *Annulus* ; qui cum ferreus antea fuisset , et

testimonio Plinii XXXIII. 1. sequiore dein aevo aureus exstitit, rem tradente Tertulliano Apolog. 6.

Sponso vicissim convivium praeberi in more fuit: quod ipsum *Sponsalia* vocitatum. Quamobrem Cicero II. ad Q. Fr. 6. scribit: *Ad VIII. Id. Apr. Sponsalia Crassipedi* (cui fuerat Tullia desponsata) *praebui. Huic convivio puer optimus Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit.*

V. Illud etiam post *Sponsalia* servatum est, ut dies Nuptiis diceretur. Qua in re cavere oportuit certos dies: quales fuerunt cujusque mensis Kalendae, Nonae, Idus; Feriae universae; Februarii dies, parentalibus consecrati; Festi anciliorum dies; totusque Majus: quandoquidem celebrare per id temporis Nuptias ominosum credebatur. (Macrob. I. 15. Plutarch. Quaest. Rom. 103. Ovid. Fast. II. III & V.)

VBI PORRO statuta advenerat dies, fiebant Nuptiae. De quarum ritibus antequam dicamus, diversos modos, quibus contrahi solebant matrimonia, expendemus.

§. II.

De triplici contrahendi Matrimonii ratione.

Ex communi veterum scriptorum relatu compestum est, tribus apud Romanos modis contrahi
Ma-

Matrimonia consueville, *Confarreatione*, *Coemptio-
ne*, & *Vsu*.

I. *Confarreatio* vocata: ea ratio fuit, qua certis verbis, praesentibus decem testibus, ac sollempni sacrificio (cui libum *farreum* adhibitum est) peracto, matrimonium contrahebatur: prout scripsit Ulpianus in fragmentis. Quare ab ipso *farre*, quod in illo sacro praecipuum erat, appellationem toti rei comparatam tradiderunt cum Dionysio (p. 95.) alii vulgo scriptores. Ex quo rursus dictam *Dif-
farreationem* conjugii dissolutionem creditum est, quod scilicet farris usus etiam ad hanc sollempnis esset. De quo ritu sic Festus: *Diffarreatio genus erat sacrificii, quo inter virum, & mulierem fiebat dissolutio: dicta diffarreatio, quod fieret farreo libo adhibito.* (44).

Hanc autem *confarreandi* rationem non solis pontificibus, ac flaminibus propriam fuisse (quod cum recentioribus aliis sensit Beethius ad Cic. Top. 3.), sed universis Romanis civibus communem, patet ex Dionysii dictis l. 1: Verum tractus temporis totum hoc genus, quod ab Urbis exordio vigerat, defuetudine paene interiit: quod elu-

I 6

cet:

(44) Aliter de *Confarrea-
tionis*, ac *Diffarreationis* etymo sensit Mazochius in de Sponsal. p. 198: videlicet eas voces non a *farre*, sed a verbo *fari* derivatas fuisse. Et quod ad *Confarreationem* primum spectat, certe Ulpianus loco, quem supra laudavimus, duas hujus nuptialis ritus partes enumerat, *farreum libum*, & *certa verba*. Itaque Noster ab his potius, quam ab illo,

nomen toti rei quaesitum fuisse opinatus est; ita ut *Confarreatio* a vocabulo *fari*, ac pressius ab antiquo *confari* deducta, sollempnis quaesitam fuerit verborum ac formularum conceptio, quibus mutuo pronuntiatas nuptiae contraherentur. Tum vero ejusmodi conjugii distractio ob id *Diffarreatio* dicta sit, quod eadem per verba prioribus contraria fieri solerent.

cet ex Tacito IV. Annal. 16. ubi *omissa confar-
reandi assuetudo, aut inter paucos retenta* dicitur.

II. *Coemptio* porro quid rei fuerit, & quo pacto fieret, explicat Boethius in Cic. Top. 2. cum inquit: *Coemptio certis sollempnitatibus peragebatur; & se se in coemendo invicem interrogabant: vir ita, an sibi materfamilias esse vellet: illa respondebat, velle. Item mulier interrogabat, an vir sibi paterfamilias esse vellet: ille respondebat, velle.* Quibus sane postremis verbis fiebat, ut in viri manum, idest potestatem, mulier conveniret. Quare subdit statim idem auctor: *Itaque mulier in viri conveniebat manum; & vocabantur hae nuptiae per coemptionem: & erat mulier materfamilias viro, loco filiae.* Atque haec quidem in manum conventio effecit, ut hujus generis matrimonia non alio modo solverentur, quam *manumissione*; quae scilicet fuit *e manu* (i. e. ex potestate) *emissio*.

Jam mulier, quae in manum convenisset, quoniam statum mutabat, *minimam capitis diminutionem pati* dicebatur: quod quale sit, mox significabitur, & latius etiam in adnotatione (45). De

re

(45) Status mutatio dicta generatim est *Capitis diminutio*. Quod loquendi genus e censu natum videtur. Et enim quemadmodum *Capite censi* appellati sunt, quorum solum nomen in tabulas census inferebatur; & servi *caput non habere* dicebantur, quippe qui neutquam censerentur: ita qui ex eisdem census tabulis eximiebantur, *diminuti capite* vocati sunt. Atque hujus certe generis

fuerunt, qui libertatem, vel civitatem amisissent; quandoquidem hi in numero civium esse desinebant. Hinc illa in Romanos milites ab hostibus captos jasta a T. Manlio verba, referente Livio. XXII. 61. *Et liberi, & incolumes desiderate patriam. . . . Sero nunc desideratis, DIMINVTI CAPITE, abalienati jure civium, servi Carthaginiensium facti.*

Tri-

re Ulpianus in fragmentis haec affert: *Minima capitis diminutio est, per quam & civitate, & libertate salva, status dumtaxat hominis mutatur. Quod fit adoptione, & IN MANVM CONVENTIONE.* Hanc autem quare consecuta sit capitis diminutio, ita declaravit Boëthius in Top. Cic. 4. *Mulieres antiquo jure tutela perpetua continebat. Recedebant vero a tutoris potestate, quae in manum convenissent. Itaque fiebat eis PRIORIS STATUS PERMUTATIO: & erat CAPITUM DIMINUTIO, quae viri convenisset in manum.* Nempe illa a tutoris potestate recedens in viri mancipium redigebatur; itaque in ejus familiam cum universis suis bonis transferebatur, ut haec ipsius viri propria ferent. De qua re Cicero in Top. 4. *Cum mulier viro in manum convenit, omnia, quae mulieris fuerunt, viri sunt dotis nomine.* E quibus omnibus quisque viderit, quam vere hujusmodi uxores priorem statum permutaverint.

III.

Triples autem, pro diversa praesumptorum jurium ratione, fuit Capitis diminutio: quam maximam, mediam, minimam Jurisconsultis placuit cognominare.

1. *Maxima* quidem capitis diminutio ex civitatis simul libertatisque amissione existit. Itaque hanc subiebant, tum capti ab hostibus, tum incensitum servi poenae: qui omnes in servilem statum redacti habebantur. De incensitum nobis est Part. I. p. 117. adnot. 47. *Servi vero poenae e reliquis fuere, ad metalla, & ad quaevis metalla ministeria deputati.*

De his scribitur l. 17. de poenis: *Sunt quidam SERVI POENAE, ut sunt in metalla dati, & in opus metalli.*

2. *Mediam* porro capitis diminutionem, quam civitatis tantummodo jactura inferebat, patiebantur *exsules*, ac *deportati*; qui propterea in peregrinitate incedebant.

3. *Potremo minima* capitis diminutio ad eos pertinuit, qui familiam mutavissent. Id autem fiebat in *manum conventionem*, de qua supra; & *adoptionem*, de qua dictum Part. I. p. 80.

III. Tertius denique contrahendi matrimonii modus dictus est *Vsus*, totus in eo positus, ut mulier integrum annum apud virum commoraretur.

§. III.

De Nuptiali apparatu, ac ritu.

Restat nunc, ut apparatus ritumque nuptialem videamus. Vbi se primum offerunt, quae ad sponsae ornatum pertinuerunt. Haec ipsa erant *Coma*, *Corona*, *Flammeum*, *Tunica recta*, & *Zona*.

I. Ad *Comam* discriminandam adhiberi debuit *Hastae* cuspis. Quo spectat Ovidianum hoc *Fast.* II.

Comas virgineas Hasta recurva comas.

Cuius consuetudinis haec fuisse causa ex Plutarchi sententia (*Quaest. Rom.* 86:) credi potest, quod *Hasta* Junoni esset sacra, Juno vero nuptiarum praeses. *Comam* autem ipsam in sex *crines* (*Italice trece*) componere sollemne fuit. De qua re *Festus*: *Senis*, inquit, *crinibus nubentes ornantur*, quod is ornatu vetustissimus fuit.

Adhaec *Coronam* e floribus herbisque intextam nova nupta gestabat. (*Fest. v. Corollam*). Neque eam modo, sed sponsum etiam fuisse coronatum, patefacit *Tertullianus* de *Coron. Milit.* 13.

Flammeum vocatum velum fuit, quo sponsae caput obtuhi mos fuit. Atque hinc profectum est, ut *nubere*, quod per se ipsum est tegere, idem exinde fuerit, ac in matrimonium collocari.

Tunica recta gestamen quoque recens nuptiarum erat. De cuius vestis genere, ac nomine dictum jam

jam ante est p. 22. & seq.

Zonam denique , seu cingulum , quam sponsae gerebant , e lana ovilla esse oportuit .

II. Alia porro fuerunt , quae a novae nuptiae comitibus ferebantur : videlicet *Faces* , *Colus* , *Fusus* , & *Cumerum* .

Faces , e pino plerumque confectae , & ex in-
vecto more quinque ipsae (testante Plutarcho
Quaest. Rom. 2.) praeferi eam unam ob causam
solebant , quod noctu nova nupta in domum viri
duceretur . Fae vulgo *Faces nuptiales* dictae .

Jam *Colum* comptam , & *Fusum* cum stamine,
comitata nubentes fuisse auctor est Plinius VIII. 48.

Idem de *Cumero* factum . De quo haec apud
Festum : *Cumerum* vocabant antiqui vas quoddam,
quod opertum in nuptiis ferebant , in quo erant
nubentis uterusilia .

III. Reliqua nuptialis apparatus ritusque haec
observanda veniunt .

Hymenaeus , carmen nuptiale , ad tibiam canebatur . Hinc apud Terentium Adelph. V. 7.

..... *Missa haec face* ,

Hymenaeum , turbas , lampadas , Tibicinas .

Aedium postes floribus , frondibus , in primisque
lauro exornari solebant . Hunc morem indicat Ju-
venalis VI.

..... *Ornentur postes , & grandi janua lauro* .

Eosdem vero postes ungebat nupta adipe lupi-
no , ac taeniis adornabat . (Serv. IV. Aeneid.
450. & Plin. XXVIII. 9.) Et unctione sane illa
id factum iri rebantur , ut venefica omnia , & exi-
tialia averruncarentur . Quod Plinius l. c. hoc pa-
cto expressit : *Ideo novas nuptas illo (adipe)*
perungere postes solitas , ne quod malum medica-
mentum inferretur .

Limen ingredienti uxori dabantur claves ; quo
totam

totam rei familiaris curam custodiamque ei tradi indicaretur. Atque ex hoc quidem more manavit, ut earundem porro clavium ademptio, ubi id fieret, pro repudio haberetur. Hæc pertinent Tullii verba II. Philipp. 26. *Mimam illam suas res sibi habere iussit ex XII. tabulis : CLAVES ADEMIT : exegit.*

Solitum denique fuisse, ut a maritis ad quandam celebritatis speciem nuces spargerentur, vulgo veteres enuntiant.

CAPVT IX.

De Aedibus privatis.

CVM de variis Romane urbis aedificiis sive publicis, sive sacris, ubi forte occasio tulit, disseruerimus; animo tandem sedit, aliquid & de privatis Aedibus enuntiare. Quæ in re eam nos rationem sectabimur, ut non modo earum partes perlustrentur, verum nonnulla etiam alia ad ipsas spectantia cognoscantur, quæ ampliori usui esse possint.

§. I.

De Vestibulo, & Atrio.

Vt privatas aedes ordine pervadamus, a VESTIBULO, & ATRIO exordimur: etenim illud quidem domum accedentibus, hoc vero ingressis primum occurrebat.

I. VESTIBULUM ante aedes fuisse, in dubium revocari nequit. In rem est illud Plauti Mostell. III. 2.

Viden' Vestibulum ante aedes?

Itaque de eo sic legitur apud Gellium XVI. 5. *Caecilius Gallus Vestibulum esse dicit, non in ipsis aedibus, neque partem aedium, sed locum ante januam domus vacuum, per quem a via aditus accessusque ad aedes est. . . . Qui domos amplas antiquitus faciebant, locum ante januam vacuum relinquebant, qui inter fores domus, & viam medius esset. In eo loco, qui dominum ejus domus salutatum venerant, priusquam admitterentur, consistebant.* Nil certe his verbis clarius ad rem omnem explicandam fieri potuit.

II. ATRIVM porro pars fuit domus media, intacta, columnis & porticibus circumseptata. Vbi tu illud, quaeso, quod non plane cunctis observatum est, animadvertite, tum aream subdialem, tum porticus circa positas, uno omnes simul fuisse *Atrii* nomine comprehensas. Quod mirifice indicant Festi dicta: *Atrium est genus aedificii continens mediam aream.*

Atque in his quidem Atrii porticibus imagines majorum (de quibus actum est Part. I. p. 74.)
col.

collocare mos fuit. De hoc instituto sententia illa est Juvenalis Sat. VIII.

*Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque unica virtus.*

Maximo etiam ornamento esse Atriis solebant hostium spolia, ad perpetuam partae gloriae recordationem, & ad alienae virtutis incitamentum affixa. Hinc de Regulo celebrantur a Silio VI.

*Affixi clypei, currusque, & spicula nota
Aedibus in parvis, magni monumenta triumphi.*

Adde huc & illud Tibulli I. 1.

*Te bellare decet terra, Messala, marique,
Ut domus hostiles praeferat exuvias.*

Cui consuetudini adjectum id quoque fuit, ut fixa semel spolia revelli non amplius fas esset; ea fortasse de causa, quod Diis penetibus sacrata haberentur. Itaque non raro, alienata domo, in alterius illa potestatem veniebant. Quare scripsit Plinius XXXV. 2. *Aliae foris, & circa limina domitarum gentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quae nec emptori refragere liceret: triumphabantque, etiam dominis mutatis, ipsae domus: & erat haec stimulatio ingens, exprobrantibus tectis quotidie, imbellem dominum intrare in alienum triumphum.* Vnde in Antonium, Pompejanae domus potitum, existit Tullianum illud disterium II. Philipp. 28. *An tu illa in vestibulo rostra, spolia cum aspexisti, domum tuam te introire putas?*

§. II.

De interiore Domo.

Postquam a vetere frugalitate ad magnificentias luxusque studium conversi sunt Romanorum animi, jam non humiles, ut ante, casas, sed ingentes splendidasque domos placuit habitare. Quae, crescente in dies fastu, eo tandem amplitudinis adductae sunt, ut eas, *aedificia laxitatem magnarum urbium vincentia*, dixerit Seneca de Benef. VII. 10.

Plurimae igitur in iis pro ratione magnitudinis fuere partes; plurima etiam respondentia magnitudini ornamenta. Nos haec postrema secuturis §§. inspecturi, haec illarum partes proponemus; at eas tantum, quibus a diverso ipsarum usu diversae appellationes adhaeserunt; modo etiam dignum scitu aliquid exhibeant. Sunt vero ipsae, CUBICULA, DIAETAE, PINAGOTHECA, TABLINUM, OBCVS, COENACVLVM, CONCLAVE, LABRIVM, CELLAE, quas tamen non omnes in omnibus aedibus existisse, necesse nobis non est, se se ipsam prodente, ut moneamus.

I. CUBICULA, communi sensu accepta, eadem fuere, quae apud nos generaliter *le Stanze*. Sed, ubi ad strictiorem notionem deveneris, erant illa quidem aedium loca, ad dormiendum parata, *Stanze da letto*: ut propterea cognominari *dormitoria* solerent. Qua etiam ratione dicitur a Plinio II. Epist. 17. *Cubiculum noctis, & somni*. Atque hinc lecti somno destinati, *cubiculares* appellati sunt; quo a tricliniaribus, coenae mancipatis, distinguerentur. II.

II. De DIAETARVM ratione , & usu varie sensum est ab eruditis . Designata namque hoc nomine credidere quidam loca ad rem balneariam spectantia , quippe quod *Diaetae hypocaustae* memorentur ab Vlpiano . (l. 55. §. lignis D de leg. 3.) Alii eadem voce significatam coenationem rati sunt , adducti Sidonii verbis II. Epist. 2. *Ex hoc triclinio fit in Diaetam , sive in coenatiunculam transitus.*

Postremo Mazochius Comment. in Kal. Neap. p. 107. postquam enuntiavit , sibi aliquando Diaetam fuisse pro ea aedium parte , quam Itali *Alcovam* vocant ; denique eo venit , ut unice opinetur , per id vocabuli ea domorum loca fuisse a veteribus indicata , quae ita majoribus cubiculis essent annexa , ut veluti seorsum posita , atque ab itu redituque libera , remotum ad meditando lectitandumque darent receptum : qualia Italice dicuntur *Gabinetti* , *Ritiri* . Atque huc porro refert doctissimus auctor duo Plinii loca . Quorum alter II. Epist. 17. sic habet : *Diaeta perquam eleganter RECEDIT : quae specularibus & velis obductis reductisque , modo ALJICITVR CVBICULO , modo AVFERTVR . Lectum & duas cathedras capit.* Alter vero locus est V. Epist. 6. *Mox Diaetula REFVGIT : tum postea : In hanc ego Diaetam cum me recipio , nec ipse meorum lusibus , nec illi studiis meis obstrepunt .* Vide tu , quaeso , quam bene haec omnia Mazochianae sententiae conveniant (46) .

III.

(46) De alienis , quas propositimus , sententiis , audi paucis , quid Noster sentiat . Ad earum quidem alteram : *Non quia* , inquit , *Zetae* (eadem ac *Diaetae*) *aliquae hypocaustae erant , continuo universum Zetarum genus ad*

thermas est amandandum . Quod vero ad alteram spectat , concedit ille , *Diaetam* nonnunquam *coenatiunculae* utum praebuisse , at eandem plane , ac *coenationem* fuisse negat .

III. PINACOTHECA (idest Πινάκων Σίχη Tabularum repositorium) constituta ad id erat, ut pictis tabulis exornaretur. Quare Plinius XXXV. 2. *Pinacothecas, inquit, veteribus tabulis consuunt.* Galli eam dicerent, *Sale de tableaux*: Itali ferme, *Galleria*. Amplam vero admodum fuisse ostendunt verba Vitruvii VI. 5. *Pinacothecae . . . . . amplis magnitudinibus sunt constituendae.*

IV. TABLINUM, privatum tabularium fuit, ea de causa conditum, quam profert Plinius ibid. cum inquit: *Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum.*

V. OECVS, pars aedium magnificis agendis conviviis accommodata. De hoc genere accipe Vitruvii dicta VI. 10. *Ad meridiem spectantes Oecos quadratos, tam ampla magnitudine, ut faciliter in eis, tricliniis quatuor stratis, ministrarionum, ludorumque operis locus possit esse spatiosus.* Certe ad haec universa praestanda sane quam vastus fuerit Oecus oportuit. A qua ipsa re fortasse fuit, ut Graeca vox οἶκος *domus* nomen ei tribuerit.

VI. De COENACULO nihil habemus addere ad ea, quae satis fuse dicta ante sunt p. 44. quem propterea locum tota hac de re adire poteris.

VII. Quaecunque etiam LARARIUM, seu SACRARIUM spectant, declarata se tibi offerunt p. 108.

VIII. CONCLAVE, seu CONCLAVIUM (cum utroque modo efferatur) locus aedium erat, clavi, quae domesticis communis esset, oclusus: id quod vult illa Festi sententia: *Conclavia dicuntur, quae una clave clauduntur.* Ob quod ipsum res eadem ratione conclusae vocantur apud eundem *conclavatae.*

Quod vero ad usum attinuit, pars aedium secretior Conclave fuit, quo unis familiaribus daretur

retur aditus . Huc spectant Donati verba in Eun. III. 5. *Conclave est separatio locus in interioribus testis .*

Ceterum pro coenaculo nonnunquam id vocabulum acceptum esse , patet ex ea Tullii narratione II. de Orat. 86. *Hoc interim spatium Conclave illud , ubi epularetur Scopas , concidisse .* Is namque locus procul dubio coenaculum fuit : unde est , ut & a Quintiliano XI. 2. & a Valerio Max. I. 8. 7. *Triclinium* appelletur .

IX. CELLAE , asservandis rebus destinatae , variae fuerunt . Exstitit igitur *Cella vinaria , olearia , penaria* . Atque ab hac postrema , ubi ad familiae victum idonea continebantur , ortum est , ut in provinciis *in praetoris Cellam imperari* , aut *dari* diceretur id frumentum , quod in ipsius , suorumque usum imperaretur , dareturve . (Cic. III. in Verr. 87.)

Erant praeterea Cellae , servorum domicilio assignatae : de quibus sermo nobis erit Cap. sequenti , §. II.

A modo autem dictis longe aliae fuerunt Cellae ad balneum spectantes . Ex his , pro diversa sui ratione , nuncupata una est *Cella caldaria* , altera *Cella frigidaria* , tertia *Tepidarium* ; prout quaeque vel calidum , vel frigidum , vel tepidum aërem contineret . De duabus ita Vitruvius V. 10. *Caldaria , Tepidariaque lumen habeant ab occidente hiberno .* Universas vero simul conjunxit Plinius V. Epist. 6. ubi de villae suae partibus agens : *Frigidariae* , inquit , *Cellae annectitur Media* (i. e. *Tepidarium*) , *cui sol benignissime praesto est ; Caldariae magis , prominet enim .*

Ex eis memorabilior est *Cella caldaria* , ad eliciendum sudorem comparata ; ac propterea *Sudatio* quoque dicta (*la Stufa*) . Haec ut calefieret ,
prae-

praestabat *Hypocaustum*. Erat id (quod & *Fornacem* vocat Palladius l. 40.) locus concameratus, Cellae suppositus, ubi ignis succendebatur; & unde calor per foramen superne referatum in Cellam ipsam immittebatur. Rem non obscure praese ferunt dicta Papinii I. Silv. 5.

..... *Languidus ignis inerrat
Aedibus, & tenuem voluunt Hypocausta vaporem.*

Postremo vocata ea Cella fuit etiam *Laconicum*, propterea quod Lacones potissimum, teste Dione p. 515. huiusmodi sudationibus uterentur. De eo scripsit Cicero IV. ad Att. 10. *Nostram ambulationem, & Laconicum, eaque, quae Cyrea sint, velim, quod poteris, invisas* (47).

§. III.

De Parietibus.

Ad visendos Parietes accedimus. Vbi **TECTORIVM, COLORES, PICTVRAS, MARMOR, ABACOS, SPECVLA** dabitur contemplari.

I. TE-

(47) Quoties Cella caldaria *Laconicum* vocata est, per synecdochen id factum esse oportet dicere. Re namque *Laconicum* partem *Sudationis* fuisse constat a Vitruvio V. II. ubi habetur: *E regione frigidarii collocatur concamerata Sudatio... quae habeat in versuris ex una parte Laconicum... ex adverso Laconici, caldam*

Lavationem. Vides haec luculenter, in *Sudatione*, seu Cella caldaria fuisse, tanquam in toto partem, *Laconicum*. Id igitur proprie fuisse putatur turracula, siue exiguus tholus foramini illi impositus, unde vapor, ut supra diximus, e subiecto hypocausto sursum efferebatur.

I. TECTORII nomine tota crusta, atque inductio illa comprehenditur, qua rudes parietes conveſtiuntur. Itaque & *Arenatum*, & *Marmoratum*, & *Albarium* vox una designat: ut propterea quodvis ex his operibus qui faceret, *Tector* appellaretur.

1. *Arenatum* (*l'Insonaco*) ex arena, & calce existit. Ter muro inducebatur: etenim primo injecto corio, ubi id inaresceret, alterum apponebatur: tum eadem ratione alteri tertium.

2. *Marmoratum* (*lo Stucco*) tuſo marmore, & calce constabat. Non secus autem, ac de arenato dictum, tres marmorati crustae parietibus inducebantur; atque eo quidem pacto, ut prior e crassiore, altera e subtiliore, tertia e tenuissima scobe foret.

Singula vero five arenati, seu marmorati coria *liaculorum* ministerio subigebantur. Dicta *liacula* sunt, ἀπό τῆ λεχνίαν a *levigando*, instrumenta ad complanandum levigandumque comparata: Per horum igitur frictionem ea compactio tectorio conciliabatur, ut nec ageret unquam rimas, nec aliud ullum vitium faceret. Sed vero etiam tanta inde levitas, tantusque nitor existebat, ut intuentibus imagines redderentur. (Vitruv. VII. 3.)

3. *Albarium* mera calx erat, qua parietes dealbabantur. De hoc autem vocabulo advertere par est, fuisse ipsum nonnunquam marmorato designando accommodatum. Hac plane notione occurrit in his Vitruvii verbis V. 2. *Præcingendi sunt parietes medi coronis ex intestino opere, aut Albario*: cum enim ibi de confingendis coronis agatur, non aliud esse *albarium* potest, quam marmoratum.

II. Sæpe porro tectorio COLORES inducebantur: quibus vix dici potest, quantum prisca
gens

gens illa delectaretur. Ac de horum ita, uti so-
leret, adjectorum perennitate Architectonices ma-
gister ibid. *Colores, inquit, udo tectorio (i. e. a
fresco) cum diligenter sunt inducti, ideo non
remittunt, sed sunt perpetuo permanentes, quod
calx in fornacibus exacto liquore, &, facta va-
ritatibus evanida jejunitate, coacta corripit in se,
quae forte eam contigerunt.*

III. Praeter hanc colorum inductionem, PI-
CTURAE quoque ad parietum ornamentum sunt
usurpatae. Frequentes igitur in iis fuere diversi-
rum vel rerum, vel personarum expressae imagi-
nes. Fuit vero cum, depravato animorum sensu,
absona quaedam, & ab artis regulis penitus ab-
horrentia placuit appingere: cujusmodi fuere ca-
lami, columnarum vice fungentes; candelabra, aedi-
culas sustinentia; cauliculi, imposita sigilla habentes;
atque id genus alia, quae summopere impro-
bat Architectus VII. 5.

IV. MARMORE etiam parieti decus addere cu-
ratum est. Vnde est illud Senecae Epist. 115.
Miramur parietes tenui marmore inductos.

In hoc genere notandum cum primis est, ita
contexi diversicolorum marmorum segmina con-
suevisse, ut inde simulacra aliqua effingerentur;
*nec tantum parietes toti operirentur, verum &
interraso marmore, vermiculatisque ad effigies re-
rum & animalium crustis; uti hac de re loquitur
Plinius XXXV. 1.*

V. ABACOS, & SPECVLA simul jungimus, cum
ad eandem ornamentum rationem pertinuerint: am-
bo nimirum e vitro, aut aliquo pellucido la-
pide, parietibus inseri solita. De utrisque Vitru-
vius VII. 3. *Ipsaque tectoria Abacorum, ac Spé-
culorum divisionibus inter se prominentes habent
expressiones.*

Forma tantum a se invicem discreparunt, cum Abaci quadrati essent, rotunda Specula. De prioribus dicta sunt Vopisoi in Firm. 3. *Vitreis Quadraturis bitumine, aliisque medicamentis insertis domum induxisse perhibetur.* Ad posteriora vero attinet locus Senecae Epist. 86. *Pauper sibi videatur, ac sordidus, nisi parietes magnis, & preciosis Orbibus refulerunt.*

§. IV.

De Pavimentis.

Quemadmodum parietibus, ita & PAVIMENTIS singulare elegantiae studium adhibuit antiquitas. Excogitata igitur ad horum ornatum fuerunt SECTILIA, TESSERAE, atque OPVS SPICATVM.

Illud autem heic ante cetera notare decet, inter *Sectilia*, & *Tesseras*, quae facile confundi solent, non minimum discriminis intercessisse. Patet hoc e verbis Vitruvii VII. 1. quae ita praecipitur: *Ad regulam & libellam exacta pavimenta struantur, sive Sectilibus, seu Tesseris.* Palam fit etiam ex eo, quod dicitur Julius apud Suetonium in vit. 46. *in expeditionibus Tessellata, & Sectilia pavimenta circumtulisse*; videlicet ipsas Tesseras, ac Sectilia, quibus novo luxu pavimenta in praetorio struerentur. At quid tandem inter ea interfuert, id jam videbitur.

I. SECTILIA fuere marmoris crustae, quae pavimenta sternebantur: eaeque & varii plerumque coloris, nec unius semper figurae. Plures simul exposuit Vitruvius VII. 1. cum scripsit:

Si

Si Scutulae sint, nulli gradus in Scutulis (48), aut Trigonis, aut Quadratis, aut Favis (49) existant.

II. TESSERAE a tesserarum lusoriarum forma, nimirum cubica, quam ferme referrent, videntur fuisse nuncupatae. Lapilli certe erant, ad pavimenta minutatim, ac veluti ex musivi ratione, insternenda conformati: quae pavimenta propterea, sicut ab ipsis tesserae *tessellata*; ita & *vermiculata* audiverunt, eam nempe ob causam, quod ex tenui illo, multiplicique lapillorum intextu variae vermiculorum species existere viderentur. Ac vide hic per te, quam idonee sciteque Lucilius apud Tullium III. de Orat. 43. concinnam verborum compositionem tessellato comparaverit pavimento, cum inquit:

Quam lepide texes composuae! ut tesserae omnes

Arte pavimento atque emblemate vermiculato!

Adhaec (quoniam jam de nominibus agimus) dicta etiam ejusmodi pavimenta fuere *lithostrota*. Cujus vocabuli significatio, cum amplior per se esset, quandoquidem *λίθoστρωτον* est *lapide stratum*; ad unum tamen tessellatum denotandum, excellentiae ergo, contracta est: quod aperte patet a Plinio XXXVI. 26.

K 2

Jam

(48) Scutulas rhombi figuram, magis quam aliam, credimus praese tulisse. Censorinus in Fragm. 7. *Scutula*, inquit, *idest Rhombus*; quod latera paria habet, nec angulos rectos, *similes scutulae*. Jam vero *scutulam* hanc, unde indicat ille nomen per similitudi-

nem translatum, vas fuisse existima ejusmodi formae: qualis ferme apud Iudaeos. XX. 4. *Paropsis*, *quadrangulum*, & *quadrilaterum vas*.

(49) Quoniam favus natura duce componi in sex angulos a suis auctoribus sivevit, *favum* pro hexagono scriptor adhibuit.

Jam illud in hoc pavementorum genere plurimum artis erat, ita marmoreas crustulas contexere, ut imaginem quampiam repraesentarent; sicut in parietibus factum diximus. Hujuscemodi fuit opus, quod idem auctor ibid. a quodam Soso elaboratum narrat: *Qui, inquit, Pergami stravit, quem vocant Asaroton oekon, quoniam purgamenta coenae in pavimento, quaeque everri solent, veluti relicta, fecerat parvis e testulis, singulisque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbra capitis infuscans. Apricantur aliae scabentes se se in canthari labro.*

III, Tertiam pavementis straturam OPVS SPICATVM praebuit. Hoc in eo totum fuit, ut testae, seu lateres in spicae formam disponderentur: quod genus vocant Itali a spinapesce. Ita instructa pavimenta, *testacea spicata* vocantur a Vitruvio VII. 1. & a Plinio XXXVI. 26,

§. V.

De Tecto.

TECTVM, qua parte pavementum spectabat, CAMERAS nobis exhibet, & LACVNARIA. Singula haec parumper aspiciamus.

I. CAMERA curvatum tectum erat. Quam vocem ne tu cum Servio & Nonio credas, esse a *camuro*, scilicet *curvo*; sed potius a Graeco *καμάρα* *sestudinem* denotante; vel multo magis propiusque a Chaldaico *קמר* *Kamar* *cingere*. Atque haec habeto a Vossio.

Jam tectorium albariumque cameris inducere, vulgari e more fuit. Quod significavit Vitruvius V.

V. 10. ubi praecepit : *Opere albario , sive testorio (camera) poliatur .*

At praecipuus earum ornatus existit tessellatum opus , non e lapillis illud quidem , quales structura pavimentorum habuit , sed e vitro . Rem ita declaravit Plinius XXXVI. 25. *Pulsa deinde ex humo pavimenta (lithostrota , de quibus illic agitur) in Cameras transiere , e vitro .* De hoc ipso ornamenti genere loquitur Statius I. Silv. 3. cum splendorem inde prodeuntem , pavimentaue illustrantem indicans inquit :

*Dum vagor aspectu , visusque per omnia
duco ,*

*Calcabam nec opinus opes . Nam splendor ab
alto*

*Defluus , & nitidum referentes aëra testae
Monstravere solum ; varias ubi picta per
artes*

*Gaudet humus , superatque novis asarota fi-
guris .*

Quid vero ? Picturatas diceres eas cœtetas ! tam bene ibi ad quodlibet repraesentandum ars omnia componebat . Cujus exempli est , quod legitur apud Spartianum in Pescenn. 6. *Hunc in Commodianis hortis , in porticu curva (i. e. in camera porticus) pictum de musivo inter Commodi amicissimos videmus , sacra Isidis ferentem .*

II. LACUNAR , seu LAQUEAR , contignatio fuit pro tecto adhibita (*la Soffitta*) . In cuius sane nominis usu pars posita pro toto est . Nam proprie *Lacunar* , interstitium inter duas trabes vocatum fuit .

Fluxit a *lacu* vocabulum . Vnde est , ut Lucilius apud Servium ad I. Aeneid. 730. *lacum* ipsum pro lacunari usurpaverit :

... *Resultant aedefque , Lacusque .*

Ac bene originatio habet. Cum enim ex Mazochio (Addit. ad Etym. Voss.) *lacus*, a *לקח* *lah accipere* derivatus, sit *receptaculum*, *fovea*; recte cava illa contignationis pars, quae duabus trabibus intercludebatur, *Lacunar*, & *Laquear* dici potuit; praesertim etiam quod animalia illic insculpi solita (prout advertit Idem), velut in caveam inclusa viderentur.

Illini porro auro *Lacunaria* fuisse, compertissimum per scriptores est. Ita apud Virgilium I. *Aeneid.* 730.

. . . . *Dependent lychni Laquearibus aureis.*

Contra Flaccus II. *Od.* 18. ut suarum rerum tenuitatem indicaret, cecinit:

Non ebur, neque aureum

Mea renidet in domo Lacunar.

Atque haec de inferiore testi parte. De superiore autem, seu subdiali, nihil est, quod nos detineat. Quare universo hucusque ducto de privatis Aedibus sermoni finem imponimus.

CAPUT X.

De Servis:

CUM duplex servorum, publicorum privatorumque ordo Romae exstiterit, illorum quidem, qui reipublicae, horum vero, qui suis quique dominis deservirent; nos de prioribus illis peculiare nihil huc afferemus. Etenim quidquid unice proprium eorum fuit, id jam paucis expedivimus

Part.

Part. I. p. 183. & seq. Ea nunc igitur persequemur, quae ad servos privatos pertinuerunt. Inter quae est tamen aliquid, quod & publicis commune fuerit: quod ipsum per se, ubi occurrerit, cognoscendum se prodet.

§. I.

*De variis
Servorum privatorum
ministeriis.*

I. Nemo fere Romanorum civium fuit, qui modo census suppeteret, non plures sibi e captivis servos coemendos curaret. Nonnullis etiam tam ingens familia fuisse fertur, ut fidem penitus excedere videatur. E reliquis in id testimonio satis fuerit hoc Plinianum XXXIII. ro. de Caecilio Claudio Isidoro, qui testamento suo edixit, *quomvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia centum sedecim.* Exercitum magis hunc, quam privati familiam dixeris.

II. Ceterum nullus e servorum numero ita otiosus erat, ut non aliquid ex eo commodi utilitatisque dominus perciperet. Varia enim erant ministeria, quorum aliis alii mancipabantur; in primis agrorum cultura, maximo quidem ea domino usui, uti sequenti §. innotescet. Ob ipsam autem diversorum munerum perfunctionem dicti multiplici nomine servi fuerunt, ACTORES, ANAGNOSTAE, ATRIENSES, CELLARI, CUBICULARII, DISPENSATORES, INSULARII, LE-

CTICARII, LIBRARIJ, NOTARII, STRUCTORES, TOPIARII, VILlici.

1. ACTORES erant, quibus suprema rerum omnium domesticarum, rusticarumque cura concedebatur. Obtinere ipsi inter cetera servitia principatum.

2. ANAGNOSTARVM officium fuit, lectionem coenae domini adhibere. Nepos in vit. Att. 13. tradit: *In ea (familia) erant pueri litteratissimi, Anagnostae optimi.* Et infra 14. *Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quam Anagnosten . . . . Neque unquam sine aliqua lectione apud eum coenatum est.* Idem Lectores appellati.

3. ATRIENSIBVS tum atrii, tum eorum omnium, quae ibi affervarentur, custodia erat. Unde est monitum illud Columellae XII. 3. *Instituere Atrienfibus, ut supellectilem exponant, & ferramenta deterfa nitidentur, atque rubigine liberentur.* Non ignobile nomen in servili grege gesserunt hujusmodi servi. Quare Cicero Parad. V. *In magna, inquit, familia servorum alii sunt lautiores, ut sibi videntur, servi Atrienfes.*

4. CELLARII Cellas penarias administrabant. Quare Columella XI. 1. scripsit: *Non minor habenda erit ratio, ut cibus, & potio sine fraude a Cellario praebeatur.* Ipsos, quoniam condendarum promendarumque earum rerum curam gerebant, etiam *Condos promos* appellatos voluerunt.

5. Ad CUBICVLARIOS attinuit non modo dominorum cubacula tueri, sed etiam (quemadmodum admissionales (50) apud Principes) ad-

(50) In Aula Imperatoris vocati sunt *Admissionales*, ministri, per quos aditus ad Principem dabatur his, qui salutatum allocuturumque ve-

nirent. Hinc Lampridius de singulari Alexandri Severi comitate refert in vit. 4. *Salutaretur, quasi unus de senatoribus, patente velo p*
Ad-

mittere eos, qui dominos adire vellent. Id prae se fert sermo Tullii VI. ad Att. 2. *Aditus autem ad me minime provinciales. Nihil per Cubicularium. Ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus.*

6. DISPENSATORES pecuniam universam tum exigendam, tum erogandam curabant. Itaque non alii fuere ab illis, qui *Actores summorum* vocati occurrunt.

7. INSULARIORVM porro id erat, ut domini insulas (aedes scilicet, ad (51) insularum instar a ceteris sejunctas) procurarent.

K 5

8. Ad

Admissionalibus remotis. Qui ipsi dicuntur a Suetonio in Vespas. 14. fuisse ex officio admissionis.

Atque haec per occasionem adverte, nuncupatos fuisse primae, aut secundae admissionis amicos, qui primum, vel secundum familiaritatis locum apud Principem obtinebant. Huc respicit illud Senecae VI. de Benef. 33. *Non sunt isti amici, qui agmine magno pulsant januam; qui in primas, & secundas admissiones digeruntur*

(51) De Insulis, quo sensu haec accipiuntur, ita Festus: *Insulae dictae sunt proprie domus, quae non junguntur communibus parietibus cum vicinis, circuituque publico, aut privato cinguntur, a similitudine videlicet earum terrarum, quae*

fluminibus, aut mari immittunt, suntque in salo: a Graecis οἰκία περιμφοδος. Ex quo intelligis, insulas aeque potuisse dici divitum domos, & quae a pauperioribus incolerentur, modo utraeque ab aliis circa aedificiis sejunctae essent. Id jam res ipsa patefacit.

Non dubium tamen esse videtur, saepius hanc vocem fuisse ad eas aedes significandas accommodatam, quae a ceteris aeternae secretae, tum vero in plures partes distributae, tenuioris conditionis sive hominibus, sive familiis locabantur. De his omnino intelligenda sunt verba Suetonii Ner. 38. *Tunc praeter immensum numerum Insularum, domus praetorum ducum asserunt. Vbi quidem Insulae, ignobilium domicilia,*

8. Ad LECTICARIOS (servos portandis lecticis mancipatos) quidquid pertinuit, expensum satis est in de Vehiculis Part. I. p. 341. & seq.

9. LIBRARIJ in exscribendo locatam operam habebant. Eam ob rem legitur apud Tullium XVI. Fam. 21. *Peto a te, ut quam celerrime mihi Librarius mittatur, maxime quidem Graecus: multum enim mihi eripitur operae in exscribendis hypomnematis.*

10. NOTARII excipiebant notis, quae cursim pronuntiata a domino mandari scriptis illico deberent. Hujus generis servum juxta habere consuevit inter coenandum Plinius, referente Plinio sororis filio III. Epist. 5.

11. STRUCTORVM partes fuere, mensam instruere, & fercula apte componere; ut propterea apud Graecos vocabulo valde idoneo τροπέζο-
νομῆς mensurarum exornatores sint appellati. Sed vero eorum quoque fuit, cibos rite discindere, ac dispertire. Quo spectat hoc Martialis X. 48.

Et, quae non egeant ferra Structoris ofellae. Verum hac de re, necnon de reliquis fervorum hujus generis nominibus dictum nonnihil est p. 54.

12. TOPIARII id agebant, ut praedia variis operibus ex arbore, frutice, herba elaboratis instruerent exornarentque. Tale est, quod legitur apud

cilia, ab illustrium virorum domibus distinguuntur. Neque porro alia notione eam vocem usurpat Idem in Jul. 41. cum inquit: *Resensum populi . . . vicatim per dominos Insularum egit.* Nimirum cum vellet Caesar plebem frumentum accipientem munere, facile id per

Insularum dominos (quippe qui eas aedes non aliis, quam plebejis locarent) conficere se posse ratus est.

Ex his per se quique assequi conjectura poterit, *Insularii* munus eo spectasse, ut quae ab inquilinis repraesentandae pensiones erant, per eum exigentur.

apud Tullium III. ad Q. Fratr. 2. *Topiarium laudavi: ita omnia convescit hedera, qua basitis villae, qua intercolumnia ambulationis*. Dicti illi videntur ἀπὸ τῶν τοπιῶν a funiculis; quorum ad id operis maximus erat usus.

13. **VILLICVS** rei rusticae praecerat. Quapropter & ipse a Varrone L. R. R. 2. *agriculturae princeps* nuncupatur; & ejus administratio, *praefectura* a Columella XI. 1.

Habes jam plura servorum ministeria. Haec autem adverte, servos illos, qui ex his muniis digniora, & graviora obirent, cognominatos fuisse *columellas*, quippe qui crederentur esse quasi domus columina.

III. Contra vero qui vilissimis quibusque officiis domi fungebantur, eos *mediastinos* dici mos fuit; hac de causa, uti videtur, vel quod *mediis* in aedibus ad quaelibet imperia praesto essent, vel quod inter summos modo memoratos, & inferiores alios (de quibus sequenti §. dicitur) *mediae* veluti conditionis forent. Hoc nomine ita suorum unum compellat Flaccus l. Epist. 14.

Tu Mediastinus tacita prece rura petebas.

Fuere autem ex hoc genere **BALNEATORES**, **FOCARI**, **FORNACARI**, **OSTIARI**, **SCOPARI**.

1. **BALNEATORIS** munus in balneo accurrando totum fuit.

2. **FOCARI**, foci curam gerentes, caedendis lignis, alendoque igni operam dabant.

3. **FORNACATORES**, fornaci (scilicet hypocausto) ad balnei usum succendendae attributi erant.

4. **OSTIARIUS** ostium custodiebat. De hoc servo intelligenda esse verba illa Nepotis in Annib. 12. *PVER AB JANVA prospiciens*, credit Pignorius in de Servis. Non male. At haec tam

men ita alii interpretantur , ut sit , *puer prospiciens ab janua* . Vide tu , quid magis arrideat . Illud pro certo habe , huius officii servum dictum prisco latinitatis aevo fuisse *Claustritimum* ; quippe claustris praepositum . (Gell. XII. 10.)

5. SCOPARIORVM denique fuit , quod vox statim indicat , evertere pavimenta .

§. II.

De Servorum domicilio.

Duo fuere domicilii genera Servis attributa ,
CELLAE , & ERGASTVEA .

I. CELLAE erant , certa aedium cubicula , a Servis habitata . Has *Cellas familiae* appellat Cato 14. De iisdem loquitur Cicero II. Philipp. 27. cum inquit : *Conchyliatis Cn. Pompeji peristromatis servorum in Cellis stratos lectos videres* . Atque hae servorum frugi extitere sedes .

II. Noxii vero ERGASTVLIS continebantur . Rem omnem declarat Columella l. 6. per haec verba : *Optime solutis servis cellae meridiem aequinoctialem spectantes sunt : vinctis quam saluberrimum subterraneum Ergastulum , plurimis , idque angustis , illustratum fenestris , atque a terra sic editis , ne manu contingi possint* . Intelligis jam hinc , quam tetrum domicilium id fuerit , & quam merito a vulgo hominum cum carcere comparatum . Ita apud Livium VII. 4. erimini datur T. Manlio , quod filium . . . . in opus servile , prope in carcerem , atque in Ergastulam dederit .

Illic igitur improbos servos conclusos fuisse constat , eisdemque soli rustico operi mancipatos . A
qua

qua re loco ipsi quaesitum nomen: est enim *erga-
julum* ἀπὸ τῆ ἐργαζέσθαι ab operando dictum.

Hujus autem adeo despecti gregis homines non modo vinculis constricti erant, quod patet e verbis Columellae modo allatis; sed etiam ad infamiam compuncti notis (52). Ex quo manavit illud Juvenalis Sat. XIV.

(52) Noxiorum fervorum vultui notas, manifesta improbitatis indicia, candenti ferro inurere sollemne fuit. Quod execrans Juvenalis XIV. inquit:

*Tum felix, quoties aliquis
tortore vocato
Vritur ardenti duo pro-
pter lintea ferro.*

Hinc servi ipsi ignominiae causa inscripti appellari consueverunt. Ita apud Martialem VIII. 74.

*Quattuor Inscripti por-
tabant vile cadaver*

Eadem ratione Plinius XVIII. 3. de arvis loquens, jam contra veterem consuetudinem in fervorum curam traditis, ait: *Nunc eadem illa vinclii pedes, damnatae manus, Inscriptique vultus exercent.*

Ejusmodi autem impressae notae vel mera quaedam signa fuerunt; vel litterae, vocisque, per quas mancipii indoles, criminique palam fieret: ex earum ferme genere, quas ad rei exemplum affert Lipsius II. Elect. 15. *Cave a fure: Ca-*

Quem

ve a fugitivo. Morem huiusmodi indicant non obscure verba Senecae IV. de Benef. 37. *Philippus ita exarsit, .. ut statim Pausaniae manderet, .. ut improbissimo hospiti stigmata inscriberet, ingratum hospitem restantia. Dignus quidem fuit, cui non inscriberentur illae Litterae, sed insculperentur.* Vbi cum de libero homine agatur, multo credibilis fuerit, id cum servis factitatum. Ac per hoc intelligas licet, quare servi ipsi a comicis literati per opprobrium dicti nonnunquam fuerint.

Certe (ut alterum altero confirmemus) calumniatorum fronti litera K, Kalumniae nota (cum ita hoc vocabulum olim scriberetur) inuri solebat. Huc pertinet locus ille Tullii pro Rosc. Amer. 20. *Si ego hos bene novi, LITERAM illam, cui vos usque eo inimici estis, ut etiam eas omnes oseritis, vehementer AD CAPUT AFFIGENT.* Quod cum ita sit, mirum non est, si mancipiorum fronti, ac vultus

non

*Quem mire afficiunt: INSCRIPTA ERGASTIV-
STVLA.*

Jam singulis ergastulis, quae quindenis plerumque mancipiis assignata fuisse dicitur, unus praerat, vocatus *Ergastularius*.

§. III.

De Servorum Suppliciis.

Multiplex existit suppliciorum genus, quibus in servitorum flagitia animadvertere mos fuit. Nam praeter ea paullo ante prolata, quae ad ergastula spectaverunt, etiam FLAGRA, seu FLAGELLA, PISTRINVM, METALLA, CRURIFRAGIVM,

non una modo litera, sed & plures, pluresque etiam voces in admissorum criminum poenam inscriberentur. Atque ex hoc quidem inhumano more inhumanissimum suum illud consilium traxisse videtur Theophilus imperator: qui (referente Zonara III.) cum duobus monachis, quod eum liberius monuissent, ira egit, ut eorum facies compunxerit, notique illis duodenos, non minus, jambicos versus in solo atramento expresserit.

Habes jam, quae ad serviles notas pertineant. Accipe nunc paucis (non inutilis quidem cognitum), licet aliquanto a proposito alie-

nus) aliud notarum genus, militum proprium. Invenit hoc fuit Principum aetate: de quo loquitur Vegetius L. 8: cum inquit: *Non statim punctis signorum scribendus est tiro.* Et II. 5: *Vitturis in cute punctis militis scripti jurare solent.* Adde huc etiam verba Arcadii, & Honorii l. 3; C. de Fabric. *Stigmata, hoc est notae publicae, fabricensium brachiis, ad imitationem sironum, infligantur, ut hoc saltem modo possint latitantes agnosci.* Vnde & illud nosse datur, quaedemum fuerit huiusmodi notarum militibus innigendarum cautia, scilicet ut facile per eas dignoscerentur.

GIVM, CRUX ad vindicandas serviles noxas parata erant.

I. FLAGRA, sive FLAGELLA virgæ fuere lorîs obarmatae. Quibus cum unice servi essent obnoxii, idcirco Tullius pro C. Rabirio perduell. reo 4. ut Labienum tribunum plebis minime popularem argueret: *Porcia lex*, inquit, *negas ab omnium Romanorum civium corpore amovis; hic misericors Flagella retulis.* Atque hujus quidem supplicii causa servi ipsi dicuntur apud Nonium I. *flagriones*; necnon a Plauto Pseud. I. 2. *flagrtribae.*

II. Perfrequens etiam fuit, ut æquiora mancipia in PISTRINUM ad molendum (53) detruderentur. Hanc propterea poenam, non secus ac reliquas, sæpe domini famulis, quos officio decedentes viderent, comminabantur. Ita apud Terentium Andr. I. 2.

Verberibus caesum in Pistrinum te, Dave, dedam.

III.

(53) Pistrinum locus fuit, ubi ante inventas molas frumentum pinsebatur: a re ipsa sic ille appellatus.

Ad pinseandum autem usus fuere pilæ seu mortaria, & pistilla. De hoc genere Servius ad Æ. Aeneid. 183. *Apud majores nostras, inquit, molarum usus non erat: frumenta torrebant, & ea in pilas missa pinsebant: & hoc erat genus molendi; unde & pinsores dicti sunt, qui nunc pistores dicuntur.*

In pilarum postea locum venire molarum: caeque primo trusatiles, quæ nimirum

manibus trudebantur. Harum mentio est apud Gellium III. 3. *Ob quaerendum victum, ad circumagendas molas, quæ trusatiles appellantur, operam pistori locasset.*

His porro molis successerunt illae, quæ cum per asinum versarentur, *versatiles*, atque *asinariae* vocatae sunt: sed vero etiam, a sua magnitudine, *machinariae.*

Atque ad hoc quidem circumvertendarum molarum opus servi in pistrinum dediti damnabantur. Non leve sane supplicium.

III. Neque porro rarum erat supplicium, quo servi ad METALLA damnabantur. Heic autem dignum notari est, graviore conditione fuisse, qui *in metallum*, quam qui *in metalli opus* damnati forent: siquidem illorum erat metalla effodere, quod sine summo labore, vitæque discrimine fieri non poterat; sed horum, effossa jam illa exportare, excoquere, & vario modo curare. Vlpian. D. XLVIII. 19. §. 6.

IV. CRURIFAGIVM, poena memoratis adhuc non paullo acerbior, id ferebat, ut damnato crura confringerentur. De hoc genere verba sunt Suetonii in Aug. 67. *Thallo a manû, quod pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura effregit.* Et Seneca III. de Ira 32. *Quid prope-ramus servulum infelicem verberare statim, crura protinus frangere?*

V. Extremum, maximeque formidabile inter servorum supplicia CRUX fuit: quod propterea merito ac jure Cicero V. Verr. 64. *crudelissimum terribissimumque* appellavit; Jurisconsulti vero *supplicium summum.*

Huic, cum irrogandum esset, præcivit plerumque *Flagellatio.* Ita apud Livium XXXIV. 26. *Multi occisi, multi capti, alii verberati crucibus affixi.* Quod & passim alibi occurrit. Fieri autem ejusmodi verberatio vel domi, vel per viam solebat. Ex hoc postremo genere est, quod ab eodem historico II. 36. narratur: *Servum quidam pater familiae, nondum commisso spectaculo, sub furca caesum medio egerat circo.* Quod ipsum referens Cicero I. de Divin. 26. *Servus, inquit, per circum, cum virgis caederetur, furcam ferens ductus est.*

De furca, cujus fit mentio his Livii Tullique locis, sic teneas. Erat illa stipes, in duo ad
extre-

extremum brachia excurrentes, instar literae Y: inter quae brachia reus inserto collo, & alligatis ad ea manibus, furcam ipsam dorso impositam gerebat. Unde fuit, ut non raro servi ad contumeliam *furciferi* vocarentur. Eadem *patibuli* nomine donata est: quod e Plautino loco Mostell. I. 1. satis patet: ubi, cum de servo dicatur fore, ut furcam gerens stimulis (quorum ad id etiam usus fuit) identidem compungatur, sic sermo effertur.

. . . . . *Te forabunt PATIBVLATVM per vias*

Stimulis.

Verum non semper furcam, sed nonnunquam crucem ipsam, cui affigendus esset, gestavit reus. De hac consuetudine verba Artemidori sunt II. 41. *Similis est crux morti; & qui in ea figendus, prius eam portat.* Ita plane cum Salvatore nostro actum, ignorat nemo.

Jam nihil de cruce aliud addendum superest, nisi modo illud, sive huic supplicio, sicut & aliis (54), *Titulum* adhiberi, tabellam scilicet, quae conscriptum crimen palam faceret. Hoc pacto apud Dionem p. 532. iussit dominus servum

in

(54) Quod Titulus aliorum etiam suppliciorum comes fuerit, documento sit e reliquis illud Suetonii in Domit. 10. *Patremfamilias detractum e spectaculis in arenam canibus objecit cum hoc Titulo: Impie locutus parmularius: videlicet quod ille in gladiatorii ludis esse Threcem Mirmilloni parem dixisset.*

nunquam tituli vice functam esse praeconis vocem. Ita apud Lampridium 36. Alexander Severus Turinum quendam, inanium pollicitationum venditorem ad stipitem ligari praecepit, & fumo apposito, quem ex stipulis, atque humidis lignis fieri jusserat, necavit, praecone dicente: *Fumo punitur, qui vendidit fumum.*

Haec autem adverte, non-

in crucem ἀγὶ μετὰ γραμματέων, τὴν αἰτίαν τῆς θανάτωσώς δηλούντων, cum literis (i. e. Titulo) causam mortis manifestantibus. De Titulo cruci Domini ἀσκησὶ certa res est per Evangelistas.

§. IV.

De Manumissione servorum.

Servos manumittere (videlicet e potestate emittere, atque in libertatem restituere) frequens Romanis fuit. Id autem pluribus fiebat modis, *Censu, Vindicta, Testamento*; aliisque minus sollempnibus, de quibus postremo aliquid aspergemus.

I. *Censu* manumitti servus dicebatur, cum ejus nomen volente domino in tabulas census referretur. Explicat rem Boëthius in *Top.* 1. his dictis: *Censebantur antiquitus soli cives Romani. Si quis ergo, consentiente, vel jubente domino, nomen detulisset in censum, civis Romanus fiebat, & servitutis vincula solvebatur.*

II. *Vindicta* vero manumittebatur, qui apud magistratum, videlicet consulem, praetoremve, libertate per certos quosdam ritus donaretur. Ritus ipsi fuere, qui sequuntur. Primum omnium dominus manu prehensum servum circumagebat. Unde est illud Persii Sat. V.

..... *Vos Quiritem*
Vertigo facit.

Cumque in gyrum ageret illum herus, simul ei alapam infligebat. Ita demum circumductum, percussumque emittebat manu, his additis verbis: *Hunc hominem liberum esse volo.* Tum praetor
vin-

vindictam (virgulam hoc nomine) manumissi capiti imponendo edicebat: *Ajo te liberum esse more Quiritium*. Hac ipsa postremo vindicta licetor a praetore accepta pluries illius caput pulsabat. Hinc Juvenalis V. ait:

..... *Pulsandum vertice naso*

Praebebis quandoque caput.

Quoniam igitur per vindictam (quae etiam *feluca* dicta) libertas dabatur, idcirco apud Perium V. servus manumissus inquit:

Vindicta postquam meus a praetore recessi.

Pt Cicero pro Rabir. §. *Servos nostros . . . dominorum benignitas una Vindicta liberabit.*

De ejus porro origine, & nomenclatura haec affert Livius II. §. *Ille* (servus, qui in vitam de reducendo Tarquinio conjurationem detexerat) *primum dicitur Vindicta liberatus. Quidam quoque Vindictae nomen ab illo tractum putant: Vindicti ipsi nomen fuisse. Verum, quod ad etymon attinet, quidni potius a vindicando sumptam vocem credamus? Nil certe propius fuit.*

III. Testamento quoque libertatem consequi solebant servi, ex lege XII. Tabularum, quam in haec verba profert Auctor ad Herenn. I. 13. *Paterfamilias uti super Familia, pecuniae sua legaveris, ita jus esto.* Vbi tamen advertite, duplici id ratione fieri consuevisse. Vel enim ipse per se dominus, quis vellet, servis libertatem largiebatur, aliqua hujus generis usus formula: *Stichus servus meus liber esto*; vel heredi mandabat, ut eos in libertatem vindicaret. Ex quo discrimine factum, ut alteri quidem *liberti* orci nuncuparentur, quippe qui patronum suum in orco haberent; non item alteri, qui, cum libertatem heredis fidei commissam ab ipso acciperent, eidem

jura

jura omnia patronatus (55) debebant.

IV. Alii praeterea fuere modi, quibus manumitti servus posset, nimirum *per epistolam, inter amicos, per mensam.*

1. Ac primo si servo alibi commoranti scripsisset dominus, se velle eum liberum esse, servitute eximebatur. Quae tamen manumissio ita posterioribus aetatibus ex Justiniani praescripto firmari debuit, ut literis a domino missis quinque testium auctoritas accederet. (l. unic. §. 1. C. de Lat. lib. toll.)

2. Adhaec poterat quis servum suum coram amicis libertate donare. Quod porro ut rite praestaretur, quinque etiam testes adesse jussit idem Justinianus. (l. unic. C. de Lat. lib. toll.)

3. Denique admissus a domino ad mensam servus, liber fiebat; modo significaret dominus, se

etiam

(55) Non exigua fuere jura, quibus in libertos patroni fruebantur. Debebat enim libertus patronum suum non modo obsequio prosequi, & opera juvare, verum etiam si quando is inopia confidaretur, suis opibus, tanquam patrem filius, sustentare. Quae profecto officia qui libertus, cum posset, praestare renuisset, ingrati notam subibat. (l. 19. D. de jur. patron.) Proposita autem poena libertis ingratis erat, ut servi iterum fierent. Ita Claudius apud Suet. 25. *Ingratos, & de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem.*

Adhaec in libertorum hereditates succedere, patroni,

tanquam agnati, jus erat. De quo haec existit lex XII. Tab. SI LIBERTVS INTESTATO MORITVR, CVI SVVS HERES NEGESCIT, AST PATRONVS, PATRONIVE LIBERI ESCINT, EX EA FAMILIA IN EAM FAMILIAM PROXIMO PECVNIA DVITOR.

Ex his vero emolumentis, quae a libertis expectare licebat, factum illud est, ut liberti ipsi veluti pars census haberentur; atque a patrono, non secus ac alia bona, assignari filiis possent. (l. 7. D. de assign. lib.)

CAP. XI. DE COL. MVN. PRAEF. &c. 237
 enim manumittendi gratia ad convivium adhibere.
 (Theophilus §. 4. Infit. de Libert.) Atque ejus-
 modi sane coenam, per quam servus in liberta-
 tem assereretur, illam fuisse nonnulli existimant,
 quam veteres *liberam* cognominarunt. Verum quid
 sentiendum magis de hac re sit, videbis infra (56).

C A P V T XI.

De Coloniis, Municipiis, Praefecturis, atque Provinciis.

AD urbes regionesque accedimus, quae vel ori-
 ginis genere, vel juris communione, vel
 denique ditionis vinculo ad Romanam republi-
 cam

(56) *Coenae liberae* nomi-
 ne significata illa credi mul-
 to potius debet, quae iis,
 qui ad ludos, bestiasve da-
 mnati essent, apponi in pu-
 blico solebat: sic nuncupata,
 sive quod rebus iis omnibus,
 quascumque illi voluissent,
 ornaretur, sive quod per
 maximam libertatem perage-
 retur. Fit de ea mentio in
 Actis SS. Perpetuae, & Fe-
 licitatis in haec verba: Pri-
 die quoque cum illa coena,
 quam *liberam* vocant, quan-
 tum in ipsis erat, non *coe-
 nam liberam*, sed *agapen coe-
 narent*, eadem contentia ad
 populum verba ista jactabant.
 Quae sane dicta non mini-
 mum videntur ad rem qua-
 drare. Id porro ipsum cla-
 rius aperit Tertulliani ser-
 mo in Apologetico 42. quo
 dicitur: *Non in publico Li-
 beratibus dissumbo; quod b-
 stiaris supremam coenantibus
 mos est.*

cam attinuerunt. Hae vero sunt COLONIAE, MUNICIPIA, PRAEFECTURAE, atque PROVINCIAE. De quibus jam, quidquid ignorari dignum non sit, in medium dabimus.

§. I.

De Coloniis.

I. COLONIARVM rationem paucis patefacit Gellius XVI. 13. cum eas ait *fuisse civitates ex civitate Romana quodammodo propagatas*. Etenim erat sane Colonia, Romani populi pars ad aliquod incolendum oppidum missa. Oppidum autem ipsum, quod etiam *Colonia* dictum, vel fuit armis captum, vel omnino ad eum usum a fundamentis erectum.

II. Jam Coloniaram deductiones (quarum primam originem ipsi Romulo tribuit Dionysius p. 88.) quam utiles reipublicae exstiterint, haud facile dictu est. Per illas enim primum eo onere urbs levabatur, quo ob auctam multitudinem jam nimium gravari videretur: deinde ejusdem urbis sentina plerumque exhauriebatur, cum ita ferine fieret, ut egenior infestiorque plebs in colonias deduceretur: adhaec facultas erat, emeritis militibus sedes agrosque, merita laborum praemia, impartendi. Non raro denique coloniae certis in locis positae, firma quaedam imperii erant adversus hostiles impetus propugnacula. Quae omnes fuerunt sane quam idoneae deducendarum Coloniaram causae.

III. Ad harum autem deductionem discernendam senatus consulto, vel plebiscito opus erat.

Quo

Quo facto , inde a consulibus Triumviri deducendae coloniae dabantur . Exhibet utrumque locus Livii VIII. 16. *De Colonia deducenda Cales* (consules) *retulerunt : factoque senatus consulto , ut duo millia quingenti homines eo scriberentur , Triumviros Coloniae deducendae , agroque dividendo creaverunt Caesonem Duilium , T. Quintium , M. Fabium . Ita passim mos tenuit .*

Dati porro Triumviri novos colonos sub vexillo in modum militaris manus praestituta die deducebant . (Appian. Bell. Civ. I.) Huc spectant dicta Tullii II. Agr. 32. *Tum illud Vexillum Campanae Coloniae vehementer huic imperio timendum , Capuae a Decemviris inferetur . Vbi vide , pro Triumviris Decemviros esse positos , nimirum quia Nullus legis auctor tot Coloniae suae Capuam deducendae attributos volebat .*

IV. Postquam ventum ad destinatum locum fuerat , iidem illi coloniae curatores , si quidem oppidum condendum esset , aratro prius moenia designabant . Vnde est , ut Varro L.L. IV. scripserit : *Oppida quae prius erant circumdata aratro , ab orbe , & urbo , urbes . Et ideo Coloniae nostrae omnes in literis antiquis scribuntur urbes , quod item conditae , ut Roma . Nec vero solum coloniae muri , sed agri etiam aratro desiniebantur . Hinc Cicero II. Philipp. 40. Antonium conjurgans , quod , cum Coloniae ab eo Casilinum deductae agros terminaret , fines justo longius protulisset , sic ait : *Coloniam Casilinum deduxisti , ut vexillum tolleres , & ARATIVM CIRCUMDVCKERES : cujus quidem vomere portam Capuae paene perstrinxisti , ut florentis Coloniae (Capuam lege Julia deductae) territorium minueretur ,**

Dein-

Deinde, data colonis sede, agri viritim distribuebantur. Cujus sollempnis distributionis hoc habeto exemplum a Livio IV. 47. *Censuit (senatus) frequens Coloniam Lavicos deducendam. Coloni ab urbe mille & quingenti missi bina jugera acceperunt.*

Heic autem juverit animadvertere, totum ipsum colonicum territorium fuisse voce agraria *Perticam* nuncupatum; quippe quod hujusmodi agris metiendis *pertica*, sive regula adhiberetur. Quare Propertius IV. I. 130. cecinit:

Absulit excultas Pertica tristis opes.

Atque ad locum Maronis IX. Ecl. 7. ubi de agrorum assignatione per Octavianum militibus facta agitur, ita Servius adnotavit: *Vsq̄ue ad eum locum Perticam militarem Octavius Musca perrexit, limitator ab Augusto datus: idest per quindecim millia passuum agri Mantuani, cum Cremonensis non sufficeret.*

V. Res Coloniarum publicae ita ordinari solebant, ut expressam quandam Romanae reipublicae imaginem repraesentarent: ut propterea Gellius XVI. 13. *majestatis populi Romani effigies parvas, & simulacra*, Colonias appellet. Etenim, praeterquam quod ex animadversione Lipsii (I. de Magnit. Rom. 6.) Fora, Capitolia, Curiae, Tempa ad urbis principis formam erant in illarum oppidis constituta; tum vero, quod ad politicam rationem attinuit, nihil prope eae fuerunt Romae dissimiles. Quid enim? Tum ipsis Romanis legibus utebantur; tum suos & patres, & magistratus, haud multo secius, quam Romana civitas, habebant.

Erat igitur Colonis supremum patrum consilium; nisi quod hi (quanquam aliquando & ipsi *Senatorum* nomine donati occurrunt) plerumque

DE-

DECVRIONES dicebantur. Quare Cicero II. Agr. 35. cum de Coloniae deductione ageret, quam Rullus moliebatur, inquit: *Huc isti decemviri cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum Decuriones, decem augures, sex pontifices constituerint, &c.* Vbi hoc praeterea observa, non defuisse Coloniis Augures, nec Pontifices; ita ut passim illic Romanae rei species se se proderet.

Consulare munus gerebant in Coloniis DVVMVIRI. Itaque his, praeter alia, juris etiam dicundi, uti olim Romae consulibus, potestas erat. Quam ob rem ita in monumentis designari soliti sunt II. Vir. I. D. scilicet *Duumvir juri dicundo*. Eos autem e Decurionum ordine legi, statutum erat. De hoc l. honores §. is qui D. de decret. in haec verba edicitur: *Is, qui non sit Decurio, Duumviratu, vel aliis honoribus fungi non potest.* Quorum insigne fuit, aequae ac Romanorum consulum, *Toga praetexta*: (Liv. XXXIV. 7.) ministri vero, *Lictores duo cum bacillis*. Quibus bacillis cum jam majus aliquid affectassent Duumviri Campani, ita in eos inventus est Cicero II. Agr. 34. *Anteibant lictores, non cum bacillis, sed, ut haec praetoribus antecunt, cum fascibus duobus.*

De CENSORIBVS coloniarum comperta quoque res est. Ita apud Livium XXIX. 15. decrevere Romae patres, *censum in iis coloniis agi ex formula ab Romanis censoribus data . . . deferrique Romam ab juratis Censoribus coloniarum, prius quam magistratu abirent.* Ex quo intelligis, eodem colonicos Censores, quo Romanos, munere functos esse.

Jam porro habuisse quoque coloniz suos & AEDILES, & QVAESTORES, alteros viis, aedibus,

L

bus,

bus, annonae curandis attributos, alitero aetio praepositos, pro explorato habetur.

VI. Postquam ea, quae ad Colonias communiter spectabant, tradita fuere, quaedam nunc inter eas discrimina sunt expendenda. Primum igitur e Colonis aliae erant *civiles*, aliae *militares*. Haec autem dissimilitudo non in eo fuit, quod in has, non vero in illas, emeriti milites mitterentur; nam hoc quidem commune utriusque fuit: sed quod *militares*, secus ac *civiles*, vi & armis deducerentur. Hujuscemodi Coloniarum ratio satis aperta proditur verbis Bruti milites alloquentis apud Appianam Bell. Civ. XI. *Vos pro rebus gestis adversus Gallos, & Britannos praemia, quae olim dabat populus, referes; qui nec suis, nec innocentibus hominibus agros adimebat, neque illis aliena donabat, neque injuria faciendi gratiam referri oportere putabat... Sylla vero, & Caesar, quod, patria armis occupatis, custodibus, & satellitibus adversus eam egerent... Italiae innoxiae, LEGE BELLII, agros, villas, sepulcra, & sana extorserunt... agros sociorum Latini nominis diviserunt, & vos in eos frequentes SVB SIGNIS ET ORDINIBVS deduxerunt.*

VII. Longe vero majus existit illud inter Colonias discrimen, quo ob diversa earundem jura, vel *Romanae*, vel *Latinae*, vel *Itolicae* appellatae sunt.

1. Optima quidem omnium conditione erant *Romanae*. Hae namque Romanam civitatem retinebant. Quare hujus generis Coloni non semel *Cives Romani* in priscis monumentis nuncupantur. Ita apud Livium VI. 21. postquam urbem Velitras e coloniis unam fuisse indicatum est, tum subditur, quid patres de *Veliternis CIVIBVS SVIS*
ob

ob eorundem defectionem decreverint. Nec dispari ratione idem historicus VII. 14. sic narrat: *In Veliternos, veteres CIVES ROMANOS, quod toties rebellassent, graviter saevitum.*

2. Latinae vero, quippe quae in Latinorum statum redigerentur, civitatis omnino expertes fiebant. Declarat id Tullius pro A. Caec. 33. cum inquit: *Certe quaeri hoc solere me non praeteris . . . . quemadmodum, si civitas adimi non possit, in Colonias Latinas saepe nostri cives profecti sunt. Aut sua voluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si sufferre voluissent, tum manere in civitate potuissent.* Qua de causa tales coloni mediam capitis diminutionem patiebantur, pro eo ac dictum a nobis supra est annotatione 45.

Verum ubi lege Julia populis Latinis imperita civitas fuit, tum & Latinae Coloniae ad civitatis jura admissae sunt.

3. Italicae demum coloniae Latinis deteriores existerunt; siquidem jus Italicum, quo illae fruebantur, erat prae jure Latii abjectius: de quorum dissimilitudine vide sis adscripta ad imam oram (57). At vero cum lex Julia, de qua mo-

L 2 do

(57) Ut intelligatur, quid inter jus Latii, & jus Italicum interfuerit, observandum illud est, quam longius alterum prae altero a civium Romanorum jure discesserit. Quod ut recte fiat, necesse prius est ipsa Romanorum civium jura cognoscere.

I. Duplicis haec generis existerunt, privata, sive Quiritium; & publica, sive civitatis.

1. Privata erant jura libertatis, gentilitatis, sacrorum privatorum, connubiorum, patrimonii, testamentorum, hereditatum, mancipationis, cessionis in jure, emptionis sub corona, auctionis, usucapionis.

Jus libertatis in eo maxime fuit, ut nemini invito adimi libertas posset, uti declarat Cicero pro Caec. 33. Quod si vendebantur, qui fieri milites, aut censi

do injecta est mentio, totam denique Italiam civitate donavit, tunc & coloniae Italicae jura civium Romanorum adeptae sunt.

§. II.

feri refugissent (de qua re actum Part. I. p. 217.), id quidem eo fiebat, quod illi ipsi sua se jam libertate privasse censerentur, prout edisserit idem Tullius ibid.

34. Adhaec vero Romanae libertatis fuit, ut civis tum a magistratum acerbitate per provocationem ad populum se vindicaret, ex lege Valeria, cujus meminit Livius II. 8. tum etiam a verberibus immunis esset, vi legis Porciae, de qua idem historicus X. 9. Unde ortum est illud Tullii V. Verr. 63. *O nomen Dulce libertatis! o jus crimium nostrae civitatis! o lex Porcia!*

Gentilitas vocata eorum conjunctio, & necessitudo fuit, qui ex eadem gente essent; quique propterea *gentiles* appellati sunt. Sed vero peculiari ratione nuncupari *gentiles* solebant illi, qui illustri genere forent: iique ipsi *gentem habere* (i. e. ingenuitate praestare) dicebantur. Quare de solis quondam patriciis hoc loquendi genus usurpatum est; quos nimirum maxime omnium ingenuos a plebe severat Romulus, prout

relatum a nobis est Part. I. p. 48. & seq. Itaque Decius apud Livium X. 8. patricios alloquens: *Semper, inquit, ista audita sunt eadem: penes vos auspicia esse: VOS SOLOS GENTEM HABERE.* Verum posthac de plebeis quoque efferrri hoc coeptum est, ut & ipsi *gentiles*, & *gentem habere* dicebantur, modo a parentibus aliquo pacto ingenuis enati essent. Eam ob rem Cicero in Top. 6. ex Scævolae jurisconsulti sententia *gentiles* in universum appellatos ait: *qui ab ingenuis oriundi sunt; quorum majorum nemo servitutem servivit.*

Sacra privata erant, quae sibi quaeque familia, vel gens constituisset. De qua re ita scripsit Macrobius I. Saturnal. 16. *Sunt praeterea Ferae propriae familiarum, ut Claudiae familiae, vel Aemiliae, sive Juliae, sive Corneliae.* Et Cic. de Harusp. resp. 15. *Multi sunt etiam in hoc ordine, qui sacrificia gentilisia illo ipso in sacello factitarint.* Horum igitur participes illi tantum erant, qui ex eadem familia, genteve essent. Ex quo manavit, ut & filius emancipatus

tus

§. II.

De Municipiis.

I. Appellata MVNICIPII nomine illa oppida fuerunt, quibus Romanae civitatis jura impartita

L 3 essent.

sus sacrorum patris expers fieret; & contra filius adoptivus ad eorum communionem admitteretur. De quo ultimo genere verba sunt Valerii Max. VII. 7. 2. *M. Anci filius in Suffenatis familiam, & sacra transtulerat. Ac talia sacrarum privatorum jura exstiterent.*

Ad *connubiorum* porro jus pertinuit, ut Romanis cum peregrinis nulla essent connubia. Fuit etiam per Decemviros lata lex, quae connubia inter patres plebemque prohiberentur, de qua Dionysius p. 674. sed eam abrogatam paullo post fuisse constat a Livio IV. 6. Denique *connubiorum* juris fuerunt omnia illa sollemnia, quae celebrari more Romano solita in de Nuptiis animadvertimus.

Jus *patrum* apud Romanos vere fuit amplissimum. Et enim per Romuli legem ea data est patribus, & quidem in perpetuum, facultas, ut filios possent coërcere, ver-

berare, in rusticis operibus habere, denique necare, etiam si hi rempublicam administrarent, aut summos honores gessissent. Sed vero etiam ter eos vendandi copia fuit: quod ita accipi debet, ut si filius bis a patre venditus, ac bis a domino manumissus esset, utraque vice in patris recideret potestatem, contra ac cum ipsis servis agebatur, quibus una manumissio libertatem dabat. Rem totam ita litteris mandavit Dionysius p. 96.

Jam *testamentorum* jus ideo inter reliqua Quiritium jura recensetur, quia testamentum condere Romano more, nisi civis Romanus, nemo poterat. Ex quo plane Cicero pro Arch. 5. probat Archiam civem Romanum esse, quia *testamentum*, inquit, *saepe fecit nostris legibus*. Triplicem autem faciendi testamenti rationem, quae Romanae consuetudinis sunt, expositam habes Part.

I. p.

essent. Quare Gellius XVI. 13. *Municipes*, inquit, *sunt cives Romani in Municipiis, legibus suis, & suo jure utentes, muneris tantum cum populo Romano honorarii participes: a quo munere capeffendo appetati videntur; nullis aliis necessitatibus, neque ulla populi Romani lege adstricti. E quibus verbis elucet etiam tum nomenclaturae origo; tum quam potior fuerit municipi-*

I. p. 90. adnot. 37.

Jus hereditarium ejusmodi erat, ut civi Romano non alius, quam Romanus civis heres esse posset. Quo alio argumento utitur Tullius ibid. ad ostendendum, fuisse jam Archiam Romanae civitati adscriptam, quia aditis hereditates civium Romanorum.

Mancipatio fuit abalienatio rei facta per aēs & libram: cujus formam descriptam reperies p. 81. & seq. adnot. 37. Et fiebat illa quidem in rebus mancipi, quae scilicet in proprio mancipio (id est dominio) essent. In eo autem venditionis genere venditor nexu ad rem emptori perpetuo praestandam se obligabat. Quod ita declaravit Cicero pro Mur. 2. In iis rebus repetendis, quae mancipi sunt, is periculum iudicii praestare debet, qui se nexu obligavit. Fuit vero nexus ipsa obligatio, stipulatione, certoque ritu conclusa, quem describit Festus

his verbis: Manceps, id est is, cui res abalienabatur, stipulabatur ab altero: Dare spondes? & alter respondebat: Spondeo: simulque dicis causa spondentem alligabat, ac nexabat. Verum de nexu non inutile erit adjicere, nonnunquam hoc vocabulo quandam aliam obligationem fuisse designatam. Hujus generis erat, quam subibant vel debitores creditoribus additi, vel res pignori datae. Itaque ejusmodi personae, ac res, non quidem jure mancipi (quemadmodum coemptae), sed jure nexi habebantur. Quam ob causam Cicero de Harusp. resp. 7. facto utriusque juris discrimine, inquit: Multae sunt domus in hac urbe . . . jure hereditario, jure auctoritatis, JURE MANCIPI, JURE NEXI.

Altera abalienationis forma fuit in jure cessio. Quapropter Cicero Top. 5. Abalienatio, inquit, est ejus rei, quae mancipi est, aut tra-

nicipiorum prae colonis conditio, quippe eum ea Romanis legibus obnoxia non essent.

II. Et si vero omnia Municipia civitate Romana fruerentur, non una tamen eademque fuit universorum ratio. Etenim alia quidem cunctis omnino civitatis juribus erant ornata: at alia suffragii jure, omnium maximo, carebant. Quae prioris generis municipes & in aliquam Romanam

L 4 tri-

nalitio alteri naru (scil. mancipatio), aut in jure cessio, inter quae ea jure civili fieri possunt. Quoniam autem haec pacto fieret, significant verba Boethii ad Top. Cic. I. Apud magistratum populi Romani, ut apud praetorem, vel praesidem, is, cui in jure res creditur, rem tenens ita vindicat: hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo. Deinde postquam hic vindicaverit, praetor interrogat eum, qui cedit, an contra vindicat: quod negante, aut tacente, tunc ei, qui vindicaverit, eam rem addicit.

Emptia sub corona captivos spectavi, qui vendi solebant coronati. Hoc pacto, narrante Livio XXIV. 42. Turdetanos in potestatem reddidit. **SUB CORONA VENDIDERUNT.** Nec alia de eadem re desunt exempla. Jam horum coronatorum emptio tantum juris emptori dabat, quantum alii contractus solemnibus suis co-

lebrati ritibus affectant. Varr. II. R. R. 19.

Auctio quoque, quae fuit ad hastam, praecense praesente, praesentis praecente clamante, res autem addicente magistratu, legitimam emptori dominium jure Quiritium parabat. De quo insituto notandum illud superpetit, quoniam in his venditionibus res ei cedebat, qui plus ceteris pretium auxisset, hinc & ipsam venditionis genus dictum auctoritatem fuisse; & cui res addicta esset, auctorem; & jus hac ratione quaesitum, auctoritatem. Unde & illud (quod corollarii haec locofit) postea manavit, ut generatim auctor pro eo, qui jus in rem aliquam haberet, & auctoritas pro jure ipso poneretur. Ita Cicero V. Vern. 22. Tum illi intellexerunt, se id, quod a MALO AVCTORE (cui vendendijus non erat) emissent, divitius obtinere non posse. Lenge autem Atinia apud Gel-
lium

tribum adscribebantur , & reipublicae honores petere poterant ; secus vero ceteri . Verum id discriminis fustulit tandem , quam saepius memoravimus , lex Julia , civitatem Italis omnibus promiscue elargita .

III. Abs re autem non fuerit postremo mone-
re , *Municipii* , & *Coloniae* vocabula confusa nonnunquam a scriptoribus fuisse . Hoc certe pacto

lium XVII. 7. scriptum erat: *Si quid surreptum erit , ejus rei AETERNA AVCTORITAS esto* ; scilicet in rem furto ablatam jus domini sempiternum sit .

Vincapionis porro jus ejusmodi fuit , ut rei alicujus vel mobilis per annum , vel immobilis per biennium possessae dominium acquireretur . Vlpian. in Fragn.

Atque haec ferme fuerunt privata Romanorum civium jura .

2. Publica porro erant jura *census* , *militiae* , *tributi* , *suffragiorum* , *honorum* , *sacrorum* .

De *censu* dictum sat est in de Censoribus Part. I. p. 129. & seq. Romae autem unos Romanos cives censeri potuisse certum est .

Jus *militiae* eo pertinuit , ut Romanis legionibus non alii , quam cives , quirent adscribi .

Tributum etiam ad cives spectavit . Quod triplex existit , videlicet *in capita* ,

ex censu , & *extra ordinem* . Prioris generis tributum aequae divitibus , ac pauperibus , quando pecunia opus esset , imperabatur : eaque consuetudo sub primis regibus obtinuit , referente Dionysio p. 223. Tributum porro *ex censu* inventum a Servio fuit ; quod pro ratione census pendebatur , ut constat a Livio I. 43. Hoc autem novo instituto Tributum *in capita* interiit : & quanquam deinde illud Tarquinius Superbus revocavit , prout tradit Dionysius p. 245. mox tamen abolito regno penitus extinctum est . Posthac igitur tributum pro suo quique censu pendebant cives . Vid. Liv. IV. 60. Postremo *extra ordinem* (quod *temerarium* Festo dictum) Tributum illud fuit , quod reipublicae levandae gratia extra solitam rationem indicebatur .

De *suffragiorum* jure , civium Romanorum proprio , multa admodum prolata a
no-

Et apud Livium XXVI. 8. *Ipse per Appiae Municipia, quaeque propter eam viam sunt, Setia, Corans, Lanuvium, praemisit: ubi Municipia dicuntur, quae alias Coloniae appellantur. Et sane Gellius XVI. 13. ita de hac re scripsit: Quotus nostrum est, qui cum ex colonia populi Romani sit, non & se municipem esse, & populares suas municipales esse dicat?*

L 5.

§. III.

nobis sunt Part. I. p. 99. & seqq.

Jura honorum in eo fuerunt, ut magistratibus & sacerdotiis soli Romani cives perfungi possent.

Denique jus *sacrorum* tale erat, ut cives Romani non aliis, quam quae Romanae vigerent, sacris tum publice, tum privatim uterentur.

II. Sed jam ad Latinorum jura veniamus, ut hinc appareat, quatenus ea a Romanorum sive privatis, sive publicis juribus abscesserint.

r. Et quod ad *libertatem* attinet, fuit sua quidem populis Latinis, at qualis & ceteris gentibus communis erat, non qua Romanus unice fruebatur: pro quo uno latae ad eam amplificandam, quas ante memoravimus, leges fuerant.

Connubiorum jus nullum plane Latinis cum Romanis existit, nisi quando publica auctoritate speciatim permitteretur. Quare scriptum re-

liquit Ulpianus in Fragment. *Connubium habent cives Romani cum civibus Romanis: cum Latinis autem, & peregrinis ita, si concessum sit.*

Patriam potestatem notae eandem inter Latinos, atque apud Romanos, viguisse pater ex eo, quod §. 2. Instit. de patr. pot. dicitur, *nullos fuisse homines, qui talem habuerint in liberos potestatem, qualem Romani habebant.*

Ad *hereditatem* porro Romani civis admitti Latinus non poterat, nisi civitatis jura obtinisset: quod Tullii testimonio satis supra declaratum est.

Reliqua porro jura *Quiritium* nil admodum ad Latinos pertinuerunt. E quibus omnibus jam patet, quam longo intervallo latinitas a privato Romanae civitatis jure abstiterit.

2. Nec tamen publicis juribus fructi magis Latini sunt.

Certe de *censu* ita actum est,

§. III.

De Praefecturis.

I. Italicas urbes, quae ob aliquam noxam in populum Romanum admissam suis legibus ac magistratibus privabantur, Praefectique Roma illuc

est, ut Romae nunquam, sed suis in civitatibus Latinis censerentur. Quod si qui eorum aliquando in tabulas Romanas irrepserunt, cognitam deinde fraudem coercere curatum est. Adeatur Livius XXXIX. 3.

Militiam in Romano exercitu obibant Latini, non tamen ut legionarii, sed ut focii: de qua re diximus Part. I p. 201.

Jam *tributorum* rationem non paullo duriorum Latinis, quam Romanis civibus, fuisse credendum est. Certe apud Appianum *Hell. Civ. I* generatim de sociis dicitur: *Eos militando, & tributa conferendo gravatos esse.*

Suffragii aliquo jure ex Cassii loedere fruebantur Latini quidem, at ita tamen, nisi a consulibus prohiberentur. De quo toto vide scripta Part. I. p. 101.

Ad honores Romae gerendos nulla vulgo patuit Latinis via. Itaque cum ii quondam a senatu Romano per legatos petissent, ut alter consul ex Latia crearetur, ita T. Manlius consul indignabundus respondit: *Audi, Jupiter, haec se lera: audite jus fajque. Pergrinos consules . . . , Jupiter . . . visurus es?* Liv. VIII. 5.

Cum autem id certum haberetur, fuere tamen e Latinis, qui Romae adipisci honores possent, ii nimirum, qui magistratu in patria functi essent. Constat res cum primis ab Appiani relatu *B. II. Civ. IV. Novum Commum Caesar ad jus Latinorum relegit, apud quos qui annum gessissent magistratum, cives Romani fiebant: haec enim vim habuit Latinitas.*

In *sacrorum* denique communione (si modo Latinas ferias exceperis, de quibus

ad jus dicendum missi regimini subiciebantur, PRAEFECTVRAS Latini vocaverunt. Earum formam profert Livius XXVI. 16. e Capuae exemplo expressam: de qua urbe, quod ad Annibalem defecisset, hoc enuntiat factum senatus consultum: *Habitari tantum, tanquam urbem, Capuam, frequentisque placuit: corpus nullum civitatis, neq. senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse . . . . Praefectum ad jura reddenda ab Roma quotannis missuras. Itaque & municipiis, & coloniis non paullo Praefecturae deteriores erant.*

Inficiendum vero non est, duriore prae reliquis Praefecturis conditione Capuam fuisse. Concedi namque aliis, ut aliquam reipublicae effigiem retinerent, testatur his verbis Festus: *Praefecturae hae appellantur in Italia, in quibus & jus dicebatur, & nundinae agebantur, & ERAE QVAEDAM EARVM RESPVBLICA.*

Cognitu vero etiam digna sunt, quae continuo scriptor idem annectit. Inquit enim: *Quarum (Praefecturarum) genera fuere duo: alterum, in quas solebant ire Praefecti decem, populi suf-*

L. 6

sra-

bus fuit a nobis facta mentio Part. I. p. 115. adnot. 46.), nunquam Latini populi venerunt.

III. Jam porro jus Italicum Latino deterius non paullo fuisse, patet per hoc statim, quod Italici onera quidem, quae Latini, ferrent; eorundem vero iuribus expertes essent. Primum enim militare, & ipsi Romanis in exercitiis debebant, Tributorum autem non gravari non mediocri so-

lebant. Unde fuit, ut Cicero III. Verr. II. Italiae partem, ad Galliae, Hispaniae, aliarumque, quas memorat, provinciarum instar, vestigalem fuisse significaverit.

Contra nullo plane Italae, neque suffragiorum, neque sacrorum, neque obtinendorum in Urbe magistratuum jure fruebantur. Testatissima haec universa sunt. Itaque nihil est, quod huc a nobis adiciatur.

fragio creati; & erant haec oppida, Capua, Cumae, Casilinum, Vulturnum, Linternum, Puteoli, Acerrae, Suessula, Atella, Calatia. Alterum, in quas praetor urbanus quotannis Praefectos ex legibus mittebat, ut Fundi, Formiae, Cerae, Venafrum, Allifae, Privernum, Anagnia, Frusino, Reale, Saturnia, Nursia, Arpinum, & alia complura.

II. Illud porro huc adjectum volumus, praeter has Praefecturas Romanas, existisse quoque colonicas Praefecturas. Hae nimirum erant illi terrae tractus, qui e vicini oppidi finibus adungi coloniis solebant: quod quidem fiebat ad augendum vetus coloniae territorium. Hujus generis est, quod tradit Frontinus: *Calatia oppidum coloniae Capuensis a Sulla Felice cum territorio suo adjudicatum olim ob hosticam pugnam.* Ejusmodi vero additamenta dicta *Praefecturas* fuisse, ostendunt verba Hygini in *Gromat. de limitib. Quibusdam deinde coloniis perticae fines, hoc est primae assignationis, aliis limitibus, aliis Praefecturae continentur.* Quae ideo hoc donatae sunt nomine, quod illuc a sua colonia, perinde atque Roma in Praefecturas Romanas, Praefecti juri dicundo mittebantur. Plura de his Mazochius in *Amphith. Camp. tit. p. 44. & seqq.*

§. IV.

De Provinciis.

I. Regiones extra Italiam positae, quae vi armorum in populi Romani ditionem, tum vero legibus, ac magistratibus a Romano datis subditae essent,

DE COL. MVN. PRAEF. ET PROV. 253
essent, PROVINCIAE nuncupatae sunt. De quibus
igitur regionibus actum sic foret, eae in provin-
ciae formam redactae dicebantur.

Haec autem forma non eadem omnium fuit,
sed durior, mitiorve pro eorum arbitrio, quorum
id potestatis erat; nempe decem legatorum, qui
a senatu ad id mittebantur, ut devictae regionis
jura, remque publicam constituerent. Idque pro-
fus est, quod apud Tullium XII. Philipp. 12.
*bellis confectis, decem legatis permitti solet mo-
re majorum.* Certe legum per hos legatos pro-
vinciis impositarum exempla non infrequentia ex-
hibet Livius. Videri e ceteris poterit, quod ab
eo profertur XXXIII. 30.

Ex his igitur legibus jus provinciale maxime
constitit. Ad quod tamen ipsum conformandum
non minimum attulerunt edicta Praetorum. Ve-
rum de his edictis cum actum a nobis fuerit
Part. I. p. 170. nihil huc conferimus. Quam
ipsam ob causam de magistratibus, quibus admi-
nistrandae provinciae mandabantur, haec tacemus;
quippe quod ibid. p. 148. & seqq. universa ad eos
spectantia palam fecerimus.

II. Non legibus vero tantum, sed tributis etiam,
vectigalibusque obnoxiae provinciae fiebant. Ac
de his adverte primum, etsi nihil saepe inter
tributum, ac *vectigal* apud Latinos interfit, ta-
men, ubi subtilior sermo sit, alterum ab altero
distingui. Quare a Spartiano in Marc. Anton.
Philos. 23. discriminatim dicitur: *VECTIGALIA,*
VEL TRIBUTA, ubi necessitas erat, remisit.
Vnde fuit, ut *Tributarii*, sive *Stipendarii*, to-
ta vocabulorum vi servata, a *Vectigalibus* diversi
essent.

Fuit autem Tributum certa pecunia, quae in
capita imperabatur. Ex quo ipso ortum est ca-
pi-

pitationis vocabulum, a sequioris aevi scriptoribus usurpatum. De hoc genere locutus Tertullianus est Apolog. 13. cum inquit: *Agri tributo anusi, vittores; & hominum. CAPITA STIPENDIO: CENSA; ignobiliora: nam haec sunt. nosae captivitatis.* Capitatio certe fuit illa Judaeorum, a Tito post urbis templique excidium imperata: per quam factum est, ut didrachmum. (uti est apud Matthaeum 17.), quod antea, cum essent sui juris, in Hierosolymitanum templum singuli conferebant, id jam Romanis armis subacti in Capitolinae aedis usum persolverent. (Joseph. XVIII. Antiq. 13.) Quod tributum adhuc aetate sua fuisse pensitatum testatur Origenes in Epistola ad Africanum.

Vestigalia porro, e solo exigi solita, abunde exposita per nos sunt Part. I. p. 77. & seq. ut propterea nihil de his in praesentia declarandum super sit.

Illud modo, quod huc conferat, animadverti volumus, ita de subactarum gentium agris fieri consuevisse, ut vel ii Romanae reipublicae addicerentur; vel eodem aliqua ex Urbe missa colonia induceretur; vel denique ipsi devicto populo relinquerentur: ac tum demum vestigiales eos plerumque factos.

III. HACTENUS de Provinciis proprie dictis habitus sermo est. Per pauca nunc de *Provinciis Quaestoriis* adjicienda esse censemus. Erant haec quidem non verae provinciae, sed quaedam in Italia procurationes, quas demandari Quaestoribus mos erat.

Ex his una existit *Ostiensis*: quae ab urbe Ostia appellationem sortita, in mari infero tuendo tota erat. Memorat sic eam Cicero pro Muren. 8. *Habuit hic lege Titia Provinciam tacitam & quic-*

quietam : tu illam , cui , cum Quaestores sortiuntur , etiam acclamari solet , Ostiensem , non tam gratiosam , & illustrem , quam negotiosam & molestam . E quibus intelligitur , fuisse hanc Provinciam ceteris quaestoriis contemptiorem .

Altera fuit Gallica : cujus erat , orae circum-padanæ advigilare . De ea meminit Suetonius in Claud. 24. *Detracta* , inquit , *Quaestoribus Ostiensis* , & *Gallica provincia* , *cuxum aexarii Saturni detulit* .

Tertia porro quae fuerit , indicat Tacitus . *Annal. IV.* cum ita narrat : *Erat iisdem regionibus Curtius Lupus Quaestor* , *cui Provincia vetere ex more Cales evenerat* . Erat igitur Cales sedes Quaestoris , eum Italiae tractum accurantis : quem sane tractum per totum agrum Campanum , Sidicinumque Brundisium usque procurrisse credit Lipsius .

Quartam etiam fuisse , plurium opinio est . Verum in lucem de ea adhuc nihil prodivit .

C A P V T XII.

De Magistratibus ab Augusto institutis .

POSTquam Romanae rei administratio assumpta ab Imperatoribus fuit , praecipuum e reliquis , maximeque memorabile illud existit , quod novus Magistratum ordo sit comparatus . Id in primis
ab

ab Augusto factum : qui , referente Suetonio in ejus vit. 37. *quo plures partem administrandae reipublicae caperent, nova officia excogitavit.* His autem alia inde non pauca per sequiorum aetatum Principes accesserunt . Ita honorum munerumque id genus ad Imperii tempora spectantium numerus mirifice excrevit . Nos, ceteris, quae a genuinae latinitatis aevo remotiora minus instituti nostri sint, praetermissis, ea tantummodo, quae per Augustum inuenta sunt, extrema hac totius operis parte exponemus.

§ I.

De Praefecto Urbis.

I. Cum de magistratibus, qui reipublicae tempore viguerunt, verba faceremus, inter alios extra ordinem creati solitos etiam Praefectum Urbis recensuimus, & quam is de causa, atque ad quid muneris allegeretur, declaravimus Part. I. P. 143.

Imperatorum vero aetate magistratus non ordinarius modo, sed a priore etiam illo longe diversus fuit **PRAEFECTVS VRBI**, ad novum ferme totum, perpetuumque ab Augusto officium delegatus. (Dio 478.)

II. Circa quae autem hoc versaretur, & quam magnae simul potestatis esset, satis indicat idem historicus, dum narrat ibidem, praeter reliquam urbis curam, tum causas universas, quibus ab aliis magistratibus provocaretur, tum criminum omnium vel in urbe, vel intra centesimum ab urbe lapidem admissorum quaestiones fuisse ipsi demandatas.

Ser-

Servatum id quidem omne deinde est, uti paret ex l. 1. D. de offic. Praef. Urb. Quo in loco praeterea de certis quibusdam causarum generibus ad illius cognitionem pertinentibus fit mentio, quae scilicet orirentur aut a servorum contra dominos querelis, & vicissim, aut a patronis in libertos ingratos, aut denique adversus tutores, curatoresve, qui rem suae fidei traditam male gessissent.

III. Quae vero eadem lege Praefecto, quo de agitur, tribuuntur, ad urbis ea quidem custodiam regimenque, quod alterum illius fuit munus, maxime spectant. Etenim ejus fuisse traditur, nummularios in officio continere; negotiatione, professione, foro merentem quemvis interdicerere, necnon ab Italia relegare; carnem justo pretio vendendam curare; spectaculorum disciplinam, civiumque in primis tranquillitatem tueri. Quam ipsam ob rem milites ab eo in stationibus urbis ad compescendos tumultus dispositi habebantur.

Ad id praestandum satis certe ei militum fuit. Etenim praeerat ipse Cohortibus urbanis, quae cum quatuor essent, tum vero singulae e mille & quingentis hominibus constabant. (Dio p. 565.) Hinc de Flavio Sabino Praefecto Urbis Tacitus Hist. III. inquit: *Esse illi proprium militem Cohortium urbanarum*. Hae quidem ad urbis praesidium ab Augusto constitutae, ibidem sua quaeque castra habebant, quae *Castra urbana* nuncupata. Ipsi earum milites *Urbanici*, & *Urbaniciani* dicti.

IV. Datum porro Praefecti Urbis dignitati fuit, ut & sententiam primus in senatu diceret, & Carpentio uteretur. (Cassiod. VI.) Vide sis memorata a nobis Part. I. p. 331.

§. III.

§. II.

De Praefectis Praetorio.

I. Ad id modo unum initio allectos, & quidem per Augustum, PRAEFECTOS PRAETORIO fuisse, ut cohortibus praetoriis praessent, liquet ex narratione Dionis p. 555. Harum autem cohortium originem, genusque expendere primum paucis utile fuerit.

Certe quidem *Cohortis praetoriae* usus vetustiore aevo is fuit, ut ea praetorem, idest ducem ipsum in praelio circumstantes assidue tutaretur. Quam propterea fac omnino credas fuisse eandem illam selectorum evocatorumque manum, quam in acie circa imperatorem positam tradidimus Part. I. p. 218.

Loquitur de ea Festus (v. *Praetoria cohors*), primumque ipsius auctorem facere videtur P. Scipionem. Verum multo ante adhibitam ostendit locus Livii II. 20. ubi Postumius dictator *COHORTI SVAE, quam delecta manu praesidii causa circa se habebat, dat signum.*

Jam coorto post mortem Caesaris bello, Triumviri plures secum praetorias cohortes dominationis suae firmandae gratia habuisse creduntur. Et enim apud Appianum Bell. civil. V. Antonius & Octavianus post praelium Philippense *dimiserunt ex militia illos, qui justum tempus militaverant, praeter octo millia hominum, quos . . . . descripserunt in PRAETORIAS COHORTES.*

Demum Augustus rerum potitus novem ejusmodi cohortes (prout refert Tacitus Hist. II. cum de-

decem dixerit Dio p. 565.) singulas e mille hominibus constatas ad perpetuam sui custodiam in urbe constituit. Hæcque fuere tempore imperii *Cohortes praetoriae*, sæpe *Praetoriani milites*, & *Praetorium* nuncupatae. Quibus etiam posita ad urbem castra dominante Tiberio, *Castra Praetoria* dicta sunt.

Id militum genus robore, ac genere quidem longe ceteris praestitit; non aliunde, quam ex Etruria, Umbria, vetere Latio, antiquisque Romanis coloniis desumi solitum. (Tacit. Annal. IV.)

II. His igitur cohortibus praepositi, *Praefecti Praetorio* audierunt. Ex quo statim apparet, eodem illos, cum primum has partes suscipere, apud Principes loco fuisse, quem olim apud reges tribuni ceterum obtinuerant. Ideo autem binos eos Augustus esse voluit, ut tutior sibi foret duorum fides: quanquam reliqui deinceps Imperatores pro sua quique arbitrio unum, duos, nonnunquam etiam tres adhibuerunt.

III. Ad modo dictum Praefectorum Praetorio munus alia vel mox, vel decursu temporis accesserunt.

Ex iis fuit cura reorum, quas Princeps in vincula conjici iussisset, quippe cum hi a praetorianis militibus custodirentur, proptereaque Praefectorum Praetorio auctoritati subessent. (Tacit. Annal. VI. & Plin. X. Epist. 65.)

Longe vero majus illud fuit, quod ad judicia una cum Imperatore exercenda vocati aliquando sunt. Ita M. Antoninus referente Capitolino 11. *habuit secum Praefectos* (scil. urbi, & praetorio) *quorum & auctoritate, & periculo semper jura dictavit.*

Inde autem & per se ipsos judicasse; & quam
ma.

maxima certe potestate, elucet satis e Diocletiani lege sic comparata: *Litigantes in amplissimo Praetorianae Praefecturae iudicio, se contra jus se laesos affirmant, non provocant, sed supplicandi licentiam ministramus.* (l. unic. C. de sentent. Praef. Praet.) Ita nulla ab eis fuit provocatio: *Credidit enim Princeps (uti dicitur l. unic. D. de offic. Praef. Praet.) eos . . . non aliter iudicatos esse pro sapientia ac luce dignitatis suae, quam ipse foret iudicaturus.*

Denique eo res paullatim venit, ut jam is magistratus proximum Principis administrum ageret. Quare & ejus potestas non multum ab imperatoria distare visa est; & dignitas βασιλέως ἐπὶ ὀρχυρος (*regnum purpura exrens*) aliquando dicta, quasi ei ad supremi imperii amplitudinem una modo purpura deesset.

IV. Praefecturae hujus insignia fuere **GLADIUS, & CARPENTVM.** De Gladio certa sunt antiquitatis monumenta: per quae illud quoque palam fit, Imperatorem eo tradendo Praefectos ipsos creasse. (Herod. III. Dio p. 778.) De Carpento dictum sat est Part. I. p. 330.

QVAE VERO nova Praefectorum Praetorio ratio illata dein per Constantinum fuit, eam, utpote proposito nostro alieniorem, neque tamen omnino praetermittendam, in ima ora reposuimus. (58).

§. III.

(58) *De nova Praefecturae Praetorianae ratione.*

I. Non parum a priore diversam formam induxit

Praefecturae Praetorianae Constantinus. Etenim aucto ad quatuor ejusmodi Praefectorum numero, binos deinde Orienti, totidemque Occidenti destinavit, ubi attributum sibi quisque Tractum administraret.

II.

§. III.

De Praefecto Annonae.

I. Perinde ac Praefectus urbi , etiam PRAEF-

II. Fuit autem *Tractus* ampla quaedam regio , in *Dioeceses* , & *Provincias* diuisa ; ita ut & *Tractus* plures *Dioeceses* , ac *Dioecesis* plures *Provincias* contineret . Bini igitur tum in Oriente , tum in Occidente existere *Tractus* .

1. Unus orientalis *Tractus* , qui *Oriens* appellatus , quique ceteris omnibus antecelluit , quinque comprehendit *dioeceses* , *Orientem* , *Aegyptum* , *Asiam* , *Pontum* , *Thraciam* .

Ex his prior , scilicet *Oriens* , in quindecim diuisa est *provincias* . *Aegyptus* porro in sex . *Asia* in decem . *Pontus* item in decem . *Thracia* in sex .

Ita uniuersae orientalis *tractus* *provinciae* septem & quadraginta fuerunt . Numerus sane quam amplius .

2. Alter in Oriente *Tractus* duas habuit *dioeceses* , *Macedoniam* , & *Daciam* . Quarum illa in sex , haec in quinque partita est *provincias* .

3. Duorum vero in Oc-

cidente *Tractus* alter tres *dioeceses* continuit ; *Italiam* , *Illyricum occidentale* , & *Africanam* . Atque ex his prima in septendecim distributa *provincias* fuit ; altera in sex ; postrema in septem .

4. Alter autem occidentalis *Tractus* tres item *dioeceses* comprehendit , *Galliam* , *Hispaniam* , & *Britanniam* . Earumdem prima septendecim , secunda septem , tertia quinque praedita *provinciis* est .

III. E quatuor igitur *Praefectis Praetorio* a *Constantino* ordinatis , unus *Praefectus Praetorio Orientis* dictus ; alter *Illyrici* ; tertius *Italiae* ; quartus *Galliarem* .

Huc vero adjiciendum se illud offert *Africanam* , quae *Italico tractui* adnexa antea fuerat , per *Justinianum* posthac fuisse inde diuisam , propriumque *Praefectum Praet.* accepisse . Quapropter eo ex tempore quinque *Praefecti Praet.* sunt recensiti .

IV. Jam quisque eorum ,

PECTVS ANNONAE, de quo dicere aggredimur, a republica ortum duxit; qua florente creari, cum fame urbs laborabat, levandae annonae gratia solebat, prout Part. I. p. 146. dictum. At vero Imperatorum aevo magistratus ordinarius fuit, eoque praeditus munere, quod mox patebit.

Hujusmodi praefecturam ipse sibi assumpsit Augustus, perque binos e praetoriis viros ad frumentum populo dividendum quotannis allectos administravit. Ex quo primum tempore officium Praefecti annonae stabile perpetuumque factum.

II. Ejus cura praecipua fuit Frumentatio, tota in eo posita, ut populo frumentum (59) gratui-

to

(59) Aliquod frumentationis genus etiam primis reipublicae temporibus adhibitum nonnunquam fuisse constat. Ita apud Plinium XVIII. 3. *Nanius Marcius aedilis plebis primum frumentum populo in modios assibus donavit. Ac narrante Livio IV. 16. L. Minutius . . . frumentum Maelianum assibus in modios aestimatum plebi divisi.*

Accesserunt vero postea leges frumentariae, quae hujusmodi largitiones veluti stabiles in posterum forent. Harum prima memoratur Sempronia, a C. Sempronio Graccho lata, de qua in Epitome Liviana LX. sic dicitur: *C. Gracchus Tiberii frater perniciosas aliquot leges tulit: inter quas frumentariam, ut semisse & triente frumentum daretur.*

Hanc tamen ingentem adeo Sempronii munificentiam temperavit quinto post anno Octavius tribunus plebis nova lege: de qua Cicero II. Offic. 21. *C. Gracchi, inquit, frumentaria magna largitio exhauriebat aerarium: modica M. Octavii & reipublicae tolerabilis, & plebi necessaria.*

Successit deinde lex Appuleja, per quam L. Appulejus Saturninus tribunus plebis Sempronianam rationem retulit. Liquet id quidem ex his verbis I. ad Hereun. 12. *Cum L. Saturninus legem frumentariam de semissibus & trientibus laturus esset, &c.*

Denique lex Clodia, per P. Clodium tribunum plebis lata eo processit, ut populo frumentum plauce gratuito tribuerit.

Qua-

to praeberetur. Quod ille non per se quidem, sed ad Augusti exemplum per duos ministros, qui dicti *Curatores frumentis populo dividendi*, peragebat. Hi ergo ex illius auctoritate singulis mensibus tesseras frumentarias vicinim distribuabant; ut qui eas (60) habuissent, aliquo e publicis horreis (quae ad trecenta & novem a P. Victore recensentur) adito, illisque exhibitis, inscriptum frumenti numerum a mensuris frumentariis acciperent.

Potteriore autem aetate pro frumento Panis datus. De quo adi, si lubeat, subjectam adnotationem (61).

Quare de ea loquens Aescenius in Pil. 4. talem fuisse affirmat, ut frumentum populo, quod antea semis aenis ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur.

(60) Singulis mensibus distributas tesseras frumentarias fuisse constat. Quem morem iam ante inductum retinuit Augustus; qui referente Suetonio in ejus vit. 4. ne plebs frumentationum causa frequentius a negotiis avocaretur, ter in annum, quaternum mensium tesseras dare destinavit: sed desideranti consuetudinem veterem concessit rursus, ut sui cuiusque mensis acciperet.

Eorum porro, qui frumentum accipiebant, numerus, praesertim antequam a Caesare minueretur, fidem prope excesserit. Et

Ad-
enim idem historicus in vit. 41. haec de eo prodit: *Ex viginti trecentisque millibus accipientium frumentum ad centum quinquaginta retraxit.* Quam tamen multitudinem ad ducenta millia ab Augusto auctam scripsit Dio p. 554.

(61) Quis Imperatorum primus frumentum populo distribui solitum in Panem converterit, non plane a scriptoribus liquet. Videtur tamen ejus rei auctor Aurelianus praere reliquis dici posse: de quo tradit Vopiscus 35. *Coronas eum fecisse de panibus, qui nunc si liginei vocantur, & singulis quibusque donasse, ita ut si ligineum suum quotidie toto aetate suo & unusquisque reciperet, & posteris suis dimitteret.*

Dictus autem ille quidem fuit

Adhaec cum consecuti Principes oleum , & suillam priori largitioni addidissent (62), earum quoque rerum ad ipsum Praefectum annonae pertinuit distributio .

Is interim pro sui officii ratione maxime frumentum , panem , panisque munditiam accurabat. Neque vero studii minus conferebat in illud , ut ne obsonia cariore , quam par foret , pretio venderentur .

III. Quanquam autem ille initio magistratus vere

fuit *Panis gradilis* ea de causa , quod dispertiri in gradibus consueffet . Horum autem graduum nomine quosnam intelligi oporteat , num qui in amphitheatro dispositi erant , an qui fortasse ad pistrina , vel in foro extructi fuissent , cum disputent eruditi , haud rem extricant .

Eundem porro panem *fiscalem* cognominavit aliqua aetas . Ita veteres glossae ad Pers. III. in haec verba loquuntur : *Farinam , panem non delizioso cribro discussum , sed picbejum , de populi annona , idest FISCALEM* dicit .

Ex quo loco & illud cognosci datur , id panis genus , initio siligineum optimaque notae , a praestantia tandem sua degenerasse . Quod tamen vitium emendavit postea Valentinianus , uti paret ex ejusdem lege C. Th. de ann. civ. qua

pro *sordilis* , quales nempe jam exstiterant , mundos deinceps panes datum iri spondetur .

(62) De oleo quidem factis esse poterit testimonium Lampridii in Alex. Sev. 22. ita narrantis : *Oleum , quod Severus populo dederat , quodque Heliogabalus immiuerat , turpissimis hominibus praefecturam annonae tribuendo , integrum restituit .*

Carnis vero suillae praebere item solitas mentio hoc pacto fit a Vopisco in Aurel. 47. *Statuerat & vinum gratuitum populo Romano dare , ut quemadmodum oleum , & panis , & porcina gratuita praebentur , sic etiam vinum daretur . Verum quominus id faceret , prohibitum a Praefecto praetorii sui paullo post traditur ; qui sic locutus fertur : Si & vinum populo Romano damus , superest ut & pullos , & anseres demus .*

DE MAGIST. AB AVG. INSTITVTIS. 265
vere non fuit, postquam tamen ejus crevit auctoritas habuit & ipse suam jurisdictionem. Itaque inter pistores, mensores, negotiatoresque frumenti judicia exercuit, uti e pluribus legum locis apparet. Illis etiam, qui in annonam deliquissent, multam irrogandi jus ei fuit.

Ad quae omnia rite agenda praesto eidem erant Apparitores.

§. IV.

De Praefecto Vigillum.

I. Prohibendorum incendiorum munus, quod olim triumviri nocturni (de quibus Part. I. p. 138.) obiverant, impositum dominante Augusto fuit **PRAEFECTO VIGILVM**. De quo sic se res habuit.

Cum plura uno die exorta Romae fuissent incendia, Augustus, ut tanto in posterum malo obviam iretur, septem per opportuna loca constituit cohortes e libertinis conscriptas, quae singulae binas regiones assidue tuerentur. Eisdem cohortibus praepositi tribuni sunt, universis autem Praefectus Vigillum. (l. 3. D. de offic. Praef. Vig.).

II. Huic maximopere curandum erat, ne quod usquam incendium excitaretur. Quam ob causam debebat, prout memorata modo lege traditur, totam vigilare noctem; urbem pererrare, hamas secum, & dolabras habens; inquilinorum omnium vigilantiam adversus quosvis incendiorum casus intendere, facere etiam, ut apud eos aqua in coenaculo parata foret.

M

III.

III. Suae porro ille auctoritatis vim contra eos, qui negligentius ignem habuissent, adhibebat; quandoquidem ipsos vel fustibus puniebat, vel certe acribus verbis minisque objurgabat. In incendiarios praeterea, fures, effractores, receptatores, citra unam poenam capitis, animadvertibat.

§. V.

De diversarum rerum Curatoribus.

Praeter numeratos hactenus magistratus, alii quoque instituti ab Augusto fuerunt, communique omnes vocabulo *Curatores* dicti, addito tamen, ut mox patebit quod peculiare singulis munus esset. De qua re Suetonius in Aug. 37. *Nova*, inquit, *officia excogitavit: Curam operum publicorum, viarum, aquarum, alvei Tiberis, frumenti populo dividendi.*

I. Ex horum igitur magistratuum numero fuit **CVRATOR OPERVM PVBLICORVM**. Cujus id existit munus, ut moenia, pontes, templa, basilicas, thermas, horrea, aquaeductus, aliaque id genus plurima vel facienda, vel reficienda redemptoribus locaret, uniuersaque semper facta tecta haberet,

II. Alii porro fuere **CVRATORES VIARVM**, qui vias extra urbem sternendas restituendasque curabant. Etenim ad eas, quae in urbe erant, comparati jam ante a republica fuerant *Quatuorviri viarum curandarum*; de quibus Part. I. p. 138. Is

DE MAGISTR. AB AVG. INSTITUTIS. 267

Is autem ipse magistratus, cui externarum viarum cura foret, etiam ante Augusti principatum extiterat. Ita apud Tullium I. Att. 1. *Thermus . . . CVRATOR est VIAE FLAMINIAE*. Caesar quoque, testante Plutarcho, viae Appiae Curator fuit.

Quod cum ita sit, quid tandem novi hanc in rem Augustus intulit? Nimirum cum non antea nisi aliquando creari eum magistratum extra ordinem mos fuisset, locum deinde ipsi inter ordinarios rerum administratores hic Princeps dedit.

III. Qui porro CVRATOR AQVARVM dictus est, is aquas omnes urbem introeuntes debuit accurare. Itaque ejus fuit, quoquoersus illas in privatos, publicosque usus derivare; ut etiam optima ratione haberentur, agere; ac ne alicunde quidpiam detrimenti acciperent, cavere. Quapropter jurisdictionem quoque habuit in eos, qui illarum integritati nocuissent. (l. i. C. de aquaeduct.)

Ad tam autem operosum officium rite obeundum duplex ei familia praesto erat: altera ab Agrippa instituta, ducentos sexaginta homines complectens, altera e quadrigentis sexaginta constans, quam paravit Claudius, quando novas aquas in urbem invexit.

Omissum postremo nolumus, hunc magistratum sabentibus annis *Consularem aquarum* fuisse nuncupatum, fortasse quia consularibus insignibus decorabatur (l. i. C. de divers. offic.)

IV. Denique CVRATOR RIPARVM; ET ALVEI TIBERIS operam in id conferebat, tum ut fluminis alveus identidem repurgaretur, quod maxime navigationi com meatuique commodum fuit; tum ut ripae ad coercendam aquarum vim firmæ persisterent. Ad haec vero curae illi erat terminos figere, ultra quos nemo propius ripas aedificare, aut habitare posset. M 2 AP

A P P E N D I X

D E

NOTIS, sive SIGLIS ROMANORVM,

Maxime memorabilibus.

A

- A** Denotat Abrogo. Absolvo. Anno. Annis.
 . Ante. Apud. Augustus. Augusta.
 Augustalis. Aulus.
 AA. Augusta. Augusti duo. }
 AAA. Augusti tres. }
 A. A. A. F. F. Auro Argento Aere Flando Feriundo.
 AA. COSS. Augustis duobus Consulibus.
 A. A. V. S. E. V. Alter Ambo-Ve Si Eis Videbitur.
 A. A. V. S. L. M. Apud Agrum Vivens Sibi Locum Monumenti, vel Legavit Monumentum.
 AA. VV. CC. CONSS. Augustis duobus Viris Clarissimis Consulibus.
 AB. IN. E. L. F. E. Abdicavit. In Ejus Locum Factus Est.
 A. B. M. Amico (Amicae) Bene Merenti.
 ABN. Abnepos.
 ABS. Absolutus.

AB.

- AB. V. C. Ab Vrbe Condita.
 A. D. Ante Diem.
 AD. FRV. EMV. Ad Fruges Emundas.
 AED. CVR. AEdilis Curulis.
 AEL. Aelius. Aelia.
 AEM. Aemilia *tribu*.
 AER. Aerarium. &c.
 AET. AVG. Aeternitas Augusti.
 A. F. A. N. Aulius Filius Auli Nepos.
 A. FR. A Fronte.
 AFR. Africa. Africanus.
 AG. Agrippa. Agro. &c.
 AGON. Agonalia.
 A. H. D. M. Amico (Amicus) Hoc Dedit
 (Dedicavit) Monumentum.
 A. K. Ante Kalendas.
 A. L. Auli (Augusti) Libertus (Liberta).
 A. L. A. Amico (Aram) Libens Animo.
 A. L. F. (P.) Amico Libens Fecit (Posuit).
 A. L. V. S. Animo Lubens Votum Solvit.
 A. M. P. Amico Monumentum Posuit.
 AN. A. V. C. Anno Ab Vrbe Condita.
 AN. C. H. S. E. Annorum Centum Hic Situs
 (Sita) Est.
 ANN. Annonae.
 AN. P. M. L. Annorum Plus Minus Quinquaginta.
 AN. V. P. M. II. Annis Vixit Plus Minus Duobus.
 A. O. Amico Optimo. Alii Omnes.
 AP. Appius. Appia *tribu*.
 AP. CONS. Apollini Conservatori.
 A. P. F. Auro (Argento) Publico Feriundo.
 A. P. P. V. F. Ad Populum Plebem Ve Ferant.
 A. P. R. C. Annis Post Romam Conditam.

- AQ.** Aquilifer.
AR. DD Aram Dedicavit.
ARG. P X. Argenti Pondo Decem.
ARM. Armeniacus. Armilustria.
ARN. Arniensi *tribus*.
AR. VV. D. D. Aram Votivam Dono Dedit.
A. S. L. Animo Solvit Libens.
A. S. L. F. Amico suo Libens Fecit.
A. T. A Tergo.
A. V. C. Ab Vrbe Condita (Anno Vrbe Con-
 ditae.)
AVG. Augur. Augusta. Augustalis. Augustus.
AVG. LIB. Augusti Liberalitas (Libertus).
 (Augustae Liberta).
A. V. L. Animo Vovit Libens. Annos Vixit
 Quinquaginta.
AVR. Aurelia. Aurelius. Aurum.

B

- B** Balbus. Beatus. Bene. Bonus.
B. B₉. bus *terminatio*. ut OMNIB₉ pro O-
 mnibus.
B. A. Bonis Avibus (Auguriis. Auspiciis).
BASC. Basilica.
B. D. S. M. Bene De Se Merito. (Meritae.
 Merenti).
B. E. Bona Ejus.
B. F. (BF.) Beneficiarius. Benefecit. Benefi-
 cium. Bona Fide (Fortuna). Bonum Fa-
 ctum.
B. F. P. Bonae Fidei Possessor.
B. H. M. Bene Hic Maneat.
B. M. Beatae (Bonae) Memoriae. Bene Ma-
 neat (Merenti) Bonis Manibus.
B. M. H. E. Bene Merenti Hoc Rexit. &c.
 B.M.

- B. M. M. P. Bene Merenti Monumentum Posuit .
 B. M. P. (S.) G. Bene Merenti Poni (Sepulcrum) Curavit (Condidit) .
 B. O. Bene Optime . Bono Omine . Bona Omnia .
 B. P. Bono Publico . Bonorum Possessor .
 B. P. D. Bono Publico Datum (Dedit) .
 B. Q. (RE) Bene Quiescat . (Requiescat) .
 B. R. (RP.) N. Bono Rei Publicae Natus .
 B. S. Bona Sua . &c .
 B. V. Bene Vale . (Valeat . Vixit .)
 B. V. A. Bene Vixit Annis . Boni Viri Arbitratu .
 B in sequioribus potissimum monumentis pro V. occurrit , ut BIAR. BIX. pro *Viarum* , *Vixit* .

C

- C** Cajus . Caja . Causa . Censor . Centum .
 Centuria . Civitate . Clarissimus . Cohors .
 Collegium . Colonia . Comitialis dies . Condemno .
 Conjux . Consul . Cornelius . Curavit .
 CA. Camillus . Cato . Causa .
 C. A. Caesar Augustus . Caesarea Augusta .
 CAES. AVG. PON. MAX. COS. V. DICT. PERP. Caesar Augur Pontifex Maximus Consul Quintum Dictator Perpetuus .
 CAR. Carissimus . Carissima . Carmentalia .
 C. B. M. F. Conjugi Bene Merenti Fecit .
 C. C. Caji duobus . Causa Cognita . Conjugi Carissimo .
 C. C. C. Censa Civium Capita . (Calumniae Cavendae Causa) .
 C. C. C. L. L. Cajorum duorum Con Liberti .
 M. 4. C.G.

- C. C. S. Curavit Cum Suis . Curaverunt Comuni Sumptu .
- C. D. Cajus Drufus . Collegium Decurionum . Communi Dividundo .
- C. E. Curavit Erigi .
- C. F. C. Coloni Ejus Coloniae .
- CEN. Cenfor . Centum . Centuria . Centurio .
- CEN. P. Cenfor Perpetuus (Primus) .
- CEN. P. Cenfor Perpetuus (Primus) .
- CER. Cerealia .
- C. F. Caji Filius (Filia) . Carissimus Filius . Clarissima Femina . Conjux (Conjugi) Fecit . Curavit Fieri .
- C. F. C. Clavi Figendi Causa .
- C. F. M. Curavit Fieri Monumentum .
- C. H. Curavit Heres .
- C. H. M. Consecravit Hoc Monumentum . Curavit Hanc Memoriam .
- CHO. Cohors .
- C. I. C. Cajus Julius Caesar .
- CL. Claudius . Claudia *sribu.* Clarissimus . Colonia .
- CL. V. Clarissimo Viro .
- C. M. Caesar Maximus . Cajsus Marius . Causa Mortis . Curavit Monumentum . Conjux Marito .
- C. M. D. Conjux Marito (Conjugi Maritus) Dedit .
- C. M. F. Conjux Marito (Conjugi Maritus) Fecit . Curavit Monumentum Fieri . Clarissimae Memoriae Femina .
- C. M. S. Condidit Monumentum Sibi .
- C. M. T. Curavit Monumentum Testamento .
- C. M. V. Clarissimae Memoriae Viro . Curavit Monumentum Vivens .
- C. MVN. Curator Municipii .

CN.

CN. Cnaeus . Cnaea .

C. O. Civitas Omnis . Conjugi Optimo , mae .

CO. Conjux . Conjugi .

COACT. A CONL. ABD. I. E. L. F. F. Coactus A Conlega Abdicavit . In Ejus Locum Factus Est .

COER. Coeravit , i. e. Curavit . Coeravere ,

COH. Coheres . Cohors .

COH. I. PR. P. V. Cohors Prima Praetoria Pia Victrix .

COL. Collega . Collegium . Coloni . Colonia Collocatur .

COL. AA. PATR. Colonia Augusta Patrensis .

COL. DED. Colonia Deducta . Colonis Dedit .

COM. R. P. Comes Rerum Privatarum .

COM. S. L. Comes Sacrarum Largitionum .

COM. M. Communi Matri .

COM. AS. ROM. ET. AVG. Commune Asiae Romae Et Augusto .

COM. HAB. C. Comitiorum Habendorum Causa .

COMM. Commilitones . Commodus . &c .

COMM. CONS. Communi Consensu .

COMP. Compari . Compitalia .

CON. Contagium . Conjux . Conlega . Consul . Consularis .

CONCORD. EXERC. Concordia Exercituum .

CONLAC. F. Con Lacrymis Fecit , i. e. Cuius lacr. (*Alti legunt* , Conlacrumantes Fecerunt .)

CON. P. S. Consularis Provinciae Siciliae .

-CONS. Consiliarius . Consualia . Consul . Consularis . Consulatus .

CONSEN. Consentibus *Diis* .

CON. SEN. ET. EQ. OR. P. Q. R. Consensu Senatus Et Equestris Ordinis Populi Que Romani .

CON. SOL. D. Condenato Solum Dedit .

M 5

CONS.

- CONS. S. Conservatori Suo .
 C. Q. P. Comites Ordinis Primi .
 COR. Cohors . Cornelius . Cornelia *tribu* . Co-
 rona . Corvinus .
 COR VAL. II. Coronis Vallaribus Duabus .
 COS. Consul . Consules . Consularis .
 COS. DES. S. D. Consuli Designato Salutem
 Dicit .
 COS. ORD. Consul Ordinarius .
 COSS. PRAET. TRIBB. PL. S. P. PL. Q.
 R. Consulibus Praetoribus Tribunis Plebis
 Senatu Populo Plebique Romanae .
 COS. VIR, Consularis Vir .
 COS. V. P. P. Consul Quintum Pater Patriae .
 C. P. Cinerarium Posuit . Curavit Ponendum .
 C. P. S. Curavit Poni Sibi .
 C. P. S. E. Curavit Pecunia Sua (Proprio
 Sumptu) Erigi .
 C. P. T. Curavit Poni Titulum .
 C. Q. S. S. F. Causa Quae Supra Scripta Est .
 C. R. Civis Romanus . Cives Romani . Curavit
 Refici .
 CR. Creticus . Crispus .
 CRAS. Crassus .
 C. R. C. Cujus Rei Causa .
 CRVST. ET. SPORT. N. S. X. N. Crusta-
 lum Et Sportulas Nomine Suo Decem Num-
 mos .
 C. S. Communi sumptu . Consulum Sententia . Cum
 Suis . Curavit Sibi . Conjugi Suo . (Suae) .
 CS. Caesar . Consiliarius . Consul .
 C. S. C. P. T. M. Cum Suis Curavit Poni Ti-
 tulum Monumenti .
 C. S. F. Communi Sumptu Factum . Curavit Si-
 bi Faciendum . Cum Suis Fecit .
 C. S. H. Communi Sumptu Heredum . Cum Suis
 Heredibus . C. S.

- C. S. H. S. S. S. V. T. L. Comuni Sepulcro Hic Siti Sunt. Sit Vobis Terra Levis.
 C. S. H. S. T. T. L. Comuni Sumptu Heredum. Sit Tibi Terra Levis.
 C. S. S. Cum Suis Servis. Curavit Sibi Sepulcrum. Curavit Sibi Suis.
 C. V. Centum Vir. Centum Viri. Clarissimus Vir. Consul Quintum.
 C. V. I. CELSA. Colonia Victrix Julia Celsa.
 CV. MA. F. AN. XV. Cum Marito (Fuit Annos quindecim).
 C. V. M. P. Contra Votum Memoriam Posuit. Curavit Vivens Monumentum Poni.
 C. V. P. V. D. D. Clarissimus Vir Praefectus Vrbi DeDicavit (Dono Dedit.) Communi Voluntate Publice Votum Dederunt.
 CVR. CURA. Curator. Curavit. Curia. Curio. Curuis.
 CVR. AED. SAC. Curatori Aedium Sacrarum.
 CVR. ANN. Curatori Annonae;
 CVRAT. OP. PVB. Curatori Operum Publicorum.
 CVR. D. S. Curavit De Suo.
 CVR. ET. SVB. ASC. DED. Curavit Et Sub Ascia Dedicavit.
 CVR. II. FRVM. COM. Curator Iterum Frumenti Comparandi.
 CVR. P. P. Curator Pecuniae Publicae.
 CVR. RP. Curator Rei Publicae.
 CVR. SAC. PVB. P. R. Curator Sacrorum Publicorum Populi Romani.

D

DAta. Decimus. Decius. Decurio. Dedicavit. Dedit. Depositus. Devotus. Deus. Dictator.

- Stator . Dies . Diis . Divus . Donavit . Domi-
 nus . Domo .
 D. A. C. Divus Augustus Caesar .
 DAC. Dacia . Dacius .
 D. A. S. Divo Augusto Sacrum .
 DAT. ET PP. Data Et Proposita .
 DAT. POP. Datum Populo .
 D. B. I. Diis Bene Juvantibus
 D. B. M. Dedit Bene Merenti .
 D. B. S. F. De Bonis Suis Fecit .
 D. C. Divus Caesar . Decurio Coloniae . Decu-
 rionum Collegium .
 D. C. A. Divus Caesar Augustus .
 D. C. ND. L. De Causa Non Dum Liquet .
 D. CP. Datum Constantinopoli .
 D. C. S. De Consilii Sententia .
 D. D. Decurionum Decreto . Dedicavit . Dedi-
 catum . Dedit Donavit . Dedit Dedicavit . Do-
 no Dedit . Deo Domestico . Dis Deabus . Diis
 Dantibus . Dotis Dictio .
 DD. Dederunt . Dedicavit . Dedicaverunt . Dies .
 D. DD. Dono dederunt . &c.
 D. D. D. Datum Decreto Decurionum , &c.
 Dono Dedit Dedicavit .
 D. D. D. D. Dignum Deo Donum Dedit .
 Dono Datum Decreto Decurionum .
 DDD. NNN. FFF. Domini Nostri Felices tres .
 D. D. D. S. Dono Dedit De Suo .
 D. D. L. Dono Dedit Lugens . (Libens) .
 D. D. M. Dono Dedit Libens Merito . (Libe-
 ro Munere) .
 D. D. M. Dedicatum Dis Manibus . Dono De-
 dit Monumentum .
 DD. NN. AVGG. Dominorum Nostorum Au-
 gustorum .
 D. D. O. P. Dis Deabus Omnibus Posuit .
D. D.

- D. D. Q. Dedit Donavit Que . &c. Dis Deabus
Que .
- D. D. S. Dis Deabus Sacrum .
- DE. Decius . Defunctus .
- DEC. Deceffit . Decius . Decurio .
- DEC. DEC. MVN. MAL. Decreto Decurionum Municipii Malacitani .
- DEC. HS. XII. N. Decurionibus Sestertios Duodecim Numero .
- DEC. * XIII. AVG. XII. POP. XI. Decurionibus Denarios Tredecim . Augustalibus Duodecim . Populo Vndecim .
- DED. Dedicavit . &c.
- D. E. R. I. S. C. De Ea Re Ita Senatus Censuit .
- D. F. Decimi (Divi) Filius (Filia .) (Det Fisco) .
- D. F. D. I. P. Decurionum Fide Dividenda In Publicum . (*Possit etiam exponi , Inter Plebem .*)
- D. F. HS. C. Det Fisco Sestertios Centum .
- DE. P. S. P. De Pecunia Sua Posuit .
- D. G. Dedit (Donavit) Gratis . (*Quidni Gratus ?*)
- D. H. Donavit Heredibus . Dono Habuit .
- D. I. Dari iussit . Diis Immortalibus . Diis Inferis .
- DEN. Denatus .
- DEP. EST. IN. PA. Depositus Est In Pace .
- DESS. Designari .
- DIAL. Dialis *Flamen* .
- DIC. Dictator .
- DICT. SEDIT. SEDAN. ET. R. G. C.
Dictator Seditionis Sedandæ Et Rei Germanicæ Causa .
- DIG. M. Dignus Memoria . Digna Mulier .

- DIL. S. Dilectissimus Servus .
 D. I. M. Deae Iſidi Magnae . Deo Invicto
 Mithrae . Dis Inferis Manibus (Malis) .
 DI. IMM.) Diis Immortalibus Sacrum .
 D. I. S.) Dis Infernis Sacrum .
 DIS. D. Q. Dis Deabus Quae .
 DISP. ET. TABVL. Dispensator Et Tabularius .
 D. L. Dedit Libens . (Locum . Lugens .) Donavit Locum . Decimi Libertus .
 D. L. A. P. Donum Libens Animo Posuit .
 D. L. D. L. D. D. D. Dono Libens Dedit .
 Locus Datus Decreto Decurionum .
 D. L. D. P. Dis Locum Dedit Publice .
 D. L. M. Datus Locus Monumenti . Dedit Libens Merito .
 D. L. S. Dedit Locum Sepulturae . Dis Laribus Sacrum .
 D. M. Deae (Deum) Matris . Dedit Maerens . (Monumentum) . Dis Manibus . Divae Memoriae . Divino Monitu . Dolus Malus . &c. .
 Domus Mortui . (Dicitum Memoriae) .
 D. M. A. Dolus Malus Abesto .
 D. M. AE. Deo Magno Aeterno .
 D. M. E. M. AE. Deo Magno (Dis Manibus) Et Memoriae Aeternae .
 D. M. E. V. G. Doli Mali Fraudis-Ve Causa .
 D. M. L. Datus (Dicitus) Memoriae Locus . Dedit Merito Libens .
 D. M. M. I. Deae Magnae Matri Iſidi .)
 Ideae) .
 D. O. M. Deo Optimo Maximo .
 D. M. P. Dis Manibus (Defunctae Monumentum) Posuit .
 D. M. V. F. Dis Manibus Votum (Vivens .
 Univerſis) Fecit .

D. N:

- D. N. Dominus Noster .
 DNA. Domina .
 D. N. M. Q. E. Devotus Numini Majestati
 Que Ejus .
 D. O. M. S. Deo Optimo Maximo (Diis Omni-
 bus Manibus) Sacrum .
 DON. DON. Donis Donatus .
 D. P. Dedit Publice . De Pecunia. Diis Patriis
 (Penatibus) . Divus Pius . Donum Posuit .
 D. PEG. R. De Pecuniis Repetundis .
 D. P. M. V. Dies Plus Minus Quinque .
 D. PP. Data Proposita . Data Publicata . Dis
 Perpetuis .
 D. P. P. De Pecunia Publica (Propria) .
 D. P. S. De Pecunia Sua . Dedit Proprio Sum-
 ptu . Dis Penatibus (Perpetuis) Sacrum .
 D. P. S. D. L. D. P. De Pecunia Sua Dedi-
 cavit . Locus Datus Publice .
 D. Q. S. De Quo Supra . Dies Qui Supra .
 DR. Drusus .
 D. S. Data Subscripta . Deo Sancto . Deo Sa-
 crum . De Suo .
 D. S. B. H. S. S. De Suis Bonis Hec Sibi
 Sumpserunt (Suis) .
 D. S. D. D. De Suo Donum Dedit . &c .
 D. S. I. M. Deo Soli Inviecto Mithrae .
 D. S. I. P. C. De Sua Impensa Poni Curavit .
 D. S. P. Deo Sacrum Posuit . De Sua Pecunia .
 De Suo Posuit .
 D. S. P. P. De Sua Pecunia Posuit . De Suo
 Posuere .
 D. S. S. De Suo Sibi . De Senatus Sententia .
 De Suo Sumptu .
 D. S. V. S. L. L. M. De Suo Votum Solvit
 Lubentissime Merito .
 D. T. Dedit Testamento (Titulum . Tumulum) .
 (Dum

- (Dum. Taxat).
 D. V. Dedit Vivens . Devota Vestae . Devotus
 Vester (Vir) . Dies Quintus . Dis Volentibus .
 Donec Vixit .
 DVL. Dulcis . Dulcissimus . &c.
 D. V. S. Dedit Vivens Sibi . Dis Univerſis Sa-
 crum .
 DVVMV. Duum Vir ., Duum Viratus .

B

- E**. Ejus . Ei . Eorum . Eis Exerit . Est . Er-
 go .
 E. B. Ejus Bona .
 E. C. Ejus Cauſa . Eriſi Curavit .
 ED. Edicto .
 E. D. Ejus Domus . (Dominus .)
 EDV. P. D. Edulium Populo Dedit .
 EE. Eſſe .
 EE. N. P. P. Eſſe Non Poſteſt .
 E. F. Egregia Femina . Eriſi Fecit . Ejus Fila-
 us .
 EG. Egit . Egregius . &c.
 ER. S. B. M. F. Erga Se Bene Merenti Fecit .
 E. H. Ejus Heres .
 E. H. E. Ex Heres Eſto .
 E. H. L. N. R. Ejus Hac Lege Nihil Roga-
 tur .
 E. H. T. N. N. S. Extraneus Heres Tumulum
 Nunc Non Sequitur . Exterum Heredem Ti-
 tulus Noſter Non Sequitur .
 EID. MART. Eidus Martias .
 E. I. M. C. V. Ex Jure Manu Conſertum Vo-
 cavit .
 E. L. Ea Lege . Ejus Locus . Edita Lex .
 E. M. Ejus Mater . Egregiae Memoriae (Mu-
 licis)

- lieri.) **E**rexit Monumentum .
- EM.** Emeritus . **E**mit .
- EMP.** Emptor . **E**mpa .
- EM. VR.** Eminenti Viro .
- EN.** Endotercifus *h. e. Intercifus dies.* **ENIM.**
- EOR.** Eorum .
- EP.** Epistola . **E**pitaphium .
- EP. M.** Epistolam Misit .
- EPVL. INDICT.** Epulum Indictum .
- EQ.** Eques . **E**quiria .
- EQ. M.** Equitum Magister .
- EQ. M. P.** Equum Meruit Publicum .
- EQ. O.** Equester Ordo . &c.
- EQ. P.** Equus Publicus . &c.
- EQ. R. E. P.** Eques Romanus Equo Publico .
- EQ. SING.** Eques Singularis .
- ER.** Erit . **E**rogator .
- E. R. A. EA** res agitur .
- E. S. ET. LIB. M. E.** Et Sibi Et Libertis Monumentum Erexit .
- E. S. S. PQ. R.** Ex Sententia Senatus Populi Que Romani .
- ESQ.** Esquilina tribu .
- E. T. F. I. S.** Ex Testamento Fieri Jussit Sibi .
- ET. L. L. P. Q. E.** Et Libertis Libertabus Posteris Que Eorum .
- ET. S. A. D.** Et Sub Ascia Dedicavit .
- ET. S. ET. S. LIB. L. P. D. F.** Et Sibi Et Suis Libertis Libertabus Posteris Que Eorum .
- E. V.** Egregius Vir . &c. (Ex Voto .)
- E. V. L. S. EJUS** Votum Libenter Solverunt .
Ei Votum Libens Solvit .
- EVOC.** Evocatus .
- EXACT. TRIB. CIVIT. GALL.** Exactor Tributorum Civitatum Galliae .
- EX. A. D. C. A.** Ex Auctoritate Divi Caesaris Augusti .
- EX.**

- EX. A. D. K.** *Ex Ante Diem Kalendas.*
EX. A. P. *Ex Argento Publico.*
EX. C. C. *Ex Civitatis (Coloniarum, Communi) Consensu.*
EX. D. *Ex Decreto (Decuria, Domo, Dono.)*
EX. E. *Exheres Esto.*
EX. EA. P. Q. I. S. AD. AER. D. F. *Ex Ea Pecunia Quae Jussu Senatus Ad Aerarium Delata est.*
EX. GER. I. *Ex Germania Inferiori.*
EX. H. L. N. R. *Ex Hac Lege Nihil Rogatur.*
EX. I. Q. *Ex Jure Quiritium.*
EX. M. D. *Ex Monitu Dedit.*
EX. NVM. FRVM. LEG. *Ex Numero Frumentariorum Legionis.*
EX. ORD. ARVS. *Ex Ordine Aruspicum.*
EX. PR. *Ex Praetorio. Ex Praetoria Nave.*
EXQ. *Exquilina tribu.*
EX. R. *Exactis Regibus.*
EX. S. C. P. *Ex Senatus Consulto Posuit. Ex Suo Curavit Ponendum.*
EX. S. D. *Ex Senatus Decreto. Ex Suo Dedit.*
EX. T. F. I. *Ex Testamento Fieri Jussit.*
EX. V. *Ex quinta. Ex Visu. Ex Voto.*
EX. V. S. P. *Ex Voto Sacrum (Suo, Suscepto) Posuit.*

F

- F** *Faciendum. Factum. Fecit. Fieri. Familia. Factus dies. Felix. Feliciter. Femina. Fides, Filius. Filia, Frater. Fronte. Fuit.*
FAB. *Fabius. Fabia. tribu. Fabrum.*

FAL.

- FAL.** Falerina *tribu*.
FAM. Familia. Familiaris.
F. C. Faciendum Curavit. Fidei Commisſum.
 Fiduciae Cauſa. Fraude Creditoris. Filio Carif-
 ſimo, *vel* Filiae. Fecit Conjux.
F. D. Fides Data. &c. Factum Dedicavit. Fla-
 men Dialis.
F. E. Factum Eſt. Fecit Erigi. Fides (Filius)
 Ejus.
F. E. D. Factum Eſſe Dicitur.
FEL. P. R. Felicitas Populi Romani.
FER. Feralia.
FER. LAT. C. Periarum Latinarum Cauſa.
FER. NEP. Feriae Neptuni.
F. E. S. Fecit Et Sacravit. Fecit Et Suis.
F. F. F. Fabrefactum Fabricaverunt. Fecerunt.
 Fieri Fecit. Filii. Filius Familias. Fratres.
 Flando Feriundo.
F. F. F. Ferro Flamma Fame. Flavii. Filius Fe-
 cit. (Fuit). (Flando. Faciendo. Feriundo.)
F. FL. Fratris Filius.
FF. PP. FF. Fortiſſimi. Piſſimi. Feliciffimi.
F. E. Q. Filia Eliabus Que
F. H. Fecerunt Hoc. Fecit Heres &c. Filius
 Heres. Femina Honeſta.
F. HC. Familiae Herciſcundae.
F. I. Fide Juſſor. Fieri Juſſit.
F. I. A. P. Felix Julia Auguſta Pia.
FI. B. Fide Bona.
FID. M. Fides Militum.
F. L. Favete Linguis. Fecit Locum. Feminae
 Lectiſſimae.
FL. Filius. Filia. Flamen. Flaminica. Flami-
 nius. Flavia *tribu*. Flavius.
FLC̄A. Falcidia *lex*.
FLO. Floralia.

F. M.

- F. M. Fati Munus . Fecit Monumentum . (Memoriam . Moerens . Merenti) . Fieri Mandavit .
- F. M. I. Fati Munus Implevit . Fieri Monumentum Jussit .
- F. N. C. Fidei Nostrae Commisit .
- F. O. Fratri Optimo .
- FONT. Fontinalia .
- FOR. Forum . Fortuna . Fortis .
- FOR. RE. EX. S. C. Fortunae Reduci Ex Senatus Consulto .
- F. P. Fastus primo . Fecit Patri (Publice) . Filius Patri , Filio Pater (Posuit) . Fas Praetori . Feriae Publicae .
- F. R. Finium Regundorum &c.
- FR. Forum . Frater . Fronte . Frumentarius .
- FR. D. Frumenti Dandi .
- FS. Familias . Fratres . Filiis .
- F. T. C. Fieri Testamento (Titulum) Curavit
- F. V. C. Fidei Vestrae Commissum . Fieri Vivens Curavit . Fraudis Ve Causa .
- F. V. S. L. M. Fecit Vivens Sibi Locum Monumenti . Fecit Voto Suscepto Libens Merito .

G

- G Gajus . Gaudium . Genius . Gens . Genus . &c.
Gestis . Gratia .
- GAL. Galeria tribu . Galerius , Gallus .
- G. B. D. M. P. Genio Bono Dixit Monumentum Publice .
- G. D. Germanicus Dacicus . Gratis Dedit .
- GEM. Gemina Legio . Gemellus .
- GER. Germanicus .
- GG. Gemina Legio . Gesserunt .
- G. L. Genio Loci . Gaji Libertus &c.

GL.

- GL. E. R. Gloria Exercitus Romani .
 GL. P. Gloria Parentum. (Populi, Patriae).
 G. M. Genio Malo .
 GN. Gens . Genius . Genere . Gnaeus .
 GN. N. T. M. D. D. Genio Numini Tutelari
 Monumentum (Merito) De Dicatum .
 G. P. Galliae Procurator, Genio Posuit (Paren-
 tum) .
 GR. Gerit. Grex. Gratis .
 GRAC. Gracchus .
 GR. D. Gratis Dedit .
 G. S. Genio Sacrum .
 G. V. Genio Urbis . Gnaeus Valerius . Gravitas
 Vestra .
 G. V. S. Genio Urbis Sacrum . Gratis (Gratus)
 Votum Solvit .

H

- H** Habet. Heres. &c. Hic. Hoc. Honestus .
 Honor. Hora. &c.
 H. A. C. Heres Amico Curavit .
 H. A. F. C. Hanc Aedem Ei condidit . Hanc
 Aram Exigi Curavit .
 H. A. I. R. Honore Accepto Impendium Remi-
 sit .
 H. B. Heres Bonorum . Hora Bona .
 H. B. V. P. Heres Bonorum -- Ve Possessor .
 H. C. CV. Hic Condi Curavit . .
 HC. L. S. P. S. Hunc Locum Sepulturae Posu-
 it Sibi .
 H. D. D. Heredes Dono Dedere . Honori Do-
 mus Divinae .
 HER. S. Herculi Sacrum .
 H. E. S. Hic Est Situs (Sepultus)
 H. ET. L. Heredes Et Liberti .

H. F.:

- H. F. Heres Fecit. Hic Fundavit. Honeſta Fe-
mina.
- H. H. Heredes. Homo Honeſtus (Hiſpaniarum).
- H. H. M. S. Heredes Hoc Monumentum Sequi-
tur.
- H. I. Hic Jacet.
- HILAR. TEMP. Hilaritas Temporum.
- H. K. N. Have Kariffime Nobis.
- H. L. Hac Lege. Hic Locus &c. Hoc Lega-
vit. Honeſto Loco.
- H. L. D. Heres Libens (Hoc Libens . Hunc
Locum) Dedit.
- H. L. H. N. S. Hic Locus Heredes Non Se-
quitur.
- H. L. N. Honeſto loco Natus.
- H. L. R. Hac Lege Rogatum.
- H. M. Hoc Mandavit. Hoc Monumentum. Ho-
neſta Mulier. (Hanc Memoriam .) Honeſta
Miſſione. Hora Mortis.
- H. M. AD. H. N. T. Hoc Monumentum Ad
Heredes Non Tranſit.
- H. M. D. M. A. Huic Monumento Dolus Ma-
lus Abeſto.
- H. M. E. H. N. S. Hoc Monumentum Exte-
rum Heredem Non Sequitur.
- H. M. E. N. R. Hoc Monumentum Exterum
Non Recipit.
- H. M. G. N. S. Hoc Monumentum Gentiles
Non Sequitur.
- H. M. IN. F. P. X. IN. A. P. X. Hoc Mo-
numentum In Fronte Pedes Decem In Agro
Pedes Decem.
- H. L. S. M. Hoc Monumentum (Hanc Memo-
riam) Sibi Mandavit.
- H. M. S. S. E. H. N. S. Hoc Monumentum
Sive

Sive Sepulcrum Exteros Heredes Non Sequitur.

H. N. D. M. A. Heredi Non Datur Monumenti Actio .

H. O. Hostem Occidit . Hoste Occiso .

HO. Homo . Honestus Honor . Hora .

HOR. Hora . &c. Horatia tribu .

HOS. Hospes . Hostis .

H. O. S. Hic Ossa Sita .

H. O. S. E. H. N. S. Haec Ollarum Series Ex-
terum Heredem Non Sequitur .

H. P. Hasta Pura . Hic Positus . Hic Posuit . Ho-
ra Pessima .

H. R. Hic Requiescit . Honestas Ratio .

H. R. E. I. Q. M. E. A. Hanc. Rem Ex Jure
Quiritum Meam Esse Ajo .

H. R. I. P. Hic Requiescat In Pace .

H. R. I. R. Honore Recepto Impensam Remi-
sit .

H. S. Herculi Sacrum . Heredem Solvi . Hic Si-
tus . &c. Hoc Sepulcrum . Hora Secunda . Hoc
Solutus .

H. S. Sive HS. Sestertius . Sestertium .

H. S. E. T. F. L. H. F. C. Hic Situs Est. Te-
stamento Fieri Jussit . Heredes Faciendum Cu-
raverunt .

H. S. F. H. T. F. Hoc Sibi Fecit . Heredes
Titulum Fecerunt .

H. S. H. N. S. Hoc Sepulcrum Heredes Non
Sequitur .

H. S. S. Hic Siti (Sepulti) Sunt .

H. S. T. N. E. Huic Sepulcro Titulus Non
Est .

H. S. V. F. M. Hoc Sibi Vivens Fieri Manda-
vit .

H. T. V. P. Hunc Titulum Vivus Posuit .

H. V. Hispaniae Vtriusque . Honestus Vir . Ho-
nore

nore Vfus. Horis quinque. Hoc volens. Hoc Vivus. Hoc Votum.

I

- I**. Immortalis . Imperator . In . Inferis . Inter .
 Invicto . Jovi . Iterum . Julius . Jussit . *Semel .*
Vnum . Assis nota .
- JAN. Januarius .
- JAN. CLV. Janus Clufus . Janum Clufit .
- IN. T. C. Intra Tempus Constitutum .
- I. B. In Brevi .
- I. C. Intra Circulum . Julius Caesar . Juris . Con-
 sultus .
- J. C. E. V. Justa Causa Esse Videtur .
- I. D. Inferis Diis . Jovi Dedicatum . Iſidi Deae .
 Juri Dicundo . &c. Juris Dictio .
- ID. Idus . &c.
- I. D. P. Idemque Probavit . Juri Dicundo Prae-
 est . &c.
- I. D. T. S. P. In Diem Tertium Sive Peren-
 dinum .
- I. E. Id. Est . In Edictis . Judex Esto .
- I. F. In Foro . In Fronte . Inter Fuit . Juffu .
- I. H. Jacet Hic . Justus Homo .
- I. H. D. D. In Honorem Domus Divinae (Deo-
 rum Dear.)
- II. *Iterum . Secundum . Duo .*
- II. VIR. I. D. QQ. Duum Vir Juri Dicundo
 Quinquennalis .
- I. L. Illius Libertus . (Liberta .) In Loco . In-
 tra Limitem . Jure Legis . Justa Lex .
- I. L. D. In Loco Divino . Ipse (Illi) Libens
 Dedit . &c.
- I. L. P. (R. vel S.) In Loco Publico (Reli-
 gioso . Sacro) .

IMM.

IMM. II. HON. III. Immunis Iterum Honoratus
Quartum.

IMP. Imperator. Imperatrix. Imperio.

IMP. RECEPT. Imperio (Imperatore .) Re-
cepto.

IN. MAG. M. E. IN. E. L. F. F. In Magistratu
Mortuus Est. In Ejus Locum Factus Est.

INF. AER. PP. R. H. S. M. N. Inferat Aera-
rio Populi Romani Sestertios Mille Nummos.

IN. M. (PR) O. E. In Magistratu (Praelio)
Occisus Est.

IN. R. P. S. FVNC. In Re publica Sua Fun-
ctus.

INTEG. FAM. Integrae Famae.

I. O. M. C. Jovi Optimo Maximo Conservatori :

I. O. M. S. P. Q. R. V. S. PR. S. IMP.

CAES. QVOD. PER. FV. R. P. IN.

AMP. ATQ. TRAN. S. F. Jovi Optimo Ma-
ximo Senatus PopulusQue Romanus Votis Su-
sceptis Pro salute Imperatoris Caesaris Quod
Per Eum Res Publica In Ampliore Atque
Tranquilliore Statu Est.

I. P. In Pace. In Possessione. Indulgentiss. Pa-
trono. Justus Possessor. Jussit Poni.

I. Q. Jure Quiritum.

I. Q. P. IdemQue Probavit.

I. R. Jovi Regi. Junoni Reginae. Jure Roma-
no (Rogavit).

I. S. In Senatu. In Suis. (In Suos.) Jovi
Sacrum. Judicatum Solvi. Judicium Solvit.
Judicio Senatus.

I. S. C. In Senatus Consulto. Judex Sacrarum
Cognitionum.

I. S. L. M. Ipse Solvit Lubens Merito.

I. S. M. R. Juno Sospita Magna Regina.

I. SN. R. In Senatu Romano.

N

I. S.

- I. S. S. Inferius Scripta Sunt.
 I. S. V. P. Ipsi Sibi (Impensa Sua) Vivi Po-
 fuere.
 I. T. C. Intra Tempus Constitutum.
 IVD. Judex . Judicium .
 IVD. CAP. Judaica Capta .
 I. V. E. E. RP. F. S. V. C. Ita Vt Eis E
 Republica Fideve Sua Videbatur Censuere .
 IVG. Jugali .
 IVL. Julius , Julia .
 IVRD. Juridicus . Juris Dictio .

K

- K**. Kaeso . Kaja . Kalendae . Kalumnia . Kaput .
 Karissimus . &c. Kardo . Karthago .
 K. C. Kalumniae Causa . Kapite Caesus (Cen-
 sus) . Karthago Civitas .
 K. D. Kalendae Decembres . Kapite Deminutus .
 K. F. Kai. Febr. Kardo Finalis . Kariss. Fil.
 K. L. V. Kaput Legis Quintum .
 K. N. Kaesonis Nepos . Kal. Novembr. Karissi-
 me Nobis .
 K. P. Karissime Parens . Kardo Positus . Kastrā
 Posuit .
 K. Q. (S) Kalendae Quintiles (Sextiles) .

L

- L** . Laribus . Latinos . Latum . Legavit . Legio .
 Lex . Libens . Libertus . Libra .
 Locavit . Locus . Longum . Lucius . Lustrum .
 Quinquaginta . Ludus .
 L. A. D. Libens Animo Dedit . &c. Locus Al-
 teri Datus .
 L. AG. Leg. Agraria .

L AP.

- L. AP. Ludus Apollinis. &c.
- L. B. M. D. Locum (Liberto, Libertae) Bene Merenti Dedit .
- LB. S. Libens Solvit .
- L. C. Latini Cives (Coloni) . Lege Gavetur . Libertatis Cauſa . Locus Conceſſus . Lucius Cornelius .
- L. D. P. Libertus Domino (Liberto Dominus) Poſuit . Locus Datus Publice .
- L. D. S. C. Locus Datus Senatus Conſulto (Sepulturae Cauſa . Sententia Collegii) Libens De Suo Curavit .
- L. F. D. Lege Ejus Damnatus . Libens Ei Dedit . Locus Ei Datus .
- LEG. Legatum . Legatus . Legavit . Lege . Legio . &c.
- LEG. I. ADI. P. F. ANT. Legio Prima Adjutrix Pia (Fidelis) Felix Antoniana .
- LEG. V. M. P. C. Legio Quinta Martia (Macedonica) Pia Conſans .
- LEG. XIII. G. M. V. Legio Decima Quarta Gemina Martia Victrix .
- L. E. LI. M. C. S. Libens Et Libens Merito Cum Suis .
- L. EM. Locus Emptus .
- LEM. Lemonia tribu . Lemuria .
- LEP. Lepidus .
- L. F. Libens (Libertus . Lugens . Luſtrum) Fecit . Lucii Filius .
- L. F. F. O. M. M. D. S. Libens Fieri Fecit Omni Meliori Modo De Suo .
- LG. Legatus . Legavit . Legio .
- L. H. F. C. Libertus Heres (Locum Hunc . Libens , Libertus , Lugens Hoc) Faciendum Curavit .
- L. I. Lex Julia .

- LIB. Liber . Liberalia . Liberalitas . Libertus .
 &c. Libertas .
- LIB. LB. P. Q. E. Libertis Libertabus Posteri-
 risQue Eorum .
- LIB. TABVL. Librarius Tabularii .
- L. IV. REP. Lex Julia Repetundarum .
- L. L. Libens Lubens . Libertissime . Libertis
 Libertabus . Lucii Libertus . &c.
- LL. Dupondius . Legibus . Liberti duo .
- L. L. Q. S. P. Q. S. Libertis LibertabusQue
 Suis PosterisQue Suorum .
- LLS. Sestertius .
- L. M. Legavit (Locavit) Memoriam (Monu-
 mentum.) . Libens Merito . Libero Munere .
 Locus Monumenti . (Mortuorum) . &c. Lu-
 cius Muraena .
- L. M. E. Locum Monumenti Elegit . (Eredit) .
- L. O. Liberto Optimo . Libertis Omnibus .
- L. P. Locus Proprius . (Propitius . Publicus .)
 Lege Punitus .
- L. P. C. R. Latini Prisci Cives Romani . Li-
 bens Poni Curavit Requitorium .
- L. P. F. F. V. A. VI. Lugens Pater Filio Fe-
 cit . Vixit Annos Sex .
- L. PR. Locus Privatus . &c.
- L. Q. S. Locus Qui Supra .
- L. R. Lege Rogatus . Lex Romana . Locus Re-
 ligiosus . Locavit Requitorium .
- L. S. Laribus Sacrum . Libens Solvit . Liberto
 Suo . Locus Sacer . Locus Sepulturae .
- L. S. M. C. P. Locum Sibi Monumenti Cura-
 vit Poni .
- L. T. Legavit Testamento . (Titulum) . Le-
 gem Tulit . Lucius Tadius (Titius) .
- L. V. Lex Vetat . Libens Vovit .
- LVD. PLEB. I CIRC . Ludi Plebeji In Circo .
 L. VOC.

- L. VOC. Lex Voconia . Lucius Voconius .
 LV. P. F. Ludos Publicos Fecit .
 LVSTR. MISS. Lustrum Missum .

M

- M.** Magister . Magistratus . Magnus . Manibus .
 Marcus . Marca . Mars . Mater . Memo-
 riae . Menses . Miles . Militavit . Millia . Mis-
 sio . Monumentum . Mortuus . Mulier .
 M. Manius .
 MAC. AVG. Macellum Augusti .
 MAEC. Maecia *tribu* .
 MAG. EQ. Magister Equitum .
 MAG. QVING. COLL. FABR. TIG. Magister
 Quinquennalis Collegii Fabrum Tignariorum .
 M. A. G. S. Memor Animo Grato Solvit .
 MAI. Major .
 MAM. Mamercus .
 MAN. IRAT. H. Manes Iratos Habeat .
 MAR. Marius . Maritus . Marmor .
 MAR. VLT. Mars Ultor .
 MATR. Matralia . (*Matris Matutae festum*) .
 MAX. POT. Maximus Pontifex .
 M. B. Memoriae Bonae . Merenti Bene . Mulier
 Bona .
 M. B. M. F. Monumentum (Matri . Mulieri .
 Marito) Bene Merenti Fecit .
 M. C. Marcus Cato . (Censor . Cicero) Me-
 moriae (Mortis) Causa . Monumentum Con-
 didit . (Curavit .) &c. Matri (Mulieri) Ca-
 rissimae .
 M. CS. Marcus Caesar .
 M. C. T. Monumentum Curavit Testamento .
 M. D. Manibus Dis . Matri Deum . &c.
 M. D. M. I. Magnae Deum Matri Idaeae . (*Idi*)
 N 3 M. E.

- M. E. Memoriam Erexit. Mortuus Est.
 M. E. M. D. D. E. Municipibus Ejus Municipii Dare Damnas Esto.
 MEN. Menenia (*tribu*).
 MERC. Mercator. Mercurius. Mercurialis.
 MERk. D. Merkedonius (Mercedinus) Dies.
 M. F. P. Makae Fidei Possessor. Mater Filio Posuit.
 M. H. Mulier Honeſta. Mandavit Hoc. &c.
 M. H. AD. H. N. T. Monumentum Hoc Ad Heredes Non Transit.
 M. H. E. Mihi Heres Esto.
 M. H. E. N. R. Monumentum Hoc (Herodem) Extraneum Non Recipit.
 M. H. H. N. S. Monumentum Hoc Heres (*positus* Herodem) Non Sequitur.
 M. H. S. M. Memoriam Hanc Sibi Mandavit. &c.
 M. I. Matri Idaeae. (Idi). Maximo Jovi, Monumentum Jussit.
 M. I. L. COH. X. JV. VRB. Miles Cohortis Decimae Juvenum Urbanorum.
 MI. ME. H. DD. S. Mihi Meisque Hoc DeDici Sepulcrum.
 MIN. Minervae Minor. Minutia *tribu*.
 M. L. Marci Libertus. Merito Lubens. Miles Legionis. Militis Locum. Monumentum. Legavit. &c.
 ML. CL. PR. RA. Miles Classis Praetoriae Ravennatis.
 ML. PR. Miles Praetorianus.
 M. M. Magnae Matri. (Moesiae Memoriae.)
 MM. Marci duo Memoriae. Meritissimo. Milites.
 M. M. D. Matri Magnae Deum. Matri (Marito. Merenti) Monumentum Dedit.
 M. N. Marci Nepos. Meo Nomine. Millia Nummum.

M. P.

- M. P. Mille Passus. Millia Passuum. Memoriam
(Moerens. Mensam) Posuit. &c.
M. R. Miles Romanus. Municipium Ravennas.
M. S. Manibus Sacrum. Merito Solvit. Munaici-
pi Suo.
M. S. Majestati. Menses.
M. S. A. Moneta Sacra Augusti.
M. S. C. Monumentum Sibi Constituit. &c.
M. S. P. Memoriae Suae Posuit. &c.
M. S. S. H. N. S. Monumentum Sive Sepul-
crum (Supra Scriptum) Heredem Non Sequitur.
M. T. C. Marcus Tullius Cicero.
M. V. Manibus Univerfis. Minerviae Victricis
Legionis. Monumentum Vivens.
MVN. Munere. Municeps. Municipium. &c.
M. V. ϕ . Merito Votum Solvit.

N

- N**. Nazione. Natus. Nefastus (*dies*). Ne-
pos. Neptuno. Nobilis. Nomine. Nonis.
Noster. Numerarius. Numerius. Numero.
Nummus.
NAT. Natalia. Natus, Nazione. Natta.
N. C. Nero (Nobiliss.) Caesar. Non Credo.
N. C. N. P. Nec Clam Nec Precario.
N. D. D. Numini Dicitissimus. Devotissimus.
N. D. F. E. Ne De Familia Exeat.
NEG. VIN. Negotiator Vinarius.
NEP. RED. Neptuno Reduci.
NEPT. Neptunalia.
N. F. C. Nostrae Fidei Commissum.
N. F. (G) N. Nobili Familia (Genere) Natus.
N. H. V. N. AVG. Nuncupavit Hoc Votum
Numini Augusto.
N. I. Nomine Ipsius. Numinis Jussu.

- N. L. Nominis Latini . Non Licet . Non Liquet ,
 Non Longe . Numero Quinquaginta .
 N. L. M. F. ET. TV. Nobis (Nostrum . No-
 vum) Locum Monumenti Fecit Et Tumulum .
 N. M. Non Minus .
 N. M. N. S. Novum Monumentum Nomine Suo .
 N. M. Q. E. D. Numini Majestatique Ejus De-
 votissimus .
 N. P. Nefastus Primo . Nomine Proprio .
 N. R. Natione Romanus . Non Restituerunt .
 NR. CL. Nero Claudius .
 N. S. Nomine Suo . Non Sequitur . Novum Se-
 pulcrum . Numerii Servus .
 N. T. M. Numini Tutelari Municipii .
 N. TRAN. H. L. Non Transilias (Ne Tran-
 seas) Hunc Locum .
 N. V. N. D. N. P. O. Neque Vendetur Neque
 Donabitur Neque Pignori Obligabitur .
 N. VV. H. INF. S. Neminem Volumus Hoc
 Inferri Sepulcro .

O

- O. Obtulit . Omnibus . Oportet . Optimo .
 Optio . Ordo .
 OB. AN. L. Obiit Anno Quinquagesimo .
 OB. C. S. Ob Cives Servatos .
 OB. M. E. Ob Merita Ejus .
 OB. M. P. ET. C. Ob Merita Pietatis Et Con-
 cordiae .
 OB. R. B. G. Ob Res Bene Gestas .
 O. C. Omnis Civitas . Ope Consilio . Ordo Clarif-
 simus .
 OC. Occasus . Occisus .
 O. D. M. Opera Donum Munus .
 O. D. S. M. Optime De Se Merito .

O. F.

- O. E. B. Q. C.** Offa Ejus Bene Quiescant Con-
 dita .
O. E. R. Ob Fam Rem .
O. F. Opus Fecit . Omni Fide .
O. H. F. Omnibus Honoribus Functus . Offuarium
 Hoc Fecit .
O. H. S. S. Offa Hic Sita Sunt .
O. L. Operas (Ollam) Locavit .
OL. D. D. Ollam Dono Dedit .
O. L. O. C. Opere Locato . Opere Conducto .
O. M. Optime Merito . Optimo Maximo .
O. M. T. Optimo Maximo Tonanti .
O. P. Optimo Patri . (Principi . Patrono) .
OP. Opiter . Oportet . Oppidum . Optimo .
 Opus .
OP. ET. S. P. Optimo Et Sancto Patrono
 (Patronae) .
OPIC. Opiconsiva .
OPIF. Opifera .
ORB. PAR. Orbati Parentes .
OR. M. Ordo Militaris . Ornamentis Militaribus .
OSS. Ossarium . Offuarium .
O. V. F. Omnia (Omnibus) Vivens Fecit .
 Optimo Viventi (Viro) Fecit .

P

- P.** Pace . Pactum . Passus . Pater . Pecunia .
 Pedes . Perpetuus . Plus . Plebs . Pontifex .
 Populus . Possessor . &c. Posuit . Potestas .
 Praetor . Princeps . Pro . Provincia . Publice .
 Publica . Publius . Puer . Pupillus .
P. A. Pius Augustus . Posuit Aram .
PAL. Palatina *tribus* . Palilia .
PAP. *Papia tribus* .
P. A. P. B. M. Patri Avo Patrono Bene Merito .

- PAR** Parenti . &c. Parilia . Parthicus .
PAR. INF. P. Parentes Infelicissimi Posuerunt .
PATR. Patricius . Patronus .
PATR. COL. CVR. RP. II. VIR. MVNICIP.
PROC. AVG. VIAE. OST. ET. CAMP. Patrono Coloniae Curatori Rei Publicae Duum Viro Municipii Procuratori Augustali Viae Ostiae ET Campanae .
P. C. Pactum Conventum . Patres Conscripti . Patrono Coloniae . Pecunia Constituta . Pedes Centum . Ponendum (Publice) Curavit . &c. Praefectus Castrorum . Pro Consul .
P. C. L. Publius Cornelius Licinius . Publici Con Libertus .
P. C. N. Posuerunt Communi Nomine .
P. C. R. Ponendum Curavit Requietorium .
P. D. Patriciatus Dignitas . Publice Dedit . Ponendum Decrevit .
P. D. S. Proposita Data Scripta . Posuit De Suo .
P. E. Posteris Ejus (Eorum) . Publice Exerunt .
P. EQ. M. Publico Equo Meruit .
PER. Peregrinus . Permissu . Perpetuus . Pertinax .
P. EX. R. Post Exactos Reges .
P. F. Pia Fidelis . Pius Felix . Publice Fecit . &c. Pater Filio . &c.
P. H. C. Patrono Heres (Ponendum Hoc) Curavit . Provincia (Praetor) Hispan . Citerior .
P. I. Pater Indulgentiss. Poni Jussit . Princeps Juventutis .
P. I. A. V. P. V. D. Praetorem Judicem . Arbitrum Ve Postulo Vti Des .
P. I. R. P. Q. I. S. I. F. P. R. E. A. D. P. Populum Jure Rogavit Populus Que Jure Scivit In Foro Pro Rostris Et Ante Diem Pridie .

P. I.

- P. I. S.** Pius In Suis (Suos) . Poni Jussit Sibi . Posteris Item Suis . Publica Impensâ Sepultus .
- P. K.** Parens Karissime . Pridie Kalendas . Praetor Kandidatus .
- P. L.** Posuit Libens (Lugens) . Publii Libertus .
- P. L. C.** Pecunia Lugduni Cusa .
- P. M.** Passus Mille . Pius Minus . Patronus Municipii . &c.
- P. M. T. P. IM. P. P.** Pontifex Maximus Tribunitia Potestate Imperator Pater Patriae .
- PO.** Poblilia *tribu* . Populus Posuit .
- POM.** Pompejus . Pomptina (*tribu*) .
- P. O. M. S.** Parenti (Patrono) Optime Merito Sacrum .
- POPULIF.** Poplifugium .
- PORT.** Portumnalia .
- POST.** Postumus .
- P. O. S. V. I. T.** Posuit .
- POK.** Potestate .
- P. P.** Pater Patratus . (Patriae .) Parenti (Patrono . Populus Publice .) Posuit .
PerPetuus . Praefectus Praetorio . Praepositus .
Propria (Publica) Pecunia . ProPraetor . Publii *duo* .
- PP.** Papina *tribu* . PerPetuus . Praeposita . Praepositus . Posuere . PrimiPilus . Proposita .
- P. P. F.** Pia Pollens Felix .
- P. P. L. V.** Pro Praede Litis Vindiciarum .
- P. PL. V.** Populum Plebem Ve .
- P. P. O. C. V.** Praefectus Praetorio Orientis Clarissimus Vir .
- P. P. P.** ProPietate (Propria Pecunia) Posuit .
ProPraetor Provinciae .
- P. P. P. C.** PrimiPilo Praetoriae Cohortis . &c.

- P. P. P. P. P.** Praefecto Praetorio Per Provinciam. Pannoniam.
P. P. R. V. P. I. C. Pace Populo Romano Ubique Parta Janum Clausit.
P. Q. E. Posterisque Eorum.
P. Q. S. V. F. Posterisque Suis Vivens Fecit.
P. R. Populus Romanus. Pro Rostro. Posuit Requietorium.
PR. Pater. Praetor. Prædix. Princeps. Primigenia.
PRAE. AER. Praefectus Aerarii.
P. R. G. A. Post Romanam Conditam Annis.
PR. CER. Praetor Cerealis.
P. R. E. Post Reges Exactos.
PRIM. Primipilus. Primo. Primus.
PR. STIP. H. S. E. Primo Stipendio Hic Status est.
PR. M. S. Pro Merito Suo.
PR. N. Pro Nepos.
PRO. AVG. Providentia Augusti.
PROC. Pro Consul. Procurator.
PRO. MAG. L. D. Pro Magister Larium Divinorum.
PRON. Pro Nepos.
PRO. PR. } Pro Praetor.
PROPR. }
PROQ. P. Pro Quaestor Provinciae.
PRO. S. Pro Salute.
PROT. Protector.
PROV. Provincia. Providentia.
PR. P. Praefes Provinciae. Pro Praetor.
PR. PER. Praetor Peregrinus.
PR. PR. Praefectus Praetorio. Pro Praetor.
PR. P. R. E. V. Procurator Privatae Rei Egregius Vir.

P. R.

- P. R. Q. Populo Romano Quiritium.
 PR. Q. AER. ET. ALIM. Pro Quaestor Aera-
 rii Et Alimentorum.
 PRR. Praetores.
 PR. S. Praetoris (Pro) Sententia. Patri Suo.
 PRS. P. Posteris Posuit . Praefes Provinciae.
 PR. TVT. Praetor Tutelaris.
 PR. VR. Praetor Urbanus.
 P. R. V. X. Populi Romani Vota Decennalia.
 P. S. Pecunia sua. Plebiscitum . Posteris Suis.
 Posuit Sibi. Proprio (Privato. Publico) Sum-
 ptu. Proserpinae Sacrum. Pro Salute. Publicae
 Salutis.
 P. S. O. Pecunia Sua Ordinavit . Posuit Suis
 omnibus.
 P. S. P. Q. P. (Q.) Pro Se ProQue Patria
 (Republica).
 P. S. T. Q. H. Praecipito Sumito TibiQue
 Habeto.
 PT. Pater . Praeter .
 P. T. S. Posuit Titulum Sibi.
 P. V. Pedes Quinque . Perfectiss. (Praestantiss.
 Primarius) . Vir . Pia Victrix . Praefectus
 Vigilum (Vrbi).
 PV. Provincia . Publica *tribu*.
 PVBL. L. Publico Luctu .
 P. V. D. Postulo Vti Des. Pro Voto Dedit.
 P. V. F. Posteris Vniuersis Fecit.
 PV. HO. Publico Honore.
 P. VI. S. Pedes Sex Semis .
 PVP. Pupillus. Pupinia (*tribu*).
 P. V. V. L. S. Pro Vt Voverat Laubens Solvit.

Qua-

Q

- Q.** Quadrati. Quaesitus. Quaestor. Quantum.
 Quartum. Quae. Qui. &c. Quinta. Quintus.
 Quinquennalis. Quirites.
- Q. A.** Quaestor Aedilis.
- Q. A. M.** Quem Ad Modum.
- Q. A. NQ.** N. Quando Ais Neque Negabo (Ne-
 gas).
- Q. B. F.** Qui Bixit Feliciter.
- Q. B. M. V.** Quae Bene Mecum Vixit.
- Q. C. M. P. I.** Quintus Caecilius Metellus Pius
 Imperator.
- Q. D. C.** Qua de Causa.
- Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C.** Quid De
 Ea Re Fieri Placeret, De Ea Re Univerſi Ita
 Censuerunt.
- Q. D. R. P. G. V.** Qua De Re Peto Gravita-
 tem Vestram.
- Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. D. T. X.**
 D. P. F. Quanti Ea Res Erit Tanta Pecun-
 niae Judicium Recuperatorium Dabo Testibus
 Que Dumtaxat Decem Denuntiandi Potestatem
 Faciam.
- Q. F. E. I. S. F. D. C. S.** Quod Factum Esse
 In Senatu Ferunt De Consulum Sententia.
- Q. I. S. S.** Qui Infra Scripti Sunt. &c.
- Q. L. F.** Quem Locum (Qui Libens) Fecit.
- Q. N. A. N. N.** Quando Neque Ais Neque Ne-
 gas.
- Q. N. T. S. Q. P.** Quando Negas Te Sacra-
 mento Quinquagenario Provoco.
- Q. P.** Quaestor Praetorius. (Provincialis. Publi-
 cus).
- QQ.** Quamquam. Quinquennalis. Quoque.

Q. Q.

- Q. Q. L. H. S. QuoQuo Vorsum Latitudo Huic Sepulcro. (Latum Hoc Sepulcrum).
- Q. Q. V. P. L. QuoQuo Vorsum Pedes Quinquaginta.
- QR. QuaRe.
- Q. R. C. F. Quando Rex Comitavit Fas.
- Q. R. F. E. V. Quod Recte Factum Esse Videbitur.
- Q. S. N. T. E. PR. PL. Q. D. E. Q. E. V. A. P. PL. V. F. Quod Si Non Tulerit Eos Praetores Tribuni Plebis Qui Deinceps Erunt Quod Eis Videbitur Ad Populum Plebem Verant.
- Q. S. P. P. S. Qui Sacris Publicis Praesto Sunt.
- Q. S. S. S. Qui Supra Scripti (Quae Supra Scripta) Sunt.
- Q. V. A. Qui (Quae) Vixit Annis.
- Q. V. F. COS. D. F. R. Q. F. P. D. F. R. I. C. Quod Verba Fecit Consul De Ea Re Quod Fieri Placeret De Ea Re Ita Censuerunt.
- QVI. LEGIS. T. V. Qui legis Titulum Vale.
- QVINO. Quinquatria. Quinque. Quinquennialitas.
- QVIR. Quirina tribu. Quirinalia. Quirites.
- QVIN. MAG. IV. Quinquennialitius. Magister Juvenum.
- QVOD. V. M. S. EX. FA. P. Q. I. S. AD. AE. D. E. Quod Viae Munitae Sunt Ex Ea Pecunia Quae Iussu Senatus Ad Aetarium Delata Est.

R

R. Rationalis. Ravennas. Recte. Requitatorium.
 Res. &c. Responsum. Respublica. Restituit.
 Retro. Rogavit. Roma. Romanus. Rostis.
 RAP.

RAP. Rapax *legio*.

RAT. S. R. Rationalis Sacrarum Rationum
(Remunerationum).

R. C. Romani Cives . Romana Civitas .

R. CC. Remissio Ducentesimae .

R. D. Requietorium Dedit . Regis Domus . &c.

R. E. C. H. Requietorium Ejus Curavit Hic
(Ei Curavit Heres).

REGIF. Regifugium .

R. G. C. Rei Gerundae Causa .

RG. F. Regis Filius (Filius . Familia) .

R. L. P. Recte Legi Possit .

RO. Roma . Romani . Romilia *tribu*.

ROB. Robigalia .

R. P. Res Publica . (Privata) . Retro Pedes .
Romae Percussa . Romana Pecunia .

R. P. C. C. Rei Publicae Constituendae Causa . &c.

R. R. Recta Regione . Rejectis Ruderibus .

R. S. Romae Signata .

RS. Responsum . Rescriptum .

RVE. Rufus . Rufinus .

RVR. Rura . Rursus .

R. XL. Remissa Quadragesima .

S

S. Sacellum . Sacrum . Salus . &c. Scriptus . Semis . Senatus . Sententia . Sepulcrum . Sequitur . Servus . Sibi . Sine . Sit . &c. Situs . Sive . Solvit . Sodalis . Stipendium . Sub . Suis .

SAB. Sabatina *tribu*.

SAC. VRB. S. P. sacerdote Urbano Sibi Prae-eunte .

S. A. D. Sub Afcia . Dedicavit .

SAR. Sarranus .

SARM.

- SARM.** Sarmaticus.
SAT. Saturnalia.
S. C. Senatus Consultum, &c. Sumptu Communi.
SCA. Scaptia *tribu*.
S. C. D. S. Sibi Curavit De Suo.
S. C. F. E. Senatus Consultum Factum Est.
SCL. Scilicet.
SC. L. CM. Sacrae Largitionis Comes.
SC. MM. Sanctae (Sacrae) Memoriae.
S. S. C. P. Senatus Consulto Plebiscitum.
SCR. ADF. Scribundo Adfuerunt.
SCR. SVL. P. Scriba Sulmonensis Populi.
S. D. Sacrum Diis . Salutem (Dedit . Sententiam) Dicit . Sibi (Soli) Dedit .
S. D. S. Sibi De Suo . Soli Deo Sacrum .
SEP. September . Septimius .
SER. Serratus *nummus* . *Sergia tribu* . Sergius .
 Servilius . Servius . Servus .
S. E. SO. Sibi Et Suis Omnibus .
S. E. T. L. Sit Ei Terra Levis .
SEV. Severus . Sevir .
SEX. Sextus . Sexta .
S. F. Satis (Sibi . Suis .) Fecit . Sine Fraude .
 Sacris Faciundis .
S. H. L. Sibi Hoc Legavit .
SIGN. LEG. Signifer Legionis .
SIG. PR. SA. Signum Pro Salute .
S. I. M. Soli Inviecto Mithrae .
SI. P. P. S. F. Signum Posuit Pecunia Sua
 Factum .
S. I. R. Sua Impensa Restituit . Sacrum Junoni
 Reginae .
SI. V. G. V. Si Vales Gaudeo . Valeo .
S. L. Sacrarum Largitionum . Sacrorum Ludorum .
 Senatus Legitimus . Solvit Libens . Suis
 (Liberis) Libertis .

S. L.

- S. L. M. N.** Sibi Locum Monumenti Nuncupavit.
S. M. Sacrum Manibus (Memoriae.) Sine Ma-
 lo Solvit Merito. Sacra (Signata) Moneta.
S. M. A. G. S. Sacrum Memori Animo Gratis
 (Gratus) Solvit.
S. M. A. L. S. Sacrum Memori Animo Libens
 Solvit.
S. M. P. E. Sibi Monumentum Publice Elegit.
 (Erexit).
S. M. T. S. Sacra Moneta Treviris Signata.
SN. Senatus, Sententia. Sine.
S. N. C. Sesterios Nummos Centum.
S. N. L. Socii Nominis Latini.
S. N. S. Q. Si Negat Sacramento (Sacramen-
 tum) Quaerito.
S. P. Sacerdos Perpetua. Sacri Palatii. Sacrum
 (Sibi) Posuit. Sua Pecunia. Sumptu Proprio.
SP. Spectatus. Spectavit. Sportula. Spurius. Sti-
 pendium. Supra.
S. P. C. S. Sibi Posuit Cum Suis. Sua Pecunia.
 Curavit Sibi.
S. P. D. Salutem Plurimam Dicit. &c.
SPD. Supra Dictus.
SPEC. Spectavit. Speculato.
S. P. EJVS. C. C. Q. Q. Solo Privato Ejus
 Collegium Consensu Quinquennialitiorum.
SPL. Splendidus. Splendidissimus.
S. P. P. Sibi Posteris Posuit. &c.
S. P. P. D. D. Sumptu Proprio Positum Dono
 Dedit. &c.
S. P. Q. Sibi Posterisque. Senatus PopulusQue.
S. P. Q. R. CL. V. Senatus PopulusQue Ro-
 manus Clypeum Vovit.
S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. COSS.
PRR. TR. PL. Q. N. S. Q. F. V. A. P. P.
V. F. Si Quid De Ea Re Ad Populum Ple-
 bem-Ve

- bem-Ve Latu Opus Est Consules Praetores Tribuni Plebis Qui Nunc Sunt Quod Eis Videbitur Ad Populum Plebem-Ve Ferant .
- S. Q. S. S. E. Q. I. N. S. R. E. H. L. N. R.
Si Quid Sacri Sanctique Est Quod Jus Non Sit Rogari Ejus Hac Lege Nihil Rogatur .
- S. R. L. E. E. I. C. Q. O. R. E. Si Rem Lex Ex Ejus Jussu Causa Que Omnium Rerum Esto .
- SS. Sacri Scrinii . Sanctiss. (Sententia) Senatus . Sibi Suis . Suo Sumptu . Supra Scriptus . &c.
- SS. Sanctissimis . Sestertiis . Suavissimis . &c. Suis .
- S. S. C. S. D. E. T. V. Secundum Suam Causam Sicuti Dixi Ecce Tibi Vindictam .
- S. S. S. Sancto Silvano (Soli Sanctissimo) Sacrum . Supra Scriptae Summae (Scripta Sunt) .
- S. S. T. N. Supra Scriptorum Tantum Nomine .
- ST. *Silenti nota* . Sententia . Stipendium . Stadium . Statuit . Status .
- S. T. A. Sine Tutoris Auctoritate .
- STE. Stellatina *tribu* .
- S. T. T. L. Sit Tibi Terra Levis .
- S. T. V. B. E. E. Q. V. Si Tu Vales Bene Est Ego Quidem Valeo : (& *similia similiter*)
- SVB. } Suburrana five Sucusaria *tribu* .
- SVC. }
- SVE. Suffectus .
- S. V. F. Sibi Vivens Fecit .
- S. V. G. E. V. Si Vales Gaudeo Ego Valeo .
- S. V. L. Q. V. V. B. E. E. E. Q. V. Si Vos LiberiQue Vestri Valetis Bene Est Ego ExercitusQue Valemus .
- S. V. P. HAC. E. Sponsione Vtriusque Partis Hac Facta .
- SVSC. Ex VIS. Susceptum Ex Visu .

S. V. T. L. Sit Vobis Terra Levis.

F

- T** Tantum . Tempus . Terra . Testamento .
 Testis . Tibi . Titus . Triarii . Tribunus .
 Tullius . Turma . Tutela . Tutor .
T. *Nomini militis adpositum: superstitem notabat, uti ☉, ubicumque invenitur, mortuam.*
T. A. Tutoris Auctoritate .
TAB. Tabulae . Tabularius .
TB. Tiberius . Tibi . Tribunus .
TB. D. F. M. AD. Tibi Dulciff. Filio Meo Adoptato .
T. C. Testamento Cavetur . (Constituit .) Titulum Curavit .
TEMP. FEL. Temporum Felicitas .
TER. Terentina tribu . Terentius . Tercenarius . Terminalia . Tertia . Tertium .
TESS. Tesserarius .
T. F. Titus Flavius . &c .
T. F. I. EX. V. H. Testamento (Titulum) Fieri Jussit Ex Voluntate Heredis .
T. F. L. (M) Testamento Fieri Legavit (Mandavit) .
T. H. R. Testamento Heredem Reliquit .
TI. Tiberius .
T. M. Titulum Monumenti . Testamento Mandavit . &c .
T. P. Terminum (Titulum) . Posuit . Tribunitia Potestate .
TP. B. Tempus Bonum .
T. P. I. EX. ARG. P. C. Testamento Poni Jussit Ex Argenti Pondo Centum .
TR. AE. Tribuni Aerarii .
TR. CAP. Triumviri Capitales .

TR.

- TR. CEL.** Tribuni Celerum .
T. R. E. S. P. R. Terra Regesta Ex Sua Pecunia Restituit .
TRO. Tromentina *tribu* .
TR. P. Treviris Percussa . Tribunus Plebis .
 Tribunitia Potestate .
T. R. T. H. Tuas Res Tibi Habeto .
T. R. V. MON. Trium-Viri Monetales .
T. T. F. V. Testamento Titulum Fieri Voluit .
 Titulum Fecit Vivens .
T. V. Titulo Vfus . Testamento Vovit .
TVB. Tubilustrium .
TVL. Tullius . Tullus .
TVT. Tutela .

V

- V** Valeo . Vale . Vesta . Vester . Veteranus .
 Vicit . Victor . Victoriatus *nummus* .
 Vir . Virgo . Vivens . Vivus . *&c.* Volero .
 Volufus . Vopifcus . Votum . Vovit . Urbis .
 Vxor . Quinque . Quintum .
V. A. Veterano Adsignatum . Vixit Annis . Votum Animo .
V. AET. Virtus Aeterna .
VAL. Valerius . Valeria . Valerianus .
V. B. A. Viri Boni Arbitratu .
V. C. Vale Conjux . Vivens Curavit . Vir Clarissimus (Consularis) . Urbis Conditae .
V. D. Vir Devotus (Doctus .) Vivus (Votum) .
 Dedit . Volentibus Diis .
V. D. A. Vale Dulcis Amice (Amica . Anima .)
V. D. N. V. Vale Deus Nostrae Urbis .
V. D. P. R. L. P. Vnde De Plano Recte Legi Possit .
V. E. Verum Etiam . Vir Egregius (Excellent)

- lens) . Visum est . Votum Ejus .
VEL. Velina *tribu* .
VE. Vestamen . Veteranus .
VESP. Vespasianus .
VEST. Vestalis . Vestalia .
VET. Veturia *tribu* . Veteranus .
V. F. Vale Feliciter . Verba Fecit . Vir Fortis . &c. Vivus (Votum) Fecit . Voluit Fieri . Vfus Fructus .
V. F. N. M. N. S. Vivens Fecit Novum Monumentum Nomine Suo .
V. G. Verbi Gratia .
V. I. Vir Illustris (Justus) .
VI. Vixit . Sex .
VIC. Vicarius . Vicit . Victor . Victoria . Victrix .
(Potest quoque notare Nonaginta Quatuor) .
VIN. Vinalia .
VIR. Virgilius . Virgo . Virtus .
V. I. P. (S) Votum Libens Posuit (Solvit) .
V. M. Vir Magnus . Vivens Mandavit . Volens Merito .
V. M. M. Votum Merito Minervae . (Magnae Matri) .
V. M. S. Voto Merito Suscepto . Votum Merito Solvit .
V. MVN. Vias Munivit .
V. N. Quinto Nonas . Vrbs Nostra .
VO. Voconius . Volero . Votinia *tribu* . Volusus .
VO. DE. Vota Decennalia .
VOL. Volcanalia . Voltinia *tribu* .
VOLT. Volturnalia . &c. .
V. OP. Vir Optimus .
VOT. E. Voti Ergo .
VOT. QQ. MVLT. X. Votis Quinquennialibus Multis Decennialibus .
V. P. Vicarius Praefecti . Vir Perfectissimus .
(Pa-

- (Patricius . Primarius . Probus . Prudens) .
 Urbis Praefectus . Votum (Vivus) Posuit .
 Vtriusque Pannoniae .
- V. P. R. Veteri Possessori Redditum . Vota Pro
 Reditu .
- V. PR. (Q) Vir Praetorius . (Quaestorius) .
- V. R. Votum Reddidit . Vrbs Roma . Vti Rogas .
- V. S. Vice Sacra . Voto Sollemni (Suscepto) .
 Votum Solvit . Vir Sacer (Sanctus) . Vxor
 Sanctissima . Vivens Statuit .
- V. S. C. Voti Sui Compos . &c.
- V. S. I. Vice Sacra Judicans .
- V. S. L. D. B. P. Voto Suscepto Libens Deae
 Bonae Posuit (Dedit Bono Publico) .
- V. S. L. M. Vivens Sibi Locum Monumenti . &c.
 Votum Solvit Libens Merito . Voto Soluto
 Libero Munere .
- V. S. S. Vivens Sibi Statuit . (Suis) . Votum
 Sacrum (Susceptum) Solvit . &c.
- V. S. T. Voto Suscepto Tulit .
- V. T. F. I. Vfus Titulo (Vivens Titulum)
 Fieri Jussit .
- V. V. Virgo Victrix . Vestalis Valens . Votum
 Vovit . Voverunt .
- V. V. C. C. Viri Clarissimi .
- V. V. L. Virginum Vestalium Liberta (Libertus) .
- V. V. M. Virgo Vestalis Maxima .
- VXO. C. L. B. P. Vxori Carissimae Locus Be-
 ne Positus . (*Melius forse*) Vxori Conjux Lu-
 gens Bustum Posuit .

X

- X**. Decem . Decimus . Denarius .
X. X. E. Decimae Frogator .
XV. Decem . Vir . Quindecim .
XX. ANNALIB. Vicennialibus Votis .
XX. HER. Vicefima Hereditatum .

Z

ZEN. Zenobius .

IN-

I N D E X

C A P I T V M.

C A P V T I.

De Vestibus Romanorum.

pag. 1.

§. I. <i>De Toga.</i>	2
§. II. <i>De aliis Togae generibus.</i>	13
§. III. <i>De Tunica, ejusque multiplici genere.</i>	17
§. IV. <i>De Penula.</i>	23
§. V. <i>De Sago, Chlamyde, Paludamento, Lacer- na, & Laeta.</i>	27
§. VI. <i>De Stola, & Palla.</i>	31

C A P V T II.

De capitis Tegumentis.

33

§. I. <i>De Toga capus operiente.</i>	33
§. II. <i>De Pileo.</i>	35
§. III. <i>De Petaso, & Pileo Thessalico.</i>	38
§. IV. <i>De Galero.</i>	39
§. V. <i>De Apice, Tutulo, & Albogalero.</i>	40
§. VI. <i>De Cucullo.</i>	42

C A P V T III.

De Conviviis.

43

§. I. <i>De loco, & tempore conviviorum.</i>	44
§. II. <i>De discumbendi ratione, lectisque triclinia- ribus.</i>	47
§. III. <i>De Mensa.</i>	50
§. IV. <i>De tribus coenae partibus.</i>	52
§. V. <i>De Potu.</i>	55
§. VI. <i>De Legibus convivalibus.</i>	59

O

CA.

CAPVT IV.

	<i>De Re funebri.</i>	61
§. I.	<i>De primis funebrium officiorum partibus.</i>	62
§. II.	<i>De exornatione, & collocacione cadaveris.</i>	63
§. III.	<i>De elatione.</i>	65
§. IV.	<i>De combustione.</i>	71
§. V.	<i>De funebribus humationem consecutis.</i>	76
§. VI.	<i>De Sepulcris.</i>	79

CAPVT V.

	<i>De Nummis Romanorum.</i>	84
§. I.	<i>De aereis Romanorum Nummis.</i>	85
§. II.	<i>De Romanorum Nummis argenteis.</i>	90
§. III.	<i>De Romanorum aureis Nummis.</i>	94
	AVCTARIVM.	
	<i>De Graecorum Nummis.</i>	95

CAPVT VI.

	<i>De Sacris.</i>	104
	SECTIO I.	
	<i>De locis Deorum cultui mancipatis.</i>	104
§. I.	<i>De multiplici locorum Diis consecratorum nomenclatura.</i>	105
§. II.	<i>De Templorum situ, & structura.</i>	109
§. III.	<i>De praecipuis Templorum partibus, & ornamentis.</i>	111
§. IV.	<i>De Aris.</i>	115
	SECTIO II.	
	<i>De Sacerdotibus, eorumque Ministris.</i>	117
§. I.	<i>De collegio Pontificum.</i>	118
§. II.	<i>De Collegio Augurum.</i>	120
§. III.	<i>De Haruspicibus.</i>	123
§. IV.	<i>De Duumviris, Decemviris, & Quindecimviris sacrorum.</i>	127
§. V.	<i>De Epulonibus.</i>	130
§. VI.		

C A P I T V M .

§. VI. De Fetialibus .	215
§. VII. De Sodalibus Titiis , Fratribus Arvalibus , & Rege Sacrorum .	131
§. VIII. De Sacerdotibus certorum Numinum cultui dicatis .	135
§. IX. De sacerdotum Ministris .	137
	141

S E C T I O III.

De Vasis Instrumentisque sacris, ac de Hostiis. 144

§. I. De jactis Vasis & Instrumentis .	145
§. II. De Hostiis .	148

S E C T I O IV.

De sacrificiorum Ritibus. 152

§. I. De rebus ante sacrificium accuratis .	152
§. II. De Ritibus caedem victimae proxime praecedentibus .	155
§. III. De caede victimae , reliquisque ritibus .	158

S E C T I O V.

De praecipuis quibusdam sacrarum Celebritatum generibus. 161

§. I. De templorum Dedicacionibus .	162
§. II. De Supplicationibus .	164
§. III. De Lædisterniis .	166
§. IV. De Ludis sacris .	167

C A P V T VII.

De Diis. 172

§. I. De variis Deorum ordinibus .	172
§. II. De vera commentitorum Numinum origine .	174
§. III. De Saturno .	176
§. IV. De Jove .	178
§. V. De Neptuno .	182
§. VI. De Plutone .	184
§. VII. De Mercurio .	186
§. VIII. De Vulcano .	189
§. IX. De Jano .	191
§. X. De Baccho .	193
§. XI. De Apolline .	197

CAPVT VIII.

	<i>De Nuptiis .</i>	199
§. I.	<i>De Sponsalibus .</i>	200
§. II.	<i>De triplici contrahendi Matrimonii ratione .</i>	202
§. III.	<i>De Nuptiali apparatu , ac ritu .</i>	206

CAPVT IX.

	<i>De Aedibus privatis .</i>	208
§. I.	<i>De Vestibulo , & Atrio .</i>	209
§. II.	<i>De interiore Domo .</i>	211
§. III.	<i>De Parietibus .</i>	215
§. IV.	<i>De Pavimentis .</i>	218
§. V.	<i>De Tecto .</i>	202

CAPVT X.

	<i>De Servis .</i>	222
§. I.	<i>De variis Servorum privatorum ministeriis .</i>	223
§. II.	<i>De Servorum domicilio .</i>	228
§. III.	<i>De Servorum suppliciis .</i>	230
§. IV.	<i>De Manumissione servorum .</i>	234

CAPVT -XI.

	<i>De Coloniais , Municipiis , Praefecturis , atque Provinciis .</i>	237
§. I.	<i>De Coloniais .</i>	238
§. II.	<i>De Municipiis .</i>	245
§. III.	<i>De Praefecturis .</i>	250
§. IV.	<i>De Provinciis .</i>	252

CAPVT XII.

	<i>De Magistratibus ab Augusto institutis .</i>	255
§. I.	<i>De Praefectio Vrbi .</i>	256
§. II.	<i>De Praefectis Praetorio .</i>	258
§. III.	<i>De Praefecto Annonae .</i>	261
§. IV.	<i>De Praefecto Vigilum .</i>	265
§. V.	<i>De diversarum rerum Curatoribus .</i>	268

IN-

I N D E X

RERVM ET VERBORVM

*Primus Numerus denotat Partem , alter
paginam , N. Adnotationem .*

A

- A** Calce ad carceres revocare . *Part. I. pag. 296.*
A A summo ad imum bibere . II. 59.
Ab ovo usque ad mala . II. 53.
Abaci , parietum ornamenta . II. 217. eorum materia , *ibid.* forma . 218.
Abadir . II. 208.
Abdicere aves , quando dicantur . II. 221.
Abire Flaminio . II. 138.
Accensi , ministri magistratum , unde dicti , & quodnam eorum munus . I. 129. 160. & *seq.* eodem nomine vocati administri centurionum . L. 208.
Acerra . II. 145.
Acies Rom. ejus dispositio . L. 216. forma . I. 219. & *seq.*
Acies navalis . Varia erat , nempe ,
 Falcata ,
 Lunata , &
 Orbiculata . I. 261. *Vide Conflictus.*
Acta magistratum . I. 158. & N. 59.
Actionem edere , & postulare . I. 168.
Actionem intendere . L. 170.
Actuariae naves , &
Actuariola . I. 249.
Actum est , formula . I. 178.
Ad pileum vocare . II. 37.
Addicere aves , quando dicantur . II. 121.
Addico , verbum Praetorum in jure dicendo . L. 124.
Adversus , qui dictus fuerit . II. 185.
Adimere equum , quid denotet . I. 119.
Aditus , in amphitheatro . I. 270.

- Admovere victimam**, quid sit. II. 156.
Adolere, quid in re sacra fuerit. II. 160.
Adoptio differt ab arrogatione. I. 80.
Adoptio, minimam capitæ diminutionem inferebat. II. 205. N. 45.
Adytum in templis, quodnam sit. II. 112.
Aedes Concordiæ, Romæ ubi sita. I. 25.
Aedes privatae. II. 208. & seq.
Aedes sacrae, quae dicantur. II. 105. earundem nomina. 110.
Aediles, unde dicti. I. 130. eorum varium genus, nempe
     Cereales, 131.
     Plebeji, *ibid.*
     Curules, *ibid.*
     eorundem munus. I. 131. & seq. insignia. I. 132.
Aediles Coloniaarum. II. 241. eorum officium. *ibid.*
Aedituus, qui sit. II. 144.
Aeneas in Italiam non venisse arguitur a Bocharto. I. 2. N. 1.
Aerarium, Romæ ubi situm. I. 24.
Aerarium fieri, quid significet. I. 119.
Aere dirutus miles. II. 84.
Aes circumforaneum. I. 12.
Aes grave. II. 86.
Aestimare litem. I. 185.
Aetiva castra. I. 222.
Aetas magistratum Romanæ, quae. I. 108. & seq.
Aeternus ignis ubi Romæ asservaretur. I. 22.
Agere, in sacrificiis, quid sit. II. 158.
Agmen, quo modo procederet. I. 231.
Agmen pilatum, quid sit. I. 232.
Agnus, nummorum nomen. II. 98. N. 29. ubi S. Scripturae locus explicatur.
Agri scripturarii, qui fuerint. I. 71.
Ἄγροικοι, qui fuerint. I. 45. N. 21.
Ἄγριοχος, nomen Jovis: unde deductum. II. 180.
Ala in exercitu, quae sit. I. 217. & N. 74.
Alariae cohortes, &
Alarii equites. I. 217. N. 74.
Alba factio, in cursu Circensi. *Vide Factio*.
Albarium. II. 216. cameris inducebatur. 220.
Alhogalerus, pilei genus: quinam eo usi sint. II. 41. Alca

Alea, ludus: unde deductum hoc nomen . l. 311.
& N. 102.

Alea maris, & negotiationis, quid sit . l. 311.
N. 101.

Aleae periculosae opus plenum . l. 311. N. 102.

Aleatorium Forum. *Vide* Forum.

Alites, quae proprie in augurali re dicerentur .
ll. 121.

Altaria, unde dicta . ll. 116.

Alveus, tabula lusoria . l. 315. N. 105.

Ambarvalis hostia . ll. 150.

Ambitus crimen, quodnam fuerit . l. 182.

Ambo, in re Ecclesiastica . l. 214. N. 73.

Ambulatio, exercitationis militaris genus . l. 234.

Amnon, Jovis nomen . ll. 179.

Amphiprostylos aedes, quae dicatur . ll. 110.

Amphitheatrum Romanum . l. 264. figura ejusdem.

ibid. materia, & nomina portae . l. 266.

& 267.

Ampliare, in re judiciaria . l. 188.

Ἀνακλίνεσθαι, &

Ἀναπίπτειν, in re convivali quid sit . ll. 48.

Ancilia, quae fuerint; & quis ea curaret . ll. 139.

Anclabris, &

Anclare, quid sit . ll. 147.

Andabatae, gladiatorum genus . l. 283.

Angusticlavia tunica . ll. 19.

Angusticlavii, equites . l. 69. necnon tribuni mi-
litum, qui etiam sic dicti . *ibid.* & 209.

Augustus clavus, insigne Ordinis equestris . l. 67.
& 69.

Animadversio, &

Animadvertere, in lictorum ministerio, quid de-
notent . l. 163.

Animalis hostia . ll. 150.

Animalia gerendis vehiculis mancipata, quae . l.

322. & quot . l. 297. N. 93., & 324.

Annales, vel Annariae leges . l. 108.

Annalis clavus . l. 140.

Annulus aureus, insigne Ordinis equestris . l. 67.

& 69.

Annulus, jam jam morituris detractus . ll. 62.

Annulus, Arrhae species . ll. 201. antea ferreus.

O 4

ibid.

- ibid.* postea aureus. 202.
 Antecoenium. ll. 53.
 Antesignani, qui. l. 221.
 Anteflari, in re judiciali. l. 167.
 Aperire annum, quid significet. l. 116.
 Apex, pilei genus. ll. 40. qui eo usi sint. *ibid.*
 & 160.
 Apollinares Indi. ll. 168.
 Apollo, ejusque cultus, & nomina. ll. 197. & *seq.*
 Apollo, triclinii nomen. ll. 44.
 Appellare a iudice licebat. l. 178. non vero a
 centumviris. *ibid.*
 'Απόδιον, in talis ludibris, quae sit. l. 340.
 Aquila, Romanae legionis insigne. l. 207. & 222.
 Arae in templis ubi sitae: & earum forma. ll.
 115. materia, figura, ornamenta, religio, &
 inscriptio. ll. 116. & *seq.*
 Arbitrator, in convivio, qui diceretur. ll. 59.
 Arbitri, in iudiciis quanam causas cognovissent.
 l. 192.
 Arcera, vehiculi species. l. 337.
 Arcuatus currus, qui sit. *Vide* Carpentum.
 Arcus victoribus positi. l. 241. & 263.
 Arena, amphitheatri nomen, & unde. l. 197.
 Arenarii. *ibid.*
 Arenatum. ll. 216.
 Arteria, in sacris. ll. 77.
 Aries, commentum bellicum. l. 247.
 Argenteus, nummus in sacris Literis. ll. 99. N. 30.
 Arma submittere. l. 280.
 Arma gladiatorum. l. 282.
 Armatura, exercitationis genus apud Rom. mili-
 tes. l. 235.
 Armillae, praemia militum. l. 238.
 Arrhae in nuptiis. ll. 201. quando & a quo dari
 solitae. *ibid.*
 As. ll. 85. ejusdem partes. 87. & *seq.* alias hujus
 vocis significationes. 88. N. 26.
 Asbestinum, lini genus. ll. 74.
 Asini prostrarii, cur ita dicti. l. 322. & 336.
 'Ασφάλιος, qui dictus sit. ll. 183.
 Aspergillum. ll. 147.
 Assentiri verbo. l. 57.

Astra-

- Astragalizontes**, qui dicti sint . I. 313. N. 103.
Ἀστράγαλοι, qui sint . I. 331.
Asyli jus, quid . I. 20. N. 12.
Ἀσύλια, quae . I. 21. N. 12.
Athletice valere . I. 303.
Atrati homines . II. 12.
Atrium . II. 209. in eo majorum imagines collocabantur . 209. & 210. & hostium spolia . 210. quid atrii nomen complectebatur . 209.
Atrium Vestae, idem ac atrium regium . I. 23.
Auctio II. 247. N. 57. unde dicta . *ibid.*
Auctor, qui dictus . II. 247. N. 57.
Auctoritas . II. 247. N. 57.
Auctionariae tabulae . I. 12.
Auctoramentum, &
Auctoratus, in re gladiatoria . I. 275.
Auctoritas senatus . I. 62. & *seq.*
Aventinus collis . I. 5.
Aves abdixisse, vel addixisse, aut admisisse, quando dicerentur . II. 121.
Auguraculum . II. 121. & N. 33.
Augures, a quo instituti: eorum numerus, & officium . II. 120. & *seq.* quo spectarent auspicaturi . II. 121. N. 33. & 123. N. 34. eorum ornamenta . 123.
Augurium, in quo differat ab Auspicio . II. 121. quodnam faustum, vel infaustum diceretur . II. 122. & N. 34.
Aurata factio, in cursu Circensi . *Vide Factio* .
Aureae, inter equorum ornamenta . I. 325.
Aurum coronarium . I. 240. N. 91.
Aurum vicesimarium, quid? & Romae ubi situm . I. 24.
Auspicium . *Vide Augurium* .
Auspicium caducum . II. 35. N. 16.
Auspicium piaculare . II. 149.
Aulaea . I. 288.
Auspices nuptiarum . II. 207.
Axamenta . II. 139.
Axis, in vehiculis . I. 320.

B

- B** Acchus ejus cultus, & nomina . II. 193. & *seq.*
Βαίτελος . II. 182.
 Ballista, tormentum bellicum . I. 247.
 Baltei, in amphitheatro . I. 270.
 Balteus, in toga . II. 7.
 Bardaici, vel Bardiaci cuculli . II. 42.
 Bardocuculli . II. 42.
 Basilica Julia . I. 20.
 Basilica Paulli . I. 19.
 Basilica Porcia . I. 19.
 Basilica Sempronia . I. 19.
 Basilicae Romanorum . I. 19.
 Basilicus jactus, in talis lufosus . I. 313. N. 104.
 Basterna, vehiculi genus . I. 342.
 Bibendi in mensis leges . II. 59. & *seq.*
 Bibere a summo ad imum, quid sit . II. 59.
 Bidental . I. 16. N. 11.
 Bigae . I. 297. N. 93 & p. 323.
 Bigatus, nummus . II. 94.
 Birrus, vestis genus . II. 30.
 Bolus, in re luloria . I. 316.
 Bos, nummi Graeci nomen . II. 98.
 Brachium in castris . I. 251.
 Bucculae in galea . I. 215.
 Bulla aurea, ornamentum puerorum, ejusque forma . II. 14. N. 5.
 Bustuarii . I. 274.
 Bustum . II. 71.
 Buxus, pro turbine ludicro . I. 318.

C

- C** Adavera apud Romanos quomodo curarentur in funere . II. 63. quibus ornamentis insignirentur. *ibid.* & *seq.* quandiu domi haberentur . 65. quo tempore, & qua pompa efferrentur . 65. & *seqq.* eorum combustio . 71.
 Cadere victima, quando dicebatur . II. 158.
 Caedere pignora, quid sit . I. 55. & N. 27.
 Caelata juga . I. 322.

Caeri-

- Caerite cera dignus . l. 120.
 Calathus , poculi genus . ll. 55.
 Calcei , Senatorum insignæ . l. 50.
 Calculum dare , vel reducere . l. 310.
 Calix , poculi genus . ll. 55.
 Calx , in Circo . l. 295.
 Camerae . ll. 22. 220. unde dictæ *ibid.* earum
 ornatus . 221.
 Camilli . ll. 142.
 Camus , ad equos cohibendos . l. 325. & N. 107.
 Candelabra , in sacris . ll. 145.
 Candidati . l. 110. ll. 12.
 Canicula , &
 Canis , in talis lusoriis . l. 312. & *seq.*
 Canthus , in vehiculis . l. 321.
 Canusina penula . ll. 25.
 Capedo , &
 Capis , in sacris . ll. 146.
 Capita , & Navis in nummis signata . ll. 87.
 Capitis diminutio . ll. 264. N. 45.
 Maxima ,
 Media ,
 Minima . ll. 205. N. 45.
 Capite censi . ll. 204. N. 45.
 Capitis maximam diminutionem quinam subirent .
 ll. 205. N. 45. qui vero mediam . *ibid.* , & qui-
 nam minimam . *ibid.*
 Capitolini ludi . ll. 169.
 Capitolinus collis . l. 5.
 Captus , in vehiculis . l. 321.
 Caput coenæ . ll. 53.
 Caput jecoris , & extorum . ll. 125.
 Caput non habere , quinam dicti sint . ll. 204. N. 45.
 Carcer apud Romanos , quotuplex fuerit . l. 191.
 Carceres , in Circo . l. 294.
 Carchesium , poculi genus . ll. 55.
 Carnifex . l. 165.
 Carpentum . l. 330. ejus forma . 331. eus dictum
 mulare . *ibid.* & judiciale . *ibid.* eo usæ matro-
 næ . 330. sacerdotes . 331. & N. 110. & Præfe-
 cti Prætorio , necnon Urbis Præfectus , & Vi-
 carius . 332.
 Carptores , in coenâ . ll. 54.

- Carrada, vel
 Carrata. l. 338. N. 117.
 Carrago, l. 338.
 Carruca. l. 332.
 Carrucariae mulae. l. 332. & 322.
 Carrus. l. 338. quid differat a rheda. *ibid.* N. 117.
 Castra: varium eorum genus. l. 222. & forma 223.
 Castra lecticariorum. l. 341.
 Castra navalia, vel nautica. l. 259.
 Castra urbana. ll. 257. & praetoria. 259.
 Casula, vestis sacra. ll. 26. N. 14.
 Catapulta, tormentum bellicum. l. 248.
 Κατασκευασματα, navium munimenta. l. 258.
 Cathedra, quid differat a sella. l. 341.
 Cathedra, in amphitheatro, quae fuerit. l. 278.
 Cavea, nomen Amphitheatri. l. 265.
 Cavea, ima, media, & summa. l. 279.
 Causaria missio. l. 199. & 243.
 Causarii milites. l. 199.
 Celeres, &
 Κελεροι, qui fuerint. l. 64. & N. 32.
 Cella vinaria. ll. 214.
     Olearia. *ibid.*
     Penaria. *ibid.*
     Frigidaria. *ibid.*
     Tepidaria. *ibid.*
 Cella Caldaria. *ibid.* Ea sudatio appellata. *ibid.*
     & Laconicum 215. & N. 47.
 Cella, in templis. ll. 111.
 Cellae fervorum frugi domicilia. ll. 228. Cellae
     familiae. *ibid.*
 Cenotaphia. ll. 83.
 Censores Romani, quando creati. l. 117. Eorum
     munia. *ibid.* & *seq.* notas inurebant. l. 119.
     & *seq.* quandiu magistratu functi. l. 120. & qui-
     dem bini. l. 121. eorum insignia. *ibid.*
 Censu classium. l. 35. N. 36.
 Censu Senatorum. *Vide* Senatores.
 Censu Equitum. *Vide* Equites.
 Centesimatio, poena apud Rom. l. 242.
 Centumviri, iudices Rom., quas causas cognosce-
     rent. l. 173. quot ii fuerint, & quo ordine ju-
     dicarent. l. *ibid.* N. 64.

Cen-

- Centuria, in re militari. l. 203. & seq.
 Centuriae, partes classium. l. 84. prima earum
 distributio, & ratio. *ibid.* 84. & seq. posterior
 earundem ordinatio. 87. & seq.
 Centurio. l. 206. & 207. ejus insigne. 208.
 Cereales ludi. ll. 169.
 Certamen athleticum, in quinque ludicra divisum,
 nempe
 Cursum,
 Disci jactum,
 Luctam,
 Pugilatum, &
 Saltum. l. 301. & seq.
 Cessio in Jure ll. 247. N. 57.
 Cetra, leuti genus. l. 215.
 Chiridotae tunicae. ll. 18.
 Chironomontes, in coenis. ll. 54.
 Chlamys. ll. 28.
 Cinctus Gabinus. ll. 9.
 Circenses ludi. l. 293. & seq.
 Circensis currus. l. 327.
 Circitores, vel Circuitores. l. 229.
 Circus maximus describitur. l. 293. & seq.
 Cisium, vehiculi genus. l. 334. cujusnam usus fo-
 ret. *ibid.*
 Cissibia, pocula. ll. 96.
 Cista, in suffragiis cujusnam usus. l. 103.
 Classarii; & Classici milites. l. 255.
 Classica corona. *Vide* Rostrata.
 Classici, in civium classibus, qui. l. 84.
 Classis navalis profectio, & appulsus. l. 357. & seq.
 Classium, & centuriatum distributio. l. 84. & 87.
 Clavium traditio uxori, quid indicarit in nuptiis.
 ll. 207. & 208. quid clavium ademptio. 208.
 Clavus. *Vide* Annalis.
 Clavus in veste Romana, qui, & quotuplex. ll.
 20. N. 10. 11. & 12.
 Clepsydra, horologium quale fuerit. l. 176. N. 66.
 Clusius, qui dictus. ll. 192.
 Clypeus, in templis. ll. 114.
 Clypeus, in armis militum. l. 213.
 Coelius collis. l. 5.
 Coemptio in matrimonio contrahendo. ll. 204.
 Coena

- Coena, apud Romanos, quando fieret . ll. 49.
 Coena libera . ll. 257. & N. 56.
 Coena recta, quae sit . ll. 5. N. 1.
 Coenaculum . *Vide* Coenatio .
 Coenaculariam facere . ll. 45. N. 20.
 Coenae triumphales . ll. 43.
 Coenandi modus . ll. 47. & *seq.* & ritus . 52.
 Coenarum varii missus . ll. 53.
 Coenatio, coenae locus . ll. 44. N. 20.
 Cognoscere pro tribunali, & de plano, quo pacto differant . l. 228.
 Cohors, quare sic dicta . l. 204. quot militibus constaret . l. 203. & 206.
 Cohors praetoria . l. 122. ll. 257.
 Colanicum territorium . ll. 240. pesticae nomine dictum . *ibid.*
 Coliseum, nomen Amphitheatrī . l. 265.
 Collegium Pontificum, quot continerit, ll. 118. eorum officium . ll. 119. insigne . *ibid.*
 Collegium Augurum, a quo institutum, & ejusdem officium . ll. 120.
 Colles urbis Romae, quot fuerint, & qui . l. 5.
 Collis hortorum, collis urbis Romae . l. 6.
 Coloniae Italicae . ll. 247. Lege Julia jura Civitatis adeptae . 244.
 Coloniae Latinae . ll. 243. illarum coloni mediam capitis diminutionem patiebantur . *ibid.* per Legem Juliam in Civitatis jura admittunt . *ibid.*
 Coloniae Romanae . ll. 242. illarum coloni Cives Romani saepe nuncupati . *ibid.*
 Coloniae . ll. 238. earum deductiones . 238. & 239. quomodo condi solitae . *ibid.* quae legibus uterentur . 240. & quibus Magistratibus . 240. & *seq.*
 Coloniae civiles, & militares . ll. 240.
 Colores rectorio inducti . ll. 246. 247.
 Colum nivarum, cujus usus esset apud Rom. ll. 66.
 Columna Menia . l. 137. & N. 54.
 Columnae Rostratae . l. 263.
 Columnae, victoribus positae . l. 241. sepulcris appositae . ll. 82.
 Columnarum, quibus aedifici . l. 137. & N. 54.
 Columnarum structura in Amphitheatris . l. 272.
 Columnae nuptiae insignes . ll. 207.

RERVM ET VERBORVM.

227

- Coma , sponſiæ ornamentum . ll. 206. in ſex cri-
nes componebatur . *ibid.*
- Comillaſtio . ll. 147.
- Comitatus , in re provinciali . l. 150. N. 57.
- Comitia Centuriata , quae . l. 84. quid in iis age-
retur . l. 88. qui praeeſſent hiſce comitiis , qui-
ve adeeſſent , quove in loco . l. 90 & ſeq.
- Comitia Curiata : & quid in iis ageretur . l. 77.
& ſeq. Ritus Comitiorum Curiatorum . l. 83.
- Comitia Tributa : quinam in iis magiſtratus crea-
rentur , quae leges ferrentur , & quae judicia
peragerentur . l. 94 & ſeq. qua ratione habita-
l. 100. Qui praeeſſent , quive adeeſſent hiſce co-
mitiis . l. 97. & 98.
- Comitia , quot . l. 76. quid in iis ageretur . *ibid.*
quo tempore indicerentur . *ibid.*
- Comitia calata , quae . l. 76. & 82.
- Comitiales dies . l. 53. & 77.
- Comitialis morbus . l. 106.
- Comitiorum impedimenta . l. 105.
- Comitium , l. 75.
- Committere , *vel*
- Comparare , *vel*
- Componere gladiatores , quid fuerit . l. 278.
- Comperendinatio . l. 188.
- Compitales ludi . ll. 169
- Conclamare , in re funebri . ll. 63.
- Conclave , vel Conclavium . ll. 213. 214. pro con-
naculo uſurpatum . 214.
- Condere luſtrum . l. 121.
- Conſarreatio . ll. 203. unde dicta . *ibid.* & N. 44
- Conſarreati ratio cui propria . ll. 203.
- Conſlictus navalis , quo modo fieret . l. 260.
- Congerrones . l. 246. N. 82.
- Conjectio cauiſae . l. 176.
- Conjuratio , genus militiae . l. 199. N. 68.
- Conſecratio , quid differat a dedicatione . ll. 162.
N. 40.
- Conſentes Dii . ll. 172.
- Conſul ſuffectus , qui . l. 112. & N. 44.
- Conſularis aquarum , qui dictus ſit : & quod fue-
rit ejus munus . ll. 243.
- Conſules ordinarii . l. 112. N. 44.

Con-

- Consulam Roman.** potestas, & auctoritas. h. 172.
 eorum insignia, nempe listores, sella curulis,
 toga praetexta, & scipio eburneus. l. 113. &
seq. quo ritu manus inissent. l. 114. & N. 45.
 quas provincias sortirentur. l. 116. quae e coe-
 ta crearentur. l. 116.
Consumere diem, in senatu quid fuerit. l. 58.
Contubernales, qui dicantur. l. 225.
Convenire, in re judiciaria, quid sit. l. 174. N.
 64. & p. 210.
Conventio mulieris in viri manum. ll. 204.
Conventus nomen, quid valeat. l. 151.
Convivari de die. ll. 46.
Convivia tempestiva, vel intempestiva, quae sint.
 ll. 46.
Convivium Sponso praebitum in nuptiis. ll. 201.
Sponsalia vocitatum. ibid.
Conus, in galea qui sit. l. 215.
Corollaria, quae. l. 301. & N. 95.
Corona in coenis adhibita. ll. 52. N. 22.
Corona, militari in re multiplex, nempe civica,
 muralis, castrensis seu vallaris, obsidionalis sive
 graminea. l. 238. & 239. triumphalis. l. 240. &
 N. 81. navalis sive classica, seu sostrata. l. 262.
Corona spieca, quorumnam insigne fuerit. ll. 135.
Corona, novae nuptae, & Sponsi ornamentum.
 ll. 206.
Coronae lemniscatae. l. 300. & N. 95.
Coronarium aurum. l. 240. N. 81.
Corvus in navibus, qui dictus sit. l. 253.
Covisi, currum genera. l. 329. & N. 708.
Cothurnus. l. 289. cur inter tragica ornamenta
 adscriptus. *ibid.* ad tragoediam significandam u-
 surpatus. 290. & ad styli magniloquentiam.
ibid.
Crates, machina bellica. l. 246.
Crera, in Circo, quae fuerit. l. 295.
Crerata ambitio, quare dicta sit. ll. 12.
Crimina multiplicis generis, de quibus habita ap-
 pud Romanos quaestio. l. 181. & *seq.*
Cristae, in galea. l. 215.
Croci aspersio. l. 291. **Crocus** pro scena, aut pul-
 pito. *ibid.*

- Crurifragium, servilis poena ll. 235.
 Crustae, in vasis. ll. 57. N. 23.
 Crustariae tabernae, &
 Crustarii. ll. 57. N. 23.
 Cubicula. ll. 211.
 Crux, servorum supplicium. ll. 232. a reo gestatur. 233. supplicium summum a Ictis appellatur. *ibid.*
 Crucis supplicio flagellatio praecipit. ll. 232.
 Cubiculum tectum, &
 Cubiculum viatorum, in re vehiculari. l. 341.
 Cubus, in tesseriis lusoriis l. 314.
 Cucullata saga. ll. 42.
 Cuculli Monachorum, unde orti. ll. 42.
 Cucullus, capitis tegumentum. ll. 42.
 Cudo, pro galea velitura. l. 213.
 Cultrarii. ll. 43.
 Cultri, in sacris. ll. 37. quomodo adhibiti. 158.
 Cuneus in navali acie. l. 261.
 Cuneus, species Rom. aciei. l. 219.
 Cupressus, in re funebri adhibita: ejusque varia cognomina. ll. 65.
 Curator aquarum, qui sit: & quod ejus munus. ll. 242.
 Curator riparum, qui sit: & quod ejus munus. ll. 243.
 Curatores operum publicorum, qui sint: & quod eorum munus. ll. 241.
 Curatores viarum, qui sint: & quod eorum munus. ll. 242.
 Cumemus. ll. 207.
 Curia Hostilia, eadem ac Julia; ejus usus fuerit. l. 14.
 Curiae Romanae, quot fuerint. l. 28. quare sic dictae. *ibid.* N. 14. earum nomina, quae una omnium memorantur. l. 30. nempe
 Forensis,
 Rapta,
 Saucia,
 Tifata,
 Titia,
 Velienfis,
 Velitia.

Curiae

- Curiae, aedes sacrae. l. 31.
 Currus arcuatus, qui sit. l. 351.
 Currus bellici. l. 328.
 Currus circenses. l. 317.
 Currus falcati. l. 329.
 Currus magistratum. l. 327.
 Currus sejuges, qui sint. l. 327.
 Currus triumphales. l. 329.
 Curiales rhedae. l. 332. & N. 112.
 Cursus athleticus. l. 302.
 Cursus publicus, seu vehicularis, a quo institutus: ejusdemque ratio. l. 333. & N. 112.
 Cursus, ludus circensis. l. 297. qua ratione fieret. *ibid.* & N. 93. variae in eo factiones. 298. & *seq.* & N. 94. hic cursus unde inciperet, & quomodo perageretur. 299. praemia cursus. 300. & N. 95. & 96.
 Curules equi. l. 118. N. 48.
 Curulis Sella. *Vide* Sella,
 Custodes, in re comitali. l. 104.
 Custodes, in re navali. l. 256.
 Cymbium, poculi genus. ll. 55.

D

- D.** Dare calculum, quid sit. l. 310.
 Dare gladiatores sine missione. l. 280.
 Dare, vel praebere latus. l. 279.
 Dari in faginam. l. 277.
 Datatim, & expulsim ludere. *Vide* Ludere.
 Datores, in pilae ludis. l. 317.
 Decemviri litibus iudicandis. l. 139.
 Decemviri legibus ferendis, quando Romae creati, & qua de causa. l. 144.
 Decemviri sacrorum. ll. 127.
 Decimatio, poena apud Rom. l. 242.
 Decuma, vestigialium genus. l. 70.
 Decumana porta, in castris. l. 226.
 Decumani agri. l. 71.
 Decuria, in re militari. l. 204.
 Decuriam emere, quid sit. l. 160.
 Decurio. l. 210.
 Decuriones Coloniae. ll. 241. Senatores aliquando dicti 240.
 De-

- Decurrere, in funeribus, quid fuerit. II 74.
 Decursio, exercitationis genus apud Rom. milites.
 l. 262.
 De die convivari. II. 46.
 Dedicare togam in funus. II. 64.
 Dedicatio quid differat a consecratione. II. 162.
 N. 40.
 Dedicatio templorum a quibus fieret. II. 163. quo
 ritu. *ibid.* & N. 41. quid post dedicationem age-
 retur. II. 164.
 Deductores. II. 5.
 Deferre in beneficiis. l. 154.
 Deferre nomen. l. 184.
 Dejicere e saxo. l. 195.
 Delectus militum, quo modo fieret. l. 197. & *seq.*
 Delectus equitum. l. 200.
 Delphinus, in armamentis navalibus. l. 253.
 Delubrum, unde dictum. II. 122.
 Denarius, nummus, quanti valeret. II. 96. idem
 dictus Decussis, Bigatus, & Quadrigatus. *ibid.*
 Denicales feriae. II. 76.
 Deorum, Dearumque varia nomina. II. 171.
 & *seq.*
 Deportati, mediam capitis diminutionem patie-
 bantur. II. 205. N. 45.
 Descendere in arenam. l. 165.
 Deserere vadimonium. l. 159.
 Designati magistratus, qui fuerint. l. 111.
 Designator, in re funebri. II. 67.
 Desultorii equi. l. 298. & N. 94.
 Detestatio sacrorum, quae sit. l. 80. & *seq.*
 Diazomata, in amphitheatro. l. 270.
 Diaetae. II. 212. & N. 46.
 Dibapha. II. 15.
 Δικεπός, quare dictus Apollo. II. 198.
 Dichalcum, nummus Graecorum. II. 96.
 Dictator, in convivio, quis esset. II. 59.
 Dictator Romanus, unde dictus: & alia ejus no-
 mina nempe Praetor maximus, & Magister po-
 puli. l. 139. quando crearetur, & a quo. l. 140.
 ejusdem potestas, & imperium: tum insignia. l.
 140. & 141
 Didrachmum, nummus Graecorum. II. 98.

Dies

- Dies nuptiis dicta . ll. 202.
 Dies ominosi in nuptiis , qui fuerint ll. 202.
 Dies senatoriorum conventuum . l. 53.
 Disserreatio . ll. 203. origo vocis . *ibid.* & N. 44.
 Digitis micare . *Vide* Micare .
 Dii praepositi variis hominum aetatibus . ll. 175.
 Dii , qui magni , qui consentes , qui selecti , qui indigetes , semones , dicti fuerint . ll. 172.
 Dii , qui caelestes , qui inferi , qui marini , quive rustici fuerint . ll. 171.
 Dii majorum , & minorum gentium . ll. 172.
 Dii , Deaque , quibus flamines addicti . ll. 137. & N. 39.
 Dii Patellarii . ll. 147.
 Dimachaeri , gladiatorum genus . l. 283.
 Διμήτωρ , qui dictus . ll. 195.
 Dimitti praetorium , quid esset . l. 250.
 Διδόβολος , nummus Graecorum . ll. 96.
 Dioecesis . l. 151. & ll. 262. N. 58.
 Dipteros aedes . ll. 110.
 Diribitores , in coenis . ll. 54.
 Διρρύμος , currus . l. 323.
 Discedere tecto latere . l. 279.
 Disceptatores domestici . l. 167.
 Disci jactus , ludus athleticus . l. 303. & N. 98.
 Discinctus nepos . ll. 19.
 Discumbendi modus in coenis apud Romanos . ll. 47. & *seq.*
 Dispositio aciei . l. 217.
 Designatores in amphitheatro . l. 269. N. 85.
 Dividere sententiam , quid sit . l. 58.
 Divisores in crimine ambitus , qui fuerint . l. 182.
 Eo , Dico , Addico , verba Praetorum in jure dicendo . l. 124
 Doctores , in re gladiatoria . 277.
 Domus interioris partes . ll. 211. & *seq.*
 Domini , in factionibus cursus circensis . l. 298.
 Drachma , nummus Graecorum . ll. 98.
 Ducere familiam . l. 277. N. 90.
 Duces exercitus Romani : eorum ordines , & nomina . l. 206. & *seq.*
 Dupondius , nummus . ll. 90.
 Duumviri Coloniae . ll. 241. Duumviri juri dicundo

cundo dicebantur. *ibid.* eorum insigne *ibid.* & ministri *ibid.* e Decurionum ordine tegebantur. *ibid.* Duumviri factorum. ll. 127.

E

- Ἐκατέροβια**, pro nummo acceptum nomen. ll. 99.
Ἐκατόντεροι naves, quae sint. l. 250.
 Edere actionem, quid sit. l. 168.
 Edictum, formula juris dicendi. l. 125.
 Edictum novum. l. 152.
 Edictum perpetuum. l. 125.
 Edictum translativum. l. 152.
 Editor, in ludis. l. 275.
 Elatio cadaverum describitur. ll. 65. & seq.
 Emancipatio, quo ritu fieret. ll. 86. N. 25.
 Emblemata, valorum ornatus. ll. 57. N. 23. in sepulcris quid fuerint. ll. 82.
 Emerica stipendia, quae dicantur. l. 199.
Ἐμισθόδιον, nummus Graecorum. ll. 96.
 Emptio sub corona. ll. 247. N. 57.
 Encaeniare. ll. 162. N. 40.
Ἐνεάβοια, pro nummo. ll. 99.
Ἐνθίδιος, qui dictus. ll. 287.
Ἐννοσίγαιος, qui. ll. 283.
Ἐννοσίχθων, qui. ll. 183.
Ἐφαισος, qui, fuerit, & unde dictus. ll. 290.
Ἐπιτραπίζιοι θεοί. ll. 52.
 Epotides, in navibus. l. 252.
 Epulae, parentaliorum genus. ll. 77.
 Epulones, sacerdotes Romani: eorumque cura. ll. 130.
 Equites Romani: eorum divisio, & numerus. l. 64. requisita pro Equestri ordine, nempe aetas, genus, census. l. 65. insignia, nempe equus publicus, annulus aureus, & angustus clavus. l. 67. eorum munia, scilicet bella obire, vectigalia conducere, & judicia exercere. l. 69. eorundem transvectio. l. 73.
 Equites militares, in turmas divisi. l. 204. cuiusnam parerent duci. l. 210. eorum collocatio in bello. l. 217. in castris. 224. in agmine. 232.
 Equus publicus, ordinis equestris insigne. l. 67. & N. 33. & 34. Ἐρ-

B

- B** Acchus ejus cultus, & nomina . II. 193. & *seq.*
Βαίτολος . II. 182.
 Ballista, tormentum bellicum . I. 247.
 Baltei, in amphitheatro . I. 270.
 Balteus, in toga . II. 7.
 Bardaici, vel Bardiaci cuculli . II. 42.
 Bardocuculli . II. 42.
 Basilica Julia . I. 20.
 Basilica Paulli . I. 19.
 Basilica Porcia . I. 19.
 Basilica Sempronia . I. 19.
 Basilicae Romanorum . I. 19.
 Basilicus jactus, in talis lufosis . I. 313. N. 104.
 Basterna, vehiculi genus . I. 342.
 Bibendi in mensis leges . II. 59. & *seq.*
 Bibere a summo ad imum, quid sit . II. 59.
 Bidental . I. 16. N. 11.
 Bigae . I. 297. N. 93 & p. 323.
 Bigatus, nummus . II. 94.
 Birrus, vestis genus . II. 30.
 Bolus, in re luforia . I. 316.
 Bos, nummi Graeci nomen . II. 98.
 Brachium in castris . I. 251.
 Bucculae in galea . I. 215.
 Bulla aurea, ornamentum puerorum, ejusque forma . II. 14. N. 5.
 Bustuarii . I. 274.
 Bustum . II. 71.
 Buxus, pro turbine ludicro . I. 318.

C

- C** Adavera apud Romanos quomodo curarentur in funere . II. 63. quibus ornamentis insignirentur . *ibid.* & *seq.* quandiu domi haberentur . 65. quo tempore, & qua pompa efferrentur . 65. & *seqq.* eorum combustio . 71.
 Cadere victima, quando dicebatur . II. 158.
 Caedere pignora, quid sit . I. 55. & N. 27.
 Caelata iuga . I. 322.

Caeri-

- Caerite cera dignus . l. 120.
 Calathus , poculi genus . ll. 55.
 Calcei , Senatorum insignæ . l. 50.
 Calculum dare , vel reducere . l. 310.
 Calix , poculi genus . ll. 55.
 Calx , in Circo . l. 295.
 Camerae . ll. 22. 220. unde dictæ *ibid.* earum
 ornatus . 221.
 Camilli . ll. 142.
 Camus , ad equos cohibendos . l. 325. & N. 107.
 Candelabra , in sacris . ll. 145.
 Candidati . l. 110. ll. 12.
 Canicula , &
 Canis , in talis lusoriis . l. 312. & *seq.*
 Canthus , in vehiculis . l. 321.
 Canusina penula . ll. 25.
 Capedo , &
 Capis , in sacris . ll. 146.
 Capita , & Navis in nummis signata . ll. 87.
 Capitis diminutio . ll. 204. N. 45.
 Maxima ,
 Media ,
 Minima . ll. 205. N. 45.
 Capite censi . ll. 204. N. 45.
 Capitis maximam diminutionem quinam subirent .
 ll. 205. N. 45. qui vero mediam . *ibid.* , & qui-
 nam minimam . *ibid.*
 Capitolini ludi . ll. 169.
 Capitolinus collis . l. 5.
 Captus , in vehiculis . l. 321.
 Caput coenæ . ll. 53.
 Caput jecoris , & extorum . ll. 125.
 Caput non habere , quinam dicti sint . ll. 204. N. 45.
 Carcer apud Romanos , quotuplex fuerit . l. 191.
 Carceres , in Circo . l. 294.
 Carchesium , poculi genus . ll. 55.
 Carnifex . l. 165.
 Carpentum . l. 330. ejus forma . 331. cur dictum
 mulare . *ibid.* & judiciale . *ibid.* eo usæ matro-
 næ . 330. sacerdotes . 331. & N. 110. & Præfe-
 ctus Prætorio , necnon Urbis Præfectus , & Vi-
 carius . 331.
 Carptores , in coenæ . ll. 54.

- Carrada, vel
 Carrata. l. 338. N. 117.
 Carrago, l. 338.
 Carruca. l. 332.
 Carrucariae mulae. l. 332. & 322.
 Carrus. l. 338. quid differat a rheda. *ibid.* N. 117.
 Castra: varium eorum genus. l. 222. & forma 223.
 Castra lecticariorum. l. 341.
 Castra navalia, vel nautica. l. 259.
 Castra urbana. ll. 257. & praetoria. 259.
 Casula, vestis sacra. ll. 26. N. 14.
 Catapulta, tormentum bellicum. l. 248.
 Κατασκευαστα, navium munimenta. l. 258.
 Cathedra, quid differat a sella. l. 341.
 Cathedra, in amphitheatro, quae fuerit. l. 278.
 Cavea, nomen Amphitheatri. l. 265.
 Cavea, ima, media, & summa. l. 279.
 Causaria missio. l. 199. & 243.
 Causarii milites. l. 199.
 Celeres, &
 Κελεροι, qui fuerint. l. 64. & N. 32.
 Cella vinaria. ll. 214.
     Olearia. *ibid.*
     Penaria. *ibid.*
     Frigidaria. *ibid.*
     Tepidaria. *ibid.*
 Cella Caldaria. *ibid.* Ea sudatio appellata. *ibid.*
     & Laconicum 215. & N. 47.
 Cella, in templis. ll. 111.
 Cellae servorum frugi domicilia. ll. 228. Cellae
     familiae. *ibid.*
 Cenotaphia. ll. 83.
 Censores Romani, quando creati. l. 117. Eorum
     munia. *ibid.* & *seq.* notas inurebant. l. 119.
     & *seq.* quandiu magistratu functi. l. 120. & qui-
     dem bini. l. 121. eorum insignia. *ibid.*
 Censu classium. l. 95. N. 36.
 Censu Senatorum. *Vide* Senatores.
 Censu Equitum. *Vide* Equites.
 Centesimatio, poena apud Rom. l. 242.
 Centumviri, iudices Rom., quas causas cognosce-
     rent. l. 173. quot ii fuerint, & quo ordine ju-
     dicarent. l. *ibid.* N. 64.

Cen-

- Centuria, in re militari. l. 203. & *seq.*
 Centuriae, partes classium. l. 84. prima earum
 distributio, & ratio. *ibid.* 84. & *seq.* posterior
 earundem ordinatio. 87. & *seq.*
 Centurio. l. 206. & 207. ejus insigne. 208.
 Cereales ludi. ll. 169.
 Certamen athleticum, in quinque ludicra divisum,
 nempe
 Cursum,
 Disci jactum,
 Luctam,
 Pugilatum, &
 Saltum. h. 301. & *seq.*
 Cessio in Jure ll. 247. N. 57.
 Cetra, leuti genus. l. 215.
 Chiridotae tunicae. ll. 18.
 Chironomontes, in coenis. ll. 54.
 Chlamys. ll. 28.
 Cinctus Gabinus. ll. 9
 Circenses ludi. l. 293. & *seq.*
 Circensis currus. l. 327.
 Circitores, vel Circuitores. l. 219.
 Circus maximus describitur. l. 293. & *seq.*
 Cissium, vehiculi genus. l. 334. cujusnam usus fo-
 ret. *ibid.*
 Cissibia, pocula. h. 46.
 Cista, in suffragiis cujusnam usus. h. 103.
 Classarii; & Classici milites. l. 255.
 Classica corona. *Vide* Rostrata.
 Classici, in civium classibus, qui. l. 84.
 Classis navalis profectio, & appulsus. l. 357. & *seq.*
 Classium, & centuriarum distributio. l. 84. & 87.
 Clavium traditio uxori, quid indicarit in nuptiis.
 ll. 207. & 208. quid clavium ademptio. 208.
 Clavus. *Vide* Annalis.
 Clavus in veste Romana, qui, & quotuplex. ll.
 20. N. 10. 11. & 12.
 Clepsydra, horologium quale fuerit. l. 176. N. 66.
 Clusius, qui dictus. ll. 192.
 Clypeus, in templis. ll. 114.
 Clypeus, in armis militum. l. 213.
 Coelius collis. l. 5.
 Coemptio in matrimonio contrahendo. ll. 204.
 Coena

- Coena , apud Romanos , quando fieret . l. 41.
 Coena libera . ll. 257. & N. 56.
 Coena recta , quae sit . ll. 5. N. 1.
 Coenaculum . *Vide* Coenatio .
 Coenaculariam facere . ll. 45. N. 20.
 Coenae triumphales . ll. 43.
 Coenandi modus . ll. 47. & *seq.* & ritus . 52.
 Coenarum varii missus . ll. 53.
 Coenatio , coenae locus . ll. 44. N. 20.
 Cognoscere pro tribunali , & de plano , quo pacto differant . l. 128.
 Cohors , quare sic dicta . l. 209. quot milicibus constaret . l. 103. & 206.
 Cohors praetoria . l. 122. ll. 257.
 Colanicum territorium . ll. 240. pesticae nomine dictum . *ibid.*
 Coliseum , nomen Amphitheatrī . l. 265.
 Collegium Pontificum , quot continerit . ll. 118. eorum officium . ll. 119. insigne . *ibid.*
 Collegium Augurum , a quo institutum , & eiusdem officium . ll. 120.
 Colles urbis Romae , quot fuerint , & qui . l. 5.
 Collis hortorum , collis urbis Romae . l. 6.
 Coloniae Italicae . ll. 243. Lege Julia iura Civitatis adeptae . 244.
 Coloniae Latinae . ll. 243. illarum coloni mediam capitis diminutionem patiebantur . *ibid.* per Legem Juliam in Civitatis iura admittuntur . *ibid.*
 Coloniae Romanae . ll. 243. illarum coloni Cives Romani saepe nuncupati . *ibid.*
 Coloniae . ll. 238. earum deductiones . 238. & 239. quomodo condi solitae . *ibid.* quae legibus uterentur . 240. & quibus Magistratibus . 240. & *seq.*
 Coloniae civiles , & militares . ll. 243.
 Colores testorio inducti . ll. 226. 232.
 Colum nivarum , cuius usus esset apud Rom. ll. 46.
 Columna Menia . l. 137. & N. 54.
 Columnae Rostratae . l. 263.
 Columnae , victoribus positae . l. 241. sepulcris oppositae . ll. 82.
 Columnarii , quibus dicti . l. 137. & N. 54.
 Columnarum structura in Amphitheatris . l. 272.
 Collus , novae nuptiae insigne . ll. 207.

Coma

RERVM ET VERBORVM.

227

- Coma , sponſiſae ornamentum . ll. 206. in ſex cri-
nes componebatur . *ibid.*
- Comiſſatio . ll. 147.
- Comitatus , in re provinciali . l. 150. N. 57.
- Comitia Centuriata , quae . l. 84. quid in iis age-
retur . l. 88. qui praeeſſent hiſce comitiis , qui-
ve adeeſſent , quove in loco . l. 90. & ſeq.
- Comitia Curiata : & quid in iis ageretur . l. 77.
& ſeq. Ritus Comitiorum Curiatorum . l. 83.
- Comitia Tributa : quinam in iis magiſtratus crea-
rentur , quae leges ferrentur , & quae iudicia
peragerentur . l. 94. & ſeq. qua ratione habita.
l. 100. Qui praeeſſent , quive adeeſſent hiſce co-
mitiis . l. 97. & 98.
- Comitia , quot . l. 76. quid in iis ageretur . *ibid.*
quo tempore indicerentur . *ibid.*
- Comitia calata , quae . l. 76. & 82.
- Comitiales dies . l. 53. & 77.
- Comitialis morbus . l. 106.
- Comitiorum impedimenta . l. 105.
- Comitium , l. 75.
- Committere , *vel*
- Comparare , *vel*
- Componere gladiatores , quid fuerit . l. 278.
- Comperendinatio . l. 188.
- Compitales ludi . ll. 169.
- Conclamare , in re funebri . ll. 63.
- Conclave , *vel* Conclavium . ll. 213. 214. pro con-
naculo uſurpatum . 214.
- Condere luſtrum . l. 121.
- Conſarreatio . ll. 203. unde dicta . *ibid.* & N. 44.
- Conſarreati ratio cui propria . ll. 203.
- Conſlictus navalis , quo modo fieret . l. 260.
- Congerrones . l. 246. N. 82.
- Conjectio cautiſae . l. 176.
- Conjuratio , genus militiae . l. 199. N. 68.
- Conſecratio , quid differat a dedicatione . ll. 162.
N. 40.
- Conſentes Dii . ll. 172.
- Conſul ſuffectus , qui . l. 112. & N. 44.
- Conſularis aquarum , qui dictus ſit : & quod fue-
rit ejus munus ll. 243.
- Conſules ordinarii . l. 112. N. 44.

Con-

- Consulum Roman.** potestas, & auctoritas. l. 112.
 eorum insignia, nempe lictores, sella curulis,
 toga praetexta, & scipio eburneus. l. 113. &
seq. quo ritu munus inirent. l. 114. & N. 45.
 quas provincias sortirentur. l. 116. quo e coe-
 tu crearentur. l. 116.
Consumere diem, in senatu quid fuerit. l. 58.
Contubernales, qui dicantur. l. 225.
Convenire, in re judiciaria, quid sit. l. 174. N.
 64. & p. 210.
Conventio mulieris in viri manum. ll. 204.
Conventus nomen, quid valeat. l. 151.
Convivari de die. ll. 46.
Convivia tempestiva, vel intempestiva, quae sint.
 l. 46.
Convivium Sponso praebitum in nuptiis. ll. 201.
Sponsalia vocitatum. *ibid.*
Conus, in galea qui sit. l. 215.
Corollaria, quae. l. 301. & N. 95.
Corona in coenis adhibita. ll. 52. N. 22.
Corona, militari in re multiplex, nempe civica,
 muralis, castrensis seu vallaris, obsidionalis sive
 graminea. l. 238. & 239. triumphalis. l. 240. &
 N. 81. navalis sive classica, seu sostrata. l. 262.
Corona spieca, quorumnam insigne fuerit. ll. 135.
Corona, novae nuptiae, & Sponsi ornamentum.
 ll. 206.
Coronae lemniscatae. l. 300. & N. 95.
Coronarium aurum. l. 240. N. 81.
Corvus in navibus, qui dictus sit. l. 253.
Coviñi, curruum genera. l. 329. & N. 708.
Cothurnus. l. 289. cur inter tragica ornamenta
 adscriptus. *ibid.* ad tragoediam significandam u-
 surpatus. 290. & ad Ilyli magniloquentiam.
ibid.
Crates, machina bellica. l. 246.
Crata, in Circo, quae fuerit. l. 295.
Crerata ambitio, quare dicta sit. ll. 12.
Crimina multiplicis generis, de quibus habita apud
 Romanos quaestio. l. 181. & *seq.*
Cristae, in galea. l. 215.
Croci asperio. l. 291. **Crocus** pro scena, aut pul-
 pito. *ibid.*

- Crurifragium , servilis poena ll. 235.
 Crustae , in vasis. ll. 57. N. 23.
 Crustariae tabernae , &
 Crustarii . ll. 57. N. 23.
 Cubicula . ll. 211.
 Crux , servorum supplicium. ll. 232. a reo gesta-
 batur. 233. supplicium summum a Ictis appella-
 tur . *ibid.*
 Crucis supplicio flagellatio praebat . ll. 232.
 Cubiculum tectum , &
 Cubiculum viatorium , in re vehiculari . l. 341.
 Cubus , in tesseriis lusoriis l. 314.
 Cucullata saga . ll. 42.
 Cuculli Monachorum , unde orti . ll. 42.
 Cucullus , capitis tegumentum . ll. 42.
 Cudo , pro galea velitum . l. 213.
 Cultrarii . ll. 43.
 Cultri , in sacris . ll. 37. quomodo adhibiti . 158.
 Cuneus in navali acie . l. 261.
 Cuneus , species Rom. aciei . l. 219.
 Cupressus , in re funebri adhibita : ejusque varia
 cognomina . ll. 65.
 Curator aquarum , qui sit : & quod ejus munus .
 ll. 242.
 Curator riparum , qui sit : & quod ejus munus .
 ll. 243.
 Curatores operum publicorum , qui sint : & quod
 eorum munus . ll. 241.
 Curatores viarum , qui sint : & quod eorum mu-
 nus . ll. 242.
 Cumemus . ll. 207.
 Curia Hostilia , eadem ac Julia ; ejus usus fue-
 rit . l. 14.
 Curiae Romanae , quot fuerint . l. 28. quare sic
 dictae . *ibid.* N. 14. earum nomina , quae una
 omnium memorantur . l. 30. nempe
 Forensis ,
 Rapta ,
 Saucia ,
 Tifata ,
 Titia ,
 Veliensis ,
 Velitia .

Curiae

- Curiae, aedes sacrae. l. 31.
 Currus arcuatus, qui sit. l. 351.
 Currus bellici. l. 328.
 Currus circenses. l. 327.
 Currus falcati. l. 329.
 Currus magistratum. l. 327.
 Currus sejuges, qui sint. l. 327.
 Currus triumphales. l. 329.
 Curiales rhedae. l. 332. & N. 112.
 Cursus athleticus. l. 302.
 Cursus publicus, seu vehicularis, a quo institutus: ejusdemque ratio. l. 333. & N. 112.
 Cursus, ludus circensis. l. 297. qua ratione fieret. *ibid.* & N. 93. variae in eo factiones. 298. & *seq.* & N. 94. hic cursus unde inciperet, & quomodo perageretur. 299. praemia cursus. 300. & N. 95. & 96.
 Curules equi. l. 118. N. 48.
 Curulis Sella. *Vide* Sella,
 Custodes, in re comitali. l. 104.
 Custodes, in re navali. l. 256.
 Cymbium, poculi genus. ll. 55.

D

- D.** Dare calculum, quid sit. l. 310.
 Dare gladiatores sine missione. l. 280.
 Dare, vel praebere latus. l. 279.
 Dari in faginam. l. 277.
 Datatim, & expulsim ludere. *Vide* Ludere.
 Datores, in pilae ludis. l. 317.
 Decemviri litibus iudicandis. l. 139.
 Decemviri legibus ferendis, quando Romae creati, & qua de causa. l. 144.
 Decemviri sacrorum. ll. 127.
 Decimatio, poena apud Rom. l. 242.
 Decuma, vectigalium genus. l. 70.
 Decumana porta, in castris. l. 226.
 Decumani agri. l. 71.
 Decuria, in re militari. l. 204.
 Decuriam emere, quid sit. l. 160.
 Decurio. l. 210.
 Decuriones Coloniarum. ll. 241. Senatores aliquando dicti 240. De-

- Decurrere, in funeribus, quid fuerit. II 74.
 Decursio, exercitationis genus apud Rom. milites.
 l. 262.
 De die convivari. II. 46.
 Dedicare togam in funus. II. 64.
 Dedicatio quid differat a consecratione. II. 162.
 N. 40.
 Dedicatio templorum a quibus fieret. II. 163. quo
 ritu. *ibid.* & N. 41. quid post dedicationem age-
 retur. II. 164.
 Deductores. II. 5.
 Deferre in beneficiis. l. 154.
 Deferre nomen. l. 184.
 Dejicere e saxo. l. 195.
 Delectus militum, quo modo fieret. l. 197. & *seq.*
 Delectus equitum. l. 200.
 Delphinus, in armamentis navalibus. l. 253.
 Delubrum, unde dictum. II. 122.
 Denarius, nummus, quanti valeret. II. 96. idem
 dictus Decussis, Bigatus, & Quadrigatus. *ibid.*
 Denicales feriae. II. 76.
 Deorum, Dearumque varia nomina. II. 171.
 & *seq.*
 Deportati, mediam capitis diminutionem patie-
 bantur. II. 205. N. 45.
 Descendere in arenam. l. 265.
 Deferere vadimonium. l. 159.
 Designati magistratus, qui fuerint. l. 111.
 Designator, in re funebri. II. 67.
 Desultorii equi. l. 298. & N. 94.
 Detestatio sacrorum, quae sit. l. 80. & *seq.*
 Diazomata, in amphitheatro. l. 270.
 Diaetae. II. 212. & N. 46.
 Dibapha. II. 15.
 Δικεπός, quare dictus Apollo. II. 198.
 Dichalcum, nummus Graecorum. II. 96.
 Dictator, in convivio, quis esset. II. 59.
 Dictator Romanus, unde dictus: & alia ejus no-
 mina nempe Praetor maximus, & Magister po-
 puli. l. 139. quando crearetur, & a quo. l. 140.
 ejusdem potestas, & imperium: tum insignia. l.
 140. & 141.
 Didrachmum, nummus Graecorum. II. 98.

- Dies nuptiis dicta . ll. 202.
 Dies ominosi in nuptiis , qui fuerint ll. 202.
 Dies senatoriorum conventuum . l. 53.
 Differreatio . ll. 203. origo vocis . *ibid.* & N. 44.
 Digitis micare . *Vide* Micare.
 Dii praepositi variis hominum aetatibus . ll. 175.
 Dii , qui magni , qui consentes , qui selecti , qui indigetes , semones , dicti fuerint . ll. 172.
 Dii , qui caelestes , qui inferi , qui marini , quive rustici fuerint . ll. 171.
 Dii majorum , & minorum gentium . ll. 172.
 Dii , Deaque , quibus flamines addicti . ll. 137. & N. 39.
 Dii Patellarii . ll. 147.
 Dimachaeri , gladiatorum genus . l. 283.
 Διμήτωρ , qui dictus . ll. 195.
 Dimitti praetorium , quid esset . l. 250.
 Δισβόλον , nummus Graecorum . ll. 96.
 Dioecesis . l. 151. & ll. 262. N. 58.
 Dipteros aedes . ll. 110.
 Diribitores , in coenis . ll. 54.
 Διρρύματος , currus . l. 323.
 Discedere recto latere . l. 279.
 Disceptatores domestici . l. 167.
 Disci jactus , ludus athleticus . l. 303. & N. 98.
 Discinctus nepos . ll. 19.
 Discumbendi modus in coenis apud Romanos . ll. 47. & *seq.*
 Dispositio aciei . l. 217.
 Dissignatores in amphitheatro . l. 269. N. 85.
 Dividere sententiam , quid sit . l. 58.
 Divisores in crimine ambitus , qui fuerint . l. 182.
 Eo , Dico , Addico , verba Praetorum in jure dicendo . l. 124
 Doctores , in re gladiatoria . 277.
 Domus interioris partes . ll. 211. & *seq.*
 Domini , in factionibus cursus circensis . l. 298.
 Drachma , nummus Graecorum . ll. 98.
 Ducere familiam . l. 277. N. 90.
 Duces exercitus Romani : eorum ordines , & nomina . l. 206. & *seq.*
 Dupondius , nummus . ll. 90.
 Duumviri Coloniae . ll. 241. Duumviri juri dicundo

cundo dicebantur. *ibid.* eorum insigne *ibid.* & ministri *ibid.* e Decurionum ordine tegebantur. *ibid.*
 Duumviri factorum. ll. 127.

E

- Ε**Καταβολα, pro nummo acceptum nomen. ll. 99.
 Ἐκατόντηροι naves, quae sint. l. 250.
 Edere actionem, quid sit. l. 168.
 Edictum, formula juris dicendi. l. 125.
 Edictum novum. l. 152.
 Edictum perpetuum. l. 125.
 Edictum translativum. l. 152.
 Editor, in ludis. l. 275.
 Elatio cadaverum describitur. ll. 65. & seq.
 Emancipatio, quo ritu fieret. ll. 86. N. 25.
 Emblemata, vasorum ornatus. ll. 57. N. 23. in sepulcris quid fuerint. ll. 82.
 Fmerita stipendia, quae dicantur. l. 199.
 Ἡμισβόλιον, nummus Graecorum. ll. 96.
 Emptio sub corona. ll. 247. N. 57.
 Encaeniare. ll. 162. N. 40.
 Ἐννεάβολα, pro nummo. ll. 99.
 Ἐνδιδιος, qui dictus. ll. 287.
 Ἐννοσίγαιος, qui. ll. 283.
 Ἐννοσίχθων, qui. ll. 183.
 Ἐραϊσος, qui, fuerit, & unde dictus. ll. 290.
 Ἐπιτραπέζιοι δεσπ. ll. 52.
 Epotides, in navibus. l. 252.
 Epulae, parentaliorum genus. ll. 77.
 Epulones, sacerdotes Romani: eorumque cura. ll. 130.
 Equites Romani: eorum divisio, & numerus. l. 64. requisita pro Equestri ordine, nempe aetas, genus, census. l. 65 insignia, nempe equus publicus, annulus aureus, & angustus clavus. l. 67. eorum munia, scilicet bella obire, vectigalia conducere, & judicia exercere. l. 69. eorundem transvectio. l. 73.
 Equites militares, in turmas divisi. l. 204. cuiusnam parerent duci. l. 210. eorum collocatio in bello. l. 217. in castris. 224. in agnine. 232.
 Equus publicus, ordinis equestris insigne. l. 67. & N. 33. & 34. Ἐρ-

- Ἐργαστής, qui dicitur . ll. 186.
 Ergastula , noxiorum fervorum sedes . ll. 228. origo
 vocis . 229. quot mancipiis assignata . 230.
 Ergastularius . ll. 230.
 Esquilinus collis . l. 5.
 Esse in sagis , quid fuerit . ll. 28.
 Essedarii , gladiatorum genus . l. 283.
 Essedum , vehiculi genus . l. 335. cuinam usui es-
 set . *ibid.*
 Evangelii loca de discumbendi ratione explican-
 tur . ll. 48. & 49.
 Evocati milites . l. 200.
 Excubiae . l. 228.
 Exercitia militum . l. 233. & *seq.*
 Exercitus Romanus , quot militibus constaret . l.
 203. & *seq.*
 Exercitus Consularis . l. 206.
 Exostra , machinae genus . l. 289.
 Exsilium , poena apud Rom. l. 193.
 Expulsim , & datatim ludere . *Vide* Ludere .
 Exlequiae defunctorum apud Rom. quales fuerint .
 ll. 65. & *seq.*
 Exfules , mediam capitis diminutionem subibant .
 ll. 205. N. 45.
 Exta , quaenam ab Haruspibus observarentur .
 ll. 124.
 Extraordinaria porta in castris . l. 226.
 Extraordinarii magistratus . l. 146.
 Extraordinarii milites . l. 205.
 Exverrae , *vel*
 Exvertiae , expiatio funerum . ll. 76.

F

- F**acere coenaculariam . ll. 52. N. 39.
 Faces Nuptiales . ll. 207. quam ob causam gere-
 rentur . *ibid.*
 Factores , in ludis l. 317.
 Factiones , in cursu Circensi . l. 298. nempe .
 Alba ,
 Aurata ,
 Praefina ,
 Purpurea ,

Ruffa.

Ruffata , &

Veneta . *ibid.*

Falcata acies . l. 261.

Falcati currus . l. 328. & *seq.*

Falces in navibus . l. 153.

Falsi crimen . l. 183.

Familiam ducere . l. 277. & N. 90.

Familiam qui mutabant , minimam capitis diminutionem pati dicebantur . ll. 205. N. 45.

Familiis praesse . l. 277.

Fana sistere . ll. 106.

Fanatica arbor . ll. 107.

Fanatici . ll. 107.

Fanum , unde dictum . ll. 106. & N. 31.

Fasces , lictorum gestamen . l. 163.

Fasces laureati . l. 553. & N. 58. *sum* p. 239.

Fastigium , in templis . ll. 113.

Favillae , in templis . ll. 113.

Fercula , in re vehiculari . l. 342.

Ferentarii milites . l. 202.

Feretrum , in exsequiis , quale , & a quibus comportaretur . ll. 70.

Feriae denicales . ll. 76.

Feriae latinae ubi , quando , & quot dies celebrarentur . l. 115. N. 46.

Feriae novendiales . ll. 76.

Feriae praecidaneae . ll. 151.

Ferire victimam . ll. 158.

Ferrea manus , in navibus . l. 253.

Ferrum recipere . l. 280.

Fetiales , Sacerdotes Romani : eorumque cura , ll.

131. & *seq.* eorum nomen unde deductum . ll.

132. N. 37.

Fibrae , & fissum , in jecinore quid vocaretur . ll. 125.

Fibulae , praemia militum . l. 239.

Ficta farinacea . ll. 143.

Fictores , inter ministros Sacerdotum . ll. 143.

Filum , Fetialium ornamentum . ll. 132. & N. 37. necnon Flaminum . ll. 137.

Fiscales , gladiatorum genus . l. 283.

Fiscella , cui usui bovis fuerit . l. 325. N. 107.

Flagellum , ad concitandos equos , quale esset . l. 326. Fla-

- Flagra seu flagella, servorum supplicium. II. 231.
 Flagriones, &
 Flagritribae. II. 221.
 Flamen, unde dictus. II. 40. & 137.
 Flamen Dialis, quo operimento capitis uteretur.
 II. 41.
 Flammeum Sponsae gestabant. II. 206.
 Flamines, eorumque nomina nempe,
 Carmentalis, Dialis, Falacer,
 Floralis, Furinalis, Lavinalis,
 Laurentialis, Lucularis, Martialis.
 Palatualis, Pomonalis, Quirinalis,
 Virbialis, Volcanalis, Voltornalis. II. 137.
 N. 39. iidem dicti majores, & minores. 138. a
 quibus renuntiarentur. *ibid.* eorum insignia. *ibid.*
 Flamini, ministri sacrorum. II. 142.
 Flaminio abire, quid sit. II. 138.
 Flamulae, signa militaria. I. 222.
 Follis, ludicri genus. I. 317.
 Forceps, in navali acie. I. 261.
 Forceps, forma quaedam aciei Rom. I. 220.
 Fori in Circo. I. 294.
 Forma aciei Rom. I. 219.
 Forma Amphitheatri. I. 264.
 Forma castrorum Rom. I. 223.
 Forma judicandi. I. 175.
 Formula convocandi ad funus. II. 66.
 Formula dimittendi senatus. I. 64.
 Formula exsilii indicendi. I. 194.
 Formula litigatorum, cum reprobaurent iudices. I.
 174.
 Formula maectandi victimam. II. 156. & 157.
 Formulae aliae in sacris. II. 157. & 158.
 Formulae deferendi nomen. I. 185.
 Formulae Fetialium in indicendo bello. II. 132.
 & *seq.*
 Formulae indicendi silentium in sacrificiis, & eji-
 ciendi profanos. II. 154.
 Formulae in sepeliendis defunctis. II. 75.
 Formulae interrogandi sententias in senatu. I. 76.
 Formulae magistratum Rom. ad lictores. I. 163.
 & *seq.* & 192.
 Formulae Praetorum in pronuntianda sententia.
 I. 189. For-

- Formulae reorum , & actorum in judiciis . I. 163.
 & seq.
- Formulae sepulcrales . II. 80.
- Formulae suffragiorum . I. 103.
- Formulae vocandi in jus . I. 167.
- Forum aleatorium . I. 315. N. 105.
- Forum Augustum . I. 13.
- Forum in castris . I. 223.
- Forum in provinciis . I. 151.
- Forum Julium . I. 13.
- Forum Palladium . I. 14.
- Forum Romanum . I. 12. ejusdem cognomina , nempe Latium , magnum , vetus . *ibid.*
- Forum Transitorium . I. 14.
- Forum Vlpium . I. 14.
- Fossa in castris . I. 226.
- Fratres Arvales , Sacerdotes Romani , quid curarent . II. 135. eorum ornamentum . 135.
- Freni lupati . I. 325.
- Frenos concutere . I. 326.
- Frenos dare , laxare . I. 326.
- Frenos inhibere . I. 326.
- Fritillus . I. 315.
- Fruentatio . II. 267. & N. 59. & 60.
- Fruentum militibus distributum , quo numero . I. 237. & seq.
- Fruentum dari , aut imperari in praetoris cellam . II. 214.
- Funalia in re funebri . II. 66.
- Funalis equus in vehiculis . I. 324.
- Fundere vinum in sacris . II. 157.
- Funebria officia . II. 62. & seq.
- Funerae . II. 68.
- Funus Romanorum multiplex , nempe *vel* Tacitum , translatitium , vulgare , commune , & plebejum , *vel* Indictivum , publicum , Censorium . II. 66.
- Furca . II. 232. ejus forma . 233. rei dorso imposita gerebatur . *ibid.* patibuli nomine donata . *ibid.*
- Furciferi . II. 233.
- Fuscina , inter gladiatorum arma . I. 281.
- Fustuarium , poena apud Rom. I. 242.

Fusus, inter novae nuptae insignia . II. 207.

G

GAlea, unde dicta, & quae sit . I. 212. alia
levis armaturae . *ibid.* alia gravis armaturae.
I. 215.

Galea gladiatorum . I. 282.

Galericulus, &

Galerus, pro coma fictitia . II. 39.

Gausapina penula . II. 25.

Gentilitas . II. 244. N. 57.

Gentiles, qui proprie dicerentur . II. 244. N. 57.

Gentem habere, quid indicaverit . II. 244. N. 57.

Gerrae, &

Gerrones . I. 246. N. 82.

Γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, proverbium, quid valuerit, &
unde ortum . II. 97.

Gladiatores, quando in funeribus praeliarentur .
II. 73.

Gladiatorii ludi . I. 273. eorum origo . *ibid.* & *seq.*
ubi agerentur . I. 274. eorundem editiones . 278.

& *seq.* gladiatorum praemia . 315. genera . *ibid.*

& *seq.* arma . 281. & *seq.*

Gladius Hispaniensis . I. 212.

Globus, forma Rom. aciei . I. 220.

Gratulatio, honor imperatoribus tributus . I. 240.

Gravis armatura . I. 213.

Gubernator classis . I. 256.

Gustus, in coenis . II. 53.

Guttus, in sacris . II. 146.

H

HAbenas laxas dare, immittere, effundere:

Habenas adducere:

Habenas concutere, *vel*

Habenis terga laceflere . I. 326.

Habet, *vel* hoc habet, in certamine gladiatorio
quid denotet . I. 279.

Harpagones, in navibus . I. 253.

Harpallium . I. 317.

Harriga . II. 150.

Ha-

- Haruga . II. 142. & N. 35.
 Haruspices . II. 123.
 Hasta , telum Romanum , ejusque forma . I. 212.
 Hasta centumvirorum . I. 173. N. 64.
 Hasta , in locatione . I. 118. N. 50.
 Hasta , jurisdictionis insigne . I. 129.
 Hasta pura . I. 238.
 Hastae judicium , quare dictum . I. 130. N. 53.
 Hastae subicere : Hastam cogere : Hastam refrigescere . *ibid.*
 Hastae cuspis in Sponsae coma . II. 206.
 Hastati milites . I. 202. eorum situs in acie . I. 217.
 in castris . 250. in agmine . 258.
 Heres ex asse , qui diceretur . II. 83. N. 26.
 Hexaclinon . II. 49.
 Hexaphoron , nomen lecticae . I. 341.
 Hiberna castra . I. 222.
 Hippius , qui dictus . II. 184.
 Homo novus , qui vocaretur . I. 75.
 Honorarii tumuli . II. 83.
 Hoplomachus . I. 282.
 Horologiorum usus apud Romanos . I. 161. & N. 61.
 Hortator , in re navali . I. 255.
 Hostia , unde dicta . II. 148.
 Hostiarum ornamenta . II. 149. color , & numerus .
 II. 149. & 150.
 Hostiarum nomina , nempe
 Ambarvales , Animales , Harvigae ,
 Injuges , Lactentes , Majores ,
 Mediales , Piaculares , Praecidaneae ;
 Prodiguae , Succidaneae . II. 150.
 Hostium spolia in atris affixa . II. 210. ea non
 amplius revelli fas erat . *ibid.*
 Hymenaeus , carmen nuptiale . II. 207.
 Hypocaustum . II. 215.

I

- J**Actus Basilicus , in talorum lusu . I. 313. N. 104.
 Janiculum , collis Urbis Romae . I. 6. & N. 5.
 num inter septem colles numerandum . *ibid.*
 Janus : ejus cultus : nomen unde deductum . II.
 191. & *seq.*

- Jecur : ejusque partes , quae ab haruspicibus observabantur , nempe fibrae , fissum , caput . II. 124. & seq.
- Jentaculum , a quibus , & quando fumeretur . II. 47.
- Ignis , in sacrificiis adhibitus . II. 155. quid in igne ureretur . *ibid.* & 158.
- Ignominia , poena apud Rom. I. 193. & 243.
- Ilicet , in re funebri . II. 75.
- Imagines in parietibus . II. 217. in pavementis 220.
- Immolare victimam , quid proprie esset . II. 156.
- Immunitas templorum , quae fuerit . I. 20. N. 12.
- Imperatorum potestas . I. 211. honores , & praemia . I. 152. N. 58. & 267. & seq.
- Impolitiae crimen . I. 119.
- In arenam descendere . I. 265.
- In jus vocatio , qua ratione fieret . I. 167.
- In saginam dari . I. 277.
- Incensi , qui fuerint . I. 117. N. 47. maximam capitis diminutionem patiebantur . II. 205. N. 45.
- Indigetes Dii , qui dicti . II. 172.
- Indusium . II. 23.
- Infamia , poena apud Rom. I. 193.
- Inferiae . II. 77.
- Injuges hostiae . II. 151.
- Insignia Aedilium . I. 132.
- Insignia Censorum . I. 121.
- Insignia Consulium . I. 113. & seq.
- Insignia Equitum . *Vide Equites.*
- Insignia Praetorum . I. 129. & seq.
- Insignia Senatorum . *Vide Senatores.*
- Instaurare epulas . II. 54.
- Instaurativi ludi . II. 168.
- Intendere actionem , quid sit . I. 170.
- Inter caesa , & porrecta . quid valeat . II. 159.
- Intercessio , potestas Tribunorum . I. 134. ad quos alios pertinuerit in senatu . 62. & in comitiis . 106.
- Interpretes , ministri magistratuum Rom. I. 162.
- Interrex , quando Romae , & qua de causa , creatus . I. 152. & seq.
- Jovis nonina , & cultus , unde deducta . II. 178. & seq.
- Ire ad saga . II. 28.

Iri-

- Itinera , in amphitheatro . l. 271.
 Judicandi forma in judiciis privatis . l. 175. & *seq.*
 Judicatum facere . l. 179.
 Judices , a quonam eligerentur : iidem in decurias
 distributi . l. 170. N. 63. quibus causis praefice-
 rentur . l. 171. a quonam . l. 170. qua ratione .
 187. varia judicum genera . l. 170. Judicum re-
 jectio , & subfortitio . l. 187.
 Judicia , Centuriatis Comitibus attributa . l. 89.
 Judicia , Comitibus Tributis commissa . l. 97.
 Judicia publica , quatenus fuerint . l. 180. quatenus
 ea exercuerint . l. 180. & *seq.* eorum ordo expli-
 catus . l. 184. & *seq.*
 Judicia privata . l. 166. Per quosnam perageren-
 tur . *ibid.* eorum ratio , & forma declaratur . l.
 169. & *seq.*
 Judiciale carpentum , quare sit dictum . l. 331.
 Judicium calumniae . l. 179.
 Jura caelata . l. 322.
 Jugum , in vehiculis . l. 321.
 Jungendi animalia vehiculis modus . l. 323.
 Jura Civium Romanorum . ll. 243. N. 57. privata,
 & publica . *ibid.* & *seq.*
 Jura honorum . ll. 249. N. 57.
 Jura Latinorum . ll. 249. N. 57.
 Jura patronorum in libertos . ll. 236. N. 55.
 Jurare calumniam . l. 176.
 Juris Latii , & Italici discrimen . ll. 243. N. 57.
 Jurisdiclio , propria Praetorum , & quatenus . l. 124.
 quae praecipua vis insit huic nomini in re pro-
 vinciali . l. 151.
 Jus connubiorum . ll. 245. N. 57.
 Jus haereditatum . ll. 246. N. 57.
 Jus mancipi , & nexi . ll. 246. N. 57.
 Jus militiae . ll. 248. N. 57.
 Jus patrium . ll. 245. N. 57.
 Jus suffragiorum . ll. 248. N. 57.
 Jus testamentorum . ll. 245. N. 57.
 Jus tributum . ll. 248. N. 57. ejus genera . *ibid.*
 Jus usucapionis . ll. 248. N. 57.
 Juventus , equestris ordinis nomen . l. 65.

K

- K**Alatores, qui sint. ll. 162.
Καρτεϊος, quare dictus Apollo. ll. 197.
Κελουσία, &
Κελουσις, quid sit. l. 266.
Κίβρις, in tesseriis. l. 314.
Κικλωτες, unde dicti. ll. 218.
Κίω, in talorum lusu. l. 312.

L

- L**Acerna, vestis: ejusque usus, & color. ll. 29.
 Laestentes hostiae. ll. 151.
 Laconicum. ll. 215. & N. 47.
 Lacunar, vocis etymon. ll. 221. & 222. in eo animalia insculpi solita. 222. auro illinebatur. *ibid.*
 Laena, vestis: ejusque usus. ll. 30.
 Lances, in sacris. ll. 147.
 Lanista. l. 276.
 Laquearii, gladiatorum genus. l. 283.
 Laquear. *Vide* Lacunar.
 Lararium. ll. 103.
 Latere tecto discedere. l. 279.
 Latiar. l. 115. N. 46.
 Laticlaviam tunica. ll. 19.
 Laticlavii. l. 50. N. 24. & p. 209.
 Latomiae, locus carceris apud Rom. l. 192.
 Latrocinari, quid ab origine denotet. l. 308.
 N. 101.
 Latrones, qui proprie & unde dicti. l. 308. &
 N. 101.
 Latrunculi, ludus, cuinam similis. l. 308. qua
 ratione iis luderent. 308. & *seq.*
 Latus clavus, Senatorum insigne. l. 50. & N. 24.
 Latus dare, vel praebere. l. 279.
 Laudare utroque pollice. l. 280.
 Laudatores, in judiciis, qui fuerint. l. 186.
 Laureati-fasces. *Vide* Fasces.
 Lecti tricliniarii. ll. 47.

Le.

- Lectica : ejuldem usus, forma, & materia . l. 341.
 Lectisternium . ll. 166.
 Legati , in re militari . l. 210. consulares, & praetorii . 211.
 Leges Comitiiis Curiatis fieri solitae . l. 79. & seq.
 Leges in Comitiiis Centuriatis quatenam ferrentur . l. 89.
 Leges in Comitiiis Tributis . l. 96.
 Leges , quae proprie dictae . l. 96.
 Leges convivales . ll. 59
 Legio Romana , quot militibus constaret . l. 229.
 Lemniscatae coronae , & palmae . l. 300. & N. 95.
 Levis armatura . l. 212.
 Lex de parricidis . l. 183.
 Libatio , in sacrificijs . ll. 158.
 Libatio Diis in mensa , quo ritu fieret . ll. 60.
 Libella , nummus . ll. 90.
 Libellus nominum , in judiciis . l. 187.
 Liberti orcini . ll. 69. & 235.
 Libitinarii . ll. 70. N. 24.
 Libitinis porta in amphitheatro . l. 267.
 Libripens . ll. 86. N. 25.
 Lictores Consuli ministrabant . i. 113. Praetoribus . l. 129. Triumviris capitalibus . l. 138. Dictatori . l. 141. Magistro Equitum . l. 142. Proconsuli , & Propratori . 151. Quaestoribus item provincialibus . l. 156.
 Lictores , in exsequiis Rom. ll. 69.
 Lictores , unde dicti : & quatenam eorum munera . l. 163. & seq.
 Linea alba in Circo . l. 295.
 Linea dives , quatenam dicta . l. 291.
 Linea , in re vestiaria . ll. 22. N. 12.
 Linea ultima , quid per metaphoram significet : l. 296.
 Litatum esse , quando diceretur . ll. 159.
 Litem aestimare . l. 185.
 Litera K , Kalumniae nota . ll. 229. N. 52.
 Lituus , quali forma esset . l. 126. Auguribus datus . ll. 123.
 Loca sacra , quae fuerint apud Romanos . ll. 104.
 Locarii . l. 269. N. 85.
 Locus habendo senatus . l. 52. & N. 26.

- Longae naves . l. 250.
 Lorica , unde dicta : ejusque structura . L. 215.
 Lorica bilix , & trilix . l. 215.
 Lorica , in vallo castrorum . L. 225.
 Luci , qui erant . ll. 107.
 Lucta , certamen athleticum . l. 301.
 Ludere par , impar . l. 319.
 Ludere daratim , & expulsum . l. 317.
 Ludi Apollinares , Capitolini , Cereales , Compita-
 les , Magni , Martiales , Megalenses , Plebeji ,
 Romani . ll. & seq. 168.
 Ludi Circenses . l. 293. eorum plura genera . L. 297.
 & seq. singula describuntur . *ibid.*
 Ludi gladiatorii , unde orti . l. 273. & N. 86. &
 87. eorundem edendorum ratio . l. 311. & seq.
 Ludi , gladiatorum domicilia . l. 276. Romae plu-
 res existierunt , scilicet
 Ludus Gallicus ,
     Dacicus ,
     Magnus . ,
     Matutinus ,
     Aemilius . l. 276. N. 88. & 90.
 Ludi gladiatorii , in funeribus adhibiti . ll. 78.
 Ludi post dedicationem editi . ll. 164.
 Ludi privati . l. 307. & seq.
 Ludi sacri . ll. 167. & N. 32. item magni , voti vi-
 nstaurativi . ll. 168. & seq.
 Ludi saeculares . ll. 130. N. 36.
 Ludus Trojae . l. 304.
 Ludus duodecim scriptorum . l. 309.
 Lunata acies . l. 261.
 Lunula , Senatorum insigne . l. 51. & N. 25.
 Lupati freni . l. 325.
 Lustrum condere . *Vide Condere .*

M

- M** Achinae bellicae apud Rom. l. 243. & seq.
 Macrocherae tunicae . ll. 18.
 Mactare victimam . ll. 156.
 Magister , unde dictus . l. 107.
 Magister , in convivio , quis esset . ll. 59.
 Magister , in re gladiatoria . l. 277-

Ma-

- Magister navis . l. 256.
 Magister, in Saliis sacerdotibus . ll. 138.
 Magister Equitem , a quo creatus : ejusdem potestas , & insignia . l. 142.
 Machina in re Theatrali . l. 289. *e Machina Deus* quid significet . *ibid.*
 Magister populi . *vide Dictator.*
 Magister societatis . l. 79.
 Magistratus curules , quare sic vocati . l. 113.
 Magistratus in comitis Centuriatis , qui renuntiarentur . l. 88.
 Magistratus in comitiis Tributis , qui crearentur . l. 95.
 Magistratus minores ordinarii . l. 137.
 Magistratus extraordinarii minores . l. 146.
 Magistratus ab Augusto instituti . ll. 254 & *seq.*
 Magistratum creationi quae necesse forent . l. 107. & *seqq.*
 Magister, in cursu circensi . l. 277.
 Magistri morum . l. 119.
 Magni Iudi . ll. 167.
 Majestatis crimen . l. 182.
 Majores hostiae . ll. 151.
 Malleus, in sacris . ll. 147.
 Mancipatio . ll. 246. N. 57.
 Mancipes, qui vectigalia conducirerent , & quare . l. 70.
 Mancipi res . ll. 246. N. 57.
 Mandrae , quae fuerint in ludo latrunculorum . l. 308.
 Manipulus, in re militari . l. 203. quare sic dictus . l. 204. quot militibus constaret . l. 205. & 71. quot essent manipuli in legione . l. 203. eorum signa . l. 221.
 Mantile, mensae tegumentum . ll. 51.
 Manumissio servorum . ll. 234. quot modis fieret *ibid.* & *seq.* nempe
 Censu . *ibid.*
 Vindicta . *ibid.*
 Testamento . 235.
 Per Epistolam . 236.
 Inter Amicos . *ibid.*
 Rex mensam . *ibid.*

- Manumissione solvebatur matrimonium . ll. 204.
 Marmor , parietum ornamentum . ll. 217.
 Marmoratum . ll. 216.
 Martiales ludi . ll. 170.
 Matrimonii contrahendi ratio quotuplex fuerit .
 ll. 202. & seq.
 Mediales hostiae . ll. 276.
 Medicus , gladiatorum curae destinatus . l. 276. &
 N. 89.
 Megalenses ludi . ll. 170.
 Mensa in coenis , qualis apud Romanos . ll. 50.
 mensae secundae . ll. 62.
 Mercurii nomen , & cultus , unde deducta . ll.
 186. & seq.
 Meridiani , gladiatorum genus . l. 283.
 Meritoriae rhedae . l. 333.
 Μεσόλευκος . ll. 21. N. 12.
 Μεσομίλας . ll. 21. N. 12.
 Μεσοπόρφυρος . ll. 20. N. 11. & 12.
 Meta in Circo . l. 295.
 ad Metalla damnati . ll. 231. inter damnatos in me-
 tallum , & damnatos in metalli opus discrimen .
ibid.
 Micare digitis . l. 319.
 Militia terrestri Romanorum . l. 196. quidquid ad
 eam spectaverit , enucleatur . 197. & seq.
 Mina , nummus Graecorum . ll. 101.
 Mina Hebraica . ll. 99. N. 30.
 Ministri Magistratuum , qui fuerint , nempe Scri-
 bae , Accensi , Interpretes , Praecones , Lictores ,
 Viatores , Servi publici , & Carnifex . l. 57. quae-
 nam ad singulos pertinuerint . *ibid.* & seq.
 Ministri Sacerdotum . ll. 141.
 Mirmillo , gladiator , cum Threce componi soli-
 tus . l. 282.
 Missio , in re militari . l. 242. ea dicta Honesta ,
 Causaria , Gratiiosa , & Ignominiosa . 243.
 Missilium jactus in Theatris . l. 291. eorum varia
 genera . 292.
 Missus , in coenis . ll. 53.
 Missus , in ludis circensibus . l. 300.
 Mittere de mensa . ll. 54.
 Mittere in consilium . l. 183.

Mitti

- Mitti principia . ll. 224.
 Modimperator , in convivio , qui diceretur . ll. 59.
 Mola , in sacrificiis . ll. 156.
 Molae trufatiles . ll. 231. N. 53. verfatiles . *ibid.*
 alinariae . *ibid.* machinariae . *ibid.*
 Monachi , cur cucullos geflent . ll. 48.
 Moneres , naves . l. 250.
 Monopodium , mentae genus . ll. 50.
 Monopterae aedes . ll. 118.
 Moratores , in Circò . l. 296.
 Mors , supplicium apud Rom. , qua ratione inferretur . l. 195.
 Movere fenatu , quid effet , & cujus munus . l. 119.
 Movere tribu . *ibid.*
 Mulae carrucariae . l. 322. & 332. tum rhedariae .
 334
 Mulier Sponfa . ll. 201.
 Mulier fub patris , vel tutoris potestate . ll. 200.
 N. 43.
 Mulier a tutoris potestate in viri mancipium redigebatur . ll. 205. cur minimam capitis diminutionem fubibat . *ibid.*
 Mulare carpentum . *Vide* Carpentum .
 Multa , quod poenae genus fuerit . l. 189.
 Munera , appellata fpectacula gladiatoria , & quare . l. 274.
 Munerarius . l. 274.
 Munia equitum . *Vide* Equites .
 Munia caftrenfia , quae fuerint . l. 277.
 Municipia . ll. 245. nomenclaturae origo . 246.
 illorum diverfa ratio ante legem Juliam . 247.
 248.
 Municipium pro colonia , & viciffim . ll. 248. 249.
 Munus gladiatorium pronuntiare , ostendere , proponere . l. 278.
 Murrina , dicta quaedam pocula . ll. 57.
 Musculus , machina bellica . l. 246.
 Mutare veftem . l. 186.
 Myfteria . ll. 154.

N.

- N**avalia Castra. *Vide* Castra.
 Navalia praemia. *Vide* Praemia.
 Navalis acies, & conflictus. *Vide* Conflictus.
 Navalis corona. l. 297.
 Navalis pugna. *Vide* Pugna.
 Navalis triumphus. l. 262.
 Naxarchus. l. 257.
 Naves, variis dictae nominibus.
     Longae,
     Actuariae, &
     Speculatoriae. l. 249. & *seq.*
     Πεντακιστορη, &
     Ἑξακιστορη,
     Moneres. *ibid.*
     Biremes, Triremes, Quadriremes, Quinqueres-
     mes, Hexeres, Hepteres. l. 250. contractae,
     rectae, apertae. *ibid.* earum bellicus appara-
     tus. 252.
 Navis, cur signata in nummis. ll. 87.
 Naumachia. l. 305. & N. 99.
 Nautae summi, & imi, qui dicti. l. 251.
 Nautae θαλάσσιοι,
     Θραύται, &
     Λογίται. l. 254.
 Νηπιόδης, qui dictus. ll. 194.
 Nenia, unde duxerit nomen. ll. 68.
 Neptuni nomen, & cultus, unde deductus. ll. 183.
     & *seqq.*
 Nexi, qui sint, & cur ita dicti. l. 175. N. 67.
 Noctua, nummorum nomen. ll. 98. N. 29.
 Nomen deferre. l. 184.
 Nomen recipere. l. 185.
 Nomenclatores. l. 110.
 Nomina Amphitheatri Rom. ll. 265.
 Nota, & Notarius. l. 160.
 Notae, noxiorum servorum vultui iniustae. ll. 229.
     N. 52. quae fuerint militum propriae. ll. 230.
     N. 52.
 Novendiales feriae. ll. 76.
 Novissima verba, in re funebri. ll. 75.

Nu-

Nubere . ll. 206.

Nuces a maritis in nuptiis spargebantur . ll. 208.

Numerare Senatum . l. 59.

Nummi Romanorum , quotuplicis materiae fuerint .

ll. 84. etymon nummi . 85. quando signati . 86.

Nummi aerei Romanorum . ll. 85. eorum genera ,
nimirum

As . 86.

Sextans . 88.

Quadrans . 88.

Triens . 89.

Semissis . *ibid.*

Dupondius . 90.

Nummi Romanorum argentei . ll. 90. eorum genera ,
nempe

Libella . 90.

Sestertius . 90.

Quinarius . 93.

Denarius . 94.

Nummi aurei Romanorum . ll. 94. eorum genera ,
nempe

Semisses , & Tremisses . 95.

Nummi Graecorum . ll. 95. eorum genera , nempe

Dichalcum . 96.

Ημισβάλλον . 96.

Τριτημόριον . 96.

Obolus . 96.

Διωβόλον . 96.

Triobolus . 97.

Τετραβόλον . 97.

Drachma . 98.

Didrachmum . 98.

Τριδράχμιον . 99.

Στατήρ . 99.

Mina . 101.

Talentum . 101.

Nummorum nomina ex animantibus desumpta . ll.
98. N. 29.

Nuptialis ritus . ll. 206. & *seq.*

- Jecur : ejusque partes , quae ab haruspicibus observabantur , nempe fibrae , fillum , caput . II. 124. & seq.
- Jentaculum , a quibus , & quando sumeretur . II. 47.
- Ignis , in sacrificiis adhibitus . II. 155. quid in igne ureretur . *ibid.* & 158.
- Ignominia , poena apud Rom. I. 193. & 243.
- Ilicet , in re funebri . II. 75.
- Imagines in parietibus . II. 217. in pavimentis 220.
- Immolare victimam , quid proprie esset . II. 156.
- Immunitas templorum , quae fuerit . I. 20. N. 12.
- Imperatorum potestas . I. 211. honores , & praemia . I. 152. N. 58. & 267. & seq.
- Impolitiae crimen . I. 119.
- In arenam descendere . I. 265.
- In jus vocatio , qua ratione fieret . I. 167.
- In saginam dari . I. 277.
- Incenti , qui fuerint . I. 117. N. 47. maximam capitis diminutionem patiebantur . II. 205. N. 45.
- Indigetes Dii , qui dicti . II. 172.
- Indusium . II. 23.
- Infamia , poena apud Rom. I. 193.
- Inferiae . II. 77.
- Injuges hostiae . II. 151.
- Insignia Aedilium . I. 132.
- Insignia Censurum . I. 121.
- Insignia Consulum . I. 113. & seq.
- Insignia Equitum . *Vide Equites.*
- Insignia Praetorum . I. 129. & seq.
- Insignia Senatorum . *Vide Senatores.*
- Instaurare epulas . II. 54.
- Instaurativi ludi . II. 168.
- Intendere actionem , quid sit . I. 170.
- Inter caesa , & porrecta , quid valeat . II. 159.
- Intercessio , potestas Tribunorum . I. 134. ad quos alios pertinuerit in senatu . 62. & in comitiis . 106.
- Interpretes , ministri magistratuum Rom. I. 162.
- Interrex , quando Romae , & qua de causa , creatus . I. 152. & seq.
- Jovis nomina , & cultus , unde deducta . II. 178. & seq.
- Ire ad saga . II. 28.

- Itinera . in amphitheatro . l. 271.
 Judicandi forma in judiciis privatis . l. 175. & seq.
 Judicatum facere . l. 179.
 Judices , a quonam eligerentur : iidem in decurias
 distributi . l. 170. N. 63. quibus causis praefice-
 rentur . l. 171. a quonam . l. 170. qua ratione .
 187. varia iudicum genera . l. 170. Iudicium re-
 jectio , & subfortitio . l. 187.
 Iudicia , Centuriatis Comitibus attributa . l. 89.
 Iudicia , Comitibus Tributis commissa . l. 97.
 Iudicia publica , quonam fuerint . l. 180. quonam
 ea exercuerint . l. 180. & seq. eorum ordo expli-
 catus . l. 184. & seq.
 Iudicia privata . l. 166. Per quosnam perageren-
 tur . *ibid.* eorum ratio , & forma declaratur . l.
 169. & seq.
 Iudiciale carpentum , quare sit dictum . l. 331.
 Iudicium calumniae . l. 179.
 Juga caelata . l. 322.
 Jugum , in vehiculis . l. 321.
 Iungendi animalia vehiculis modus . l. 323.
 Jura Civium Romanorum . ll. 243. N. 57. privata,
 & publica . *ibid.* & seq.
 Jura honorum . ll. 249. N. 57.
 Jura Latinorum . ll. 249. N. 57.
 Jura patronorum in liberos . ll. 235. N. 55.
 Jurare calumniam . l. 176.
 Juris Latii , & Italicum discrimen . ll. 243. N. 57.
 Jurisdictio , propria Praetorum , & quonam . l. 124.
 quae praecipua vis insit huic nomini in re pro-
 vinciali . l. 151.
 Jus connubiorum . ll. 245. N. 57.
 Jus haereditatum . ll. 246. N. 57.
 Jus mancipi , & nexi . ll. 246. N. 57.
 Jus militiae . ll. 248. N. 57.
 Jus patrium . ll. 245. N. 57.
 Jus suffragiorum . ll. 248. N. 57.
 Jus testamentorum . ll. 245. N. 57.
 Jus tributum . ll. 248. N. 57. ejus genera . *ibid.*
 Jus usucapionis . ll. 248. N. 57.
 Juventus , equestris ordinis nomen . l. 65.

K

- K**Alatores, qui sint. ll. 162.
 Καργεῖτος, quare dictus Apollo. ll. 197.
 Κολοσσία, &
 Κολοσσές, quid sit. l. 266.
 Κύβρις, in tesseris. l. 314.
 Κύκλωπες, unde dicti. ll. 218.
 Κύων, in talorum lusu. l. 312.

L

- L**Acerna, vestis: ejusque usus, & color. ll. 29.
 Lactentes hostiae. ll. 151.
 Laconicum. ll. 215. & N. 47.
 Lacunar, vocis etymon. ll. 221. & 222. in eo animalia insculpi solita. 222. auro illiniiebatur. *ibid.*
 Laena, vestis: ejusque usus. ll. 30.
 Lances, in sacris. ll. 147.
 Lanista. l. 276.
 Laquearii, gladiatorum genus. l. 283.
 Laquear. *Vide* Lacunar.
 Lararium. ll. 103.
 Latere tecto discedere. l. 279.
 Latiar. l. 115. N. 46.
 Laticlaviam tunicam. ll. 19.
 Laticlavii. l. 50. N. 24. & p. 209.
 Latomiae, locus carceris apud Rom. l. 192.
 Latrocinari, quid ab origine denotet. l. 308. N. 101.
 Latrones, qui proprie & unde dicti. l. 308. & N. 101.
 Latrunculi, ludus, cuinam similis. l. 308. qua ratione iis luderent. 308. & *seq.*
 Latus clavus, Senatorum insigne. l. 50. & N. 24.
 Latus dare, vel praebere. l. 279.
 Laudare utroque pollice. l. 280.
 Laudatores, in judiciis, qui fuerint. l. 186.
 Laureati fasces. *Vide* Fasces.
 Lecti tricliniarii. ll. 47.

Le.

- Lectica : ejusdem usus, forma, & materia . l. 341.
 Lectisternium . ll. 166.
 Legati, in re militari . l. 210. consulares, & praetorii . 211.
 Leges Comitiiis Curiatis fieri solitae . l. 79. & *seq.*
 Leges in Comitiiis Centuriatis quaenam ferrentur . l. 89.
 Leges in Comitiiis Tributis . l. 96.
 Leges, quae proprie dictae . l. 96.
 Leges convivales . ll. 59
 Legio Romana, quot militibus constaret . l. 229
 Lemniscatae coronae, & palmae . l. 300. & *N.* 95.
 Levis armatura . l. 212.
 Lex de parricidis . l. 183.
 Libatio, in sacrificijs . ll. 158.
 Libatio Diis in mensa, quo ritu fieret . ll. 60.
 Libella, nummus . ll. 90.
 Libellus nominum, in judiciis . l. 187.
 Liberti orcini . ll. 69. & 235.
 Libitinarii . ll. 70. *N.* 24.
 Libitinae porta in amphitheatro . l. 267.
 Libripens . ll. 86. *N.* 25.
 Lictores Consuui ministrabant . i. 113. Praetoribus . l. 129. Triumviris capitalibus . l. 138. Dictatoribus . l. 141. Magistro Equitum . l. 142. Proconsuli, & Propratori . 151. Quaestoribus item provincialibus . l. 156.
 Lictores, in exsequiis Rom. ll. 69.
 Lictores, unde dicti : & quaenam eorum munera . l. 163. & *seq.*
 Linea alba in Circo . l. 295.
 Linea dives, quaenam dicta . l. 297.
 Linea, in re vestiaria . ll. 22. *N.* 12.
 Linea ultima, quid per metaphoram significet : l. 296.
 Litatum esse, quando diceretur . ll. 159.
 Litem aestimare . l. 185.
 Litera K, Kalumniae nota . ll. 229. *N.* 52.
 Lituus, quali forma esset . l. 126. Auguribus datus . ll. 123.
 Loca sacra, quae fuerint apud Romanos . ll. 104.
 Locarii . l. 269. *N.* 85.
 Locus habendo senatui . l. 52. & *N.* 26.

- Longae naves . l. 250.
 Lorica , unde dicta : ejusque structura . l. 215.
 Lorica bilix , & trilix . l. 215.
 Lorica , in vallo castrorum . l. 225.
 Luci , qui erant . ll. 107.
 Lucta , certamen athleticum . l. 301.
 Ludere par , impar . l. 319.
 Ludere datatim , & expulsim . l. 317.
 Ludi Apollinares , Capitolini , Cereales , Compita-
 les , Magni , Martiales , Megalenses , Plebeji ,
 Romani . ll. & seq. 168.
 Ludi Circenses . l. 293. eorum plura genera . l. 297.
 & seq. singula describuntur . *ibid.*
 Ludi gladiatorii , unde orti . l. 273. & N. 86. &
 87. eorum edendorum ratio . l. 311. & seq.
 Ludi , gladiatorum domicilia . l. 276. Romae plu-
 res extiterunt , scilicet
 Ludus Gallicus ,
     Dacicus ,
     Magnus .
     Martianus ,
     Aemilius . l. 276. N. 88. & 90.
 Ludi gladiatorii , in funeribus adhibiti . ll. 78.
 Ludi post dedicationem editi . ll. 164.
 Ludi privati . l. 307. & seq.
 Ludi sacri . ll. 167. & N. 32. item magni , votivi .
 instaurativi . ll. 168. & seq.
 Ludi saeculares . ll. 130. N. 36.
 Ludus Trojae . l. 304.
 Ludus duodecim scriptorum . l. 309.
 Lunata acies . l. 261.
 Lunula , Senatorum insigne . l. 51. & N. 19.
 Lupati freni . l. 325.
 Lustrum condere . *Vide Condere* .

M

- M**achinae bellicae apud Rom. l. 243. & seq.
 Macrocherae tunicae . ll. 18.
 Mactare victimam . ll. 156.
 Magister , unde dictus . l. 107.
 Magister , in convivio , quis esset . ll. 59.
 Magister , in re gladiatoria . l. 277.

Ma-

- Magister navis . l. 256.
 Magister, in Sacerdotibus . ll. 138.
 Magister Equitum , a quo creatus : ejusdem potestas , & insignia . l. 142.
 Machina in re Theatrali . l. 289. *e Machina Deus*
 quid significet . *ibid.*
 Magister populi . *Vide Dictator.*
 Magister societatis . l. 79.
 Magistratus curules , quare sic vocati . l. 113.
 Magistratus in comitiis Centuriatis , qui renunciarentur . l. 88.
 Magistratus in comitiis Tributis , qui crearentur .
 l. 95.
 Magistratus minores ordinarii . l. 137.
 Magistratus extraordinarii minores . l. 146.
 Magistratus ab Augusto instituti . ll. 254 & *seq.*
 Magistratum creationi quae necesse forent . l. 107.
 & *seqq.*
 Magistri, in cursu circensi . l. 277.
 Magistri morum . l. 119.
 Magni Iudi . ll. 167.
 Majestatis crimen . l. 182.
 Majores hostiae . ll. 151.
 Malleus, in sacris . ll. 147.
 Mancipatio . ll. 246. N. 57.
 Mancipes, qui vectigalia conducebant , & quare .
 l. 70.
 Mancipi res . ll. 246. N. 57.
 Mandrae , quae fuerint in ludo latrunculorum .
 l. 308.
 Manipulus, in re militari . l. 203. quare sic dictus .
 l. 204. quot militibus constaret . l. 205. & 71.
 quot essent manipuli in legione . l. 203. eorum
 signa . l. 221.
 Mantile, mensae tegumentum . ll. 51.
 Manumissio servorum . ll. 234. quot modis fieret
ibid. & *seq.* nempe
 Censu . *ibid.*
 Vindicta . *ibid.*
 Testamento . 235.
 Per Epistolam . 236.
 Inter Amicos . *ibid.*
 Per mensam . *ibid.*

- Manumissione** solvebatur matrimonium . ll. 204.
Marmor, parietum ornamentum . ll. 217.
Marmoratum . ll. 216.
Martiales ludi . ll. 170.
Matrimonii contrahendi ratio quotuplex fuerit .
 ll. 202. & *seq.*
Mediales hostiae . ll. 276.
Medicus, gladiatorum curae destinatus . l. 276. &
 N. 89.
Megalenses ludi . ll. 170.
Mensa in coenis, qualis apud Romanos . ll. 50.
 mensae secundae . ll. 62.
Mercurii nomen, & cultus, unde deducta . ll.
 186. & *seq.*
Meridiani, gladiatorum genus . l. 283.
Meritoriae rhedae . l. 333.
Μεσόλευκος . ll. 21. N. 12.
Μεσομίλας . ll. 21. N. 12.
Μεσοπόρφυρος . ll. 20. N. 11. & 12.
Meta in Circo . l. 295.
ad Metalla damnati . ll. 231. inter damnatos in me-
 tallum, & damnatos in metalli opus discrimen .
ibid.
Micare digitis . l. 319.
Militia terrestris Romanorum . l. 196. quidquid ad
 eam spectaverit, enucleatur . 197. & *seq.*
Mina, nummus Graecorum . ll. 101.
Mina Hebraica . ll. 99. N. 30.
Ministri Magistratuum, qui fuerint, nempe Scri-
 bae, Accensi, Interpretes, Praecones, Lictores,
 Viatores, Servi publici, & Carnifex . l. 57. quae-
 nam ad singulos pertinuerint . *ibid.* & *seq.*
Ministri Sacerdotum . ll. 141.
Mirmillo, gladiator, cum Threce componi soli-
 tus . l. 282.
Missio, in re militari . l. 242. ea dicta Honesta,
 Causaria, Gratiola, & Ignominiosa . 243.
Misilium iactus in Theatris . l. 291. eorum varia
 genera . 292.
Missus, in coenis . ll. 53.
Missus, in ludis circensibus . l. 300.
Mittere de mensa . ll. 54.
Mittere in consilium . l. 188.

Mitti

- Mitti principia . ll. 224.
 Modimperator , in convivio , qui diceretur . ll. 59.
 Mola , in sacrificiis . ll. 156.
 Molae trufatiles . ll. 231. N. 53. verfatiles . *ibid.*
     atinariae . *ibid.* machinariae . *ibid.*
 Monachi , cur cucullos geflent . ll. 43.
 Moneres , naves . l. 250.
 Monopodium , mentae genus . ll. 50.
 Monopterae aedes . ll. 112.
 Moratores , in Circò . l. 296.
 Mors , supplicium apud Rom. , qua ratione infer-
     retur . l. 195.
 Movere fenatu , quid effet , & cujus munus . l. 119.
 Movere trihu . *ibid.*
 Mulae carrucariae . l. 322. & 332. tum rhedariae .
     334
 Mulier Sponfa . ll. 201.
 Mulier fub patris , vel tutoris poteflate . ll. 200.
     N. 43.
 Mulier a tutoris poteflate in viri mancipium redi-
     gebatur . ll. 205. cur minimam capitis diminu-
     tionem fubibat . *ibid.*
 Mulare carpentum . *Vide* Carpentum .
 Multa , quod poenae genus fuerit . l. 189.
 Munera , appellata fpectacula gladiatoria , & qua-
     re . l. 274.
 Munerarius . l. 274.
 Munia equitum . *Vide* Equites .
 Munia caftrenfia , quae fuerint . l. 277.
 Municipia . ll. 245. nomenclaturae origo . 246.
     illorum diverfa ratio ante legem Juliam . 247.
     248.
 Municipium pro colonia , & viciffim . ll. 248. 249.
 Munus gladiatorium pronuntiare , ostendere , pro-
     ponere . l. 278.
 Murrina , dicta quaedam pocula . ll. 57.
 Mufculus , machina bellica . l. 246.
 Mutare veftem . l. 186.
 Myfteria . ll. 154.

N.

- N**avalia Castra. *Vide* Castra.
 Navalia praemia. *Vide* Praemia.
 Navalis acies, & conflictus. *Vide* Conflictus.
 Navalis corona. l. 297.
 Navalis pugna. *Vide* Pugna.
 Navalis triumphus. l. 262.
 Naxarchus. l. 257.
 Naves, variis dictae nominibus.
     Longae,
     Actuariae, &
     Speculatoriae. l. 249. & *seq.*
     Πεντηκίστροι,
     Ἑκατόντροι,
     Moneres. *ibid.*
     Bremes, Triremes, Quadriremes, Quinquere-
     mes, Hexeres, Hepteres. l. 250. constratae,
     rectae, apertae. *ibid.* earum bellicus appa-
     tus. 252.
 Navis, cur signata in nummis. ll. 87.
 Naumachia. l. 305. & N. 99.
 Nautae summi, & imi, qui dicti. l. 251.
 Nautae θαλάμιοι,
     Θραύται, &
     Λωγίται. l. 254.
 Νηβριδης, qui dictus. ll. 194.
 Nenia, unde duxerit nomen. ll. 68.
 Neptuni nomen, & cultus, unde deductus. ll. 183.
     & *seqq.*
 Nexi, qui sint, & cur ita dicti. l. 175. N. 67.
 Noctua, nummorum nomen. ll. 98. N. 29.
 Nomen deferre. l. 184.
 Nomen recipere. l. 185.
 Nomenclatores. l. 110.
 Nomina Amphitheatrum Romae. l. 265.
 Nota, & Notarius. l. 160.
 Notae, noxiorum servorum vultui iniustae. ll. 229.
     N. 52. quae fuerint militum propriae. ll. 230.
     N. 52.
 Novendiales feriae. ll. 76.
 Novissima verba, in re funebri. ll. 75.

Nur.

- Nubere . ll. 206.
 Nuces a maritis in nuptiis spargebantur . ll. 208.
 Numerare Senatum . l. 59.
 Nummi Romanorum, quotuplicis materiae fuerint.
 ll. 84. etymon nummi . 85. quando signati . 86.
 Nummi aerei Romanorum . ll. 85. eorum genera
 nimirum
     As . 86.
     Sextans . 88.
     Quadrans . 88.
     Triens . 89.
     Semissis . *ibid.*
     Dupondius . 90.
 Nummi Romanorum argentei . ll. 90. eorum genera,
 nempe
     Libella . 90.
     Sestertius . 90.
     Quinarius . 93.
     Denarius . 94.
 Nummi aurei Romanorum . ll. 94. eorum genera,
 nempe
     Seminiffes, & Tremiffes . 95.
 Nummi Graecorum . ll. 95. eorum genera, nempe
     Dichalcum . 96.
     Ημισβουλιον . 96.
     Τριτημόριον . 96.
     Obolus . 96.
     Διάβολον . 96.
     Triobolus . 97.
     Τετραβουλιον . 97.
     Drachma . 98.
     Didrachmum . 98.
     Τριδράχμιον . 99.
     Στατήρ . 99.
     Mina . 101.
     Talentum . 101.
 Nummorum nomina ex animantibus desumpta . ll.
 98. N. 29.
 Nuptialis ritus . ll. 206. & seq.

O

- O**beliscus , unde dictus . *Part. II. pag. 96.*
 Obeliscus in circo . l. 295.
 Obices , in axe vehiculorum , quinam essent . l. 320.
 Obolus , nummus Graecorum , quanti valeat . ll. 96.
 Obolus Hebraeorum . ll. 99. *N. 30.*
 Ocreae , armorum genus . l. 216.
 Octophorum , nomen lecticae . l. 341.
 Oecus . ll. 213.
 Oenotria , quae terra , & unde dicta sit . ll. 191.
 Olla , in sacris . ll. 147.
 Ὀλόκαυσον . ll. 160.
 Operire caput toga . ll. 33. & *N. 15.*
 Oppidum , in circo . l. 294
 Optio , centurionis adjutor . l. 208.
 Opus spicatum . ll. 220.
 Orbiculata acies . l. 261.
 Orbis , mensa cur ita dicta sit . ll. 50.
 Orca , in re lusoria . l. 315.
 Orchestra , in amphitheatro . l. 268. & *N. 83.* & in theatro . l. 286.
 Orcini . *Vide Liberti .*
 Ordines militum . l. 202. eorum dispositio in acie . l. 217.
 Ordines Ducum Rom. l. 206. eorum dispositio in acie . l. 218.
 Ordines Deorum varii . ll. 171.
 Orea , in frenis . l. 325.
 Origo commentitorum Numinum . ll. 174. & *seq.*
 Ornare provincias . l. 151.
 Oscines aves . ll. 121.
 Ostendere munus gladiatorum . l. 278.
 Ovatio , triumphus genus . l. 241.
 Ovis , in re comitali . l. 100.
 Ovis , nummorum nomen . ll. 98. *N. 29.* ubi Sacrae Scripturae locus explicatur .
 Ovum , coenae initium . ll. 53.
 Ovum , nomen amphitheatri . l. 265.

P

- P**aganica pila . ll. 345.
 Palatia , militaris exercitationis genus . l. 262.
 Palatinus collis . l. 5.
 Palilia , dies natalis Romae . l. 4. N. 2.
 Palla , vestis Rom. mulierum . ll. 32.
 Palladium , ubi Romae servaretur . l. 23.
 Palliatae fabulae . ll. 2.
 Palma , praemium gladiatorum . l. 281. & victorum
 in cursu circensi . l. 300.
 Paludamentum , vestis imperatorum Roman. ll. 29.
 Paucratium . l. 302.
 Panis gradilis , & fiscalis . ll. 264. N. 61.
 Pannonici pilei . ll. 38.
 Par impar ludere . l. 319.
 Parentalia apud Romanos . ll. 76. & seq.
 Parietes . ll. 215. & seq.
 Parma , scuti genus . l. 212.
 Parricidae , quinam appellati fuerint . l. 183. eorum
 poena . l. 195.
 Patellae , in sacris . ll. 147.
 Patellarii Dii . ll. 147.
 Pater Patratus . ll. 131.
 Patera , in sacris . ll. 146.
 Patera , poculi genus . ll. 55.
 Patres conscripti . l. 47.
 Patricii . l. 44. & N. 21.
 Patroni . l. 45. & N. 22. eorum munus . *ibid.* id
 gratuito obitum . *ibid.* causas agentes , quandiu
 dicerent . l. 176. quot adhiberi possent . 186.
 Patulcius , qui dictus sit . ll. 192.
 Pavimentum . ll. 218. pavimentorum ornatus . *ibid.*
 & seq.
 Pavimenta tessellata . ll. 219.
 Pavimenta vermiculata . ll. 219.
 Pavimenta lithostrota . ll. 219.
 Pausarius , in re navali . l. 255.
 Peculatus crimen . l. 182.
 Pecunia , unde duxerit nomen . ll. 85.
 Pecunia , militibus praemio donata . l. 239.
 Pecunia , praemium gladiatorum . l. 281. & victo-
 rum

- rum in ludis circensibus . l. 300.
 Pedarii Senatores . l. 60. & N. 31.
 Pegmata . l. 343.
 Pelta , scuti genus . l. 215.
 Πένταθλον . l. 301. & N. 97.
 Πεντακόντεροι , naves . l. 250.
 Penula , vestis . ll. 23. & seqq. & N. 14.
 Percutere victimam . ll. 158.
 Perduellionis crimen . l. 182.
 Periculum , in re judiciali quid aliquando designa-
 rit . l. 158. N. 59.
 Περιπέριπος , quae tunica dicta sit . ll. 20. N. 11.
 Peripteros aedes . ll. 110.
 Pertonarum usus in scena . l. 290.
 Pertica , nomen colonici territorii . ll. 240.
 Periri , verbum antiquum , quid denotet . l. 159.
 N. 59.
 Pes sestertius . ll. 90. N. 28.
 Petasus . ll. 38.
 Petrorritum . l. 334.
 Phalerae , praemia militum . l. 238.
 Phiala . ll. 264.
 Phoenicum pacta , & Phoenicum mendacium . Pro-
 verbia . ll. 186.
 Piaculare auspiciam . ll. 149.
 Piaculares hostiae . ll. 151.
 Picturae , parietum ornamentum . ll. 198.
 Pignora caedere , quid fuerit . l. 55. N. 27.
 Pila , in re lusoria , quotuplex . l. 316. & seq.
 Pilae , & Pistilla ad pinsendum . ll. 231. N. 53.
 Pilani , qui milites dicti sint . l. 202.
 Pilatum agmen . l. 232.
 Pilentum , vehiculi genus . l. 332. ejusdem forma .
ibid.
 Pileus unde dictus , & qua forma esset . ll. 36.
 quando , & a quibus gestaretur . *ibid.* & seq.
 Pileus Thessalicus . ll. 38.
 Pilum , teli genus . l. 202. & 213.
 Pinacotheca . ll. 213.
 Pinarii sacerdotes . ll. 140.
 Pinnirapus . l. 282.
 Pistrinum . ll. 231. & N. 53.
 Plagulae , in lecticis . l. 342.

- Planeta, vestis sacra. ll. 26. N. 14.
 Plaustrum, vehiculum onerarium. l. 336.
 Plebeji iudi. ll. 170.
 Plebiscitum. l. 96.
 Plebs rustica, & urbana. l. 75.
 Plotarii asini. l. 322. & 336.
 Ploxemum. l. 334.
 Pluteus, machina bellica. l. 245.
 Plutonis nomen, & cultus, unde deductus. ll. 184.
 & seq.
 Poculorum varia genera, nomina, & formae. ll. 63. & seq. materia multiplex. 64. & seq. alia nomina ab asse desumpta. 68.
 Podium, in amphitheatro. l. 267.
 Poenae criminum apud Rom. l. 139. & seq.
 Poenae militibus irrogari solitae. l. 242.
 Pollice verso occidere, quid fuerit. l. 280.
 Pollice utroque laudare. *ibid.*
 Pollinctores. ll. 70. N. 24.
 Pomerium, locus secus muros. l. 6. ejus fines *ibid.* & N. 7. S: 9. ejusdem usus. l. 9.
 Pompa circensis, describitur. l. 305. & N. 100.
 Pompa funebris. ll. 67.
 Pons Aelius, hodie pons quatuor capitum. l. 10.
 Pons Janiculensis, hodie Pons Sixti. l. 11.
 Pons Aurelius, idem qui Vaticanus. l. 11.
 Pons Cestius, hodie Pons S. Bartholomaei. l. 11.
 Pons Fabricius, hodie Pons Sixti. l. 11.
 Pons Milvius, vel Molvius, hodie *Ponte Molle*. l. 11.
 Pons Palatinus, hodie Pons S. Mariae. l. 10.
 Pons Sublicius. l. 9. cujus materiae, & structurae esset. *ibid.* a quibusnam, & quo ritu reficeretur. 10.
 Pontifex Maximus, cui ita dictus, & a quo crearetur. ll. 119. ejusdem potestas. 119. ornamentum. 119.
 Pontificum collegium a quonam institutum. ll. 118. ejusdem incrementa. *ibid.* a quibusnam subrogarentur pontifices. *ibid.* eorum potestas, & ornamentum. 137.
 Popae. ll. 143.
 Porca, in re rustica. ll. 159.

- Porricere, in re sacra. ll. 159.
 Portae amphitheatri. l. 266.
 Portae castrorum. l. 226.
 Portifculus, in re nautica. l. 255.
 Portitores, qui fuerint. l. 71.
 Portorium, genus vectigalium. l. 70. & 71.
 Posca, militaris potio. l. 237. N. 80.
 Ποσειδών, qui dictus. ll. 183.
 Postes lauro, floribusque in nuptiis ornabantur. ll. 207. adipe lupino eos nova nupta ungebat. *ibid.*
 Postulare actionem. l. 168.
 Postulare advocationem. *ibid.*
 Postulatitii gladiatores. l. 283.
 Potitii, sacerdotes. ll. 140.
 Praebere latus, quid sit, & unde ortum. l. 279.
 Praeciae, & Praecones, ministri magistratuum: quodnam eorum munus. l. 162.
 Praecidaneae hostiae, porcae, & scrae, quae dicerentur. ll. 151.
 Praecinctions, in amphitheatro. l. 270.
 Praecipitari de robore, quid sit. l. 192.
 Praecones. *Vide Praeciae.*
 Praeesse familiis, cum de gladiatoribus agitur, qui dicerentur. l. 277.
 Praefecti praetorio. ll. 257. eorum insignia. 260.
 Praefecturae. ll. 250. & *seq.* illarum forma. 251. 252.
 Praefecturae Colonicae. ll. 252.
 Praefecturae Praetorianae nova ratio. ll. 259. N. 58.
 Praefectus, in militia. l. 210.
 Praefectus annonae. l. 146. alius fuit tempore imperii. ll. 260.
 Praefectus classis. l. 256.
 Praefectus fabrum. l. 234.
 Praefectus Vigili. ll. 265.
 Praefectus urbis, quando, a quibus, & qua de causa creatus in republica. l. 143. qualis esset, & quid ageret imperatorum aetate. ll. 255. & *seq.*
 Praefericulum, in sacris. ll. 145.
 Praeficae, in pompa funebri. ll. 68.
 Praeire magistratui, qui dicerentur. l. 163.
 Praeire verba, quid sit. ll. 163, & N. 41.

Prae-

- Praemia cursus circensis . l. 300.
 Praemia militibus donata . l. 238.
 Praemia pugnae navalis . l. 262.
 Praerogativa , in suffragiis . l. 102. & 104.
 Praeterire senatorem , quid denotet . l. 119.
 Praetexta toga . ll. 13. quinam eam induerent .
ibid.
 Praetor maximus . *Vide Dictator* .
 Praetores , qui primo dicti . l. 122. quando primum
 creatus Praetor ad jus dicendum . 122. ad idem
 munus additus deinde alter . 123. eorum alter
 vocatus urbanus , major , honoratus ; alter pere-
 grinus . *ibid.* eorum potestas appellata Jurisdic-
 ctio . 124. circa quae haec versaretur . *ibid.* Prae-
 tores ad regendas provincias quo tempore allegi
 coeperint . l. 123. iidem quaestionibus perpetuis
 praepositi . 123. quot fuerint . *ibid.* & *seq.* ho-
 rum propria fuit Quaestio . 124. Praetorum infi-
 gnia . l. 129. & *seqq.*
 Praetoria castra , quae . ll. 259.
 Praetoria porta . l. 226.
 Praetoriae cohortes , & milites praetoriani . ll. 259.
 Praetorium dimitti . l. 224.
 Prandium . ll. 47.
 Prasina , factio in cursu circensi . *Vide Factio* .
 Primopilus , *vel* Primus Centurio . l. 207.
 Princeps juventutis , qui dictus . l. 66.
 Princeps senatus . l. 56. & N. 28.
 Principales portae . l. 227.
 Principes , inter milites , qui . l. 202. eorum situs
 in acie . l. 217 in castris . 224. in agmine . 232.
 Principia , in castris . l. 224.
 Principia mitti . l. 224.
 Principium , in re comitali . l. 102.
 Probari hostia , quando diceretur . ll. 148.
 Procedere , &
 Processus , ubi de consulibus sermo est , quid deno-
 tet . l. 114. N. 45.
 Proconsul , extraordinarius , quinam haberetur .
 l. 149. ordinarius autem , qui esset . 149. & *seq.*
 Procurator , in re gladiatoria . l. 276.
 Prodi interrex dictus , cum crearetur . l. 143. item
 flamen . ll. 158.

Pro.

- Prodictator, qui fuerit . l. 141.
 Prodiguae hostiae . ll. 151.
 Profanus, qui dictus . ll. 154.
 Proferri nomen, in petitionibus magistratum .
 l. 110.
 Promagistro, cuiusnam officii vir fuerit . l. 72.
 Promittere vadimonium . l. 169.
 Promulgatio legis, in quoniam verteretur . l. 903.
 Promullis, quae . ll. 53.
 Pronuntiare, *vel*
 Proponere munus gladiatorium . l. 278.
 Propraetor, extra ordinem creatus . l. 149. & *seq.*
 ordinarius quis haberetur . l. 150.
 Propugnaculum, in navibus . l. 252.
 Proquaestores . l. 156.
 Proreta . l. 256.
 Proscenium . l. 288.
 Prosimurium, idem ac Pomerium . l. 7. & N. 6.
 Prostylos aedes . ll. 110.
 Proverbium, ἢ πῖθι, ἢ ἀπῖθι, quid valeat . ll. 59.
 Provinciae . ll. 252 & *seq.* in Provinciae formam
 redigi . 253. earum forma . *ibid.*
 Provinciae, praeter consuetam, quae notio subsit.
 l. 148.
 Provinciae Quaestoriae . ll. 254. 255.
 Provinciale jus . ll. 253.
 Provocator, e gladiatorum grege . l. 282.
 Proxenetae in Sponsalibus . ll. 201.
 Publicani . l. 70.
 Publicatio bonorum . l. 190.
 Pugilatus, ludus athleticus . l. 302.
 Pugna equestris, & pedestris, in ludis circensibus.
 l. 304.
 Pugna navalis . l. 261.
 Pugnare sine missione, quid sit . l. 280.
 Pullati, qui . ll. 12 & *seq.* Pullata turba, pulla-
 tus circulus, pullata paupertas . ll. 12.
 Pullus, nummorum nomen . ll. 98. N. 29.
 Pulpitum . l. 288.
 Pulvinar, in re sacra . ll. 166.
 Punctum, idem ac suffragium . l. 104.
 Pura omnia in sacrificiis esse oportebat . ll. 152.
 & *seq.*

Pur-

- Purpurea, factio in cursu Circensi. *Vide* Factio.
 Puteal, in comitio: a Puteali Libonis divertum.
 l. 16. & *seq.* N. 11. idem quod Βωμός, Ara. *ibid.*
 Puteal Libonis. l. 16. N. 11.
 Paticulae, *vel*
 Paticuli, quae loca dicta. ll. 80.
 Pyra, qualis fuerit. ll. 71. & *seq.*
 Pyrgus, in re lutoria. l. 316.
 Πυρριόπος, qui dicitur. ll. 195.
 Pythius, quare dicitur Apollo. ll. 198.

Q

- Quadrans, nummus. ll. 82. & N. 26. cur dictus plumbeus. *ibid.*
 Quadrantaria res. ll. 89.
 Quadrigales equi. l. 118. N. 48.
 Quadrigarum usus. l. 327.
 Quadrigatus, nummus. ll. 94.
 Quaestio, quorum Praetorum propria. l. 124.
 Quaestiones perpetuae. l. 123.
 Quaestores Coloniarum. ll. 241. eorum munus. 242.
 Quaestores, unde dicti. l. 135. eorum varium genus, nempe
 Urbani, sive Aerarii. *ibid.*
 Parricidii, sive Rerum capitalium. *ibid.*
 Provinciales. *ibid.*
 Quaestores aerarii quando instituti. l. 136. eorum munus. *ibid.* & *seq.*
 Quaestores parricidii, vel rerum capitalium. l. 147.
 Quaestores provinciales. l. 155. & *seq.* eorum ministri, nempe Lictores, & Scribae. l. 156.
 Quaestoria porta, in castris. l. 226.
 Quaestorium, in castris. l. 223. ubi situm. l. 226. N. 76.
 Quatuorviri viarum curandarum. l. 138. ll. 266.
 Quinarius, nummus. ll. 93.
 Quindecimviri sacris addicti. ll. 127.
 Quinquentium. l. 301. & N. 97.
 Quinqueviri muris, turribusque reficiendis. l. 147.
 Quinqueviri mensarii. l. 147.
 Quintana via, in castris. l. 225.
 Quirinalis collis. l. 5.

Ra.

R

- R** Atitus , nummus . ll. 89.
 Recipere ferrum , in ludis gladiatoriiis , quid denotet . l. 280.
 Recipere nomen , in re judiciali . l. 185.
 Rectores navis , quot fuerint , & qui . l. 255.
 Recuperatores , iudices Rom. , quasnam causas cognoscerent . l. 172. & 181.
 Redigi ad incitas . l. 309.
 Reducere calculum . l. 310.
 Referre ad fenatum , quorumnam fuerit . l. 56. & 62. & *seq.*
 Regina sacrorum , quae dicta . ll. 136.
 Relegatio , poena apud Rom. l. 194.
 Repetundarum crimen . l. 181.
 Reponere se in cubitum , in re convivali , quid fit . ll. 48.
 Res ad triarios redisse , quando diceretur . l. 218.
 Restitutio in integrum . l. 178.
 Rete , inter gladiatorum arma . l. 282.
 Retiarius , e gladiatorum numero . l. 282.
 Revocari a calce ad carceres . l. 296.
 Reus sordidatus , quare dictus . l. 186.
 Rex sacrorum . ll. 136.
 Rheda . l. 332. cur dicta meritoria , & cursualis . 333. & N. 112.
 Rhedariae mulae . l. 334.
 Ritus sacrificiorum . ll. 152. & *seq.*
 Robur , locus carceris apud Rom. l. 192.
 Robustus carcer . l. 192.
 Rogus . ll. 71. ejusdem materia , & forma . 72.
 Roma : ejus origo . l. 2. & *seq.* conditor . *ibid.* dies natalis . 4. & N. 2. situs . l. 4. ambitus . *ibid.* Num Romae ortus Trojano generi tribuendus fit . 2. N. 1.
 Romani ludi . ll. 170.
 Rorarii . l. 202.
 Rotra , in navibus . l. 252.
 Rotra , suggestus publicus . l. 17. & 18. eorum forma . *ibid.*
 Rosirata corona . l. 262.

Ro-

Rotae , in vehiculis , quot , & cujus structurae .
l. 321.

Rude donari . l. 281.

Rudarii . l. 281.

Rudis , praemium gladiatorum . l. 281.

Ruffata factio in cursu circensi . *Vide Factio* .

S

SAcella , quae dicantur . ll. 107.

Sacerdotes , variis muneribus , & numinibus
addicti . ll. 135. & 37.

Sacra seclusa . ll. 154.

Sacra privata . ll. 244. N. 57.

Sacramentum , in judiciis . l. 170. N. 62. tum ge-
nus erat militiae . l. 199. N. 68.

Sacrarium domesticum . ll. 107.

Sacrarium , locus in templo sacris rebus asservan-
dis destinatus . ll. 112.

Sacrificulus . *Vide Rex Sacrorum* .

Saeculares ludi . ll. 129. & N. 36.

Saga cucullata . ll. 42.

Saga fumere . ll. 28.

Sagum , vestis militaris : ejus usus , materia , &
color . ll. 28.

Saliare carmen . ll. 139.

Salii sacerdotes , quot essent , cui Numini manci-
pati , cuique muneri praepositi . ll. 138. eorum
insignia . 139.

Salitio , militarium exercitationum genus . l. 235.

Saltus , ludus athleticus . l. 202. , & 303.

Saltus , exercitationis militaris genus . l. 235.

Salutatores , qui fuerint . ll. 5.

Samnis , gladiator . l. 282.

Sanavivaria , *vel*

Sandapilaria , porta amphitheatri . l. 267. & *seq.*

Sandapila . ll. 70.

Sartum tectum opus . l. 121.

Saturni nomen , & cultus unde deductus . ll. 176.
& *seq.*

Scalaria , in amphitheatro . l. 303.

Scena . l. 287. ejus etymon . *ibid.* scenarum genera.
ibid. scena ductilis , & versilis . 288.

See-

- Scenicus apparatus . l. 288.
 Scipio eburneus , cui datus . l. 114.
 Scilliores , in coenis . ll. 54.
 Scorpio , tormenti genus . l. 248.
 Scriba , minister magistratum , quod munus exer-
 ceret . l. 158. in decurias scribae distributi . l.
 159. & seq.
 Scriptum facere , quid significet . l. 158.
 Scriptura , vectigalium genus . l. 71.
 Scripturarii . l. 71.
 Scutum : ejus forma , structura , ornatu . l. 213.
 & seq.
 Scutulæ . ll. 219. N. 48.
 Scyphus , poculi genus . ll. 56.
 Secespita , in sacris . ll. 147.
 Secutor , e gladiatorum genere . ll. 282.
 Sestilia ornamenta pavimentorum . ll. 218.
 Sedere in quatuordecim , quorum , & quid fuerit .
 l. 268. & N. 84.
 Sejuges currus . l. 327.
 Selecti Dii . ll. 172.
 Selecti milites . l. 205.
 Selibra , quae sit , & cur dicatur plumbea . ll. 89.
 Sella , a suo ipsius genere vocata ,
 Fertoria ,
 Gestatoria ,
 Portatoria .
 ejusdem forma , & usus . l. 339. crusta , & orna-
 tus : unde dicta ,
 Argentata ,
 Eborata ,
 Ossea ,
 Braçteata . *ibid.* a quibusdam gestaretur . *ibid.*
 & N. 118.
 Sella aurigae . l. 321.
 Sella curulis , Consulibus data . l. 113. tum Cen-
 soribus . l. 121. Praetoribus . l. 129. Aedilibus
 curulibus . l. 132. Dictatori . l. 141. Magistro
 Equitum . l. 142. Interregi . l. 143. Decemviris .
 l. 145. Tribunis militum consulari potestate .
 l. 146. & Flamini Diali . ll. 138.
 Selliternium . ll. 166.
 Semissis , nummus-aureus . ll. 89. & 95.

- Semones Dii . ll. 173.
 Senatores, quot initio fuerint . 146. eorum numerus auctus . l. 47. quae ad senatorium gradum assequendum necesse forent . l. 48. nempe census, aetas, magistratus, ordo, & genus . *ibid.* & N. 23. eorum insignia, nempe latus clavus, calcei, & lunula . l. 50. & N. 24. eorum princeps . l. 56. & N. 28.
 Senatus Romanus . l. 46. locus senatui habendo . l. 51.
 Senatoriorum conventuum dies . l. 53. & *seq.* senatus agendi ratio . l. 54. & *seq.* modus dicendi sententias . l. 56. & *seq.*
 Senio, in talis lusoriis . l. 313.
 Septa, in re comitali . l. 99.
 Septimontium, dies festus Romanorum . l. 5.
 Sepulcra varie dicta :
   Conditoria,
   Memoriae,
   Monumenta,
   Quietoria,
   Requietoria,
   Sarcophagi,
   Tumuli .
 eorundem situs . ll. 79. varium genus . 80. forma . 82. ornamenta . 82. religio . 83.
 Sepulcra alia hereditaria, alia familiaria . ll. 81.
 Sepulcra privata, ubi sita . ll. 80.
 Sepulcra publica, ubi sita, & quibus data . ll. 80.
 Sequestres, in crimine ambitus . l. 182.
 Serra, in Rom. acie . l. 220.
 Servi . ll. 222. & *seq.*
 Servi poenae . ll. 219. N. 45. maximam capitis diminutionem subibant . *ibid.*
 Servi publici, & privati . ll. 222.
 Servi inscripti, & literati . ll. 229. N. 52.
 Servi Actores . ll. 224.
   Anagnostae . *ibid.*
   Atrieneses . *ibid.*
   Cellarii . *ibid.*
   Cubicularii . *ibid.*
   Dispensatores . 225.
   Insularii . *ibid.*

- Lesticarii . 226.
 Librarii . *ibid.*
 Notarii . *ibid.*
 Structores . *ibid.*
 Topiarii . *ibid.*
 Villici . 227.
 Columellae . *ibid.*
 Mediastini . *ibid.*
 Balneatores . *ibid.*
 Focarii . *ibid.*
 Fornacatores . *ibid.*
 Oltiarii . *ibid.* prius dicti Claustritumi . 228.
 Scoparii . 228.
 Servi publici , ministri magistratuum Rom. l. 165.
 Servitus , poena apud Rom. l. 194.
 Servorum domicilia . ll. 228. supplicia . 230. & *seq.*
 Servorum privatorum ministeria . ll. 223. & *seq.*
 Servus a cyatho , qui diceretur . ll. 60.
 Sestertium , & Sestertius , quid differant . ll. 106.
 Sestertius , nummus . ll. 92. & *seq.* & N. 28. quo
 modo sestertiorum summa significaretur . ll. 91.
 & *seq.*
 Sextans , nummulus . ll. 88. & N. 26.
 Sibyllini libri . ll. 127. quorumnam curae commif-
 si . *ibid.* quando inspecti . ll. 128. ubi servati .
ibid.
 Sicarii . l. 183.
 Sicinniflae . ll. 68.
 Sicinnium . ll. 68.
 Siclus , nummus Hebraeorum . ll. 99. & N. 30.
 Siglae tesserarum in vigiliis . l. 230.
 Siglae in monumentis . ll. Vir. A. A. A. F. F. quid
 denotent . l. 138.
 Siglae in suffragiorum tabellis . l. 103.
 Sigma , in trichiniis . ll. 49.
 Signiferi . l. 208.
 Signorum militarium collocatio , & varietas . l.
 219. & *seq.* unum , an bina signa in singulis ma-
 nipulis essent . l. 220. N. 75.
 Silicernium , funebre epulum . ll. 77.
 Simpulum , &
 Simpuvium , in facris . ll. 156.

- Sinum e toga facere . ll. 8. & sinum effundere . 9.
 Sinus in toga . quid sit . ll. 7. & 8.
 Siparium . l. 288. pro ludis scenicis usurpatum . 289.
 Sisti ad velum , quando rei dicerentur . l. 127.
 N. 52.
 Siticines , in exsequiis Romanorum . ll. 69.
 Societates , &
 Socii , in re vectigali . l. 72.
 Socii navales . l. 255.
 Socii , in Rom. exercitu . l. 201. & N. 69. quibus-
 nam ducibus subessent . l. 210. eorum dispositio
 in acie . l. 217. in castris . 224. in agmine . 231.
 Soccus . l. 290. pro comoedia politus . *ibid.* pro pe-
 destri dicendi genere . *ibid.*
 Sodales Titii . ll. 135.
 Sodalitium , in crimine ambitus . l. 182.
 Solidus , nummus aureus Rom. ll. 94.
 Solla , &
 Sollisternium , quid sit . ll. 166.
 Sollissimum . ll. 122.
 Sordidatus reus . l. 186. ll. 17.
 Sortitio , in provinciarum distributione . l. 116.
 Sortitio , in suffragiis ferendis . l. 100. & *seq.*
 Specula , ornamenta parietum . ll. 217. eorum ma-
 teria . *ibid.* forma , 218.
 Speculatoriae naves . l. 250.
 Spicata testacea . ll. 220.
 Spicatum opus . ll. 220.
 Sphaeristae . l. 316.
 Sphaeromachia . *ibid.*
 Σφαιρομάχαι . l. 320.
 Spina , in Circo . l. 295.
 Spolia hostilia , ubinam figerentur . ll. 115.
 Spolia militibus donata . l. 239.
 Spoliarium , ubi gladiatores occisi locabantur . l.
 281. & N. 91.
 Spondendi verbum in stipulationibus . ll. 200.
 Sponsa , quando mulier diceretur . ll. 201.
 Sponsae ornatus in nuptiali ritu . ll. 206.
 Sponsalia . ll. 200. formula in Sponsalibus contra-
 hendis usitata . 200. & 201.
 Sponsaliorum tabellae . ll. 201.
 Sponsus , quando vir dictus . ll. 201.

- Sportula . ll. 5. N. 1.
 Stare in gradu, vel in statu . l. 280.
Stateris, nummus Graecorum . ll. 99. quotuplex fuerit. *ibid.* ubi sacrae Scripturae locus explicatur.
 Stativa castra . l. 222.
 Statuae equestres, vel curules, victoribus positae . l. 241.
 Stibadium, unde dictum . ll. 49.
 Stimulus, ad concitandos equos, qualis fuerit . l. 326.
 Stipendiarii . ll. 253.
 Stipendium Rom. militum, quantum esset . l. 235. peditum . *ibid.* centarionum, equitum, tribunorum . 236. num etiam imperatorum, legatorum, & quaestorum . *ibid.*
 Stola, vestis Rom. mulierum . ll. 31.
 Strategus, in convivio, qui diceretur . ll. 59.
 Structores, in coenis . ll. 54.
 Subbasilicani . l. 19.
 Submittere arma, in ludis gladiatoriiis . l. 280.
 Submovere, qui magistratum ministri dicerentur . l. 163.
 Subpraefectus, in re nautica . l. 256.
 Subrostrani . l. 19.
 Subsella, in judiciis . l. 127. N. 51.
 Subsidia, in acie . l. 202.
 Succidanae hostiae . ll. 152. & 159.
 Succincti lares, cur ita dicti . ll. 15. N. 5.
 Succollare fellam, quare dictum . l. 340. & N. 118.
 Suffragiorum ferendorum modus . l. 99. & seq.
 Suovetaurilia . l. 121.
 Supplicatio, honor imperatoribus tributus . l. 240.
 Supplicationes quando a Romanis haberentur . ll. 164. & seq. diversa supplicationum genera . 165. quo ritu, & quot diebus actae . *ibid.*
 Symphoniaci, in navibus . l. 255.
Συνθησιμος . l. 244.
 Synthesis, vestis Rom. ll. 2. in coenis usurpata . 52. & N. 21.
 Syrma, vestis genus . l. 289 unde dictum . *ibid.* pro tragico stylo usurpatum, *ibid.*

T

- T**Abellae Iponfaliorum. ll. 201. a quibus signarentur. *ibid.*
 Tabellae suffragiorum. l. 103.
 Tabernae veteres, & novae, in foro Romano. l. 12.
 Tablinum. ll. 213.
 Tabulae auctionariae. l. 12.
 Θαλάμιοι nautae, & θρανῖται. l. 254.
 Θάλαμος, & θράνος, in navibus. l. 254.
 Talentum Graecorum. ll. 116. & N. 30.
 Talentum Hebraeorum. ll. 100. N. 30.
 Tali lusorii. l. 311. modus iis ludendi. *ibid.*
 Talio, poena criminum apud Rom. l. 193.
 Τείχος, scilicet murus, in navibus. l. 252.
 Tectum. ll. 220.
 Tectorium. ll. 216. cameris inducebatur. ll. 220.
 Temo, in vehiculis. l. 321.
 Temo perpetuus, qui. l. 323.
 Tempestiva, vel intempestiva convivia. ll. 46.
 Templum unde dictum. ll. 105. ejusdem situs. 109. structura. 110. varia cognomina. *ibid.* ejusdem partes. 111. & seq. ornamenta. 114.
 Templum Castorum, Romae ubi situm. l. 20.
 Templum Julii. l. 20.
 Templum sanctitatis, dicta curia, & quare. l. 52.
 Templum Saturni. l. 24.
 Templum Vestae. l. 21.
 Tentorium in castris dispositio. l. 224.
 Θεοῖ ἐπιτραπέζιοι. ll. 52.
 Teruncius, nummus. ll. 90.
 Tessera, in vigiliis nocturnis. l. 230. & N. 78. tesseris inscriptum signum. *ibid.*
 Tesserae lusoriae. l. 314. modus ludendi tesseris. *ibid.*
 Tesserarii. l. 230.
 Tesserarum, & festilium discrimen. ll. 218.
 Tessellata pavimenta. ll. 219.
 Tessellatum opus in cameris. ll. 221.
 Testacea spicata. ll. 220.
 Testamenta facta in comitiis. l. 81.

- Testamentum in procinctu . l. 81. N. 37.
 Testamentum per aes & libram . l. 81. N. 37.
 Testudo , machina bellica . l. 244
 Testudo , nummorum nomen . ll. 98. N. 29.
 Τεταρτημόριον , nummus Graecorum . ll. 96.
 Τετράδιον . l. 228. N. 77.
 Tetradrachmum , nummus Graec. ll. 99.
 Τετραῖρος , currus . l. 323.
 Τετράβολον , nummus Graecorum . ll. 97.
 Theatra . l. 284. lignea *ibid.* lapidea . 285. unde
 dicta . *ibid.* illorum forma . *ibid.*
 Thensae , vehicula sacra . l. 344.
 Tholus , in templis . ll. 113.
 Threidica , gladiatorum Threcum arma . l. 282.
 Threx , inter gladiatores . l. 282.
 Tibicines , in exsequiis . ll. 68. in sacris . 143.
 Tiocium , quid fuerit , & qua ratione institutum . ll. 15. N. 6.
 Titulus suppliciiis adhibitus . ll. 233. & N. 54 ejus
 vices aliquando praconis vox tubibat . 233. N. 54.
 Toga , vestis Romanorum propria . ll. 2. ejusdem
 usus . ll. 2. & *seq.* forma . 6. materia . 10. color . 11.
 Toga praetexta , Consulibus data . l. 114. tum Centurionibus . l. 121. Praetoribus . l. 129. Aedilibus curulibus . l. 132. Dictatori . l. 142. Magistro Equitum . l. 142. Interregi . l. 159. Decemviris . l. 161. Tribunis militum consulari potestate . l. 163. Pontifici maximo . ll. 138. Flamini Diali . ll. 138. Duumviris coloniarum . ll. 141.
 Toga submissa , quae diceretur . ll. 3. pexa , & trisa . ll. 10. alba . 11. candida . 11. pulla . 12. sordida . 12. praetexta . ll. 13. & *seq.* virilis , pura , & libera . ll. 15. & *seq.* trabea . ll. 16. picta , palmata , Capitolina , triumphalis . ll. 17.
 Toga caput obtegere , quid sit . ll. 34. & N. 15.
 Togam in funus dedicare . ll. 64.
 Togatae fabulae . ll. 2.
 Togatus , quid , praeter vulgarem significationem , denotet . ll. 2. & 3.
 Tolleno , machina bellica . l. 247.
 Toreumata . ll. 57. N. 23.
 Tormenta bellica . l. 247.

- Torquis, praemium militare. l. 238.
- Trabea, togae genus. ll. 16. Auguribus data. 123.
- Trabcata agmina. ll. 10.
- Tractus, in Praefectorum Praetorio regimine. ll. 261. N. 58.
- Traducere equum, apud censorem. l. 73.
- Trames, in re velliaria, ll. 22. N. 12.
- Θραυίτων, inter remiges. l. 254.
- Θραύων, in navibus. l. 254.
- Transvectio equitum. Vide Equites.
- Triarii. l. 202. eorum situs in acie. l. 217. in castris. 224. in agmine. 231.
- Τριχοειν, quid sit. l. 302.
- Tribunal. l. 125. ubi erectum. l. 140. ejusdem forma. *ibid.* plura in urbe tribunalia. *ibid.*
- Tribuni militum. l. 209.
- Tribuni militum consulari potestate, l. 145.
- Tribuni plebis, quando creati. l. 133. quot. l. 133. eorum potestas. l. 134.
- Tribus Romanae, quare sic dictae. l. 26. N. 13. quot initio fuerint. *ibid.* earum nomina, nempe
 Lucerum,
 Ramnensium,
 Tatiensium. l. 26.
 earundem incrementa. l. 29. & *seq.* aliae fuisse Urbanae, nempe
 Collina. l. 34. Esquilina. *ibid.*
 Palatina, & Suburana. *ibid.* & N. 17. aliae
 Rusticae, videlicet
 Aemilia l. 37. Aniensis 41.
 Arniensis. 40. Claudia. 36.
 Cornelia. l. 37. Crustumina. l. 35. & N. 18.
 Fabia. l. 37. Falerina. 41.
 Galeria. l. 36. Horatia. l. 37.
 Lemonia. l. 36. Menenia. l. 37.
 Maecia. 46. Papiria. l. 37.
 Popilia. 40. Pomptina. 40.
 Pollia. l. 36. Pupina. l. 36.
 Quirina. 41. Romilia. l. 35.
 Sabatina. 39. Sergia l. 37.
 Scaptia. 40. Stellatina. 39.
 Terentina. 41. Tromentina. 39.

- Vejentina . l. 36. Veturia . l. 37.
 Voltinia . l. 36. Ventina . 41.
 Tribuum alia nomina unde exstiterint . l. 41. & seq.
 Tributarii . ll. 253.
 Tributum . ll. 253.
 Triclinium . ll. 49. & seq.
 Triens , nummus . ll. 89.
 Trierarchus . l. 256.
 Trigaram usus . l. 327.
 Trigon . l. 316.
 Triundinum , in re comitali . l. 92. & seq. &
 N. 40.
 Triobolus , nummus Graecorum . ll. 97.
 Triptidium solistimum , quid , & unde dictum . ll.
 122.
 Τρίπρυμος , currus . l. 323. & N. 106.
 Triumphalis currus . l. 329.
 Triumphus imperatorum Rom. describitur . l. 240.
 & seq.
 Triumphus navalis . l. 262 & seq.
 Triumviri capitales . l. 137.
 Triumviri monetales . l. 138.
 Triumviri nocturni . l. 138.
 Triumviri reficiendis sacris aedibus . l. 147.
 Triuncis , nummus . ll. 88.
 Τριτημέριον , nummus Graecorum . ll. 96.
 Trochus , ludicri genus . l. 318.
 Trulla , genus e poculis . ll. 56.
 Tubicines , exlequii adhibiti . ll. 69. necnon fa-
 cris . 143.
 Tullianum , locus carceris apud Rom. l. 197.
 Tumuli honorarii . ll. 83.
 Tumultuarius exercitus , sermo , opus . l. 199. N. 68.
 Tumultus . l. 199. N. 68.
 Tunica , vulgaris vestis . ll. 17. ejus materia , &
 forma ll. 18. & seq. modus eam gestandi . ll. 19.
 Tunica recta , gestamen novae nuptae . ll. 206.
 Tunica laticlavata , & angusticlavata . ll. 19.
 Tunica palmata . ll. 22. recta . ll. 22.
 Tunicatus popellus , & tunicata quies . ll. 18.
 Turbo , inter ludicra . l. 318.
 Turibulum . ll. 145-

Tur.

KERVVM ET VFRBORVM .

269

- Turma , quot militibus contaret . l. 204. unde dicta . l. *ibid.* N. 70.
 Turres , in navibus . l. 252.
 Turricula , in re lusoria . l. 316.
 Turris , machina bellica . l. 246.
 Turris , forma Rom aciei . l. 219.
 Tus , in sacrificiis adhibitum . ll. 155.
 Tutulus , capitis tegumentum . ll. 41. Pontificibus datus . ll. 119 item Flaminibus . ll. 41. & 138.
 Tympana , in vehiculis . l. 321. & 336.
 Tesserae pavimentorum ornamentum . ll. 219. unde dictae . *ibid.*

V

- VAcatio , in re militari . *Part. l. pag.* 198.
 Vadimonium promittere , aut deserere . l. 169.
 Vallum , in castris . l. 225.
 Vasa , in sacris Romanorum . ll. 145. & *seq.*
 Vaticanus , collis urbis Romae . l. 6.
 Vestigal . ll. 253. & 254.
 Vcha , vel Veja . l. 337.
 Vehicula itineraria . l. 334. & *seq.*
 Vehicula oneraria . l. 336. & *seq.*
 Velites . l. 202. eorum arma l. 212. situs in acie . l. 218. in castris . 224. in agmine . 232.
 Velum in Tribunali , cujus esset usus . l. 127. & N. 52.
 Venatio , ludus circensis . l. 304.
 Vendere equum , in notis centuriis . l. 73.
 Veneta , factio in cursu circensi . *Vide Factio.*
 Venefici , qui fuerint . l. 183.
 Ventilare , in ludis gladiatoriiis , quid sit . l. 279.
 Venus , in talis lusoriis , quae . l. 312.
 Verba ad summam caveam spectantia . l. 269.
 Verbena , in rebus sacris . ll. 134.
 Verbera , supplicii genus apud Rom . l. 192.
 Verberatio , poena militaris . l. 242.
 Vergere vinum , in sacrificiis . ll. 157.
 Vespae , &
 Vespillones . ll. 70. N. 24.
 Vestales virgines , a quibus eligerentur ; quid cura .

- rarent; quo privilegio, & ornatu decorarentur .
 ll. 140. & 141. ubi habitarent . l. 23.
 Vellem mutare . l. 186.
 Vestibulum . ll. 209.
 Vestis pexa, & trita . ll. 10. rafa, & scutulata . ll.
 Veto, vox Tribunorum plebis in intercedendo .
 l. 134.
 Vexilla, militibus praemio donata . l. 239.
 Vexillationes . l. 221.
 Viae, in amphitheatro . l. 271.
 Viae, in vestibus . ll. 22. N. 11.
 Vialis, qui dictus . ll. 187.
 Viatores, ministri magistratuum . l. 164.
 Vicesimarium aurum . l. 71.
 Vicesimatio, poena apud Rom. l. 242.
 Victima, unde dicta, & quid differat ab hostia .
 ll. 148. & seq. Vide Hostia. Ritus victimam offe-
 rendi . 156. caedendi . 158.
 Victimam admoveere, immolare, mactare . ll. 156.
 Victimam ferire, percutere . ll. 158.
 Victimarii . ll. 143.
 Victoriatus, nummus . ll. 93.
 Vigiliae . l. 228. & seq.
 Vinum fundere . Vide Vergere .
 Viminalis collis . l. 5.
 Vindicta, modus manumittendi servos . ll. 234. fe-
 stuca dicta 235. ejus nomenclatura . *ibid.* ejus
 ritus 234. & 235.
 Vineae, machina bellica . l. 245.
 Visceratio . ll. 160. & 161.
 Vitiosi magistratus, quando dicti . l. 107.
 Vitis, insigne centurionum . l. 208.
 Umbo, in toga . ll. 7. & N. 3.
 Umbo, in scutis . l. 214. & N. 73.
 Umbrae, in coenis . ll. 53.
 Vocare ad pilcum . ll. 37.
 Vomitoria, in amphitheatro . l. 270.
 Votivi ludi . ll. 167.
 Vrbanici, & Vrbaniciani milites . ll. 257.
 Vrba ossuaria, vel cineraria . ll. 75.
 Vitores . ll. 70. N. 24.
 Vstrina . ll. 71.

Vten-

RERVM ET VERBORVM .

271

- Vfus, contrahendi matrimonii modus . ll. 206.
 Vtenfilia, quae a militibus gererentur . l. 233.
 Vulcanus, unde effictus . ll. 189.
 Vulturius, in talis luforiis . l. 313.

Z

- Z *Aypéus*, qui dictus . ll. 194.
 Z *Lúya*, in navibus, &
 Ζυγίται . l. 254.
 Zona sponfarum . ll. 207.

F I N I S .

